

Explicarea Sfintei Liturghii

Pr. Florin Botezan

I

Sfânta Liturghie - Taina Tainelor

Crestinismul este viață

Crestinismul nu este o ideologie, un sistem de idei la care putem sau nu să aderăm, ci viață, viața cea adevărată în comuniune cu izvorul vieții, Dumnezeu, pe care omul a pierdut-o datorită păcatului original. Prin întruparea, moartea, învierea și înălțarea Sa la cer Mântuitorul Iisus Hristos a restaurat firea umană și ne-a eliberat de sub stăpânirea păcatului și a morții dăruindu-ne viața veșnică a Împărăției cerurilor. Fiecare dintre noi am primit acest dar al vieții veșnice în botezul nostru când "ne-am îngropat cu El, în moarte, prin botez, pentru că, precum Hristos a înviat din morți prin slava Tatălui așa să umblăm și noi întru înnoirea vieții"(Rom. 6, 4).

Slujbele Bisericii reprezintă împărtășirea concretă de viața cea nouă în Hristos

Biserica este Împărăția lui Dumnezeu pe pământ iar slujbele reprezintă intrarea noastră în această Împărăție, trăirea și împărtășirea concretă de viața cea nouă în Hristos, de dreptatea, pacea și bucuria în Duhul Sfânt ce caracterizează Împărăția lui Dumnezeu (Rom. 14, 17). Cultul Bisericii ne poartă în lumea prezentei directe a lui Dumnezeu făcându-ne părtași bucuriei învierii. Crestinismul este, pentru aceasta, o religie liturgică, o religie în care pe primul plan este cultul, trăirea liturgică a vieții celei noi în comuniune cu Dumnezeu. Biserica este, în primul rând, o comunitate rugătoare, slăvitoare. Înțelegem astfel de ce Biserica noastră se numește ortodoxă: este Biserica ce aduce dreaptă slăvire (orthos - doxa) lui Dumnezeu și, ca urmare, are credința dreaptă fiind Biserica cea adevărată.

Sfânta Liturghie - unirea tuturor în Biserică și intrarea Bisericii în Împărăția lui Dumnezeu

Centrul cultului ortodox este Sfânta Liturghie, slujba în care se realizează, prin excelență, intrarea noastră în Împărăție, mai precis unirea tuturor în Biserică și intrarea Bisericii în Împărăția lui Dumnezeu. Toate celelalte slujbe sunt o pregătire pentru Liturghie și își găsesc împlinirea în ea. Sfântul Dionisie Areopagitul numește Sfânta Liturghie Taina Tainelor deoarece ea încununează tot ceea ce s-a dat prin celelalte slujbe și uneste cel mai deplin pe fiecare credincios și pe toți în Dumnezeu cel Unul și infinit în iubire desăvârșind comuniunea cu Dumnezeu.

Taina mântuirii și Tainele Bisericii

Astăzi vorbind despre Taină avem tendința de a ne gândi numai la cele Șapte Taine sau sacramente ale Bisericii (Botezul, Mirungerea, Euharistia, Spovedania, Cununia, Hirotonia, Maslul). Dar până în secolul al XIII-lea Biserica Ortodoxă nu a fixat precis numărul Tainelor, Părinții preferând să se refere la Taina mântuirii în sens general și la aspectele acesteia, la Taina unică a Bisericii în care Dumnezeu Își împărtășește viața Sa dumnezeiască omenirii, răscumpărând omul din păcat și din moarte și revărsând asupra omului slava nemuririi. Această Taină se concretizează în lucrările specifice ale Bisericii în care Hristos însuși se oferă și se împărtășește printr-un ritual de sfințire săvârșit de slujitorii bisericești în și prin puterea Duhului Sfânt.

Sfânta Liturghie este Taina Tainelor

Punctul culminant al acestor lucrări este Sfânta Liturghie, Taina Tainelor, Taina actualizării lucrării mântuitoare a lui Hristos și a unirii depline cu El, Taina împlinirii Bisericii ca Trup al lui Hristos și a

intrării ei în Împărăția lui Dumnezeu. La Sfânta Liturghie Duhul Sfânt introduce realitatea eshatologică a Împărăției în istorie schimbând istoricitatea liniară în prezentă. Trecutul și viitorul sunt astfel unite într-o realitate unică și indivizibilă realizându-se o sinteză a istoricului și eshatologicului.

Sfânta Liturghie - Taina lui Hristos

Sfânta Liturghie este o anamneză, o pomenire a faptelor mântuitoare ale lui Dumnezeu începând de la creație și, în primul rând, a lucrării mântuitoare a lui Hristos. Dar această pomenire nu este o simplă comemorare ci o actualizare a evenimentelor. În Liturghie are loc o epifanie și dezvăluire crescândă a prezenței lui Hristos Cel Întrupat, Răstignit, Înviat și Înălțat dar și ca Cel va să vină. Liturghia este "Evangelia mereu actualizată".

Sfânta Liturghie - Taina Bisericii

În Liturghie Hristos este prezent în mijlocul Bisericii Sale, a adunării credincioșilor. Nu îl întâlnim ca înși singuratici ci ca mădulare ale trupului Său adunate laolaltă sporind neîncetat comuniunea cu El și între noi printr-un urcus spiritual continuu al nostru spre trepte tot mai înalte de comuniune duhovnicească cu Hristos și, în Hristos, cu Sfânta Treime. În Liturghie Biserica primește darul unității "de sus", în Hristos, împlinindu-se ca Trup al lui Hristos. Fiecare comunitate locală realizează astfel și revelează Biserica întreagă, evenimentul noului mod de viață care constituie mântuirea, participarea omului la viața vesnică. În același timp Liturghia este slujită în comuniune cu întreaga Biserică universală și în numele întregii Biserici pomenindu-se atât cei aflați departe cât și cei adormiți ca mădulare ale aceluiași Trup al lui Hristos, realizându-se astfel o unitate în timp și spațiu.

Fiecare credincios trebuie să înțeleagă Sfânta Liturghie

Viața creștină autentică nu poate fi concepută în afara Sfintei Liturghii care ocupă locul central în Biserică și în viața oricărui creștin care își ia în serios demnitatea de mădular al Trupului lui Hristos. Dar pentru a putea participa deplin la Liturghie și nu numai a asista este foarte important ca fiecare credincios să înțeleagă semnificația ei. Ca urmare, în cadrul acestei rubrici vă vom oferi o explicare sistematică a acestei slujbe esențiale a Bisericii care este Sfânta Liturghie.

Câteva repere istorice: Liturghia în primele trei secole

Sfânta Liturghie este un organism spiritual viu, în continuă evoluție, și nu o relicvă a istoriei

Multi creștini ortodocși cred că Sfânta Liturghie a fost de la început așa cum o cunosc ei astăzi. Dar, cu toate că în ultimele secole Liturghia nu a cunoscut schimbări semnificative, aceasta nu înseamnă că forma ei de azi este fixă și neschimbabilă. Sfânta Liturghie este un organism spiritual viu, în continuă evoluție și nu o relicvă a istoriei. În decursul veacurilor ea a evoluat de la simplitatea originară la bogăția de azi. Dar această evoluție nu a însemnat o îndepărtare de la adevăr, așa cum încearcă să argumenteze unii eterodocși, ci o creștere firească, expresie a lucrării Duhului Sfânt în Biserică, o dezvoltare a elementelor esențiale pe care le găsim de la început în structura Liturghiei.

Sfânta Liturghie a fost întemeiată de Mântuitorul Iisus Hristos la Cina cea de Taină

Sfânta Liturghie a fost întemeiată de Mântuitorul Iisus Hristos la Cina cea de Taină când "a luat pâinea și, binecuvântând, a frânt și a dat ucenicilor săi zicând: Luați mâncați acesta este trupul Meu. Și luând paharul și mulțumind le-a dat zicând: Betei dintru acesta tot, Că acesta este Sângele Meu, al Legii celei noi, care pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor" (Mt. 26, 26-28). Sfinții Evangheliști Marcu și Luca precum și Sfântul Pavel precizează că Mântuitorul a lăsat Bisericii porunca expresă de a oficia Sfânta Liturghie: "Să faceți aceasta întru pomenirea Mea" (Mc. 14, 22-24; Lc. 22, 19-20, I Cor. 11, 22-25).

Liturghia apostolică era mult mai simplă, însă cuprindea elementele esențiale care se vor păstra până astăzi

După pogorârea Duhului Sfânt, primii creștini, urmând porunca Mântuitorului, "stăruiau în învățătura apostolilor și în împărtășire, în frângerea pâinii și în rugăciuni" (FA 2,42) adică în slujirea Sfintei Liturghii care, încă de la început, a fost centrul vieții Bisericii, Taina actualizării lucrării mântuitoare a lui Hristos și a unirii depline cu El.

Deși în Noul Testament nu avem o descriere amănunțită a Liturghiei pe care o săvârșeau Sfinții Apostoli și urmașii lor, putem totuși ca, în lumina informațiilor patristice ulterioare, pornind de la citatul de mai sus (FA II,42) și de la alte texte nou-testamentare, să reconstituim structura acesteia. Remarcăm faptul că slujba era mult mai simplă însă cuprindea elementele esențiale care se vor păstra până azi și anume:

- ♦ adunarea în Biserică - (vezi I Cor XI,18)
- ♦ "învățătura apostolilor"- lecturi și predici (vezi și I Tes V,27; Col IV,16; FA XX,7,11; I Tim IV,13; I Cor XVI,26) având în centru împărtășirea cu Dumnezeu Cuvântul prin cuvânt. Această parte se va dezvolta în Liturghia Cuvântului sau a catehumenilor.
- ♦ "frângerea pâinii și rugăciuni" - este ceea ce se va numi, mai târziu, Liturghia Euharistică sau a credincioșilor.

Se făceau rugăciuni pentru diferite categorii de credincioși (I Tim II,1).

Probabil creștinii își dădeau și sărutarea păcii dacă "sărutarea sfântă" pomenită de Sfântul Pavel (Rom 16,16; I Cor 16,20; II Cor 13,12; I Tes 5,26) este o aluzie la acest act liturgic.

Frângerea pâinii era înțeleasă ca o actualizare, prin lucrarea Duhului Sfânt, a Cinei celei de Taină. Ca urmare se împlineau actele principale făcute de Hristos la această Cină:

- ♦ "a luat" - aducerea darurilor de pâine și vin (I Cor. XI,23 -26);
- ♦ "a binecuvântat" - rugăciunile de mulțumire și sfintire a darurilor (I Cor. XIV,16) rostite cu voce tare de întăistătorul adunării euharistice la care credincioșii răspund cu Amin exprimându-și astfel adevăratele;
- ♦ "a frânt" - frângerea propriu-zisă a pâinii prefăcută în Trupul lui Hristos;
- ♦ "a dat" - împărtășirea generală cu Trupul și Sângele Domnului.

Prima descriere a Liturghiei Bisericii primare datează de la jumătatea sec. al II-lea d.H. O sută de ani mai târziu, la mijlocul sec. II după Hristos, Sfântul Iustin Martirul și Filozoful ne dă cea mai amănunțită descriere a Liturghiei din primele trei secole:

"În așa-zisa zi a soarelui (duminică n.n.), se face adunarea tuturor celor ce trăiesc la orase sau la sate și se citesc memoriile apostolilor (Evangheliile n.n.) sau scrierile profetilor (Vechiul Testament n.n.), câtă vreme îngăduie timpul. Apoi, după ce cititorul încetează, întâistătorul (episcopul sau preotul n.n.) ține un cuvânt prin care sfătuiește și îndeamnă la imitarea acestor frumoase învățături. Apoi, ne ridicăm în picioare tot laolaltă și înălțăm rugăciuni; după care, încetând noi rugăciunea, [ne îmbrățișăm unii pe alții cu sărutarea păcii - vezi cap. 65 - și] se aduce pâine și vin și apă, iar întâistătorul înalță deopotrivă rugăciuni și multumiri, cât poate mai multe, la care poporul răspunde într-un singur glas, rostind Amin.

Și se dă fiecăruia să se împărtășească din cele ce au fost consfintite prin euharistie, iar celor care nu sunt de față li se trimite euharistia acasă, prin diaconi."

Structura Liturghiei Bisericii primare, sugerată doar de textele nou-testamentare, este expusă acum cu claritate și anume:

- ♦ Adunarea în Biserică;
- ♦ Liturgia Cuvântului (catehumenilor)
 - ♦ Lecturi din Noul și Vechiul Testament
 - ♦ Omilia (explicarea textelor citite)
- ♦ Liturgia euharistică (credincioșilor)
 - ♦ Rugăciunea generală pentru Biserică și lume
 - ♦ Sărutarea păcii
 - ♦ aducerea darurilor de pâine și vin ("a luat")
 - ♦ rugăciunea de sfintire - anafora ("a binecuvântat") rostită cu voce tare de întâistător la care credincioșii răspund cu Amin exprimându-și adevăratele
 - ♦ frângerea pâinii ("a frânt")
 - ♦ împărtășirea tuturor ("a dat").

Dezvoltarea Liturghiei a dus la apariția diverselor tradiții liturgice

Această formă originală a Liturghiei se va dezvolta treptat deoarece, în cadrul schemei de mai sus, liturghisitorii aveau o mare libertate de improvizație în ceea ce privește formularea rugăciunilor, stabilirea lecturilor biblice, introducerea unor imne religioase etc. Cu timpul s-au precizat anumite idei principale care trebuiau abordate, într-o anumită ordine, în cadrul rugăciunilor, s-au generalizat anumite anafore liturgice (rugăciunea centrală a Sfintei Liturghii) alcătuite de personalități marcante ale vieții bisericești și, mai apoi, în diverse regiuni, s-au stabilit chiar formule fixe ale slujbei individualizându-se tradiții liturgice. Între acestea s-au impus cele specifice principalelor centre creștine: Ierusalim, Antiohia, Cezareea Capadociei, Alexandria, Roma.

În sec. IV-V Sfintii Ioan Gură de Aur și Vasile cel Mare alcătuiesc, pe baza tradițiilor vechi, Liturghiile care le poartă numele, folosite până azi de Biserica Ortodoxă

Anul 313 marchează încetarea persecuțiilor împotriva creștinilor și începutul unei epoci de mare înflorire în istoria Bisericii. În această perioadă are loc o unificare a ritualurilor liturgice marcată de alcătuirea, pe baza tradițiilor vechi, de către Sfintii Ioan Gură de Aur și Vasile cel Mare a Liturghiilor care le poartă numele, folosite până azi de Biserica Ortodoxă. Forma și evoluția acestor Liturghii numite Liturghii bizantine le vom analiza în numărul următor.

III

Câteva repere istorice:

Liturghiile bizantine

Ritul bizantin este ritul liturgic propriu Bisericii Ortodoxe

Ca o expresie a lucrării Duhului Sfânt în Biserică, forma originală a Liturghiei a evoluat de-a lungul secolelor. Factori cum sunt contribuția personală a marilor liturgisti și ierarhi, adaptări locale, accentuarea anumitor amănunte etc., au dus, în diferite regiuni, la conturarea unor variante în slujirea Sfintei Liturghii. Aceste variante s-au individualizat treptat în rituri liturgice, adică în forme particulare, distincte, de actualizare a jertfei Mântuitorului în Liturghie.

Dacă în primele trei secole au fost dominante riturile liturgice specifice principalelor centre crestine de atunci (Ierusalim, Antiohia, Cezareea Capadociei, Alexandria, Roma), începând cu sec. IV dH, odată cu creșterea importanței Constantinopolului, s-a conturat și s-a impus ritul liturgic constantinopolitan sau bizantin. Ritul bizantin a devenit ritul liturgic propriu Bisericii Ortodoxe.

Liturghiile ritului bizantin

Liturghiile ritului bizantin au fost alcătuite de Sfântii Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur. Așa numita "Liturghie a darurilor mai înainte sfintite", pusă sub numele Sfântului Grigore Dialogul, nu este de fapt o Liturghie deoarece în cadrul ei nu se aduce Sfânta Jertfă și nu se sfintesc darurile. Ea este un ritual solemn de împărtășire cu Sfintele Taine sfințite la una din Liturghiile propriu-zise.

Sfântul Vasile cel Mare (379), Arhiepiscop al Cezareei Capadociei, mare teolog și păstor al Bisericii, a redactat pe baza tradiției capadociene o Liturghie care a fost adoptată și la Constantinopol. Vechimea și autenticitatea acestei Liturghii este confirmată de numeroase mărturii.

La sfârșitul sec. IV și începutul sec. V dH. a ajuns Arhiepiscop al Constantinopolului Sfântul Ioan Gură de Aur, originar din Antiohia. El a redactat o Liturghie, în tradiție antiohiană, care îi va purta numele. Lipsa unor mărturii la contemporanii, istoricii, biografii și panegeristii acestui Sfânt Părinte cu privire la alcătuirea Liturghiei a făcut ca autenticitatea acesteia să fie contestată. Dar s-a demonstrat că rugăciunile sacerdotale ale Liturghiei, inclusiv anafora liturgică, aparțin Sfântului Ioan Gură de Aur care, preluând o tradiție mai veche, le reformulează cu propriile sale cuvinte.

Până în sec. X Liturghia Sfântului Vasile cel Mare era Liturghia slujită în mod curent în Biserica Ortodoxă fapt dovedit de asezarea ei în manuscrise, până în sec. X, înaintea Liturghiei Sfântului Ioan Gură de Aur.

În prezent Liturghia Sfântului Vasile cel Mare se slujește numai de zece ori pe an și anume:

- ♦ în ziua Sfântului Vasile cel Mare (1 ianuarie);
- ♦ în primele cinci duminici din Postul Mare;
- ♦ în Joia Mare și Sâmbăta Mare;
- ♦ în ajunul Crăciunului și Bobotezei; dacă aceste ajunuri cad sâmbăta sau duminica atunci în ziua ajunului se săvârșeste Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur, iar în ziua praznicului Liturghia Sfântului Vasile cel Mare.

Deosebirile principale dintre Liturghia Sfântului Vasile cel Mare și cea a Sfântului Ioan Gură de Aur constau în conținutul rugăciunilor rostite de preot și, mai ales, al rugăciunii centrale prin care se aduce Sfânta Jertfă numită anafora liturgică. Rânduiala lor însă este aproape identică.

Structura originală a Liturghiilor bizantine

La momentul redactării lor cele două Liturghii erau mult mai simple decât astăzi având următoarea structură:

Adunarea în Biserică a credinciosilor și intrarea episcopului și a preotilor

Liturghia Cuvântului (catehumenilor)

- ♦ lecturi din Vechiul și Noul Testament;
- ♦ omilia (explicarea textelor citite);
- ♦ rugăciuni pentru catehumeni și trimiterea acestora din biserică;

Liturghia euharistică (credinciosilor)

- ♦ ectenia mare;
- ♦ rugăciuni pentru credinciosi;
- ♦ sărutarea păcii;
- ♦ aducerea darurilor de pâine și vin;
- ♦ rugăciunea punerii înainte;
- ♦ anafora liturgică rostită cu voce tare și fără întrerupere de către protos;
- ♦ frângerea pâinii;
- ♦ împărtășirea tuturor primind Sfântul Trup al Domnului în mână și bând Sfântul Sânge din potir;
- ♦ rugăciunea amvonului.

Evolutia Liturghiilor bizantine

Începând cu secolul V cele două Liturghii vor evolua concomitent astfel încât schimbările produse vor fi identice pentru amândouă. Această evoluție va consta în principal în dezvoltarea punctelor cărora, în schema primară, le corespund acțiuni fără cuvinte:

- ♦ intrarea în biserică;
- ♦ sărutarea păcii;
- ♦ frângerea și împărtășirea.

Să urmărim pe scurt evoluția Liturghiilor bizantine de-a lungul timpului:

- ♦ sec. V: se introduce Trisaghionul (Sfinte Dumnezeule...), începe dezvoltarea ritualului Intrării Mari, apare obiceiul citirii în taină a anaforalei liturgice pe fondul creșterii importanței imnelor cântate;
- ♦ sec. VI: se introduce rostirea Crezului și cântarea Heruvicului;
- ♦ sec. VII: începe dezvoltarea ritualului Proskomidiei, se introduce împărtășirea laicilor cu lingurita, se renunță la citirea textelor din Vechiul Testament, ectenia mare se mută înainte de Trisaghion, se generalizează citirea în taină a anaforalei;
- ♦ sec. VIII: se introduce ectenia întreită, antifoanele cuprinzând psalmii 91, 92, 94, imnul Unule Născut, se adaugă otpustul;
- ♦ sec. X: se introduce Axionul;
- ♦ sec. XI: se adaugă Binecuvântarea mare, rugăciunea de dinainte de Evanghelie rostită cu voce tare, sărutul păcii se restrânge la clerul din altar;
- ♦ sec. XII: ectenia mare este mutată după Binecuvântarea mare;
- ♦ sec. XIV: la antifoanele duminicale se folosesc psalmii tipici și Fericirile.

Patriarhul Filotei alcătuieste o Diataxă fixând rânduiala Liturghiei.

În perioada următoare Liturghiile bizantine nu au mai cunoscut schimbări majore, fapt favorizat și de apariția edițiilor tipărite ale Liturghierului. Cu toate acestea evoluția Liturghiei nu a încetat deoarece, așa cum arătam în articolul precedent, Liturghia este un organism viu și nu o relictă a istoriei.

IV

Liturghia darurilor mai înainte sfintite

Slujba cunoscută sub numele de Liturghia darurilor mai înainte sfintite este de fapt un ritual de împărtășanie dezvoltat prin îmbinarea vecerniei cu unele elemente ale Sfintei Liturghii. Cu toate că nu se aduce jertfa cea fără de sânge și nu se sfintesc darurile de pâine și vin, ea poartă denumirea de Liturghie deoarece în cadrul ei are loc împărtășirea cu Sfintele Taine.

Slujbă specifică Postului Mare

În prezent Liturghia darurilor mai înainte sfintite este o slujbă specifică Postului Mare putându-se săvârși în zilele de peste săptămână (de luni până vineri) cu excepția zilelor aliturgice, a sărbătorii Bunevestiri și a Joi și Sâmbetei Mari.

Apariția și dezvoltarea acestei slujbe a avut loc în contextul interzicerii de către Biserică a săvârșirii Liturghiei propriu-zise în zilele de rând din Postul Mare. Această interdicție vine să exprime incompatibilitatea dintre atmosfera de tristete, de absență a Marelui, specifică zilelor de rând din Postul Mare și caracterul festiv și luminos al Sfintei Liturghii, ca sărbătoare a venirii Marelui Hristos în mijlocul Bisericii Sale.

Ritual de împărtășire cu Sfintele Taine

Sfânta Liturghie este centrul vieții noastre în Hristos având ca punct culminant unirea cu Hristos prin împărtășirea cu Sfintele Taine. Dar împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului nu este numai plinirea osteniilor și tinta spre care năzuim ci este și ajutorul divin pe care îl primim în nevointa noastră duhovnicească și care ne ajută să aspirăm către o comuniune desăvârșită în ziua cea neînserată a Împărăției lui Dumnezeu. De aceea Biserica a rânduit un ritual de împărtășire și în zilele de rând din Postul Mare.

Postul ascetic și postul total

Postul mare este o perioadă de mare nevoință sufletească și trupească în care se îmbină cele două feluri de postire: postul ascetic și postul total. Postul ascetic reprezintă abținerea de la anumite mâncăruri și băuturi și reducerea substanțială a regimului alimentar în vederea eliberării de sub stăpânirea poftelor trupului. Postul total sau ajunarea este renunțarea totală la mâncare și băutură pe o durată scurtă de timp (o zi sau două) fiind expresia stării de pregătire și așteptare. În acest sens ajunarea face parte întotdeauna din pregătirea pentru unirea cu Hristos în Sfânta Împărtășanie.

În Postul Mare, în zilele de peste săptămână, Biserica îndeamnă la ajunare până seara. De aceea ritualul de împărtășanie din aceste zile a fost legat de vecernie, slujba care marchează încetarea ajunării. Acest ritual, destul de simplu la început, a fost înconjurat treptat de o solemnitate tot mai mare adăugându-i-se câteva elemente din rânduiala Sfintei Liturghii. Astfel s-a ajuns la constituirea Liturghiei darurilor mai înainte sfintite care a devenit unul din momentele de vârf ale Postului Mare prin frumusețea sa deosebită și solemnitatea sa. Atribuită Sfântului Grigore Dialogul, această slujbă nu a fost alcătuită de un singur autor ci este opera colectivă și anonimă a Bisericii întregi.

Împărtășania de seară

Întreaga rânduială a Liturghiei darurilor mai înainte sfintite, în care cântări de mare frumusețe se împletesc cu ritualuri impresionante și rugăciuni de mare profunzime, creează ambianța necesară întâlnirii și împărtășirii cu Hristos după o zi de pregătire și așteptare. Din păcate, ca o concesie făcută celor care nu pot sau nu vor să ajuneze precum și prin analogie cu Liturghiile propriu-zise, s-a răspândit destul de mult practica slujirii Liturghiei darurilor mai înainte sfintite dimineata.

Dar împărtășirea de seară la Liturghia darurilor mai înainte sfintite după o zi de ajunare descoperă adevăratul sens al postirii și al vietii creștine, în totalitatea ei, ca pregătire și așteptare a Împărăției lui Dumnezeu. Ostenelile duhovnicești și fizice din timpul zilei sunt luminate de așteptarea primirii Trupului și Sângelui Domnului, toate ocupațiile obișnuite, gesturile, cuvintele, gândurile, capătă o importanță deosebită în lumina viitoareii întâlniri cu Hristos. Timpul este resimțit în mod acut ca o așteptare a lui Hristos. Ziua de ajunare încununată cu împărtășirea de seară devine astfel o imagine a vietii creștine ca pregătire și așteptare a "serii acestei lumi". Bucuria și slava acestei Împărății putem să o pregustăm încă de acum tocmai pentru a dori și mai mult comuniunea harică desăvârșită cu Dumnezeu și a putea duce la bun sfârșit "lupta cea bună" și a deveni "biruitori asupra păcatului".

Concluzii

- ♦ Liturghia darurilor mai înainte sfintite este un ritual de împărtășire alcătuit din rațiuni foarte practice și anume pentru a face posibilă împărtășirea credincioșilor în zilele de peste săptămână. Ca urmare, atunci când nici un credincios nu se împărtășește slujba își pierde sensul transformându-se în spectacol.
- ♦ Întreaga rânduială și logica alcătuirii Liturghiei darurilor mai înainte sfintite o arată ca pe o slujbă de seară, ora cea mai potrivită pentru săvârșirea ei fiind ora vecerniei.

Adunarea în Biserică

Biserica este adunarea celor chemati de Dumnezeu, mai precis adunarea celor ce răspund chemării lui Dumnezeu la mântuire, la viață vesnică. Acestia formează Trupul lui Hristos, umanitatea răscumpărată și renăscută prin Botez în care Hristos S-a sălăsluit și care, prin lucrarea Sfântului Duh, ființează, după chipul lui Dumnezeu, în comuniune de iubire.

Adunare, Liturghie, Biserică

Sfânta Liturghie, Taina lui Hristos și Taina Bisericii, descoperă adunarea credinciosilor ca fiind Biserică, Trupul lui Hristos. Prin "a se aduna în Biserică" (I Corinteni 11, 18), Sfântul Pavel înțelege alcătuirea unei adunări a membrilor Bisericii dintr-o anumită zonă cu scopul de a releva Biserica prin slujirea Sfintei Liturghii. Liturghia ne uneste în Biserică făcându-ne părtași Împărăției lui Dumnezeu, este manifestarea și realizarea Bisericii.

Strânsa legătură între adunare, Liturghie și Biserică este mărturisită de întreaga tradiție a Bisericii primare, descoperind sensul autentic al trăirii creștine. Liturghia nici nu poate fi săvârșită numai de către preot, în absența credinciosilor. Din păcate, de-a lungul secolelor, această conștiință în mare măsură s-a pierdut astfel încât mulți nu mai înțeleg faptul că adunarea credinciosilor împreună cu clericii în locul bisericii este o condiție esențială pentru săvârșirea Sfintei Liturghii, slujba care face ca Biserica "să fie".

Împreună slujire a clerului și credinciosilor

Liturghia ne uneste pe toți în slujirea lui Dumnezeu, este o împreună-slujire a clerului și a credinciosilor. În slujbă alternează dialogurile dintre preot și credincioși în care preotul îl reprezintă pe Hristos, cu rugăciunile în care preotul devine purtătorul de cuvânt al comunității în fața lui Dumnezeu, credincioșii întărind cererile prin răspunsul "Doamne miluiește" și exprimându-și totala adevărată prin cuvântul "Amin". Fiecare își are rolul său unic în slujire și lipsa sa de la slujbă este resimțită, constient sau inconstient, de întreaga Biserică. De asemenea, așa cum prezenta preotului este necesară încă de la începutul slujbei, și prezenta con-slujitorilor săi (credincioșii) este necesară tot de atunci.

Spectatori la Liturghie

Nu putem să nu remarcăm, cu durere, că mulți creștini ortodocși nu au conștiința împreună slujirii și merg la biserică pentru a se ruga în mod individual. Ei vin întâmplător la slujbe și în diferite momente ale acestora, considerând că participarea la Liturghie este o opțiune care ține strict de trăirea lor individuală. De altfel, o astfel de prezență în biserică nu o putem numi participare la slujbă (care înseamnă slujire) ci, cel mult, asistare. Putem identifica câteva cauze care au dus la această situație:

- ♦ monopolizarea cântării de către cântăret sau cor îi îndepărtează pe credincioși de o modalitate importantă de a-și manifesta împreună slujirea și îi transformă în spectatori;
- ♦ rostirea în taină de către preot a majorității rugăciunilor, care sunt spuse în numele întregii comunități și au un important conținut catehetic, poate da impresia că fiecare se poate ruga în mod individual pentru propriile lui necesități, numai preotul având obligația de a zice rugăciunile Liturghiei; de asemenea sensul slujbei rămâne ascuns pentru mulți;
- ♦ lipsa catehizării duce la neînțelegerea slujbei care devine astfel plictisitoare.

Să învățăm de la primii creștini

Primii creștini, care aveau o puternică conștiință a împreună-slujirii, se adunau în locasul bisericii înainte de sosirea clerului. De asemenea, cel ce, fără un motiv serios, nu lua parte trei duminici la rând la Sfânta Liturghie era înlăturat din Biserică, ca unul ce se separă singur de unitatea organică a Trupului lui Hristos ce se descoperă în această slujbă. Cei care, din motive serioase, nu participau la Liturghie, nu se separau de Biserică trimitându-li-se Sfânta Împărtășanie acasă.

Pentru ca Sfânta Liturghie să fie cu adevărat intrarea noastră în Împărăția lui Dumnezeu, nu putem rămâne spectatori ci trebuie să învățăm de la primii creștini să participăm la Liturghie. Participare înseamnă slujire iar un prim act al acestei slujiri este adunarea în Biserică.

Concluzii

Sfânta Liturghie descoperă adunarea credincioșilor ca Biserică și împreună-slujitori ai lui Dumnezeu. Ca urmare întreaga comunitate (cu excepția celor care au motive binecuvântate pentru a lipsi) trebuie "să se adune în Biserică" participând (și nu asistând) în fiecare duminică și în sărbători la întreaga Liturghie, încă de la începutul acesteia.

Preoții au datoria de a-și conștientiza pe toți credincioșii de vocația lor de slujitori ai Sfintei Liturghii și, pe de altă parte, de a se strădui să îndepărteze cauzele care îi fac pe aceștia să se complacă în postura de spectatori.

Aducerea darurilor

Buna cuviință ne îndeamnă ca, atunci când mergem la cineva, să nu ne ducem cu mâna goală ci cu un dar. Darul, când este făcut cu inima curată, ne reprezintă, poartă în el ceva din noi, și ne ajută să ne deschidem către cel căruia îl dăruim. Primind în schimbul unui dar un alt dar, făcut cu aceeași sinceritate, se realizează cu adevărat comuniunea dintre cei care dăruiesc.

Darurile noastre la Sfânta Liturghie sunt pâinea și vinul

Sfânta Liturghie reprezintă întâlnirea noastră cu Dumnezeu. De aceea este firesc ca, adunându-ne în Biserică, să-l aducem lui Dumnezeu darurile noastre pentru ca, apoi, în cadrul Sfintei Liturghii, să primim, la rândul nostru, de la Dumnezeu o multime de daruri, culminând cu însuși Trupul și Sângele Lui, și să intrăm astfel în comuniune deplină cu El. Darurile noastre la Sfânta Liturghie sunt pâinea și vinul, după cum ne-a învățat însuși Mântuitorul Iisus Hristos la Cina cea de Taină (Matei 26, 26-29).

Pâinea și vinul ne simbolizează viața

Pâinea și vinul au o semnificație adâncă. Ele sunt alimente esențiale, proprii omului. Sunt proprii omului deoarece nu sunt luate ca atare din natură, ci obținerea lor necesită un efort special de prelucrare. Sunt alimente esențiale pentru că ne întretin și ne bucură viața biologică și, de aceea, ca imagine a întregii hrane, ne și simbolizează viața. Asadar, aducând pâine și vin la Sfânta Liturghie noi aducem și îi dăruim lui Dumnezeu propria noastră viață, ne dăruim pe noi înșine și aceasta este cel mai pretios dar pe care-l putem face. "Vrei să afli, spune Fericitul Augustin, ce anume ai putea să oferi lui Dumnezeu pentru tine?: oferă-te pe tine însuți. Căci ce cere de la tine Domnul dacă nu pe tine însuți? Pentru că în toată creația de pe pământ n-a făcut nimic mai bun decât pe tine". Sfântul Nicolae Cabasila subliniază că viața noastră este cel mai potrivit dar pe care-l putem face la Sfânta Liturghie, pentru că darul ce-l primim în schimb este tot viață. Îi dăm lui Hristos pâinea și vinul menite să se prefacă în trupul nostru pământesc ca să ne întoarcă pâinea și vinul prefăcute în Trupul și Sângele Lui. În schimbul vieții vremelnice noi dobândim viața veșnică, însuși Trupul și Sângele Mântuitorului.

Prin actul nostru de dăruire recunoaștem că viața cea adevărată este la Dumnezeu.

Pâinea, ca imagine a întregii hrane, nu are viață în sine, pentru că Dumnezeu, și nu calorile, este principiul vieții. În lumea căzută diavolul a reușit însă să acrediteze ideea că omul trăiește numai cu pâine "făcând această minciună un adevăr de la sine înțeles care nu mai poate fi pus în discuție, fundamentul întregii noastre viziuni asupra lumii, al științei, medicinei și poate chiar al religiei". Aceasta este, de altfel, prima dintre ispitele pe care diavolul o adresează lui Iisus, în pustiu (Mc. 4,3, Lc. 4,3). Dar Mântuitorul dărmă această amăgire a diavolului încă de la începutul propovăduirii Sale, arătând că: "Nu numai cu pâine va trăi omul ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu" (Mt. 4,4; Lc. 4,4). Iar Cuvântul lui Dumnezeu este Logosul divin, Fiul lui Dumnezeu. Hrana în sine este moartă și pentru cine crede că aceasta este sursa vieții și o primește separat de Dumnezeu, mâncarea este de fapt o comuniune cu moartea.

Asadar, Dumnezeu este sursa vieții și, de aceea, pâinea cea adevărată "care se pogoară din cer și dă viață lumii" (In 6,33) este însuși Hristos. El însuși se numește pe sine "Pâinea vieții" (In 6,35) pentru că este Cel ce ne ține în viață și ne dăruiește viața cea adevărată. "Dumnezeu ne-a dat viața veșnică și această viață este în Fiul Său" (I In V,11). Rugăciunea punerii înainte din rânduiala Proskomidiei exprimă același adevăr când îl numește pe Hristos: "pâinea cea cerească, hrana a toată lumea". Pâinea firească este, de fapt, numai o imagine a Pâinii Vieții, a lui Hristos care este hrana cea adevărată ce ne ține în viață. Dependenta noastră de pâinea firească ne descoperă faptul că nu avem viața prin noi înșine, ci o primim din afară, ajutându-ne astfel să ne înțelegem propria condiție. Și dacă, așa cum am arătat, diavolul încearcă să ne facă să credem că pâinea firească este cea care ne dă viață, Hristos ne descoperă

că Pâinea Vietii este El Însuși. Chiar mai mult "El de aceea S-a întrupat ca să ni se dea ca pâine cerească prin Trupul Său, ca pâine văzută, mijlocitoare a celei nevăzute".

Pâinea si vinul reprezintă întreaga creație

Pâinea si vinul aduse la Sfânta Liturghie reprezintă, în același timp, întreaga creație pe care omul a primit-o de la Dumnezeu în dar ca "hrană" ce îi asigură subzistența trupească si pe care l-o întoarce lui Dumnezeu, cu multumire, după o lucrare de împlinire a omului prin aceste elemente si asupra lor. Omul își împlineste astfel demnitatea sa originară de preot al creației. "Definiția principală, fundamentală, a omului este aceea de preot. El stă în centrul lumii si o uneste în actul său de binecuvântare a lui Dumnezeu. Si împlinind lumea cu această euharistie el își transformă viața pe care a primit-o de la lume în viață în Dumnezeu, în comuniune cu El". Păcătuiind, omul a încetat să-si îndeplinească această menire închizându-se în lume si îndepărtându-se de Dumnezeu, Hristos a restaurat firea umană si, implicit viața euharistică pe care omul este chemat să o trăiască. În Hristos creația redevine un mijloc de comuniune cu Dumnezeu prin primirea ei de la Dumnezeu si prin oferirea ei lui Dumnezeu sub forma darurilor de pâine si vin care înglobează si "sudează" omului, activitatea lui transformatoare asupra creației. Această oferire se face în Hristos, în cadrul Sfintei Liturghii, pentru că Hristos, prin jertfa sa, a oferit lui Dumnezeu tot ce se putea oferi.

Pâinea si vinul sunt un simbol al unirii credinciosilor în Biserică

Sfânta Liturghie este slujba în care credinciosii se afirmă ca persoane unite în Biserică. Ca urmare darurile de pâine si vin au si o semnificație eclesială. Atât pâinea cât si vinul, fiind rezultatul unirii boabelor de grâu măcinat, respectiv al boabelor de struguri stoarse, sunt un simbol al unirii credinciosilor în Biserică. Acest aspect este scos în evidență de rugăciunea euharistică cuprinsă într-una din primele scrieri creștine Didahia celor 12 Apostoli (anii 50-70 d.Hr.): "După cum această pâine frântă era împrăștiată pe munti si fiind adunată a ajuns una, tot așa să se adune Biserica Ta de la marginile lumii în Împărăția Ta". Sfântul Ioan Gură de Aur comentează în același sens: "După cum pâinea, desi alcătuită din multe boabe, este, totuși, astfel unită încât boabele (de grâu) nu apar niciodată, ci, cu toate că sunt ele însele, deosebirea dintre ele nu se vede din cauza unirii lor, tot așa ne unim si noi unii cu alții si toti cu Hristos". Pâinea si vinul fiind deci un simbol al Bisericii, aducerea lor la Sfânta Liturghie reprezintă, în același timp, o jertfă adusă de Biserică si o jertfă a Bisericii însăși.

Să revenim la practica normală

Am încercat să surprindem în cele de mai sus semnificația darurilor si a oferiilor lor în cadrul Sfintei Liturghii. Aducerea lor la altar de către fiecare credincios reprezintă primul act al participării efective a fiecăruia la Sfânta Liturghie. Acest lucru era foarte bine înțeles si împlinit de primii creștini. "În conștiința, în trăirea si practica Bisericii primare, jertfa euharistică se aducea nu numai din partea tuturor si pentru toti ci se aducea de către toti si, deci, baza si condiția ei este aducerea de către fiecare a darului său, a jertfei sale". De aceea cei lipsiti de orice mijloace aduceau apă pentru a putea participa si ei la această jertfă. Pe de altă parte, darurile celor opriti de la Împărtășanie pentru păcate grave nu erau primite.

În zilele noastre, din păcate, această conștiință s-a estompat. S-a răspândit în schimb obiceiul aducerii darurilor doar în situații deosebite, de multe ori însă cu o percepție de-a dreptul magică asupra acestui act.

Dar experiența ne dovedește că revenirea la practica normală, ca fiecare să-si aducă darul său la fiecare Liturghie la care participă, este posibilă. Preotului îi revine un rol esențial ca, prin predici si cateheze, să-i ajute pe credinciosi să ajungă la o înțelegere justă a semnificației aducerii la altar a darurilor de pâine si vin si să-i îndemne continuu spre aceasta.

VII

Prescura

Primul act prin care se împlineste participarea fiecărui creștin la Sfânta Liturghie este aducerea darurilor de pâine și vin la altar. Acest act al aducerii, ținând de esența Liturghiei, a fost prezent întotdeauna, însă forma concretă a darurilor a variat în decursul secolelor.

La început era pâine obisnuită

În Biserica primară la Sfânta Liturghie se utilizau pâini dospite dintre cele folosite în mod curent în alimentație. Era necesar să se sfintească mai multe pâini întregi deoarece, după cum se știe, cei ce participau la Sfânta Liturghie se și împărtășeau, primind cu toții, clerici și laici, Sfântul Trup în mână și sorbind Sfântul Sânge din Potir. Ca urmare darul credincioșilor consta în pâine obisnuită, din uzul curent. Pâinile care nu se foloseau la Sfânta Jertfă erau destinate ajutorării săracilor.

Din sec. VIII întâlnim prescura. Cu timpul, numărul celor ce se împărtășeau a scăzut. Pe de altă parte, datorită abuzurilor și profanărilor la care se putea ajunge prin primirea în mână a Sfântului Trup al Domnului, s-a introdus, în secolul VII d.H., împărtășirea laicilor cu lingurita, de către preot, cu Sfintele Taine în cantități, firește, mai mici. Toate acestea au făcut ca și cantitatea de pâine necesară la Proskomidie să scadă. S-a ajuns astfel ca pentru Sfânta Jertfă să fie suficientă o singură pâine, iar mai apoi numai o parte din pâine. Această pâine a început să aibă o formă și o mărime specială, după sec. VIII fiind desemnată cu denumirea de prescură. Totuși, până astăzi, în caz de lipsă a prescurilor, se poate folosi pâine obisnuită pe care preotul va însemna cu copia semnul crucii în locul pecetii.

Pecetea

Un element care distinge prescura de pâinea obisnuită este pecetea cu care este însemnată prescura. Prima mențiune a ei o întâlnim într-o rânduială a Proskomidiei alcătuită în sec. X-XI pentru episcopul Paul din Galipoli, dar probabil că se folosea încă dinainte. Pecetea este alcătuită dintr-o cruce cu însemnarea "Iisus (IS) Hristos (HR) Învinge (NIKA - în limba greacă)". Pecetea se aplică cu ajutorul unui obiect numit pistornic sau pistolnic făcut din lemn, mai rar din piatră, bronz, lut, mase plastice sau alte materiale. Forma și numărul pecetilor aplicate diferă. Există pistolnice care, pe lângă pecete, cuprind și formele miridelor.

Simbolismul formei

Dacă mărimea prescurii este determinată de motive de ordin practic, forma îi este dată de simbolismul ei: rotundă pentru dumnezeirea fără început și sfârșit și pentru rotunjimea pământului, cu trei cornuri pentru Sfânta Treime, cu patru cornuri în forma de cruce, cu cinci cornuri amintind cele cinci pâini înmultite de Mântuitorul în pustie.

Prescura cu patru cornuri în formă de cruce, obisnuită la noi în țară, este recomandată de către Sfântul Simeon al Tesalonicului "pentru că și Dumnezeu s-a făcut om cu totul desăvârșit alcătuit din suflet și din cele patru stihii, pentru că și lumea este din patru părți, și Cuvântul acesta al lui Dumnezeu este Trupul care L-a luat Hristos". De asemenea fiecare corn al prescurii, prin forma sa rotundă, simbolizează dumnezeirea fără început și fără sfârșit. În ultimul timp, în special la orase, s-au răspândit prescurile rotunde mici, cu o singură pecete.

De obicei, indiferent de formă, prescurile se fac din două straturi suprapuse simbolizând cele două firi ale Mântuitorului.

Condiții de calitate

Întotdeauna lui Dumnezeu trebuie să-i dăm ce avem mai bun. Cu atât mai mult când este vorba de darurile care se vor preface în Trupul și Sângele Mântuitorului. De aceea Liturghierul prevede anumite cerințe de calitate în ceea ce privește prescurile: să fie făcute din făină albă de grâu curat, nu prea veche și nealterată, să fie preparate cu apă naturală, potrivit de sărate, dospite, bine coapte și nealterate, cu gust firesc. De asemenea vinul trebuie să fie din struguri, curat, cu gust și miros firesc, neotetit. Culoarea vinului este indiferentă.

Cine poate face prescuri?

În ultimul timp s-a răspândit concepția că prescurile nu pot fi făcute de femeile care trăiesc o viață conjugală normală cu bărbații lor. Această concepție nu are însă nici o bază în tradiția Bisericii. Nu există nici un canon care să prevadă acest lucru, cu atât mai mult cu cât, mult timp, la Liturghie se folosea pâine din uzul comun.

Probabil la originea acestei concepții stă interdicția pentru cei ce au săvârșit păcate grave și sunt oprit de la împărtășanie de a-și aduce darul la altar. Dar a considera legăturile trupești ale sotelor cununați canonic drept păcat este în contradicție cu Scriptura și cu întreaga învățătură a Bisericii. Sfântul Pavel arată clar că patul nuntii este nespurcat (Evrei 13, 4) iar Canonul 4 Gangra îi osândește pe cei care ezită să primească Sfânta Împărtășanie de la clericii căsătoriti. Ori, dacă un preot căsătorit, având o viață conjugală normală, poate sluji Sfânta Liturghie cu vrednicie, de ce soția acestuia nu ar putea face prescurile pentru slujbă? Sau de ce o femeie căsătorită canonic, care se poate împărtăși, nu ar putea face prescuri?

Pe de altă parte este evident faptul că cei care se complac în păcate grave, care îi îndepărtează de la împărtășanie, nu numai că nu pot să facă prescuri ci, până când nu se pocăiesc, nu le pot aduce la altar nici pe cele făcute de alții.

Ca urmare pot face prescuri cei care, străduindu-se să ducă o viață curată, potrivit poruncilor lui Hristos, pot și să-și aducă darul la altar.

Concluzie

Revenirea, în zilele noastre, la practica normală a aducerii darurilor la altar de către credincioși este posibilă și din punct de vedere al materiei darurilor. Iată câteva modalități practice prin care se poate realiza acest lucru:

- ♦ Credincioșii, în special cei de la sate, pot fi îndemnați să facă prescuri acasă pe care să le aducă apoi la biserică;
- ♦ Preotul poate rândui ca anumite credincioase, eventual prin rotație, să facă prescuri pentru întreaga comunitate și să fie puse în vânzare la pangar;
- ♦ În cazul în care nu există posibilitatea de a se face prescuri credincioșii pot fi îndemnați să aducă la altar pâine obisnuită care, la fel ca în epoca primară, să fie utilizată apoi pentru ajutorarea săracilor.

Dacă nu se poate aduce vin, este bine să se aducă măcar prescură (sau pâine obisnuită) însoțită de lumânare ca simbol al jertfei și de un pomelnic cu cei care se dorește a fi pomeniți. Important este ca aducerea darurilor să devină o regulă pentru fiecare Liturghie și nu numai pentru cazuri excepționale.

VIII

Vinul liturgic

Potrivit dicționarului, vinul este băutura alcoolică obținută prin fermentarea mustului de struguri. Termenul de vin se aplică și unor băuturi făcute din alte fructe, legume sau ierburi, dar, utilizat singur, se referă doar la cel produs din struguri. În acest sens îl vom folosi în cele ce urmează.

În Vechiul Testament vinul este privit ca un aliment de bază

Cunoscut încă din vechime, prima mențiune documentară a vinului o întâlnim în Vechiul Testament, la Facere 9, 20 - 21, unde se arată că, după potop, Noe a sădit vie și a băut vin.

Dar al lui Dumnezeu menit să veselească inima omului (Ps. 103, 15), vinul ocupa un loc important în viața de zi cu zi a evreilor fiind înțeles ca o necesitate a vieții și nu ca un lux. Era o parte necesară și a celei mai simple mese (Jud. 19, 19; I Regi 16, 20; Is. 55, 1), o provizie indispensabilă a unei cetăți (II Par. 11, 11), consumat de oameni de toate clasele sociale și de toate vârstele (Plâng. 2:12; Zah. 9:17). Abundența vinului era considerată o expresie a binecuvântării lui Dumnezeu (Fac. 27, 28; Deut. 7, 13; Amos 9, 14) iar deosebita abundență o expresie a epocii mesianice (Amos 9,13; Ioil 3, 18; Zah. 9, 17). În același timp abuzul de vin și betia sunt condamnate cu tărie (Pilde 20, 1; 23, 20 - 35).

Vechiul Testament asociază vinul cu pâinea ca alimente de bază (Fac. 27, 28; Deut. 7, 13; 33, 28; Ioil 2, 19) simbolizând întreaga hrană a omului. Acest simbolism își va găsi cea mai înaltă expresie la Cina cea de Taină când Mântuitorul Iisus Hristos, instituind Sfânta Liturghie, le va preface în Trupul și Sângele Lui îndemnându-ne să aducem pâinea și vinul ca daruri ale noastre la Sfânta Liturghie săvârșită întru pomenirea Sa.

Datorită importanței care i se acorda, vinul era utilizat și în cultul iudaic ca libație care însoțea jertfele zilnice de dimineață și seara (Iesire 29, 40 - 41), pârga din roadele pământului adusă Domnului (Lev. 23, 13) precum și felurite alte jertfe (Num. 15, 5, 7, 10).

Vinul Cinei celei de Taină a fost roșu, dulce, amestecat cu apă

Deși Legea nu impunea folosirea vinului la sărbătorirea Pastelui iudaic, în epoca post-babiloniană s-a generalizat utilizarea lui ca o "tradiție de la cei bătrâni". Cunoaștem până azi aceste "tradiții din bătrâni" deoarece, în secolul al II-lea după Hristos, rabinii evrei le-au codificat în cartea numită Mitna. Aflăm astfel că pe parcursul mesei rituale iudaice de Paști capul familiei binecuvintează, folosind anumite formule rituale (berakoth), pâinea și patru pahare de vin pe care le împarte apoi celorlalți.

La mesele rituale se folosea un vin special, obținut prin stoarcerea usoară (fără a zdrobi sămburii) a strugurilor potrivit principiului "cu cât sunt strugurii storsi mai puțin, cu atât vinul este mai bun". Cel mai apreciat vin era obținut din mustul scurs prin greutatea proprie a strugurilor zdrobiti. Vinul ritual era asadar un vin curat, neamestecat cu nimic altceva.

În ceea ce privește culoarea vinului, la masa pascală era utilizat vinul roșu care, de altfel, era vinul cel mai răspândit, în antichitate, în Palestina ca și în Grecia. O serie de afirmații incidentale din Vechiul Testament cum ar fi "nu te uita la vin cum este el de roșu" (Pilde 23, 31) sau expresia "sânge de strugure" (Fac. 49, 11; Deut. 32, 14) folosită pentru vin confirmă preponderența vinului roșu.

În vechime vinul era băut neamestecat cu apă, dar, în perioada elenistică, sub influența grecească, se generalizează consumul vinului diluat cu apă. Cartea Mitna privește ca de la sine înțeles utilizarea în cult a vinului amestecat cu apă iar rabinul Eleazer chiar interzice rostirea binecuvântărilor asupra vinului nediluat. Se pare că diluția era destul de mare adică 1/3 sau 1 vin dar aceasta în condițiile unui vin tare și probabil dulce, în condițiile unui climat cald cum este în Palestina.

La Cina cea de Taină Mântuitorul Iisus Hristos a urmat ritualul unei mese pascale făcând gesturile tradiționale ale capului de familie evreu dar dându-le un înțeles cu totul nou identificând pâinea cu Trupul Său și vinul cu Sângele Său pe care îl va vărsa pe Cruce pentru Mântuirea lumii. El a binecuvântat vinul ritual iudaic din struguri (fermentat), roșu, dulce, amestecat cu apă.

În Biserica primară se folosea vinul roșu

Sfânta Liturghie fiind o actualizare a Cinei celei de Taină, Biserica a căutat să utilizeze același tip de vin pe care l-a folosit și Mântuitorul. Ca urmare, de la început, a fost preferat pentru Sfânta Liturghie vinul curat, roșu și dulce, care se amesteca cu apă în timpul pregătirii darurilor. La argumentul istoric pentru folosirea vinului roșu la Liturghie se adaugă cel simbolic în sensul că acest vin este un simbol mult mai potrivit pentru sângele Mântuitorului.

Biserica romano-catolică a optat pentru vinul alb

Problema culorii vinului pentru Sfânta Liturghie a început să se pună în Apusul romano-catolic începând cu secolul al XIII-lea când mai multe sinoade locale se pronunță fie în favoarea vinului roșu fie a celui alb. În cele din urmă susținătorii vinului alb reușesc să-și impună părerea ajungându-se aproape la generalizarea utilizării vinului alb la Liturghia catolică. Argumentele aduse împotriva vinului roșu sunt de ordin practic: ușurința mai mare de falsificare a vinului roșu, greutatea de a păstra curate vesmintele liturgice, densitatea vinului roșu în anumite regiuni etc.

Biserica Ortodoxă a păstrat tradiția utilizării vinului roșu

Deși Biserica Ortodoxă nu s-a pronunțat oficial în privința culorii vinului euharistic, în general s-a păstrat tradiția utilizării vinului roșu.

Totuși, în anumite zone, sub influența romano-catolică, s-a ajuns să se creadă că numai vinul alb poate fi folosit la Sfânta Liturghie. Dar, după cum am văzut mai sus, deși culoarea vinului nu este esențială, argumentul istoric și simbolic ne îndeamnă spre folosirea, atunci când este posibil, a vinului roșu.

Vinul liturgic trebuie să fie curat

Liturghierul, la capitolul Povățuiri, arată că însusirea esențială a vinului liturgic este ca acesta să fie curat, adică să fie din struguri, să aibă gust și miros firesc, să fie neotet și neamestecat cu nici un fel de alte băuturi. Povățuirile din Liturghier, fiind alcătuite în secolul al XVIII-lea, nu vorbesc în mod expres despre anumite substanțe cum ar fi zahărul dar se subînțelege că nu este permis amestecul lor în vin.

În prezent producerea industrială a vinului presupune tratarea acestuia cu anumite substanțe chimice cum ar fi dioxidul de sulf (pentru a opri acțiunea altor organisme în afara drojdiei care produce fermentarea vinului) și agenții de limpezire. De asemenea viile sunt stropite cu diverse pesticide pentru prevenirea bolilor.

Bineînțeles că ar fi preferabil ca vinul liturgic să fie ecologic, obținut fără folosirea substanțelor chimice și a pesticidelor. Dar, deoarece un astfel de vin este foarte greu de obținut și verificat, credem că și vinurile obținute în condițiile de mai sus pot fi utilizate la Sfânta Liturghie.

Vinul dulce este preferabil

În ceea ce privește gustul vinului este preferabil ca acesta să fie dulce din cel puțin două motive: unul simbolic și altul practic.

Cel simbolic constă în simțirea concretă, la primirea Sfintei Împărtășanii, prin intermediul gustului, a adevărului cuvântului psalmistului: "Gustati și vedeti că bun este Domnul" (Ps. 33, 8).

Cel de-al doilea, legat de primul, îi privește pe copii, care pot fi împărtășiți mult mai ușor și asteaptă cu multă bucurie momentul împărtășaniei atunci când se folosește vin dulce. Se evită astfel situațiile neplăcute în care copiii refuză împărtășania sau chiar o scuipă când simt gustul acru al vinului utilizat la Sfânta Jertfă.

Ce vin liturgic folosim?

În concluzie, fără a exclude folosirea altui tip de vin (cu condiția să fie curat) cel mai potrivit pentru Sfânta Liturghie este cel roșu și dulce.

Ne putem întreba unde găsim un astfel de vin. În alte Biserici Ortodoxe (cum ar fi cea greacă sau cea rusă) s-a generalizat folosirea unor vinuri roșii speciale, curate, foarte dulci și tari. Astfel sunt vinurile grecești Roussos și Mavrodafni, cu specificația "nama". În Basarabia se produce un vin cu o calitate asemănătoare celor grecești numit Kagor cu specificația "pastoral". Acest din urmă vin este mai ușor de procurat și mai ieftin decât cele grecești însă este destul de mare riscul ca el să fie falsificat. De aceea este preferabil să fie achiziționat direct de la Mitropolia Moldovei din Chișinău. De asemenea se poate folosi vinul evreiesc Carmel cu specificația "for Passover" destinat mesei rituale de Paști. Asemenea acestora sunt și alte vinuri. Un avantaj al lor este și acela că, fiind foarte tari, proporția îndeobște recunoscută la amestecarea cu apă (2/3 vin, 1/3 apă) poate fi inversată (1/3 vin, 2/3 apă) fără a se schimba firea vinului în apă.

În cazul în care nu putem găsi aceste vinuri speciale se pot folosi și unele vinuri românești cum ar fi soiul autohton "Busuioacă de Bohotin" (produs la Husi) care, deși nu are dulceața și tăria vinurilor de mai sus, împlineste totuși condițiile de calitate pentru a fi folosit la Sfânta Liturghie. De asemenea poate fi folosit și vinul obținut artizanal, în gospodărie, cu condiția să fie curat.

Ar fi de preferat, totuși, ca centrele eparhiale să pună la dispoziția preoților, la preturi rezonabile, vinuri liturgice roșii, dulci, care să îmbine motivele istorice și simbolice cu avantajele practice ale folosirii lor.

IX Proskomidia

Înainte de începutul propriu-zis al Sfintei Liturghii, în altar, la adăpost de privirile credinciosilor, preotul, singur sau împreună cu diaconul, săvârșeste un ritual care are aspectul unei slujbe aparte având o formulă de binecuvântare și una de încheiere. Este vorba de Proskomidia care nu este însă o slujbă de sine stătătoare ci o parte integrantă și indispensabilă a Sfintei Liturghii.

Ce este Proskomidia?

Proskomidia, în esența ei, constă în punerea înainte a darurilor pentru jertfa liturgică, însăși denumirea de Proskomidia venind de la cuvântul grecesc *proskomizw* care înseamnă a pune înainte, a aduce, a oferi, a face dar. Mai precis slujba Proskomidiei constă în alegerea, pregătirea și afierosirea de către preot a darurilor de pâine și vin aduse de credincioși la altar. Astfel darurile sunt ridicate la calitatea de Cinstite Daruri, gata pentru a fi sfinite și prefăcute în Trupul și Sângele Domnului în cadrul Sfintei Liturghii

Până în secolul VII ritualul Proskomidiei era mult mai simplu

Proskomidia a constituit întotdeauna o parte a Sfintei Liturghii. Dar în primele secole creștine ritualul ei era mult mai simplu, evoluând ulterior până la forma de azi. În esență constă în primirea de către diaconi a darurilor de pâine și vin aduse de credincioși și alegerea celor menite pentru jertfă urmând ca episcopul sau preotul să le binecuvinteze.

Locul primirii darurilor era o încăpăre numită *proskomidiar* sau *schevofilachion*. Această încăpăre era situată în latura de nord a altarului, inițial fiind distinctă de biserică.

În ceea ce privește timpul săvârșirii și rânduiala Proskomidiei nu avem descrieri precise din această perioadă. O opinie larg răspândită și înșusită de numeroși liturgisti afirmă că ritualul primirii și pregătirii darurilor pentru Sfânta Jertfă avea loc, în primele veacuri, la începutul Liturghiei credinciosilor. După plecarea catehumenilor credincioși prezentau diaconilor darurile lor de pâine și vin. Diaconii strângeau darurile la *proskomidiar*, le alegeau pe cele necesare pentru Sfânta Jertfă și le aduceau apoi la altar punându-le pe Sfânta Masă. Aici episcopul sau preotul le afierosea ca daruri de jertfă printr-o rugăciune specială. Deplasarea Proskomidiei la începutul Liturghiei catehumenilor s-a făcut, potrivit acestei opinii, în sec. VI-VII ca urmare, pe de o parte, a slăbirii și dispariției disciplinei catehumenilor și, pe de altă parte, a dezvoltării crescânde a ritualului Proskomidiei.

O altă opinie, mai nouă susține că Proskomidia s-a aflat întotdeauna la începutul Liturghiei. Se aduce ca argument faptul că asezarea Proskomidiei la începutul Sfintei Liturghii este specifică tuturor Liturghiilor orientale pe când pregătirea darurilor înainte de anafora este specifică Liturghiilor latine. Cel puțin în regiunea Siriei de vest (Antiohia) există dovada faptului că credincioșii aduceau încă de la începutul Sfintei Liturghii darurile însoțite de pomelnice. Potrivit acestei opinii în primele veacuri credincioșii veneau la începutul Sfintei Liturghii aducând daruri de pâine și vin însoțite de pomelnice cu numele lor pe care le încredințau diaconilor aflați în *schevofilachion*. Diaconii alegeau și pregăteau darurile pentru Sfânta Jertfă. Episcopul sau preotul protos venind la slujbă intra mai întâi în *schevofilachion* și binecuvânta darurile iar apoi intra în biserică și începea Sfânta Liturghie. La începutul Liturghiei catehumenilor darurile erau aduse de către diaconi la altar.

Ritualul de azi al Proskomidiei se dezvoltă între secolele VII-XIV

Evoluția Proskomidiei după secolul VII reflectă schimbarea care a intervenit în atitudinea față de Sfânta Liturghie și în înțelegerea acesteia, și anume scăderea numărului celor ce se împărtășeau și accentuarea sensului ei mistico-simbolic.

Mai întâi a intervenit necesitatea practică a tăierii prescurii destinată Sfintei Jertfe deoarece, în condițiile introducerii împărtășaniei credincioșilor cu lingurita și a reducerii numărului celor care se împărtășeau, era suficientă doar o parte din prescură și nu una întreagă cum era până atunci. Ca urmare primul ritual nou pe care îl putem constata la Proskomidie este ritualul scoaterii și pregătirii agnetului. Potrivit comentariului liturgic al patriarhului Gherman I al Constantinopolului, în sec. VIII Proskomidia consta din următoarele acte: preotul sau diaconul tăia cu copia Agnetul (nimic zicând), îl pune pe disc, turna vin și apă în potir, iar preotul rostea rugăciunea punerii înainte: "Dumnezeule, Dumnezeul nostru..." peste ele, învelea și tămăia.

Dezvoltarea Proskomidiei a fost determinată în primul rând de accentuarea sensului ei tipico-simbolic

Dintr-o simplă pregătire a darurilor în vederea Sfintei Jertfe, Proskomidia devine tot mai mult o reprezentare simbolică pe de o parte a nasterii și jertfei Mântuitorului și, pe de altă parte, a Bisericii.

Simbolismul jertfei este întărit de rostirea la tăierea agnetului, începând cu secolul al IX-lea, a cuvintelor profetice ale prorocului Isaia cu privire la jertfa lui Hristos.

Dacă până atunci diaconii au avut un rol important în pregătirea darurilor având dreptul chiar să taie Sfântul Agnet și să toarne vinul și apa în potir (rugăciunea de afierosire a darurilor fiind rostită însă de preot sau episcop) accentuarea caracterului simbolic de jertfă al Proskomidiei a făcut ca diaconul să apară tot mai nepotrivit pentru săvârșirea acesteia deoarece dreptul de a jertfi îl are numai preotul. Ca urmare rolul diaconului se reduce treptat până la interzicerea completă, în secolul al XVII-lea, a dreptului de a proskomidia.

În secolul al IX-lea apare și, mai apoi, ia o mare dezvoltare ritualul scoaterii miridelor. În Biserica primară participarea credincioșilor la Sfânta Jertfă consta în împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului. În condițiile în care împărtășania a devenit tot mai rară s-a simțit nevoia unei participări mai intime la Sfânta Jertfă. Astfel apare practica scoaterii miridelor pentru credincioși ca o substituție a împărtășaniei. Venind la slujbă, credincioșii aduceau câte o prescură pentru fiecare nume de pomenit, din care se scotea o miridă. Cu timpul s-a îngăduit să fie adusă o prescură pentru mai multe nume.

Din secolul al XI-lea avem primele mențiuni despre scoaterea miridelor în cinstea Maicii Domnului și a sfinților ca expresie a simbolismului eclesial al Proskomidiei. Ritualul miridelor se va dezvolta foarte mult în secolele următoare ajungându-se chiar la exagerări și la diferențe importante de la o regiune la alta în principal în legătură cu sfinții pomeniți impunându-se intervenția autorității bisericești.

Ca urmare, în secolul al XIV-lea, patriarhul Filotei al Constantinopolului redactează o Diataxă (rânduială) liturgică (tradusă în același secol în slavă și răspândită în Biserica bulgară, sârbă, română și rusă) în care sistematizează și fixează rânduiala Proskomidiei eliminând exagerările și reușind să stabilească ordinea în acest domeniu.

Note:

- ♦ Alexander Schmemmann, Euharistia. Taina Împărtășiei, editura Anastasia, f.a., p. 108.
- ♦ Rugăciunea din timpul cântării heruvimice în Liturghier, București, 2000, p.148
- ♦ Părintele Galeriu, Jertfă și răscumpărare, ed. Harisma, p. 172.
- ♦ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă, Craiova, 1986,

p.118.

- ♦ Nicolae Cabasila, Tâlcuirea Dumnezeiestii Liturghii, cap. VIII
- ♦ Sfântul Gherman al Constantinopolului, Nicolae Cabasila
- ♦ Sfântul Ciprian, Epistola LXIII, 13 către Caecilius.

Simeon al Tesalonicului

- ♦ vezi si în continuare, pentru simbolismul Nasterii Domnului, tâlcuirile Sfintei Liturghii având ca autori pe Sfântul Gherman al Constantinopolului, Teodor de Andida, Simeon al Tesalonicului.

Semnificatia Proscomidiei (I)

Proscomidia, constând în pregătirea darurilor pentru jertfa euharistică, este o necesitate practică. Dar ea are și o profundă semnificație pe care vom încerca să o deslușim în cele ce urmează.

Unirea jertfelor individuale în jertfa Bisericii care este împărtășire din jertfa lui Hristos

Aducerea darului de pâine și vin la altar de către fiecare credincios este primul act al participării efective la slujbă și, în același timp, una din condițiile împlinirii depline a caracterului de împreună slujire a clerului și a credincioșilor la Sfânta Liturghie. Darul adus la altar este o jertfă a iubirii prin care credinciosul se dăruiește pe sine însuși și întreaga creație lui Dumnezeu. Pe de altă parte, Sfânta Liturghie este slujba în care Biserica aduce jertfa iubirii și a unității. "Dar jertfa aceasta, care ne este dată și poruncită nouă a o aduce și în aducerea căreia Biserica se împlineste pe sine ca fiind viața lui Hristos în noi și a noastră în El, nu este "altă" față de aceea unică, atotcuprinzătoare și care nu se repetă pe care Hristos a adus-o o singură dată (Evr 9,28)".

Semnificatia principală a Proscomidiei constă tocmai în unirea jertfelor individuale ale credincioșilor, concretizate în darurile de pâine și vin, în jertfa Bisericii și recunoasterea acestei jertfe ca fiind împărtășire din jertfa lui Hristos.

Întreaga iconomie a mântuirii este transpusă condensat și tainic

Dezvoltarea, în decursul timpului, a sensurilor simbolice ale Proscomidiei a făcut ca întreaga iconomie a mântuirii să fie transpusă condensat și tainic în ritualul ei: Întruparea Mântuitorului și Jertfa Lui, proorocită încă din Vechiul Testament, care se împlineste în Înviere aducând astfel Răscumpărarea neamului omenesc rezidit în Hristos și unit în Trupul Lui - Biserica. Hristos ni se descoperă în mijlocul Bisericii în stare de jertfă și, în același timp, ca "hrană a toată lumea" adică dăruire din iubire spre împărtășire. El este dăruirea de sine deplină făcută totodată Tatălui și nouă. Hristos ne uneste în Biserică făcându-ne părtași jertfei Sale pentru că El este "Cel ce aduce și Cel ce se aduce" arhiereul și jertfa noastră desăvârșită.

Întrupare, Jertfă și Răscumpărare

Mântuirea noastră s-a realizat prin jertfa lui Hristos care "în opera Sa răscumpărătoare ne recapitulează, ne readună mai întâi în Sine, începând din întrupare, ne sfînteste firea, coborând în adâncimile ei până la extrema chenoză în iad, și, astfel recapitulați și sfîntiți în El, se oferă și ne oferă Tatălui ca jertfă și omagiu suprem, primind prin El și pentru noi o nouă consacrare a făpturii noastre: învierea". Actele fundamentale ale operei răscumpărătoare a lui Hristos sunt Întruparea, asumarea firii umane, și Jertfa legată indisolubil de Înviere.

Ritualul Proscomidiei este o aducere-aminte a acestor acte prin simbolismul Nasterii și Jertfei Mântuitorului pe care îl cuprinde.

Simbolismul Jertfei Mântuitorului

Tema centrală a Proscomidiei este jertfa unică, atotcuprinzătoare și mântuitoare a lui Hristos în care este cuprinsă întreaga Biserică. Încă de la începutul Proscomidiei preotul rosteste troparul Vinerei Mari și însemnează cu semnul Sfintei Cruci prescura din care va fi tăiat agnetul. Pomenirea lui Hristos o facem astfel amintind jertfa lui răscumpărătoare de pe cruce care ne-a adus nemurirea.

Versetele din proorocia lui Isaia (Is. 3,7-8) rostite de preot în timpul tăierii agnetului arată că jertfa Mântuitorului împlineste proorociile Vechiului Testament despre venirea lui Hristos. Aceste versete ne pun în față imaginea Mielului lui Dumnezeu "Cel ce ridică păcatul lumii" jertfindu-se de bunăvoie "pentru viața și mântuirea lumii". "Aceasta e măretia uluitoare a lui Dumnezeu descoperită în Hristos: Dumnezeu se face Miel de jertfă fără să se plângă, Miel care-si stăpânește durerea cu puterea blândetei capabilă să îmblânzească pe oamenii ispitiți la ceartă, la ură, la proteste și la plâns". Înțelepciunea judecării Sale înalte S-a arătat în smerenia Lui iar neamul Lui este necunoscut pentru că, fiind Dumnezeu, este mai presus de cuvânt, iar în El e cuprins întregul lui neam ceresc și omenesc.

Tăind crucis agnetul, preotul întipărește crucea în pâine arătând felul morții Mântuitorului, scotând astfel în evidență starea de jertfă a Mielului lui Dumnezeu înjunghiat de la întemeierea lumii (Apoc. 13,8). Din coasta Mântuitorului împuns cu sulița pe cruce a curs preascumpul lui sânge și apa preacurată care vor da viață lumii prin spălarea de păcate cu baia Botezului și adăparea noastră cu băutura nemuririi. De aceea preotul repetă descrierea acestui eveniment așa cum este relatat de Sfântul Evanghelist Ioan (In. 19, 34-35) și toarnă vin și apă în Sfântul Potir. Amestecarea vinului cu apa simbolizează unirea Domnului cu credincioșii și, în același timp, unirea ipostatică a celor două naturi în persoana Mântuitorului.

Comentariile bizantine ale Sfintei Liturghii extind simbolismul jertfei la obiectele folosite: Sfântul Disc închipuie nășălia pe care a fost așezat Trupul Domnului după coborârea de pe cruce; copia - sulița cu care a fost împunsă coasta Mântuitorului etc. În același timp proscomidiarul închipuie locul răstignirii.

Simbolismul Nasterii Domnului

Hristos, Mielul lui Dumnezeu înjunghiat de la întemeierea lumii (Apoc. 13,8) S-a întrupat pentru a se jertfi pentru noi după cum El însuși arată că a venit "să slujească și să-și dea viața răscumpărare pentru mulți" (Mt. 20,28). Asadar Crucea este implicată de Întrupare. Sfinti Părinți ca Sfântul Irineu (sec. II) și Sfântul Efrem Sirul (sec. IV) văd, încă din primele secole, implicarea jertfei lui Hristos în Nasterea Lui. Privindu-L pe Hristos în întregimea Persoanei Sale realizate ca om, actele trecutului se concentrează în El înghițind distanțele temporale. Pentru aceasta Proscomidiei i se aplică și un simbolism al Nasterii Domnului: prescura din care este tăiat agnetul o închipuie pe Maica Domnului și, prin ea, pânga frământăturii firii umane, iar scoaterea agnetului simbolizează nasterea Mântuitorului arătând astfel că Hristos s-a făcut om desăvârșit luând firea umană în afară de păcat.

Ca și în cazul jertfei, comentariile liturgice bizantine atribuie o încărcătură simbolică legată de Nasterea Mântuitorului, proscomidiarului și obiectelor folosite. Astfel proscomidiarul închipuie Bethleemul - locul nasterii, Sfântul Disc - ieslea, steluta - steaua care s-a arătat magilor etc.

Proprezența lui Hristos în Cinstitele Daruri

Desi Cinstitele Daruri nu se prefac la Proscomidie în Trupul și Sângele Domnului, totuși putem vorbi încă de acum de o anumită proprezență a lui Hristos cel jertfit în ele, o prezentă printr-o anumită lucrare specială a Lui provocată de gândirea preotului la El în timpul ritualurilor care transpun iconomia mântuirii.

- ♦ Alexander Schmemmann, Euharistia. Taina Împărăției, editura Anastasia, f.a., p. 108.
- ♦ Rugăciunea din timpul cântării heruvimice în Liturghier, București, 2000, p.148
- ♦ Părintele Galeriu, Jertfă și răscumpărare, ed. Harisma, p. 172.
- ♦ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Spiritualitate și comuniune în Liturgia ortodoxă, Craiova, 1986, p.118.
- ♦ Nicolae Cabasila, Tălcuirea Dumnezeiestii Liturghii, cap. VIII
- ♦ Sfântul Gherman al Constantinopolului, Nicolae Cabasila Sfântul Ciprian, Epistola LXIII, 13 către Caecilius.
- ♦ Simeon al Tesalonicului

- ♦ vezi si în continuare, pentru simbolismul Nasterii Domnului, tâlcuirile Sfintei Liturghii având ca autori pe Sfântul Gherman al Constantinopolului, Teodor de Andida, Simeon al Tesalonicului
- ♦ vezi Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, op. cit., p. 110-111.

Semnificatia Proscomidiei (II)

Am văzut în articolul precedent că semnificatia principală a Proscomidiei constă în unirea jertfelor individuale ale credinciosilor, concretizate în darurile de pâine și vin, în jertfa Bisericii și recunoasterea acestei jertfe, prin pregătirea agnetului, ca fiind împărtășire din jertfa lui Hristos. Ca urmare, alături de tema jertfei Mântuitorului și în indisolubilă legătură cu aceasta, Proscomidia cuprinde în mod simbolic și tema Bisericii ca împlinire a lucrării mântuitoare a Fiului lui Dumnezeu. Astfel, asezarea pe Sfântul Disc, în jurul agnetului, a miridelor (părțicelelor) scoase în cinstea Maicii Domnului și a sfinților precum și spre pomenirea credinciosilor vii și adormiți, ne dă o imagine intuitivă deosebit de relevantă a Bisericii - Trupul lui Hristos.

"De fată a stat împărăteasa, de-a dreapta Ta"

Mirida Maicii Domnului, mai mare decât celelalte miride, este asezată în dreapta agnetului arătând înalta demnitate a Sfintei Fecioare potrivit cuvintelor psalmistului repetate de preot: "De fată a stat împărăteasa, de-a dreapta Ta, în haină aurită îmbrăcată și preaînfrumusetată" (Ps. 44,11).

Împărăteasa care stă de-a dreapta lui Dumnezeu este Maica Domnului căci ea L-a născut în chip de negrăit pe Hristos rămânând pururea Fecioară. Ea este cu adevărat Născătoare de Dumnezeu, este scara ce uneste cerul cu pământul pe care Iacov a văzut-o în vis (Fac. 28,12) pentru că din ea Dumnezeu a luat firea noastră umană. Acceptând să-L nască pe Hristos, Fecioara Maria S-a făcut primitoare din partea neamului omenesc a mântuirii pe care ne-a adus-o Întruparea Domnului. Făcându-se vrednică de această naștere datorită curăției și smereniei ei ea a fost sfintită prin sălăsluirea Cuvântului devenind izvor de curăție și nestricăciune. Ea este sfântă mai presus decât toți sfinții "mai cinstită decât heruvimii și mai slăvită fără de asemănare decât serafimii", ea este acoperitoarea, apărătoarea, mijlocitoarea și ajutătoarea credinciosilor.

Maica Domnului își uneste rugăciunile cu ale întregii Biserici

Maica Domnului este făptura aflată în cea mai intimă comuniune cu Hristos înălțând rugăciunile creștinilor la tronul lui Dumnezeu și Fiul Său. Ca urmare mirida Maicii Domnului este asezată de-a dreapta agnetului destinat prefacerii în trupul lui Hristos. Scotând această miridă preotul se roagă ca, pentru rugăciunile ei, Dumnezeu să primească jertfa noastră în "jertfelnicul Său cel mai presus de ceruri". Agnetul neprefăcut este jertfa Bisericii. "De aceea preotul se roagă ca pentru rugăciunile Maicii Domnului să primească Hristos jertfa comunității în jertfelnicul Său cel mai presus de ceruri, pentru a o preface în jertfa Trupului Său care va include astfel în ea și jertfa comunității".

Maica Domnului își uneste astfel rugăciunile ei cu ale întregii Biserici pentru primirea jertfei în "jertfelnicul cel mai presus de ceruri", adică în înălțimea spirituală din fata Tatălui unde a intrat Hristos prin jertfa Sa și unde rămâne permanent prefăcând în acest trup jertfit și jertfa de pâine a comunității care se apropie și ea de această supremă înălțare unde se află El în stare de jertfă.

Sfinții sunt intimii lui Dumnezeu

În stânga agnetului și la aceeași înălțime cu acesta se așază miridele în cinstea celor nouă cete de sfinți arătându-se că și ei se bucură de slava în care se află Domnul cel răstignit și înviat, dar nu se află în aceeași intimitate cu Hristos ca și Maica Sa.

Sfintenia constă în "procesul de transfigurare subiectivă a credinciosului prin participarea nemijlocită la viața în Hristos". Sfintenia presupune jertfă interioară, participarea omului la propria lui mântuire prin eliberarea de patimi. Sfintenia este un aspect indispensabil al actului mântuirii și, de aceea, chemarea la sfintenire este adresată tuturor creștinilor. Sfintii sunt aceia care au înțeles această chemare și în măsura în care și-au luat crucea răstignind în ei omul vechi, plin de patimi, păcate și necurăție, ei participă și la slava lui Hristos cel Înviat. "Făcându-se părtași Patimii lui Hristos prin martiriu, asceză, lacrimi și practicarea virtutilor evanghelice, sfintii au învins moartea cu El. Ei sunt de acum vii în Dumnezeu pentru că Hristos S-a sălăsluit în ei". Sfintii sunt intimii lui Dumnezeu, mădulare de cinste ale Trupului lui Hristos, Biserica. Pentru noi ei sunt un exemplu, o pildă vie a stării la care suntem mențiți să ajungem și, în același timp, un sprijin în lupta noastră pentru dobândirea sfinteniei.

Toti sfintii se unesc cu noi în rugăciune la Sfânta Liturghie

La Proskomidie scoatem miride în cinstea sfintilor multumind lui Dumnezeu pentru darurile hărăzite celor ce-i urmează în sfintenire. Se scot miride în cinstea a nouă cete de sfinti, arătând prin aceasta că sfintenirea este accesibilă tuturor categoriilor de credincioși și, de asemenea, că toți sfintii se unesc cu noi în rugăciune la Sfânta Liturghie. Potrivit majorității Liturghierelor românești și slave cele nouă cete de sfintii sunt: Sfântul Ioan Botezătorul, proorocii, apostolii, ierarhii, mucenicii și mucenitele, cuviosii și cuvioasele (monahii), doctorii fără de arginti (mari binefăcători), Sfintii Ioachim și Ana împreună cu sfintii zilei și cu toți sfintii și sfântul autor al Liturghiei (Ioan Gură de Aur sau Vasile cel Mare). În ceea ce privește sfintii pomeniți nominal în cadrul acestor cete există diferențe de la o Biserică locală la alta, potrivit cinstei deosebite de care se bucură anumiți sfinti într-un loc sau altul.

Problema pomenirii sfintilor îngerii

Principală deosebire constă însă în faptul că Liturghierele grecești, manuscrise vechi precum și unele Liturghiere slave prevăd ca prima miridă să se scoată în cinstea Sfintilor Mihail și Gavriil și a tuturor puterilor îngeresti, Sfântul Ioan Botezătorul fiind pomenit la a doua miridă, în ceata proorocilor. Liturghierul românesc din 1937 introduce și la noi această practică însă în edițiile ulterioare se renunță la ea.

Problema pomenirii sfintilor îngerii nu este de mică importanță în contextul simbolismului eclesiologic al Proskomidiei. Asezarea miridei îngerilor în stânga agnetului împreună cu celelalte cete de sfinti scoate în evidență faptul că Biserica este "unirea a tot ce există", "eu-ul rugăciunii tuturor ființelor conștiente: pământenii, îngerii și sfintii". Avem astfel pe Sfântul Disc imaginea Bisericii cerești și pământești unită în rugăciune în Hristos.

Încercarea de a respinge pomenirea îngerilor pe motivul că aceștia nu ar fi mădulare ale Bisericii sau că nu s-ar fi împărtășit de roadele jertfei lui Hristos nu este întemeiată.

Sfântul Simeon al Tesalonicului justifică această practică arătând că îngerii "au fost slujitori ai misterului întrupării, sunt una cu noi și o Biserică suntem, ei doresc a se închina în fața Tainelor Bisericii luând și ei dintr-aceasta o sporire a slavei, ne sunt păzitori și mijlocitori față de Dumnezeu". Părintele D. Stăniloae susține de asemenea că este potrivit a fi pomeniți și sfintii îngerii deoarece "toată Biserica din cer e slăvită în prefacerea euharistică [...]. Într-un fel spiritual toți cei din ceruri se împărtășesc și mai mult de Hristos; prin Sfânta Liturghie se realizează o și mai mare unire a celor cerești și a celor pământești".

Având în vedere considerentele de mai sus credem că ar fi oportună revenirea la practica scoaterii primei miride în cinstea îngerilor.

Unitatea Bisericii cerești și a celei pământești în Hristos

În concluzie putem spune că pomenirea Maicii Domnului și a sfinților la Proskomidie scoate în evidență unitatea Bisericii cerești și a celei pământești în Hristos precum și faptul că împărtășirea credincioșilor de El în Euharistie și în orice Taină, nu se înfăptuiește decât în prezenta rugătoare și plină de bucurie constientă a întregii Biserici din ceruri.

- ♦ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă*, Craiova, 1986, p. 122.
- ♦ Pr. Prof. Dr. Ion Bria, *Dictionar de Teologie Ortodoxă*, editia a II-a, București, 1994, p. 344.
- ♦ *Le Synaxaire. Vie des Santes de l'Eglise Orthodoxe*, tome premiere, Thessalonique, 1987, p. 17.
- ♦ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, editia a II-a, București, 1997, p. 137
- ♦ la Pr. Petre Vintilescu, *Contributii la revizuirea Liturghierului român*, București, 1931, p. 46.
- ♦ Sfântul Simeon al Tesalonicului, *Despre Liturghie*, cap. 94, în *Tractat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe*, București, 1863, p.99.
- ♦ Pr. D. Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă*, p.124.

Semnificatia Proscomidiei (III)

Biserica întreagă, Trupul tainic al lui Hristos, este prezentă în mod simbolic pe Sfântul Disc în urma săvârșirii Proscomidiei: în mijloc, prin agnet, Hristos însuși, Lumina cea adevărată și Viata cea vesnică, iar prin miride Maica Lui de-a dreapta, sfinții de-a stânga, iar dedesubt întreaga adunare a binecredincioșilor.

Miridele credincioșilor sunt asezate sub agnet

Credincioșii, atât cei vii cât și cei adormiți, sunt reprezentați prin miridele asezate sub agnet în stânga, respectiv dreapta acestuia. La acestea se adaugă cele trei miride speciale scoase pentru cler (episcopi, preoți și diaconi), conducătorii țării și pentru cîtori.

Mirida specială pentru cîtori precum și rugăciunile de pomenire generală a viilor și a morților, deși sunt menționate de Sfântul Simeon al Tesalonicului în secolul al XV-lea, în prezent sunt o particularitate a Liturghierelor românești unde le întâlnim începând de la jumătatea secolului al XIX-lea. Rugăciunea pentru vii este inspirată după cea de la Litie dar are analogii cu formularul de pomelnic de la sfârșitul Psaltirii și cu dipticele anaforei Sfântului Vasile cel Mare. Rugăciunea pentru pomenirea morților este alcătuită după canoanele din sâmbetele morților (mosii de iarnă și de vară). Ambele rugăciuni, deși de origine greacă, au ajuns la noi prin influența practicii Bisericii Ortodoxe Ruse unde înșoteau anumite pomelnice.

Scoaterea miridelor pentru credincioși începe prin rostirea rugăciunilor de pomenire generală a viilor și a morților și continuă cu pomenirea lor nominală, pentru fiecare nume scotându-se câte o miridă din prescurile aduse împreună cu pomelnicul. În urma tuturor preotul scoate o miridă pentru el însuși arătând prin aceasta că mântuirea sa depinde de cei pe care este rânduit să-i păstorească și să-i pomenească.

Pomenirea credincioșilor reprezintă raportarea tuturor și a fiecăruia la jertfa lui Hristos

Unii credincioși au ajuns la o înțelegere a pomenirii la Proscomidie, ca un mijloc magic de rezolvare a problemelor curente al cărui efect este direct proportional cu numărul prescurilor împărțite concomitent la diverse biserici. Astfel se solicită pomeniri pentru sănătate dar și pentru izbăvire de vrăjmasi, pentru izbândă la proces, pentru găsirea unui loc de muncă, pentru obținerea vizei de plecare în străinătate etc. Această înțelegere magică reprezintă însă o denaturare grosolană a sensului cultului creștin.

Pomenirea de la Proscomidie, prin caracterul ei de jertfă, reprezintă "raportarea tuturor și a fiecăruia la jertfa lui Hristos, adunarea și rezidirea în jurul Agnetului a noii făpturi a lui Dumnezeu". Prin aducerea prescurii și a pomelnicului la altar noi ne aducem și ne predăm lui Dumnezeu "pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră". Biserica îi strânge astfel laolaltă, la fiecare Liturghie, pe toți membrii ei din toate vremurile. Miridele exprimă participarea noastră la jertfa lui Hristos și intrarea în comuniune cu Maica Domnului, cu sfinții și cu toată Biserica pământească, presupunând și asumarea personală a Crucii lui Hristos și urmarea Lui (Mt. 16, 24). Bucătica de pâine scoasă pentru fiecare îl distinge de ceilalți și, în același timp, îl apropie de Hristos și de ceilalți. Hristos stă în centrul Bisericii în stare de jertfă și astfel o sfințește și o înfățișează sîși ca Biserica mărită (Efes 5, 26-27). La fel și Biserica, fiecare mădular al trupului lui Hristos, își însușește de aici starea de jertfă față de Hristos și, prin Hristos, față de semenii săi.

Miridele se scot spre "pomenirea" de către Dumnezeu a fiecăruia căci "numai cei pomeniți există plenar prin atenția ce le-o acordă Dumnezeu și alții dintre oameni. Cei pierduți din atenția tuturor și mai ales a lui Dumnezeu se scufundă într-un minus extrem de chinător al existenței". Pomenirea de către Dumnezeu înseamnă, în cele din urmă, nemurire și viață vesnică.

Proskomidia ne descoperă, pe Sfântul Disc, taina Bisericii si imaginea lumii ce va să fie

"Vedem pe Însusi Iisus si întreagă Biserica Lui (...) Aceasta este taina cea mare. Dumnezeu între oameni si Dumnezeu în mijlocul dumnezeilor, care se îndumnezeiesc de la Cel ce după fire este Dumnezeu, Care S-a Întrupat pentru dânsii. Aceasta este împărăția ce va să fie si petrecerea vietii celei vesnice: Dumnezeu cu noi, văzut si împărtășit".

Proskomidia ne pune în față icoana ordinii divine restaurate în care Hristos, Dumnezeu Omul se află în stare de jertfă în mijlocul Bisericii sale, descoperindu-se astfel ca iubire dăruită si căreia Biserica îi răspunde, prin fiecare mădular al ei, prin iubire jertfelnică ce își trage puterea din jertfa lui Hristos. Egocentrismul, păcatul specific lumii căzute în care fiecare se vede pe sine ca un centru al existentei si care duce, în mod inevitabil, la separare si luptă, este înlăturat. Dar Hristos, prin jertfa sa unică si atotcuprinzătoare, a biruit moartea si S-a făcut pe sine început al Învierii tuturor celor care își însusesc, în Biserică, starea sa de jertfă. Proskomidia ne descoperă astfel vocatia fundamentală a făpturii si anume vocatia pascală, de trecere de la moarte la înviere.

Pomenirile nominale se fac, în taină, la Proskomidie

Este regretabil faptul că în multe parohii s-a ajuns, sub presiunea credinciosilor necatehizati, la mutarea pomenirilor nominale de la Proskomidie în cadrul unor ectenii speciale din Sfânta Liturghie. Acest din urmă act, pe lângă faptul că întrerupe în mod deranjant desfășurarea Sfintei Liturghii si o prelungeste nejustificat, afectează sensul Proskomidiei de adunare a tuturor în Biserică, în jurul Mielului jertfit, de includere a jertfei noastre în jertfa Lui si de împărtășire a noastră din jertfa Lui unică si atotcuprinzătoare adusă Tatălui. Din fericire, pastorală la început de mileniu a I.P.S. Andrei, Arhiepiscopul Alba Iuliei, pune ordine în acest domeniu prin porunca expresă ca pomenirile să se facă la Proskomidie, în taină, si nu cu voce tare în timpul Sfintei Liturghii.

Hristos în slavă acoperă nevăzut si conduce la mântuire lumea si sufletele noastre

Ritualul acoperirii cinstitelor daruri îl arată pe Hristos, Mielul înjunghiat, care împărătește si descoperă în lume împărăția lui Dumnezeu. Această împărăție rămâne, însă, ascunsă celor care nu privesc cu ochii credinței.

Preotul, acoperind Sfântul Disc, rosteste într-o notă de bucurie: "Domnul a împărătit, într-o podoabă S-a îmbrăcat..." (Ps. XCII) iar acoperind Sfântul Potir zice: "Acoperit-a cerurile bunătatea Ta, Hristoase, si de lauda Ta este plin tot pământul" arătând că slava Lui este străvezie pentru ochii credinței. Acoperind apoi Sfintele vase îi cerem lui Hristos să ne acopere cu acoperământul aripilor sale si să ne izbăvească de vrăjmasi. Recunoastem astfel că, în smerenia sa, Hristos se acoperă împreună cu noi pentru a ne apăra de vrăjmasi si a ne tine lângă El. Apoi preotul îl binecuvintează pe Dumnezeu "cel ce a binevoit așa", cădind cinstitele daruri.

Rugăciunea punerii înainte concentrează în sine temele dezvoltate în ritualurile anterioare ale Proskomidiei

Proskomidia se încheie cu rostirea rugăciunii punerii înainte a darurilor care este, de altfel, partea cea mai veche a rânduiei. Recunoscând că Hristos, Domnul, Dumnezeu si Mântuitorul nostru, este "pâinea cea cerească, hrana a toată lumea", adică dăruire spre împărtășire pentru a ne binecuvânta si sfinti, îi cerem lui Dumnezeu să binecuvânteze jertfa noastră si să o primească în "jertfelnicul său cel mai presus de ceruri" adică să ne facă părtași jertfei unice si atotcuprinzătoare a lui Hristos. Cerându-i să ne facă

părtasi jertfei Mântuitorului, Îl rugăm să-i pomenească "pe cei ce au adus si pe cei pentru care s-au adus" jertfa noastră adică să adune întreaga Biserică în jurul lui Hristos.

Numai acum, când jertfa Bisericii a fost primită în jertfa Mântuitorului, poate să înceapă Sfânta Liturghie în care Hristos este "Cel ce aduce si Cel ce se aduce, Cel ce primește si Cel ce se împarte", jertfa deplină si Arhiereul desăvârșit.

Note:

- ♦ pentru amănunte vezi Pr. T. Popescu Urleni, Originea molitvei pentru morți de la Proskomidie, în Mitropolia Olteniei, an XVI (1964), nr. 1-2, p. 18-23.
 - ♦ Alexander Schmemmann, Eucharistia, p.115.
 - ♦ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Spiritualitate si comuniune în Liturghia ortodoxă, Craiova, 1986, p. 127
 - ♦ Sfântul Simeon al Tesalonicului, Despre Liturghie, cap. 94, în Tractat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe, București, 1863, p. 101
 - ♦ Pr. Prof. Constantin Galeriu, Mărturisirea dreptei credințe prin Sfânta Liturghie, în Ortodoxia, an XXXIII(1981), nr. 1, p. 30
 - ♦ Părintele Galeriu, Jertfă si Răscumpărare, p. 235.
- Cu dragoste si cu durere pentru mântuirea poporului lui Dumnezeu, în Credința străbună, an XI (2000), nr. 1 (178), p. 1

Binecuvântarea mare

Liturghia propriu-zisă, ca împreună slujire a preotului și credinciosilor, debutează cu binecuvântarea solemnă a Împărăției Sfintei Treimi, mărturisire a faptului că Sfânta Liturghie reprezintă intrarea Bisericii în Împărăția lui Dumnezeu.

Dumnezeu - Cuvântul ne vorbește și apoi ni se oferă ca hrană

Proskomidia fiind un ritual pregătitor săvârșit în taină de preot, Liturghia, așa cum se descoperă ea credinciosilor, este alcătuită din două părți care au o structură paralelă și sunt indisolubil legate: Liturghia Cuvântului (a catehumenilor) și Liturghia Euharistică (a credinciosilor). Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu convoacă, vorbește, se istorisește și, în cele din urmă, se oferă pe Sine ca hrană.

La Liturghia Cuvântului, în timpul căreia în centrul Sfintei Mese se află Sfânta Evanghelie, Dumnezeu Cuvântul ne vorbește și ni se împărtășește prin cuvânt: citirile din Sfânta Scriptură, predica, rugăciunea și cântarea căci "cel ce ascultă cuvântul Meu și crede în cel ce m-a trimis pe Mine are viață veșnică" (Ioan 5, 24) iar "cuvintele Mele duh sunt și viață" (Ioan 6, 23).

La Liturghia Euharistică în centrul Sfintei Mese se află Potirul euharistic descoperindu-ne sensul principal al acesteia de împărtășire cu Dumnezeu Cuvântul întrupat, cu însuși Trupul și Sângele Lui, căci "Cuvântul S-a făcut trup" (Ioan 1, 14) și "dacă nu veți mânca Trupul Fiului Omului și nu veți bea Sângele Lui, nu veți avea viață în voi" (Ioan 6, 53).

Liturghia Cuvântului se împlineste în Liturghia Euharistică, cele două părți ale Sfintei Liturghii realizând numai împreună întâlnirea deplină cu Hristos cel Înviat și intrarea Bisericii în Împărăția lui Dumnezeu.

Liturghia debutează prin slăvirea Împărăției Sfintei Treimi

Sfânta Liturghie începe prin rostirea de către preot a binecuvântării mari: "Binecuvântată este Împărăția Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor". În limbaj liturgic "a binecuvânta" înseamnă "a slăvi", "a lăuda". Liturghia debutează asadar printr-o slăvire a Împărăției Sfintei Treimi scotând adunarea liturgică din condițiile existentei căzute, din "lumea aceasta" și raportându-o la Împărăția lui Dumnezeu ("Împărăția Mea nu este din lumea aceasta" - Ioan 18, 36), Împărăție care vine ("Vie Împărăția Ta" ne rugăm în Tatăl nostru - Luca 11, 2) și a venit deja ("iată a ajuns la voi Împărăția lui Dumnezeu" - Luca 11, 20).

Scopul Sfintei Liturghii este intrarea în Împărăția lui Dumnezeu

După învățătura Tradiției și a Scripturii, Împărăția lui Dumnezeu este cunoașterea lui Dumnezeu, iubirea față de El, unirea cu El și viața întru El. Este "dreptate și pace și bucurie în Duhul Sfânt" (Rom. 14, 17). Este Împărăția iubirii între Dumnezeu și noi și între noi însine. A binecuvânta această Împărăție înseamnă a recunoaște și a mărturisi că ea este valoarea supremă și ultimă și, ca urmare, a exprima dorința adunării liturgice de a intra în ea. Mai mult, binecuvântarea mare afirmă scopul Sfintei Liturghii ca fiind intrarea în Împărăția lui Dumnezeu.

Binecuvântarea Împărăției ne îndreaptă astfel atenția, mintea și inima spre unicul lucru de trebuință, intrarea în Împărăție, relevând faptul că încă din viața aceasta este posibil a deveni părtaș Împărăției lui Dumnezeu. Sfânta Liturghie prilejuieste trăirea anticipată a Împărăției cerurilor și prefigurarea ajungerii depline în ea.

Împărăția lui Dumnezeu este extinderea iubirii Sfintei Treimi la noi

Binecuvântarea mare este o mărturisire a Sfintei Treimi. "Prin întrupare oamenii au învățat mai întâi că Dumnezeu este în trei fețe. Si cum Sfânta Liturghie este taina acestei întrupări a Domnului, la începutul ei se cuvine să fie pusă în lumină și să fie propovăduită Treimea". În același timp este o mărturisire că Împărăția lui Dumnezeu este Împărăția Sfintei Treimi, a Tatălui ceresc iubitor, a Fiului devenit prin întrupare Fratele cel mai iubitor al nostru și a Duhului Sfânt, curățătorul nostru de patimile care ne stăpânesc ca forme multiple ale egoismului. Împărăția lui Dumnezeu este extinderea iubirii Sfintei Treimi la noi, iubire căreia se cuvine să-i răspundem și noi cu iubirea noastră față de Dumnezeu și între noi. Este o Împărăție a dragostei în care comuniunea celor ce fac parte din ea sporește continuu în Sfânta Liturghie pentru a ajunge desăvârșită în viața viitoare.

Binecuvântarea este și o afirmare a vesniciei Împărăției lui Dumnezeu: "Binecuvântată este Împărăția ... acum și pururea și în vecii vecilor". Se subliniază astfel caracterul eshatologic al Sfintei Liturghii, ieșirea din timpul "acestei lumi" și intrarea în dimensiunea vesniciei.

Împărăția ni s-a deschis prin crucea Fiului lui Dumnezeu

Binecuvântând Împărăția Treimică, preotul face semnul Sfintei Cruci cu Evanghelia deasupra antimisului. Evanghelia este "icoana" Cuvântului lui Dumnezeu, de aceea, prin însemnarea cu semnul Sfintei Cruci, se subliniază faptul că Împărăția ni s-a deschis prin și în Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu care, luând firea umană, a biruit moartea prin cruce arătându-ne iubirea vesnică a lui Dumnezeu pentru noi și descoperindu-ne că nu putem intra în această Împărăție decât prin jertfă, asumându-ne crucea: "oricine voieste să vină după Mine să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-Mi urmeze Mie" (Marcu 8, 34).

Împărăția lui Dumnezeu este nedespărțită de cruce, dar în ea nu intrăm ca indivizi ci ca persoane unite în Biserică. "Toată Sfânta Liturghie este miscarea comunității în duhul de jertfă a lui Hristos spre unirea deplină cu Hristos cel jertfit și înviat și spre jertfirea reciprocă între ei din puterea jertfei Lui". Unirea comunității cu Hristos cel jertfit se face pentru a se aduce și ea împreună cu El jertfă Tatălui și astfel să se realizeze Împărăția Treimii în toate. Împărtășirea Bisericii din jertfa lui Hristos, exprimată simbolic de rânduiala Proscomidiei, se împlineste astfel în cadrul Sfintei Liturghii.

Puterea Împărăției lui Dumnezeu constă în Duhul Sfânt

Binecuvântarea Împărăției lui Dumnezeu este o cerere ca ea să vină la noi și ca noi să fim înălțați la ea. Afirmăm astfel sensul profund al slujirii divine în general și al Sfintei Liturghii în special și anume "pregustarea" Împărăției lui Dumnezeu care, deși nevăzută "lumii acesteia", se află deja în mijlocul nostru (Luca 11, 20). Puterea acestei Împărății constă în Duhul Sfânt prin care Dumnezeu vine în noi. Duhul Sfânt este Duhul libertății care ne arată fii liberi ai Tatălui ceresc (Romani 8, 15; II Corinteni 13, 17) și ne curățește de toată întinărirea păcatului dacă ne pocăim cu sinceritate. De aceea în Împărăția lui Dumnezeu toți suntem împărați și fii ai Celui Preînalt, eliberați de egoism și uniți în iubire jertfelnică. Perspectiva de a deveni părtași, în Duhul Sfânt, Împărăției lui Dumnezeu și putinta pregustării acesteia ne descoperă Sfânta Liturghie ca o sărbătoare adevărată, plină de lumină.

"Amin"-ul este mărturisirea dorinței de a fi părtași Împărăției lui Dumnezeu

"Amin"-ul rostit de comunitate ca răspuns la binecuvântare având sensul de "asa să fie", exprimă participarea plină de bucurie a tuturor celor prezenți la Liturghie, la lucrarea sfântă care începe. Este o mărturisire a dorinței credincioșilor de a fi părtași Împărăției lui Dumnezeu și a încrederii că se vor învrednici de această bucurie. Dar "amin"-ul rostit ne și responsabilizează deoarece în Împărăția lui Dumnezeu nu intră nimic necurat sau întinat (Apocalipsa 21, 27; Efeseni 5, 5) și, ca urmare, cel ce vine la Liturghie se cuvine să-i aducă lui Dumnezeu pocăință pentru păcatele sale.

Concluzie

Binecuvântarea mare, deși a fost introdusă în rândurile Liturghiei abia în secolul al XI-lea, a devenit un moment esențial al acesteia, cu profunde implicații, pe care am încercat să le deslușim în cele de mai sus. Binecuvântarea marchează începutul Sfintei Liturghii și, de aceea, este foarte important ca, din acest moment, cu toții, clerici și credincioși, adunați în Biserică, fiecare la locul său, să înceteze orice altă activitate îndreptându-și întreaga atenție spre participarea la Sfânta Liturghie care este, cu adevărat, intrarea noastră în Împărăția lui Dumnezeu.

Note:

- ♦ Paul Evdokimov, Rugăciunea în Biserica de Răsărit, Iasi, 1996, p. 155
- ♦ Pr. Prof. Dr. Petre Vintilescu, Liturghierul explicat, București, 1998, p. 164
- ♦ Alexandre Schmemmann, Euharistia. Taina Împărăției, Ed. Anastasia, p. 155
- ♦ Nicolae Cabasila, Tâlcuirea Dumnezeieștii Liturghii, XII, București, 1989, p. 43
- ♦ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Spiritualitate și comuniune în Liturghia Ortodoxă, Craiova, 1986, p.134
- ♦ Sfântul Ioan din Kronstadt, Liturghia: Cerul pe pământ, Sibiu, 1996, p. 146

Ectenia mare (I)

Mărturisirea solemnă că Sfânta Liturghie este intrarea Bisericii în Împărăția lui Dumnezeu împlinită prin binecuvântarea mare este urmată de o succesiune de cereri cunoscute sub denumirea de ectenia mare. Provenind din limba greacă de la cuvântul *ektenhs*, o, h, care înseamnă întins, prelung, stăruitor, termenul de ectenie desemnează, în limbajul liturgic românesc, o rugăciune prelungită sub formă de îndemnuri stăruitoare la rugăciune adresate de preot sau diacon credinciosilor la care acestia răspund invocând mila lui Dumnezeu, îndemnuri încheiate cu slăvirea lui Dumnezeu de către preot în numele tuturor. Prima ectenie a Sfintei Liturghii se numeste mare comparativ cu ecteniile mici care reprezintă o prescurtare a ei.

Ectenia mare este rugăciunea lui Hristos către Tatăl dăruită Bisericii

Specifică începutului slujbelor, ectenia mare este o rugăciune atotcuprinzătoare care îmbrățișează întreaga lume, este rugăciunea lui Hristos însuși către Tatăl Său dăruită nouă, descoperind rugăciunea Bisericii ca "lucrare de obște" (liturghie) în cuprinsul ei cosmic și universal. Ea ne scoate din particular și ne introduce în conștiința eclesială (bisericească) ajutându-ne să ne detașăm de egoism potrivit poruncii lui Hristos: "să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți" (Matei 22, 39). Este împlinirea îndemnului Sfântului Pavel de a face "cereri, rugăciuni, mijlociri, multumiri pentru toți oamenii" (I Timotei 2, 1) fără a fi o simplă rugăciune a unei grupări omenesti ci rugăciunea lui Hristos însuși căci "unul este Dumnezeu, unul este Mijlocitorul între Dumnezeu și oameni, omul Hristos Iisus" (I Timotei 2, 5). Noi ne rugăm în Hristos și El, prin Duhul Său Sfânt se roagă în noi cei adunați în numele Lui: "și pentru că sunteți fii, a trimis Dumnezeu pe Duhul Fiului Său în inimile noastre, care strigă: Avva, Părinte!" (Galateni 4, 6).

Doamne miluieste!

Toti cei prezenti în biserică participă la această rugăciune: preotul sau diaconul adresează succesiv credinciosilor îndemnurile spre rugăciune învățându-i astfel ce să ceară iar acestia răspund înălțând spre Dumnezeu o scurtă dar profundă rugăciune: "Doamne miluieste!". Este o invocare a milei lui Dumnezeu făcută cu nădejdea dobândirii cererilor nu pentru meritele lor ci pentru milostivirea lui Dumnezeu. Nu este o "milogeală" nedemnă de om, cum afirma Nietzsche, căci Dumnezeu nu-și arată mila în gesturi de stăpân dispretuitor ci în participarea la dimensiunile noastre, la durerea noastră, prin asumarea Crucii și în valoarea ce ne-o dă făcându-Se om ca noi în veci. Ceea ce cerem în primul rând, mereu și mereu, prin această rugăciune, este Împărăția lui Dumnezeu căci mila lui Dumnezeu înseamnă dăruirea Împărăției Sale, unicul lucru de trebuință.

Cu pace Domnului să ne rugăm este îndemnul de început care ne învață cum trebuie să ne rugăm și anume "în pace" (traducerea exactă a grecescului *en eirhnh*) înțelegându-se prin aceasta pacea ca o stare a sufletului și nu ca ceva adăugat din exterior. Pacea sufletului nu poate să o aibă decât cel cu cugetul curat. "Unui cuget tulburat îi este absolut cu neputință să se apropie de Dumnezeu deoarece îl împiedică însăși natura tulburării. Pe când pacea face totdeauna din mai multi unul, tulburarea dimpotrivă împarte pe unul singur în mai multi; cum am putea atunci să ne asemănăm lui Dumnezeu, Cel unul și simplu?". Numai pacea sufletului ne dă posibilitatea de a fi în pace unii cu alții și de a ne unii astfel în rugăciune înaintea lui Dumnezeu. Dar temelia păcii adevărate este Crucea lui Hristos căci El a omorât prin Cruce vrăjmășia din lăuntrul nostru și dintre noi "binevestind pace, vouă, celor de departe și pace celor de aproape" (Efeseni 2, 16-17). "El este pacea noastră" (Efeseni 2, 14). Asadar pacea noastră este o pace "de sus", de la Dumnezeu, pe care o invocăm în prima cerere propriu-zisă a ecteniei mari:

Pentru pacea de sus și pentru mântuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm! Pacea de sus este tocmai Împărăția lui Dumnezeu, dobândirea ei însemnând mântuirea sufletului (care, în limbaj biblic, exprimă omul în întregime lui). Această cerere este o concretizare a îndemnului Mântuitorului de a căuta mai întâi Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea lui (Matei 6, 33) cu încrederea că toate celelalte pe

care le vom cere în continuare se vor adăuga nouă. "Pacea de sus" este dreptatea lui Dumnezeu, rodul eliberării de patimi și al dobândirii Duhului Sfânt, este "pacea lui Dumnezeu care covârșeste toată mintea" (Filipeni 4, 7) pe care Domnul a dat-o sfinților săi apostoli înainte de a se sui la Tatăl zicând: "Pace vă las vouă, pacea Mea o dau vouă, nu precum dă lumea vă dau Eu. Să nu se tulbure inima voastră, nici să se înfricoșeze" (Ioan 14, 27). Dar noi nu cerem numai pentru noi "pacea de sus" ci ne rugăm în continuare:

Pentru pacea a toată lumea ... - pacea lui Hristos să cuprindă întreaga lume, sălăsluindu-se în inimile tuturor, pentru ca toți să se bucure de cunoașterea Împărăției lui Dumnezeu.

Pentru bunăstarea sfințelor lui Dumnezeu Biserici ... - Biserica este una pentru că Adevărul este Unul și este Hristos iar Hristos are un singur Trup, o singură Mireasă. Credem și mărturisim că această unică Biserică este Biserica Ortodoxă care ființează în lume în chipul Bisericilor Ortodoxe locale. "Biserica locală ca entitate având un statut eclesiologic plenar este dioceza episcopală". Bisericile locale trebuie să se afle în comuniune deplină între ele. Această comuniune, pe lângă mărtirisirea aceleiași credințe și existența unor structuri care facilitează comuniunea, se manifestă în aceea că problemele și preocupările tuturor Bisericilor locale fac obiectul rugăciunilor și responsabilității active ale fiecărei Biserici locale în parte. În acest sens, în ectenia mare, ne rugăm ca Bisericile Ortodoxe locale să aibă starea cea bună înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor mărturisindu-L pe Hristos și Împărăția Sa.

Și pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm! - Departe de a fi o rugăciune "ecumenică" pentru unirea diverselor confesiuni creștine (textul grecesc este clar în această privință), cererea se referă la unirea "fiilor lui Dumnezeu cei împrăștiati" (Ioan 11, 52) în Biserică pentru "ca toți să fie una, după cum Tu, Părinte, întru Mine și Eu întru Tine, așa și aceștia în Noi să fie una, ca lumea să creadă că Tu M-ai trimis" (Ioan 17, 21).

Pentru sfântă biserică aceasta și pentru cei ce cu credință, cu evlavie și cu frică de Dumnezeu intră într-însa, Domnului să ne rugăm! - Îndreptându-ne rugăciunea spre comunitatea concretă care se adună pentru slujirea Sfintei Liturghii în locul respectiv, această cerere ne îndeamnă și la un examen de conștiință punându-ne înainte condițiile participării autentice la slujbă și anume credința vie, evlavia ca dreaptă așezare înaintea lui Dumnezeu și frica lui Dumnezeu cea mântuitoare care este începutul a toată înțelepciunea (Psalmul 110, 10; Pilde 1, 7)

Pentru Prea Fericitul Părintele nostru (N), Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române [pentru (Înalt-) Prea Sfințitul (Arhi-) Episcopul (și Mitropolitul) nostru (N)], pentru cinstita preotime și cea întru Hristos diaconime, pentru tot clerul și poporul, Domnului să ne rugăm! - Este rugăciunea pentru Biserica locală din care facem parte în care episcopul este elementul unificator în calitate de chip al lui Hristos înconjurat de preoți, diaconi, clerul inferior și popor, alcătuind împreună Trupul lui Hristos. "Cu toții urmați pe episcop după cum urmează Iisus Hristos pe Tatăl, ne îndeamnă încă de la începutul secolului al II-lea Sfântul Ignatie Teoforul, iar pe preoți ca pe Apostoli; pe diaconi respectați-i ca pe porunca lui Dumnezeu" Episcopul este cel ce prezidează de drept orice adunare euharistică, în aceasta constând de fapt misiunea sa esențială în Biserică, preotul fiind doar un împuternicit al său în parohie, dator să facă ascultare de ierarhul său. Pomenirea episcopului împreună cu clerul și cu tot poporul ne aduce aminte de acest lucru la fiecare Sfântă Liturghie, slujba în care comunitatea locală realizează și revelează Biserica în plenitudinea sa.

Note:

- ♦ Pr. Prof. Dr. Petre Vintilescu, Liturghierul explicat, București, 1998, p. 165 ♦ Alexandre Schmemmann, Euharistia. Taina Împărăției, Ed. Anastasia, p. 89
- ♦ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Spiritualitate și comuniune în Liturghia Ortodoxă, Craiova, 1986, p.161
- ♦ Nicolae Cabasila, Tâlcuirea Dumnezeiestii Liturghii, XII, București, 1989, p. 45

- ♦ Ioannis Zizioulas, Ființa eclesială, București, 1996, p.255
- ♦ Epistola către smirneni, cap. VIII, 1

Ectenia mare (II)

Ectenia mare ne învătă ierarhia creștină a valorilor îndemnându-ne să ne rugăm mai întâi pentru dobândirea Împărăției lui Dumnezeu (pacea de sus și mântuirea sufletului) și pentru Biserică. Dar rugăciunea îmbrățișează apoi viața întreagă ("toate celelalte" - Matei 6, 33), chiar și sub aspectele ei materiale, mărturisind prin aceasta că "toată darea cea bună și tot darul desăvârșit de sus este, pogorându-se de la Părintele luminilor" (Iacov 1, 17). Astfel, în cea de a doua parte a ecteniei mari ne rugăm pentru condițiile exterioare ale vieții, ca acestea să ne permită o viață duhovnicească.

Pentru binecredinciosul popor român de pretutindeni, pentru cărmuitorii țării noastre, pentru mai marii orașelor și ai satelor și pentru iubitoarea de Hristos oaste, Domnului să ne rugăm. "Creștinii locuiesc în lume dar nu sunt din lume", "se supun legilor rânduite de stat dar prin felul lor de viață biruiesc legile" se afirmă într-una din primele scrieri creștine. Ca locuitori în lume, de-a lungul întregii istorii, creștinii au căutat să împlinească îndemnul scripturistic de a se supune "înalțelor stăpâniri" (Romani 13, 1) chiar și în vremuri de prigoană, dând Cezarului ce-i al Cezarului (Matei 22, 21; Romani 13, 7), fără însă a face compromisuri dându-i Cezarului cele ce se cuvin lui Dumnezeu. În acest sens Biserica se roagă pentru conducători ca aceștia să asigure cadrul necesar desfășurării lucrării ei mântuitoare, cu atât mai mult cu cât suntem datori să-i iubim și să ne rugăm pentru toți oamenii, chiar și pentru vrăjmași.

Rugăciunea pentru conducători este asadar o parte firească a ecteniei mari, nedepinzând de vrednicia celor ce dețin puterea în stat. Înțeleasă în mod gresit, mai ales de către cei din afara Bisericii, ca o formă de obediență față de autorități, rugăciunea pentru conducători a fost înlocuită, imediat după Revoluția din decembrie 1989, cu rugăciunea pentru popor și armată. După câțiva ani de confuzie în acest domeniu, s-a reintrat în normalitate prin stabilirea de către Sfântul Sinod a actualei formule, similară celei folosite de Biserica Greacă, în care ne rugăm pentru popor, pentru conducătorii țării și cei locali și pentru armata care asigură păstrarea ordinii de drept și apărarea țării.

Pentru sfântul locașul acesta, țara aceasta, pentru toate orașele și satele și pentru cei ce cu credință viețuiesc într-însele, Domnului să ne rugăm. "Ce este sufletul în trup, aceea sunt creștinii în lume. Sufletul este răspândit în toate măduarele trupului, iar creștinii în toate orașele lumii ... dar ei tin lumea". Precum sufletul dă viață trupului, rugăciunea Bisericii tine lumea. Cererea de mai sus este o expresie a rugăciunii Bisericii pentru întreaga lume și pentru toți oamenii începând cu cei în mijlocul cărora trăim. Acest lucru este și mai evident în forma originală a acestei cereri, păstrată de Molitfelnic la rânduiala sfestaniei, în care ne rugăm "pentru orașul și țara aceasta (deoarece pentru locașe-am rugat mai înainte), pentru toate orașele și satele și pentru cei ce cu credință viețuiesc într-însele".

Pentru bună-întocmirea văzduhului, pentru îmbelsugarea roadelor pământului și pentru vremuri pasnice, Domnului să ne rugăm. Alcătuită într-o vreme când îndeletnicirile oamenilor erau legate direct de starea vremii și de rodnicia pământului, este o cerere pentru condiții prielnice ca să ne putem bucura de roadele muncii noastre. Prin aceasta recunoaștem necesitatea efortului propriu în asigurarea existenței ("dacă cineva nu vrea să lucreze, acela nici să nu mănânce" - I Tes. 3, 10), dar mărturisim în același timp că fără ajutorul lui Dumnezeu toată osteneala noastră este în zadar. În zilele noastre, când mulți, orbiti de progresul tehnologic, au ajuns să nu-și mai pună încrederea în Dumnezeu ci în tehnologie, această cerere ne îndreaptă mintea și inima spre Dumnezeu, singurul care poate da sens ostenețelor noastre dăruindu-ne ploi și soare la vreme potrivită, belsug de roade ("nici cel ce sădește nu e ceva, nici cel ce udă, ci numai Dumnezeu care face să crească" - I Cor. 3, 7) și pace în lume ca să ne putem bucura de aceste roade.

Pentru cei ce călătoresc pe uscat, pe ape și prin aer, pentru cei bolnavi, pentru cei ce se ostenesc, pentru cei robiți și pentru mântuirea lor, Domnului să ne rugăm. Ne rugăm acum pentru toți cei care din binecuvântate pricini nu sunt împreună cu noi la Sfânta Liturghie dar care, aflați în situații deosebite, au în mod special nevoie de ajutorul lui Dumnezeu. Împreună alcătuim Trupul lui Hristos și, de aceea, îi

purtăm pe toti în inima si în rugăciunile noastre potrivit îndemnului Sfântului Pavel: "Aduceti-vă aminte de cei închisi, ca si cum ati fi închisi cu ei; aduceti-vă aminte de cei ce îndură rele, întrucât si voi sunteti în trup" (Evrei 13, 3).

În continuare Liturghierul românesc cuprinde precizarea că aici se pot adăuga cereri speciale. Totusi, având în vedere caracterul de rugăciune atotcuprinzătoare pentru întreaga lume al ecteniei mari, credem că este preferabil a nu se adăuga decât, cel mult, cereri cu caracter general si în nici un caz pomeniri nominale. Cererile speciale sunt specifice ecteniei întreite, rugăciunea în care Biserica se apleacă spre trebuintele deosebite ale fiecăruia.

Pentru ca să fim izbăviti noi de tot necazul, mânia, primejdia si nevoia, Domnului să ne rugăm. Ca o concluzie a cererilor care se referă la conditiile exterioare ale vietii, ne rugăm ca noi, cei ce ne-am adunat la Sfânta Liturghie, noi cei din Biserica, noi oamenii, să fim scăpați de toate necazurile, de mânia lui Dumnezeu, de primejdiile si nevoile ce le atragem asupra noastră datorită păcatelor.

Apăra, mântuiește, miluiește si ne păzește pe noi, Dumnezeule, cu harul Tău. Adresată de către preot, în numele comunității, direct lui Dumnezeu, este concluzia si sinteza întregii succesiuni de cereri cuprinse în ectenia mare. Ne rugăm lui Dumnezeu ca în dar, cu harul Său, si nu pentru vreun merit al nostru (Romani 3, 24) să ne apere de vrăjmasii văzuți si nevăzuți, să ne mântuiască dăruindu-ne Împărăția Sa prin mila Sa si să ne păzească de tot răul si de căderea în ispită. Este strigătul plin de încredere al copiilor către părintele lor evocând imaginea biblică a păsării care își ocrotește puii sub aripile sale (Psalmii 16, 8; 56, 2; 60, 4; 62, 8; 90,4; Matei 23, 37).

Această cerere este distinctă de cea precedentă ("Pentru ca să fim noi izbăviti ..."), practica unirii celor două fiind greșită deoarece denaturează sensul lor lăsând să se înțeleagă că invocarea harului lui Dumnezeu o facem numai pentru a scăpa de greutățile exterioare. De altfel ecteniile mici vor păstra, în continuare, după îndemnul de a ne ruga "în pace", numai această ultimă cerere sintetică si conclusivă care se împlineste în îndemnul final de a ne asuma vocatia de jertfă după modelul Maicii Domnului si al tuturor sfintilor:

Pe Preasfânta, curata, preabinecuvântata, slăvita stăpâna noastră, de Dumnezeu Născătoarea si pururea Fecioara Maria, cu toti sfintii pomenindu-o, pe noi însine si unii pe altii si toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm. Despărțită în două în ultimele editii ale Liturghierului românesc, formula corectă (asa cum o regăsim în Molitfelnic) este cea redată aici, mai precis "Pe Prea Sfânta... Fecioara Maria cu toti sfintii pomenindu-o..." deoarece primul aliniat este o argumentare pentru cel de al doilea.

Împlinind prin Sine totul, fiind Viata însăși, Hristos a acceptat starea de jertfă curată pentru ca, intrând la Tatăl Lui în această stare, să ne introducă si pe noi adunati în Sine sau sălăsluit El însusi în noi. La rândul nostru, aducând la altar pâinea si vinul care ne simbolizează viața am mărturisim că venim la Sfânta Liturghie pentru a ne dăruii lui Dumnezeu, făcându-ne părtași jertfei sale mântuitoare. Ectenia mare ne reaminteste această necesitate a dăruirii, a jertfei în care ne regăsim libertatea si ne împlinim vocatia umană.

Să ne dăruim pe noi însine lui Hristos căutând să facem din porunca Lui singura lege a firii noastre. Să ne dăruim unii pe altii lui Hristos, în iubire, dăruindu-ne mai întâi unii altora ("îndemnati-vă si ziditi-vă unul pe altul" - I Tes. 5, 11). Să încredințăm toată viața noastră lui Hristos "cu toate necazurile, tristetele, bucuriile, lipsurile, prigoanele, relele, năpastele, nedreptățile omenesti, ispitele, bolile, ostenele". Acestea sunt îndemnurile finale ale ecteniei mari si ale ecteniilor mici la care credinciosii răspund: "Tie Doamne!".

Dar, din cauza egoismului care ne stăpânește, jertfa este dificilă, este un act eroic presupunând suferinta, călcarea pe mândrie. De aceea o pomenim pe Maica Domnului împreună cu toti sfintii cerându-le ajutorul ca unora care s-au dăruit cu totul lui Dumnezeu si prin aceasta au dobândit sfintenia. În mod deosebit o invocăm pe Maica Domnului care a încăput în ea în mod desăvârșit pe Fiul lui Dumnezeu

întrucât i s-a dăruit în mod desăvârșit, numindu-o pentru aceasta "Preasfânta, curata, preabinecuvântata, slăvita, stăpâna noastră" iar credinciosii se alătură pomenirii ei cu cererea "Prea Sfântă Născătoare de Dumnezeu miluiește-ne pe noi". Invocarea Maicii Domnului și a sfinților scoate în evidență solidaritatea în rugăciune a Bisericii cerești și a celei pământești.

Ectenia mare se încheie cu afirmarea solemnă că ne rugăm și I ne dăruim lui Dumnezeu pentru că Lui I se cuvine "toată slava, cinstea și închinăciunea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor".

- ♦ Epistola către Diognet VI,2; V,10
- ♦ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Teologia Dogmatică Ortodoxă, vol. II., ediția II, București, 1997, p. 91.
- ♦ Sfântul Ioan din Kronstadt, Liturghia: Cerul pe pământ, Sibiu, 1996, p. 161.

Antifoanele

În primele secole creștine, după adunarea poporului în biserică și intrarea arhiereului și a preoților, Sfânta Liturghie începea cu lecturile din Sfânta Scriptură și explicarea lor (predica). Antifoanele au apărut mai târziu ca un serviciu liturgic distinct săvârșit în timpul procesiunii spre biserică în care urma să se săvârșească Sfânta Liturghie. Se cântau psalmi însoțiți, ca refrene, de anumite imne liturgice și se roșteau rugăciuni. Începând cu secolele VII-VIII acest serviciu liturgic devine o parte introductivă a Sfintei Liturghii păstrând însă până astăzi caracterul de pregătire pentru intrarea în Împărăția lui Dumnezeu și scotând în evidență, alături de Intrarea mică și de Intrarea mare, sensul dinamic al Liturghiei, de înaintare spre Împărăție.

Ce sunt antifoanele?

Denumirea de antifoane vine de la practica cântării alternative a psalmilor și a refrenelor de către două grupuri de cântăreți. Până în secolul al XIV-lea se cântau ca antifoane psalmii 91, 92 și 94 precedați de rugăciunile corespunzătoare rostite cu voce tare și încheiate cu ecfonise. Ca refren al celui de al doilea psalm întâlnim, după secolul al VI-lea, imnul "Unule - Născut", atribuit împăratului Iustinian. Treptat s-a ajuns să nu se mai cânte decât câte trei stihuri din fiecare psalm așa cum este prevăzut până în prezent de cărțile de cult la rânduiala Liturghiei din zilele de rând.

Din secolul al XIV-lea în duminici și în sărbători psalmii antifonici au fost înlocuiți cu antifoanele specifice slujbei Obednitei (Tipica) și anume psalmii 102 și 135 și Feririle (cu stihiri). În practică, în special în parohii, cu excepția praznicelor împărătești care au antifoane speciale, ca antifoane se cântă numai versetul întâi al Psalmului 102, imnul Unule - Născut și Feririle (fără stihiri).

Antifoanele ne pregătesc pentru intrarea în Împărăția lui Dumnezeu

În număr de trei pentru că "Dumnezeu este întreit în Persoane și, prin aceasta, trei e un simbol al infinității dar al infinității în iubire căci Dumnezeu e infinitatea vieții în iubire", antifoanele ne pregătesc pentru a deveni părtași iubirii dumnezeiești prin intrarea în Împărăția Sfintei Treimi. De aceea înaintea primelor două antifoane slăvim Sfânta Treime iar înainte de cântarea Feririlor ne rugăm, precum tâlharul pe cruce, să fim pomeniți întru Împărăție.

Antifonul I - starea în care pornim spre Împărăție

Alcătuind la persoana I singular, antifonul I este un îndemn pe care fiecare trebuie să și-l adreseze pentru o angajare totală, din adâncurile cele mai intime ale ființei, din adâncurile inimii, în slăvirea lui Dumnezeu pentru binefacerile Sale:

"Binecuvintează suflete al meu pe Domnul și toate cele dinlăuntrul meu numele cel sfânt al Lui.
Binecuvântat esti Doamne."

Sinteză a întregului psalm 102, acest verset ne arată starea în care trebuie să purcedem în pelerinajul nostru spre Împărăția lui Dumnezeu, starea în care ne putem apropia de Dumnezeu cel ce miluiește pe cei ce se tem de El precum tatăl pe fii (Ps. 102, 13).

Antifonul al II-lea - mărturisirea credinței în Hristos

Întregul conținut al credinței creștine depinde de modul în care se răspunde la întrebarea "Cine este Iisus Hristos?". Prin cântarea imnului Unule-Născut, "una dintre cele mai pline de învățătură alcătuirii care se spun la o slujbă dumnezeiască" peste care însă mulți credincioși trec cu superficialitate fără a lua seama

la bogăția de învățături pe care o cuprinde, răspundem încă de la începutul Sfintei Liturghii la această întrebare. Antifonul al II-lea este o mărturisire de credință în Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Care ne-a deschis calea spre Împărăția lui Dumnezeu și ne dăruiește puterea de a intra în ea.:

"Unule-Născut, Fiule și Cuvântul lui Dumnezeu, Cel ce ești fără de moarte și ai primit, pentru mântuirea noastră, a te întrupa din Sfânta Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioara Maria; Carele neschimbat Te-ai întrupat și răstignindu-Te, Hristoase Dumnezeule, cu moartea pe moarte ai călcat. Unul fiind din Sfânta Treime, împreună slăvit cu Tatăl și cu Duhul Sfânt, mântuiește-ne pe noi!"

Mărturisim astfel că una dintre persoanele Sfintei Treimi, și anume Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu, S-a întrupat, pentru mântuirea noastră, din Sfânta Fecioară Maria dar rămânând esențial acelasi în dumnezeirea Sa. Prin întrupare Fiul lui Dumnezeu a primit firea umană în ipostasul Său realizându-Se unirea ipostatică a firii dumnezeiești și a celei omenești adică o persoană în două firi, Persoana lui Iisus Hristos. Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat, S-a răstignit pentru noi și a murit cu trupul înșă, fiind Dumnezeu adevărat, moartea nu L-a putut ține și a înviat "cu moartea pe moarte călcând" deschizându-ne calea spre mântuire, spre dobândirea vieții de veci în Împărăția Sa.

Inspirată în mod direct de anatema a X-a a sinodului V ecumenic din anul 553 ("Dacă cineva nu mărturiseste că Domnul nostru Iisus Hristos Care S-a răstignit cu trupul este Dumnezeu adevărat și Domn al slavei din Sfânta Treime, să fie anatema") și exprimată sub formă de rugăciune, această mărturisire de credință sintetizează învățătura hristologică a Bisericii, așa cum a fost ea definită de către sinoadele ecumenice de până atunci:

- ♦ Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut înainte de veci din Tatăl și de o ființă cu El, care S-a întrupat de la Duhul Sfânt și din Fecioara Maria și S-a făcut om - Sinodul I ecumenic (325);
- ♦ În Persoana lui Iisus Hristos firea dumnezeiască și firea omenească sunt unite ipostatic: neamestecat și neschimbat, neîmpărțit și nedespărțit. De aceea Fecioara Maria este cu adevărat Născătoare de Dumnezeu (Theotokos) - Sinoadele III și IV ecumenice (431 și 451);
- ♦ Iisus Hristos este Persoana din veci a Fiului lui Dumnezeu ("Unul din Sfânta Treime") care a asumat firea umană și a murit în trup pentru mântuirea noastră - Sinodul V ecumenic (553).

Mărturisirea se încheie cu rugăciunea adresată lui Hristos pentru a ne împărtăși de roadele lucrării Sale: "mântuiește-ne pe noi" ceea ce este echivalent cu a spune: "pomeneste-ne într-o Împărăție Ta".

Antifonul al III-lea - condițiile intrării în Împărăția lui Dumnezeu

După rugăciunea de a fi pomeniți într-o Împărăție a lui Dumnezeu (Într-o Împărăție Ta când vei veni, pomeneste-ne pe noi Doamne), Hristos însuși ne vorbește atrăgându-ne atenția asupra condițiilor intrării în împărăția Sa (Matei 5, 3-12). "Să nu te întristezi dacă nu auzi dăruindu-se de fiecare fericire Împărăția cerurilor, ne avertizează Sfântul Ioan Gură de Aur. Chiar dacă răsplățile sunt diferite totuși toate duc în Împărăția cerurilor".

Fericiti cei săraci cu duhul, că a acelora este Împărăția Cerurilor - sărăcia cu duhul sau smerenia de bunăvoie (Sfântul Ioan Gură de Aur) este condiția esențială a intrării în Împărăție, ea ne deschide portile cerului pentru că numai cel care își cunoaște nimicnicia însetează după Dumnezeu;

Fericiti cei ce plâng, ca aceia se vor mângâia - plângerea este mântuitoare atunci când este o expresie a pocăinței, a străpungerii inimii și a întoarcerii spre Dumnezeu;

Fericiti cei blânzi, ca aceia vor moșteni pământul - blândetea, cel dintâi rod al bunătații și al iubirii aproapelui, ne face asemenea lui Hristos: "Învățați-vă de la Mine, că sunt blând și smerit cu inima și veti găsi odihnă sufletelor voastre"(Matei 11, 29).

Fericiți cei ce flămânzesc și însetează de dreptate, că aceia se vor sătura - dreptatea înseamnă aici cucernicie (Sfântul Ioan Gură de Aur), virtutea în general (Sfântul Chiril al Alexandriei) pe care trebuie să o căutăm cu toată dorința inimii noastre;

Fericiți cei milostivi, că aceia se vor milui - milostenia izvorăște din iubirea de Dumnezeu și de aproapele și se arată prin ajutorarea trupeză și sufletează a semenilor și atrage mila lui Dumnezeu asupra noastră;

Fericiți cei curați cu inima, ca aceia vor vedea pe Dumnezeu - curăția inimii o dobândim atunci când reușim să smulgem din ea rădăcinile păcatului, adică poftele și gândurile rele, și o umplem de iubire și de dorința după Dumnezeu;

Fericiți făcătorii de pace, ca aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema - scopul a tot ceea ce facem în viață trebuie să fie pacea care este dar și har de la Duhul Sfânt, semn al prezentei Sale care ne transportă în "lăcasul" Său (Sfântul Serafim de Sarov);

Fericiți cei prigoniți pentru dreptate, ca a lor este împărăția cerurilor - luptând pentru dreptate, având ca armă adevărul și iubirea, până la a fi prigoniți ne identificăm cu Mântuitorul Care a suferit răstignire;

Fericiți veți fi voi când va vor ocări și va vor prigoni și vor zice tot cuvântul rău împotriva voastră, mintind din pricina Mea - prigonirea nu aduce fericirea decât dacă cel prigonit este cu adevărat nevinovat, dacă ocara este mincinoasă și victima este un martor al Adevărului, al lui Hristos Însuși.

Bucurați-vă și vă veseliți, că plata voastră multă este în ceruri - ca o concluzie a ultimei fericiri dar și a antifonului al III-lea și a întregii părți introductive a Sfintei Liturghii, Mântuitorul ne îndeamnă să ne bucurăm și să ne veselim de intrarea în Împărăția Sa care se va înfăptui în timpul Sfintei Liturghii.

"Ia seama, suflete de creștin, ce se cântă la începutul Liturghiei, ne atrage atenția Sfântul Ioan de Kronstadt. Ai auzit? Dumnezeu s-a întrupat pentru tine, s-a făcut om... Simți oare ce înseamnă aceasta? Te înalță oare aceasta? Te desprinde de pământ? Privește cât de îngăduitor, înfricosător, minunat și grozav se apropie de noi Împărăția lui Dumnezeu".

Note:

- ♦ Vezi Juan. Mateos, SJ, La celebration de la Parole dans la Liturgie byzantine. Etude historique, OCA, 191, Roma, 1971, p. 32-46
- ♦ Pr. D. Stăniloae, Spiritualitate..., p. 172.
- ♦ Părintele Teofil, Lumini de gând, Cluj, 1997, p.198
- ♦ "Ipostasul sau persoana este starea de sine a unei firi spirituale sau si spirituale; e una din unitățile unei astfel de firi, în strânsă corelație cu celelalte unități" Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Teologia Dogmatică Ortodoxă, vol. 2, București, 1997, p. 27
- ♦ La John Meyendorff, Teologia Bizantină. Tendințe istorice și teme doctrinare, București, 1996, p.209
- ♦ Sfântul Ioan Gură de Aur, Omilia XV la Matei, V
- ♦ Sfântul Ioan din Kronstadt, Liturgia: Cerul pe pământ, Sibiu, 1996, p. 138

Rugăciunile antifoanelor

Potrivit indicațiilor din Liturghier, în timpul cântării antifoanelor preotul rostește în taină trei rugăciuni numite rugăciunile antifoanelor. Această practică a rostirii rugăciunilor în taină de către protos (întâistătător) se va continua de-a lungul întregii slujbe dând rânduiei Liturghiei aspectul unui serviciu dublu: unul săvârșit în tăcere de către clericii din altar iar altul executat concomitent, cu voce tare, de către diacon și popor.

Taina Liturghiei nu constă în ascunderea de credinciosi

Astăzi mulți cred că acest serviciu dublu tine de esența slujbei ajungând chiar să confunde caracterul de taină al Sfintei Liturghii cu rostirea în secret a rugăciunilor, adică cu ascunderea de credinciosi, pornind de la "prejudecata absurdă că poporul nu trebuie și nici nu are nevoie să priceapă prea multe din tainele cultului". Această atitudine descoperă însă o înțelegere profund greșită a cultului ortodox în general și a Sfintei Liturghii în special, în sensul misterelor pângăne sau gnostice la care numai cei inițiați aveau acces.

Caracterul de Taină al Liturghiei nu constă însă în ascunderea de credinciosi ci în aceea că, într-un mod mai presus de puterea noastră de înțelegere, coplesitor pentru minte, la Sfânta Liturghie ni se împărtășește viața dumnezeiască, lucrarea mântuitoare a lui Hristos se actualizează, noi ne unim deplin cu El în Biserică, Biserica se împlineste ca Trup al lui Hristos și intră în Împărăția lui Dumnezeu.

Toate rugăciunile Sfintei Liturghii erau rostite initial cu voce tare

Toți membrii Bisericii sunt "preotie împăratească, neam sfânt, popor agonisit de Dumnezeu" (I Petru 2, 9), principiul de bază al cultului creștin fiind împreună slujire a clerului și a credincioșilor. Încă de la începuturile Bisericii slujbele au fost alcătuite potrivit acestui principiu astfel încât toate rugăciunile Sfintei Liturghii erau rostite de către clerici cu voce tare, în numele întregii adunări, credincioșii asociindu-se prin răspunsurile date și exprimându-și adeziunea prin cuvântul "Amin".

Începând cu sec. V-VI, motive care nu tin de esența Liturghiei (durata prea mare a slujbei ca urmare a introducerii imnelor cântate de credinciosi și dorința de scurtare a acesteia) au dus la rostirea în taină a tot mai multor rugăciuni. Acest proces s-a desfășurat fără ca vreo hotărâre a Bisericii să-l încuviințeze. Din contră singura reglementare în acest domeniu este Novela 137, cap. VI a împăratului Iustinian care porunea "ca toți episcopii și preoții nu în taină ci cu voce tare, în auzul preacredinciosului popor să facă dumnezeiasca proaducere". Din păcate această măsură nu a reușit să stopeze generalizarea obiceiului de a se rosti în taină rugăciunile Liturghiei fapt care a făcut ca "poporul să rămână din ce în ce mai străin și mai opac față de partea ce revine preotului adică tocmai de ceea ce este esențial și fundamental în acțiunea Liturghiei". Ca urmare încercarea noastră de explicare a Liturghiei se va apleca și asupra rugăciunilor rostite în taină.

Rugăciunile antifoanelor sunt spuse de către preot în numele întregii adunări liturgice

Cercetările liturgice au demonstrat că atunci când a fost integrată în Sfânta Liturghie (secolele VII-VIII) structura părții introductive a Liturghiei era diferită de cea de azi. Rugăciunile antifoanelor erau rostite cu voce tare de către preot având ecfonisul ca concluzie și erau precedate de îndemnul diaconului la rugăciune. Dar potrivit tendinței de generalizare a rostirii în taină, de către preot, a rugăciunilor Liturghiei, cu timpul s-a ajuns ca și rugăciunile antifoanelor, cu excepția ecfoniselor, să fie rostite în taină. Ca urmare, pentru a da timp preotului să spună rugăciunile în taină, îndemnurile spre rugăciune ale diaconului s-au dezvoltat luând forma ecteniilor mici, ecfonisele apărând ca o concluzie a ecteniilor.

Rugăciunea antifonului I exprimă taina Liturghiei

Rugăciunea antifonului I invocă nemăsurată milă și iubire de oameni a lui Dumnezeu pe care antifonul I ne îndeamnă să-L slăvim din adâncul ființei noastre:

"Doamne Dumnezeul nostru, a Căru stăpânire este neasemănată și slavă neajunsă (necuprinsă), a Căru milă este nemăsurată și iubire de oameni negrăită, Însuși Stăpâne, după milostivirea Ta, caută spre noi și spre sfântă biserică (sfânt locasul) aceasta și fă bogate milele Tale și îndurările Tale cu noi și cu cei ce se roagă împreună cu noi".

Este exprimată aici taina Liturghiei: Dumnezeu cel transcendent și apofatic este trăit liturgic în revărsările Sale de milă și îndurare. Stăpânirea Lui este neasemănată și slava Lui mai presus de puterile noastre de înțelegere, dar și mila Sa este nemăsurată și iubirea de oameni de negrăit. De aceea îndrăznim să-i cerem să facă bogate milele Sale și îndurările Sale cu noi, cei adunați în biserică pentru slujirea Sfintei Liturghii. Îi cerem să reverse cu bogăție milele și îndurările Sale pentru că știm că Dumnezeu nu se zgârcește, întotdeauna dă cu dărnicie, este, cum spune Nicolae Steinhardt, "boier" în sensul cel mai bun al cuvântului.

Ecfonisul: "Că tie se cuvine toată slava, cinstea și închinăciunea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor!" vine ca o concluzie firească și un îndemn indirect către fiecare dintre noi: lui Dumnezeu "a Căru stăpânire este neasemănată și slavă neajunsă (necuprinsă), a Căru milă este nemăsurată și iubire de oameni negrăită" i se cuvine "toată slava, cinstea și închinăciunea". Toată slava, cinstea și închinăciunea suntem datori să i-o dăm numai lui Dumnezeu. Niciodată nu vom fi în stare să-i dăm lui Dumnezeu tot ceea ce i se cuvine dar trebuie să ne străduim continuu să facem tot ce ne stă în putință fără a slăvi, cinsti și închina nimic altceva. Ecfonisul ne aduce aminte mereu de această datorie a noastră.

Rugăciunea antifonului al II-lea - cerere a mântuirii în Hristos

Rugăciunea și antifonul al II-lea trec de la cererea milei lui Dumnezeu în general la cererea mântuirii în Hristos exprimând dorința credincioșilor de a se păstra în plinătatea Bisericii și de a fi părtași ai Împărăției lui Dumnezeu:

"Doamne Dumnezeul nostru, mântuiește poporul Tău și binecuvintează moștenirea Ta; plinirea Bisericii Tale o păzește; sfinteste pe cei ce iubesc podoaba (bunăcuvînta) casei Tale; Tu pe acestia îi proslăvești cu dumnezeiască puterea Ta și nu ne lăsa pe noi, cei ce nădăjduim întru Tine".

Formă prescurtată a rugăciunii finale de binecuvântare numită rugăciunea amvonului, rugăciunea antifonului al II-lea începe cu cererea pentru mântuire pe care antifonul al II-lea o are drept concluzie a mărturisirii de credință în Hristos. Rugându-ne pentru mântuire arătăm că, prin întrupare, Dumnezeu cel necuprins S-a apropiat atât de mult de noi încât cei ce L-au urmat au devenit poporul Său și moștenirea Sa ca mădulare ale Bisericii Sale.

Hristos este "cap Bisericii, care este trupul Lui, plinirea celui ce plineste toate în tot" (Efeseni 1, 22-23) Precum capul se plineste prin trup, așa și trupul se plineste prin toate mădularele la un loc și prin fiecare în parte. De aceea ne rugăm pentru păzirea plinirii lui Hristos în Biserică, ca Hristos să ia chip în fiecare dintre noi și în Biserică.

Plinirea Bisericii înseamnă sfintirea mădularelor ei. Sfintenia este scopul existenței umane: "Fiti sfinti pentru că Eu, Domnul Dumnezeu vostru, sunt sfânt" (Levitic 19, 22) citim în Vechiul Testament iar Mântuitorul zice "Fiti dar voi desăvârșiți precum Tatăl vostru cel ceresc desăvârșit este" (Matei 5, 48). Dar nu se pot sfinti decât cei ce iubesc bunăcuvînta casei lui Dumnezeu pentru că ei îl caută pe Dumnezeu cu inima curată participând la slujbe și, mai ales, adunându-se la Sfânta Liturghie. Sfintenia înseamnă umplerea de slava lui Dumnezeu adică proslăvirea. Rugăciunea noastră pentru cei ce iubesc bunăcuvînta casei lui Dumnezeu este, ca urmare, ca ei să se sfintească și să se proslăvească.

Avem nădejdea de a nu ne fi lăsate cererile neîmplinite deoarece, după cum mărturisim în ecfonis, Dumnezeu nostru căruia ne rugăm, al Căruia popor suntem, este Dumnezeu cel atotputernic a Căruia este stăpânirea, Împărăția și slava: "Că a Ta este stăpânirea și a Ta este Împărăția și puterea și slava, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor".

Rugăciunea antifonului al III-lea - cerere a Împărăției lui Dumnezeu

Dacă antifonul al III-lea ne pune în față condițiile intrării în Împărăția lui Dumnezeu, rugăciunea corespunzătoare este o cerere a acestei Împărății:

"Cel ce ne-ai dăruit nouă aceste rugăciuni obstesti și împreună glăsuite, Cel ce și la doi și la trei care se unesc în numele Tău ai făgăduit să le împlinesti cererile, Însuți și acum plinesti cererile cele de folos ale robilor Tăi, dându-ne nouă în veacul de acum, cunostinta adevărului Tău, și în cel ce va să fie viață vesnică dăruindu-ne".

Se afirmă direct aici că toate rugăciunile Sfintei Liturghii, inclusiv cele rostite în taină, sunt "obstesti", adică ale întregii adunări liturgice, și "împreună-glăsuite", ne unesc într-un glas ("și ne dă nouă cu o gură și o inimă..."), glasul preotului, ca expresie a rugăciunii tuturor și cu participarea tuturor.

Mărturisim puterea rugăciunii obstesti întemeiați pe cuvântul Mântuitorului: "dacă doi dintre voi se vor învoi pe pământ în privința unui lucru pe care îl vor cere, se va da lor de către Tatăl Meu, Care este în ceruri" (Matei 18, 19) dar, recunoscând implicit că nu stim ce să cerem, ne rugăm pentru plinirea cererilor celor de folos. Iar cel mai de folos este să căutăm mai întâi Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea lui pentru că atunci toate celelalte se vor adăuga nouă (Matei 6, 33). Împărăția lui Dumnezeu înseamnă viața vesnică iar viața vesnică este cunoașterea lui Dumnezeu: "Și aceasta este viața vesnică: Să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat, și pe Iisus Hristos pe Care L-ai trimis" (Ioan 17, 3). De aceea rugăciunea noastră se concentrează pe cererea cunoașterii adevărului lui Dumnezeu și a vieții vesnice.

Îndrăznim să cerem toate acestea pentru "Că bun și iubitor de oameni Dumnezeu ești și tie slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor".

Ecfonisele se completează reciproc

Ecfonisele primelor trei ectenii, chiar luate separat de rugăciuni, așa cum sunt percepute astăzi de credincioși, ne învată că lui Dumnezeu în Treime i se cuvine "toată slava, cinstea și închinăciunea" deoarece a Lui este "stăpânirea și (...) împărăția și puterea și slava". Slăvindu-l, cinstindu-l, închinându-ne lui Dumnezeu nu facem decât să-i dăm ceea ce I se cuvine. Dar faptul că a lui este "stăpânirea și puterea și slava" trebuie să ne umple de nădejde pentru că "bun și iubitor de oameni" este Dumnezeul nostru.

- ♦ Pr. Prof. Ene Braniste, Participarea la Liturghie, ed. România creștină, 1999, p.29
- ♦ vezi primul articol din acest ciclul de explicare a Sfintei Liturghii intitulat Sfânta Liturghie: Taina Tainelor
- ♦ Vezi Pr. P. Vintilescu, Liturghiile bizantine privite istoric în structura și rânduiala lor, București, 1943, p. 83-85.
- ♦ Corpus Juris Civilis, ed. Eduard Osenbrigen, part. III, Lipsa, 1875, p. 628 la P. Vintilescu, Liturghierul explicat, p. 238.
- ♦ Pr. Prof. Ene Braniste, Participarea la Liturghie, p. 27
- ♦ Vezi Juan. Mateos, SJ, La celebration de la Parole dans la Liturgie byzantine. Etude historique, OCA, 191, Roma, 1971, p. 32-46
- ♦ Liturghierul grecesc păstrează până astăzi asezarea ecfoniselor după rugăciunile antifoanelor și nu înaintea lor ca cel românesc.
- ♦ Sfântul Ioan Gură de Aur, Omilia a III-a la Efeseni.

Intrarea mică

La Sfânta Liturghie ne adunăm în Biserică pentru a ne înălța în Împărăția lui Dumnezeu. Înaintarea noastră, conduși de Mântuitorul Iisus Hristos care vine în mijlocul nostru și ne duce în Împărăția Sa, este exprimată simbolic în ritualul liturgic numit Intrarea mică sau Vohodul mic.

În rânduiala de astăzi Intrarea mică constă în purtarea solemnă a Evangheliei de către diacon sau preot, prin mijlocul credincioșilor, intrarea în altar prin ușile împărătești și așezarea acesteia pe Sfânta Masă. Acest ritual concentrează în sine două acțiuni distincte în Biserica primară și anume intrarea clerului și a credincioșilor în biserică și pregătirea pentru citirea Evangheliei.

Biserica ce înaintează spre Împărăția lui Dumnezeu

Până în secolul al VII-lea d.H. Sfânta Liturghie începea odată cu intrarea în biserică, în procesiune, a clerului și a credincioșilor. La ușile bisericii episcopul sau preotul protos (întâi-stătător) rostea cu voce tare rugăciunea intrării, credincioșii răspunzând cu "Amin".

Cele mai vechi manuscrise ale Sfintei Liturghii cuprind o rugăciune a intrării, specifică Liturghiei Sfântului Ioan Gură de Aur, ce exprimă cu claritate sensul intrării în biserică și al Sfintei Liturghii în general:

"Binefăcătorule și Ziditorule a toată făptura, primește Biserica ce înaintează (s.n.), împlineste ceea ce este spre folosul fiecăruia, du-ne la desăvârșire și fă-ne vrednici de Împărăția Ta. Cu harul și cu iubirea de oameni ale Unuia Născut Fiului Tău cu care ești binecuvântat împreună cu Preasfântul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor".

"Biserica ce înaintează" spre Împărăția lui Dumnezeu este în mod evident reprezentată de clerul și credincioșii ce intră în locas pentru săvârșirea Sfintei Liturghii. Liturghia însăși este o înaintare a Bisericii spre Împărăție. Dar, deși suntem chemați cu toții, pentru a intra în Împărăție avem nevoie de "haină de nuntă" (Matei 22, 11) adică de virtutea care să ne împodobească sufletul, trebuie să fim desăvârșiți. Starea de desăvârșire și, implicit, vrednicia de a intra în Împărăție, nu le putem dobândi cu puterile noastre ci "cu harul și cu iubirea de oameni" ale lui Hristos, Mântuitorul nostru, care ne-a deschis calea spre Împărăția Sa și ne conduce în ea.

Apropierea de Sfânta Masă - simbol al intrării în cer

După secolul al X-lea se va generaliza utilizarea rugăciunii specifice inițial Liturghiei Sfântului Vasile cel Mare, rugăciune pe care o folosim până astăzi la ambele Liturghii:

"Stăpâne Doamne Dumnezeu nostru, Cel ce ai așezat în ceruri cetele și ostile îngerilor și ale arhanghelilor spre slujba slavei Tale, fă ca împreună cu intrarea noastră să fie și intrarea sfinților îngeri care împreună cu noi slujesc și împreună slăvesc bunătatea Ta. Că tie se cuvine toată slava, cinstea și închinăciunea, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor".

La Sfânta Liturghie se împlineste cuvântul Mântuitorului că vom vedea cerurile deschizându-se și pe îngerii lui Dumnezeu suindu-se și coborându-se peste Fiul Omului (Ioan 1, 51). Chiar mai mult, intrăm și noi în cer unindu-ne cu îngerii în slujirea lui Dumnezeu potrivit îndemnului venit din tronul dumnezeirii: "Lăudați pe Dumnezeul nostru toate slugile Lui (Apoc. 19, 5).

Punând în paralel cele două rugăciuni ale intrării care erau utilizate concomitent, una la Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur, alta la Liturghia Sfântului Vasile cel Mare, și erau rostite de către protos la

intrarea în locas, este evident că rugăciunea actuală nu se referă numai la clerici și la credincioși care sunt împreună-slujitori la Sfânta Liturghie. "Intrarea noastră" despre care se vorbește în rugăciune este intrarea Bisericii în Împărăția lui Dumnezeu împlinită simbolic prin intrarea clerului și a credincioșilor în locas, continuată cu intrarea clerului în altar prin ușile împărătești și apropierea de Sfânta Masă. Esența intrării constă tocmai în apropierea de Sfânta Masă pentru că aceasta este "simbolul lui Hristos și al Împărăției lui Hristos, Cîna la care Hristos ne adună pe noi, este jertfelnicul care uneste pe arhiereu cu jertfa, este Cerul".

Purtarea Evangheliei - sinteză a lucrării mântuitoare a lui Hristos

Din secolul al IX-lea Intrarea mică se va restrânge la intrarea clerului cu Sfânta Evanghelie în altar, rugăciunea intrării fiind rostită înaintea usilor împărătești. Se unesc astfel două acțiuni distincte mai înainte și anume intrarea în biserică și aducerea Evangheliei în adunarea euharistică în vederea citirii din ea. Accentul va cădea de acum pe purtarea solemnă a Evangheliei prin mijlocul credincioșilor și așezarea ei pe Sfânta Masă, act cu o profundă încărcătură simbolică. Evanghelia îl întruchipează pe Hristos al Cărui Cuvânt va fi ascultat în adunarea euharistică, este icoana cuvântătoare a lui Hristos. Purtarea Evangheliei prin mijlocul credincioșilor, intrarea prin usile împărătești (simbol al usilor cerului) și așezarea ei pe Sfânta Masă (simbol al Împărăției lui Dumnezeu) exprimă întreaga lucrare mântuitoare a Fiului lui Dumnezeu Care S-a întrupat și a venit în lume "ca să lumineze pe tot omul care vine în lume" (Ioan 1, 9), a trecut prin mijlocul oamenilor pentru a Se face cunoscut și pentru a-L face cunoscut pe Tatăl ("Dacă M-ați fi cunoscut pe Mine și pe Tatăl Meu L-ați fi cunoscut" - Ioan 14, 7) și a-i conduce astfel în Împărăție.

Sfintenia - condiție a intrării în Împărăție

Ritualului Intrării mici i s-au adăugat în decursul timpului elemente care vin să-i întărească semnificația simbolică.

Pe la sfîrșitul secolului al XII-lea, în perioada în care s-a renunțat la rugăciunea specifică mai înainte Liturghiei Sfîntului Ioan Gură de Aur, după rugăciunea intrării se adaugă o binecuvîntare rostită de către protos:

"Binecuvîntată este intrarea sfinților Tăi, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor."

Această binecuvîntare vine să completeze rugăciunea intrării în sensul reliefat de vechea rugăciune și anume că intrarea în Împărăția lui Dumnezeu și împreună-slujire cu îngerii presupun sfintenia. Sfintenia este împlinirea umanului și ființa Bisericii. Numai intrarea celor sfinți, celor sfîntiți de Hristos și conduși de El, este binecuvîntată, ceilalți vor fi aruncați afară (Matei 22, 11).

Sufletul treaz și trupul drept

Ridicarea Evangheliei și exclamația "Întelegciune, drepti!" este o mărturisire a prezentei lui Hristos și o atenționare asupra felului în care trebuie să-L întîmpinăm: cu sufletul deschis spre primirea Întelegciunii supreme și cu trupul drept, în stare de veghe. "Care este această întelegciune cu care se cuvine să luăm aminte la Sfintele Taine? Sunt gândurile ce se cuvine să le avem în timpul sfintei slujbe și cu care trebuie să privim și să ascultăm cele ce se săvîrșesc și se rostesc, gândurile cele pline de credință, cele ce nu au nimic omenesc într-însele. (...) Exclamația Drepti! Ne cere ca noi, care ne apropiem de Dumnezeu și de Sfintele Taine să fim în stare de veghe și nu de lenevire, ci cu înfiorare și cu toată cucernicia să petrecem această convorbire cu Dumnezeu; iar cea dintâi dovadă a râvnei noastre este statura dreaptă a corpului, adică să facem aceasta nu stînd jos ci în picioare. Aceasta e tinuta celor ce se roagă".

Închinare Mîntuitorului Iisus Hristos

Credincioșii răspund îndemnului de a-L primi pe Hristos cu toată cucernicia prin cîntarea:

"Veniti să ne închinăm și să cădem la Hristos. Mântuiește-ne pe noi, Fiul lui Dumnezeu, Cel ce ai înviat din morți (Cel ce ești minunat întru sfinți), pe noi, cei ce-ți cântăm tie: Aliluia."

Inițial era un verset din psalm (Psalmul 94, 6) care a fost adaptat ulterior hristologic și i s-a adăugat, din secolul al XI-lea, refrenul "Mântuiește-ne pe noi...". Cântând acest răspuns, întreaga adunare se închină și cade duhovnicește în fața lui Hristos cerându-I mântuirea, adică intrarea în Împărăția Sa, cu conștiința că numai prin mila Sa, a Celui ce a înviat din morți și este minunat întru sfinții Lui, se poate realiza acest lucru.

Unirea cu sfinții în rugăciune

Troparele și condacele rânduite a fi cântate după asezarea Evangheliei pe Sfânta Masă ne pun în față evenimentele mântuitoare și sfinții de care ne leagă perioada liturgică în care ne aflăm, ziua calendaristică (sfântul zilei) și locul în care se săvârșeste slujba (hramul). Aceste evenimente mântuitoare ne-au deschis calea spre Împărăție iar sfinții ne sunt înainte-mergători. Intrând în dimensiunea vesniciei Împărăției lui Dumnezeu în care limitele temporale și spațiale sunt depășite facem pomenirea lucrării mântuitoare a lui Hristos unindu-ne în rugăciune cu Maica Domnului și cu sfinții. Suntem pregătiți astfel să contemplăm sfîntenia lui Dumnezeu prin intonarea trisagionului.

Note:

- ♦ Codexul Barberini 336 (sec. VIII), Grottaferata G.b. VII (sec. IX), Euhologhiul lui Porfirie (sec. X) etc.
- ♦ la Juan. Mateos, SJ, La celebration de la Parole dans la Liturgie byzantine. Etude historique, OCA, 191, Roma, 1971, p. 79
- ♦ Alexandre Schmemmann, Euharistia, Taina Împărăției, Ed. Anastasia, București, p. 65
- ♦ Din secolul al XII-lea această rugăciune va fi rostită în taină
- ♦ Nicolae Cabasila, Tâlcuirea Dumnezeiestii Liturghii, XX, București, 1989, p.58
- ♦ Viu este Dumnezeu. Catehism pentru familie, trad. de Aurel Broșteanu și Părintele Galeriu, București, 1992, p. 363.
- ♦ Nicolae Cabasila, Tâlcuirea Dumnezeiestii Liturghii, XXI, București, 1989, p. 60

Trisaghionul

După înălțarea Bisericii în cer, exprimată simbolic de ritualul Intrării mici, oamenii și îngerii se unesc în slăvirea sfinteniei lui Dumnezeu prin intonarea cântării întreite sfinte cunoscută sub numele de trisaghion: "Sfinte Dumnezeule, Sfinte Tare, Sfinte fără de moarte, miluiește-ne pe noi!".

Trisaghionul este un imn procesional apărut în secolul al V-lea

Imnului trisaghion este anterior sinodului al IV-lea ecumenic (451) când a fost cântat de către sinodali dar nu avem date sigure cu privire la originea lui. Unii teologi explică originea textului trisaghionului prin combinarea de către Biserică a imnului îngeresc: "Sfânt, Sfânt, Sfânt" (Isaia 6, 3; Apocalipsă 4, 8) cu versetul 2 al psalmului 41: "Însetat-a sufletul meu de Dumnezeul cel viu" (în textul liturgic "Dumnezeul cel tare, cel viu").

Alți autori consemnează tradiția conform căreia trisaghionul a fost revelat în mod minunat unui copil în timpul patriarhului Proclu al Constantinopolului (434-436). Potrivit acestei tradiții un cutremur a îngrozit populația Constantinopolului determinându-i să iasă în procesiune în frunte cu patriarhul și împăratul. Un copil a fost atunci răpit în cer unde a auzit imnul trisaghion intonat de îngeri. Învățând multimea să cânte acest imn, cutremurul s-a potolit.

Până astăzi trisaghionul este folosit ca un imn ce însoțește procesiunile, în special cele prin care se invocă mila lui Dumnezeu pentru îndepărtarea catastrofelor și restabilirea echilibrului cosmic. Sinodul Trulan preconizează cântarea trisaghionului în vremea schimbărilor cosmice. Această folosire a trisaghionului se întemeiază pe credința în conținutul tainic și puternic al numelui lui Dumnezeu care determină liniștirea elementelor în conflict și restabilirea ordinii cosmosului.

Din a doua jumătate a secolului al V-lea trisaghionul marchează începutul Liturghiei

Apărând doar în secolul al V-lea, imnul nu a făcut parte întotdeauna din Liturghie. Utilizarea sa procesională a dus la cântarea trisaghionului și în timpul procesiunilor care se făceau în zilele de sărbătoare spre biserică ce purta hramul respectiv și în care se sluzea Sfânta Liturghie. Ulterior s-a generalizat folosirea acestui imn și în duminici și în zilele care nu aveau procesiuni astfel încât, spre sfârșitul secolului al V-lea, cântarea trisaghionului marca practic începutul Liturghiei devenind o parte a acesteia.

La sărbătorile mari în care, înainte de Sfânta Liturghie, avea loc botezul catehumenilor și venirea procesională a acestora în biserică intonându-se "Câți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați și-mbrăcat. Alilulia!" această cântare înlocuiește până astăzi trisaghionul. La fel la sărbătorile Sfintei Cruci când, înainte de Liturghie, se făceau procesiuni cu Sfânta Cruce cântându-se: "Crucii Tale ne închinăm Stăpâne și Sfântă Învierea Ta o lăudăm și o slăvim!".

Rugăciunea trisaghionului este o pregătire pentru cântarea acestui imn

Înainte de secolul al VIII-lea cântarea trisaghionului începe să fie precedată de rostirea cu voce tare a unei rugăciuni numită a trisaghionului, diferită pentru Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur și pentru Liturghia Sfântului Vasile cel Mare. Din secolul al X-lea se va generaliza utilizarea la ambele Liturghii a rugăciunii specifice initial Liturghiei Sfântului Vasile cel Mare. Rostirea în taină a acestei rugăciuni după secolul al XII-lea a dus la separarea ei de ecfonis și mutarea ei în timpul cântării trisaghionului. Dar logica desfășurării Liturghiei, conținutul rugăciunii și studiul istoric ne arată că locul ei firesc este înainte de cântare, așa cum s-a păstrat la slavi până astăzi.

Rugăciunea trisaghionului este rostită de către protos (întâi stătător) în numele întregii adunări liturgice (clerici și credincioși) pentru a fi învredniciti a aduce, împreună cu îngerii, cântarea întreit sfântă: "Dumnezeule cel sfânt, Care întru sfinți Te odihnești,"

Rugăciunea începe cu afirmarea sfinteniei lui Dumnezeu ca argument pentru cântarea întreit sfântă. Dumnezeu este sfânt adică este cu totul altceva, transcendent tuturor categoriilor lumii, "das ganz Andere". Sfintenia reprezintă misterul lui Dumnezeu prin excelență, e profund apofatică dar, în același timp, profund trăită. În simțirea și înțelegerea ei se poate înainta la infinit dar cere din partea făpturilor tot mai multă curăție. Dumnezeu se odihnește întru sfinți datorită efortului lor de curățire responsabilă și de statornicire în fața prezentei Lui. Odihnindu-Se întru ei îi face părtași de cea mai proprie însușire a lui, de sfintenie, sălășluindu-Se cu sfintenia Sa în ei astfel încât sufletele lor ajung să "strălucească" de prezenta dumnezeiască (Sfântul Isaac Sirul).

"Cel ce cu glas întreit sfânt ești lăudat de serafimi și slăvit de heruvimi și de toată puterea cerească închinat;"

Revelația dumnezeiască (Isaia 6, 3; Apocalipsă 4, 8) ne învață că puterile îngeresti îl laudă, îl slăvesc și îl se închină lui Dumnezeu cutremurându-se de sfintenia Lui. Acestor puteri îngeresti vrem să ne alăturăm și noi conștienți de nevrednicia noastră dar nădăjduind în bunătatea lui Dumnezeu.

"Cel ce dintru neființă întru ființă ai adus toate, Care ai zidit pe om după chipul și asemănarea Ta și cu tot harul Tău l-ai împodobit; Cel ce dai înțelepciune și pricepere celui ce cere și nu treci cu vederea pe cel ce greșeste ci pui pocăinta spre mântuire;"

În fața sfinteniei lui Dumnezeu, lăudată de puterile cerești, ne aducem aminte că îngerii, oamenii și întreaga făptură au fost create de Dumnezeu din nimic, au fost aduse "dintru neființă întru ființă". Dar omul, ca o cunună a creației a fost zidit după chipul și asemănarea lui Dumnezeu (Facere 1, 26-27) și împodobit cu tot harul (Facere 2, 7). Omul a căzut dar Dumnezeu nu l-a lepădat ci îi dă înțelepciune și pricepere și pocăintă spre mântuire cu condiția să dorească aceasta și să o ceară. Adevărata înțelepciune este asadar o harismă, un dar dumnezeiesc care presupune angajarea în lupta duhovnicească prin împlinirea poruncilor lui Hristos și prin pocăinta de greșale.

"Care ne-ai învrednicit pe noi, smeriții și nevrednicii robii Tăi, și în ceasul acesta a sta înaintea sfântului Tău jertfelnic și a-ti aduce datorita închinare și preaslăvire:"

Adunarea liturgică, clerici și credincioși, a intrat în cer și se află înaintea "slavei sfântului jertfelnic" al lui Dumnezeu. Avem conștiința nevredniciei noastre dar și a datoriei de a aduce închinare și preaslăvire prin intonarea cântării întreit sfinte.

"Însuți Stăpâne, primește și din gurile noastre ale păcătoșilor, întreit sfânta cântare și ne cercetează pe noi întru bunătatea Ta. Iartă-ne nouă toată greșala cea de voie și cea fără de voie; sfinteste sufletele și trupurile noastre și ne dă nouă să slujim tie cu cuvioșie în toate zilele vieții noastre."

Slujirea cu cuvioșie și cântarea trisaghionului împreună cu îngerii presupune sfintirea sufletelor și a trupurilor noastre, adică curățirea de toate păcatele și umplerea de sfințenia dumnezeiască astfel încât Dumnezeu să odihnească și întru noi. Dar acest lucru nu este posibil numai cu puterile noastre, de aceea apelăm la bunătatea lui Dumnezeu.

"Pentru rugăciunile Preasfintei Născătoare de Dumnezeu și ale tuturor sfinților care din veac au bineplăcut tie."

Îi aducem rugători pe Preasfânta Născătoare de Dumnezeu și pe toți sfinții pentru că în faptul sfinteniei lor avem dovada că rugăciunea noastră pentru sfintire nu este fără speranță de împlinire.

"Că sfânt esti Dumnezeu nostru si tie slavă înălțăm, Tatălui si Fiului si Sfântului Duh, acum si pururea si în vecii vecilor."

Rugăciunea se încheie cu reafirmarea sfinteniei lui Dumnezeu ca argument suprem pentru slăvirea Lui si intonarea cântării întreit sfinte.

Trisaghionul exprimă uimirea sufletului în fata sfinteniei lui Dumnezeu

După ecfonis adunarea liturgică începe cântarea trisaghionului. Acest imn este alcătuit, în original, dintr-o aclamație si o rugăciune. Traducerea literală este:

"Sfânt (este) Dumnezeu, Sfânt Tare, Sfânt fără de moarte - miluieste-ne pe noi!"

El exprimă uimirea sufletului în fata sfinteniei lui Dumnezeu si credinta că numai pentru că este sfânt Dumnezeu poate milui. Slujirea divină ne descoperă sfințenia lui Dumnezeu fără să ne explice ce este. În sfințenie ni se revelează concentrat toate însusirile dumnezeiesti. Ea e misterul luminos si activ al prezenței divine. În ea e concentrat tot ce deosebeste pe Dumnezeu de lume. Am intrat în cer si experienta prezentei lui Dumnezeu a devenit acum foarte prezentă. "Uluit de vederea orbitoare a cerului si a pământului, sufletul este ca si depășit de această supraabundentă si se dăruiește în întregime, devine jertfă curată, nu poate decât să facă să tâsnească imnul treimic".

Ortodoxia a atribuit întotdeauna un sens treimic trisaghionului mărturisind astfel că sfintenia își are izvorul în faptul că Dumnezeu este treime de persoane: Tatăl - izvorul sfinteniei, Fiul - biruitorul mortii (tare), Duhul Sfânt - dătătorul de viață (fără de moarte).

Exclamația "Puternic" a diaconului în timpul cântării este o atenționare spre mărirea atenției si, în acelasi timp, un îndemn spre răsunaarea deplină a imnului.

Icoana sfinteniei si iubirii lui Dumnezeu

La Liturgia arhierească binecuvântarea poporului cu tricherul (simbol al Sfintei Treimi) si dicherul (simbol al celor două firi ale Mântuitorului) scoate în evidență negrăita sfintenie dumnezeiască si iubirea față de oameni concretizată în întruparea Fiului lui Dumnezeu:

"Doamne, Doamne, caută din cer si vezi si cercetează via (lumea) aceasta, pe care a zidit-o dreapta Ta, si o desăvârșeste pe ea!"

Este o rugăciune ca via (lumea) însufletită de Dumnezeu prin creație si ridicată la starea de Biserică să fie dusă la desăvârșire adică la sfintenie.

Note:

- ♦ Monahul Iov (sec VI), Sfântul Gherman al Constantinopolului (sec VIII), Sfântul Nicolae Cabasila (sec. XIV), Sfântul Simeon al Tesalonicului (sec. XV)
- Scrisoarea atribuită lui Acachie al Constantinopolului (471-489) către Petru Fullo, Sfântul Ioan Damaschin, istoricii bizantini Teofan preotul, Anastasie Bibliotecarul (sec. IX) si Nichifor Calist (sec. XIV)
- ♦ P. Evdokimov, Rugăciunea în Biserica de Răsărit, p. 169
- ♦ Nasterea si Botezul Domnului, Sâmbăta lui Lazăr si Sâmbăta mare, Săptămâna luminată si Rusaliile
- ♦ Juan. Mateos, SJ, La celebration de la Parole dans la Liturgie byzantine. Etude historique, OCA, 191, Roma, 1971, p.102-104
- ♦ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Spiritualitate si comuniune în Liturgia ortodoxă, Craiova, 1986, p.186
- ♦ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Teologia Dogmatică Ortodoxă, vol I, Bucuresti, editia a doua, p. 178

Lecturile biblice (I)

Cântarea întreit sfântă pe care o intonăm împreună cu îngerii după înălțarea noastră la cer exprimată simbolic de ritualul Intrării Mici, ne pregătește pentru momentul culminant al Liturghiei Cuvântului: împărtășirea cu Dumnezeu Cuvântul prin cuvintele Sale.

Paralelismul dintre Liturghia Cuvântului și Liturghia euharistică

Între cele două părți ale Sfintei Liturghii, Liturghia Cuvântului și Liturghia euharistică, este un strâns paralelism, ambele având în centru împărtășirea cu Dumnezeu Cuvântul: Intrării Mici cu Evanghelia îi corespunde Intrarea Mare cu cinstitele daruri, mărturisirii de credință din antifonul al II-lea (Unule Născut) - Crezul, rugăciunii și cântării trisaghionului - prima parte a anaforalei liturgice și cântarea "Sfânt, Sfânt, Sfânt, Domnul Savaot", rugăciunii de dinainte de citirea Evangheliei - epicleza, iar lecturilor biblice și în special citirii Evangheliei - împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului.

Consumarea euharistică a cuvântului

Părinții Bisericii ne atrag atenția asupra faptului că primirea cuvintelor dumnezeiești reprezintă o împărtășire la fel de reală cu Dumnezeu Cuvântul ca și primirea Sfintei Euharistii. "Să nu pierdem un singur cuvânt din Sfânta Evanghelie, subliniază Origen, căci, dacă atunci când vă împărtășiți luați seama pe bună dreptate ca să nu cadă jos nici cea mai mică pârțică, pentru ce să nu credeți că este rău a neglija un singur cuvânt al lui Hristos". Clement Alexandrinul (Stromatele 1, 1) arată că trebuie să ne hrănim cu semintele vieții care se găsesc în Scriptură așa cum ne împărtășim cu Sfânta Euharistie iar Sfântul Ioan Gură de Aur (Omilia la Facere 6, 2) și Sfântul Grigorie Teologul (Cuvântarea 45, 16) vorbesc despre consumarea euharistică a cuvântului frânt în mod tainic.

Cuvântul comunică viața dumnezeiască

Domnul comunică viața sa dumnezeiască și înfăptuiește legământul Său cu noi nu numai prin Taina Sfintei Euharistii ci și prin cuvânt.

Prin cuvânt lumea a fost adusă la existență: "Cu cuvântul Domnului cerurile s-au întărit și cu duhul gurii Lui toată puterea lor" (Psalmul 32, 6) iar "pământul s-a încheșat, la cuvântul Domnului, din apă și prin apă" (II Petru 3, 5). Asadar "prin credință înțelegem că s-au întemeiat veacurile prin cuvântul lui Dumnezeu, de s-au făcut din nimic cele ce se văd" (Evrei 11,3).

Cuvântul nu este o simplă informație ci o energie a persoanei. Cuvântul lui Dumnezeu este un cuvânt cu putere. El nu mijlocește omului idei ci comunică și descoperă pe Dumnezeu și lucrarea sa în lume, în istorie și asupra omului. Cuvântul divin se adresează fiecărui om oriunde și oricând și aceste cuvinte susțin viața noastră cu puterea lui Dumnezeu comunicată prin ele. Omul, primind și împlinind cuvântul revelat se mântuiește, adică își împlineste vocația sa existentială: unirea cu Dumnezeu, intrarea în Împărăția cerurilor: "Pentru aceea, lepădând toată spurcăciunea și prisosinta răutății, primiți cu blândete cuvântul sădit în voi, care poate să mântuiască sufletele voastre. Dar faceți-vă împlinitori ai cuvântului, nu numai ascultători ai lui, amăgindu-vă pe voi înșivă" (Iacov 1, 21).

Cuvântul divin curățește, sfintește, odihnește

Cuvântul dumnezeiesc provine din energiile dumnezeiești și pentru aceea el poate să curățească, să sfintească, să odihnească. "Acum voi sunteți curăți, pentru cuvântul pe care vi l-am spus" (Ioan 15, 3) le

zice Hristos ucenicilor înainte de patima Sa. Sfântul Chiril al Alexandriei subliniază că întreaga Sfântă Treime lucrează curățirea prin cuvânt: Tatăl prin cuvântul Fiului cu puterea Sfântului Duh. "E ca și cum ar zice: Cu voi cei dintâi s-a înfăptuit de Tatăl, prin cuvântul Meu, modul curățirii spirituale prin Duhul și în Duhul. Căci lepădând tulburarea obisnuintelor desarte și a morții lumesti, sunteți pregătiți spre rodirea plăcută lui Dumnezeu. (...) Căci nu mai trăiți în duh iudaic sau potrivit literei Legii (...) ci credeți că vă împliniți prin credința sigură și vă străduiți să mulțumiți pe Dumnezeu prin facerea de bine. (...) Deci toți cei ce se vor strădui să se curățească vor fi ca voi". "Sfinteste-ți pe ei întru adevărul Tău; cuvântul Tău este adevărul" (Ioan 17, 17) se roagă Mântuitorul Tatălui iar Sfântul Petru ne îndeamnă să ne curățim și noi sufletul prin ascultarea de adevăr (I Petru 1, 22).

Provenind din energiile dumnezeiești "cuvântul lui Dumnezeu e viu și lucrător și mai ascuțit decât orice sabie cu două tăisuri, și pătrunde până la despărțitura sufletului și duhului, dintre încheieturi și măduvă, și destoinic este să judece simțirile și cugetările inimii"(Evrei 4, 12). "Căci pătrunzând în adâncurile fiecărui suflet și având, ca Dumnezeu, descoperit scopul ascuns în fiecare, înfăptuiește prin lucrarea Duhului tăierea tuturor mișcărilor noastre zadarnice".

Iisus Hristos este Cuvântul dumnezeiesc întrupat

La "plinirea vremii" (Galateni 4, 4) Cuvântul dumnezeiesc, "Cuvântul purificator, Cuvântul cel mântuitor, Izvorul cel de viață făcător" s-a arătat în lume prin întruparea Fiului. Dumnezeu Tatăl S-a revărsat prin graiul Fiului Său, ca oamenii să cunoască înțelepciunea, iubirea desăvârșită pentru om dar și calea spre El. Și astfel "după ce Dumnezeu odinioară, în multe rânduri și în multe chipuri, a vorbit părinților noștri prin prooroci, în zilele acestea mai de pe urmă ne-a grăit nouă prin Fiul, pe Care L-a pus mostenitor a toate și prin Care a făcut și veacurile; Care, fiind strălucirea slavei și chipul ființei Lui și Care ține toate cu cuvântul puterii Sale, după ce a săvârșit, prin El însuși, curățirea păcatelor noastre, a sezut de-a dreapta slavei, întru cele prea înalte"(Evrei 1, 1-3).

Hristos ni se dăruiește prin cuvintele Sale

Cuvintele lui Hristos sunt cuvinte ale Cuvântului ipostatic suprem, "sunt ca niște vehicule ale energiilor Sale necreate, ca expresii ale Subiectului divin care ni se dăruiește prin ele". De aceea "cuvântul Lui era cu putere" (Luca 4, 32) alungând demonii (Matei 8, 8; 8,16; Luca 7, 7), vindecând (Matei 8, 16; Luca 4, 36) și chiar înviind din morți (Luca 7, 14; Marcu 5, 41; 8, 54; Ioan 11, 43).

"Adevărat, adevărat zic vouă: Dacă cineva va păzi cuvântul Meu, nu va vedea moartea în veac" (Ioan 8, 51) căci "cuvintele mele duh sunt și viață" (Ioan 6, 23). Cuvântul Domnului este dătător de viață veșnică pentru cel ce îl primește cu credință și își arată dragostea față de Hristos prin împlinirea lui (Ioan 14, 23). Mântuitorul ne atrage atenția prin pilda semănătorului să ne facem sufletul ogor roditor pentru cuvântul Lui fără a lăsa ca grijile lumesti, bogăția și plăcerile lumii acesteia să-l înăbuse (Luca 8, 5-15). Cuvântul divin se revarsă și rămâne lucrător în sufletele care i se deschid, se odihnesc acolo, remarcă Origen.

Sfânta Liturghie este cadrul cel mai potrivit pentru primirea cuvântului dumnezeiesc

Duhul Sfânt este cel care dă putere cuvintelor Cuvântului făcându-le vii și lucrătoare în sufletul nostru. "Numai venind în noi deplin prin Duhul Sfânt cuvintele Domnului ne devin înțelese prin experiența interioară a vieții în Dumnezeu".

Sfânta Liturghie creează cadrul cel mai potrivit pentru primirea cuvintelor Domnului pentru că aici Duhul Sfânt îl face prezent pe Mântuitorul. Lecturile biblice duc la prezenta reală a Cuvântului lui Dumnezeu, la întâlnirea cu El, la împărtășirea cu El prin cuvintele Sale.

Împărtășirea prin cuvânt ne pregătește pentru împărtășirea cu Sfintele Taine

Împărtășirea cu Dumnezeu Cuvântul prin cuvânt nu exclude ci, dimpotrivă, presupune împărtășirea euharistică cu Trupul și Sângele Domnului. Cuvântul lui Dumnezeu citit din Sfânta Scriptură, arată Nicolae Cabasila, "ne pregătește și ne curăță în prealabil, înainte de marea sfintire a dumnezeiestilor Taine".

Sfântul Maxim Mărturisitorul exprimă sub formă de rugăciune înaintarea noastră în Liturghie, conduși de Hristos, de la primirea și înțelegerea cuvintelor Sale la ospățul euharistic: "Vino, Cuvinte al lui Dumnezeu, vrednic de laudă; dă-ne revelația cuvintelor Tale pe măsura puterilor noastre și, ridicând grosimea vălului, arată-ne, Hristoase, frumusețea lucrurilor inteligibile. Apucă mâna noastră dreaptă și "condu-o pe drumul poruncilor Tale"(Psalmul 118, 35), "du-o la cortul cel minunat până la casa lui Dumnezeu, printre strigăte de bucurie și de laudă și multime veselă"(Psalmul 41, 5) ca și noi să fim vrednici, prin lauda exprimată în faptele noastre și bucuria manifestată în contemplarea noastră, să atingem locul cel negrăit al ospătului și să ne desfătăm prin cântări tainice în unire cu cei care sărbătoresc praznicul cel duhovnicesc"

- ♦ la Pr. Prof. Dr. Petre Vintilescu, Liturghierul explicat, București, 1998, p. 194
- ♦ Pr. Constantin Galeriu, Mărturisirea dreptei credințe prin Sfânta Liturghie, în Ortodoxia, nr. 1/1981, p. 24
- ♦ A. Borrelly, M. Eutizi, L'oecumenism spirituelle, Genf. 1988, p.106
- ♦ Pr. Rafael Noica în Pr. C. Coman, Ortodoxia sub presiunea istoriei, București, 1995, p. 163
- ♦ Sfântul Chiril al Alexandriei, Comentariu la Ioan, p.938
- ♦ Clement Alexandrinul, Cuvântul de îndemn către elini, 110, 1-3
- ♦ Protos. Arsenie Papacioc în Convorbiri duhovnicești, vol II, p. 672
- ♦ Pr. Dumitru Stăniloae, Chipul lui Hristos în Biserica Răsăriteană: Iisus Hristos, darul și Cuvântul suprem al lui Dumnezeu, în Ortodoxia, nr. 1/1973, p. 14
- ♦ Nicolae Cabasila, Tâlcuirea Dumnezeiestii Liturghiei, XXII, 4, București, 1989, p. 62
- ♦ la Georges Khodre, Approche orthodoxe în La Parole de Dieu, 1/1966, p. 116

Lecturile biblice (II)

Împărtășirea cu Dumnezeu Cuvântul prin cuvânt, consumarea euharistică a cuvântului dumnezeiesc, se împlineste în cadrul unui ritual care a evoluat în decursul timpului. Cunoasterea istoriei și semnificației acestui ritual ne va ajuta să-l trăim deplin.

Dăruirea reciprocă a păcii pregătește adunarea euharistică pentru primirea cuvântului lui Dumnezeu

Binecuvântarea "Pace tuturor!", rostită de către protosul (întâi-stătătorul) adunării euharistice (episcop sau preot) după adunarea în Biserică a clerului și credincioșilor, a însemnat, secole de-a rândul, începutul Sfintei Liturghii. Astăzi marchează începutul părții centrale a Liturghiei Cuvântului.

Atenționați de îndemnul diaconului "Să luăm aminte!", credincioșii răspund binecuvântării "Pace tuturor!" cu cuvintele "Și duhului tău!". Această dăruire reciprocă a păcii pregătește adunarea euharistică pentru primirea cuvântului lui Dumnezeu, căci numai un suflet care a dobândit pacea poate deveni ogor roditor pentru sământa cuvântului (Luca 5, 15).

Rostind "Pace tuturor!" protosul nu face un simplu îndemn adunării ci, în puterea Duhului Sfânt, dăruiește cu adevărat, precum apostolii, pacea lui Hristos celor ce sunt vrednici de aceasta: "Și de va fi acolo un fiu al păcii, pacea voastră se va odihni peste el, iar de nu, se va întoarce la voi" (Luca 10, 6). Este pacea pe care Mântuitorul Însuși a dăruit-o ucenicilor Săi spunându-le: "Pace vă las vouă, pacea Mea o dau vouă, nu precum dă lumea vă dau Eu. Să nu se tulbure inima voastră, nici să se înfricoșeze" (Ioan 14, 27). Chiar mai mult, această dăruire a păcii îl face prezent, în Duhul Sfânt, pe Hristos în noi căci "pacea este Însuși numele lui Hristos, este El Însuși". Având pacea lui Hristos în suflet, pe El Însuși în mijlocul nostru, putem primi spre hrană duhovnicească cuvântul dumnezeiesc cuprins în Sfânta Scriptură.

În secolele VII-VIII se renunță la lecturile din Vechiul Testament

La început lecturile biblice de la Sfânta Liturghie cuprindeau, pe lângă Apostol și Evanghelie, și fragmente din Vechiul Testament, mai precis din Lege și Prooroci (inclusiv din cărțile lui Iisus Navi, Judecători, Regi, Cronici, Iov și cărțile lui Solomon) după cum aflăm din Constituțiile Apostolice. Aceastăânduială este confirmată de scrierile Sfintilor Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur și Maxim Mărturisitorul.

Din secolul al IV-lea lecturile din Vechiul Testament se reduc la o singură paremie din profeții, iar în secolele VII-VIII, concomitent cu introducerea antifoanelor, sunt abandonate cu totul. În aceeași perioadă Biserica interzicea, prin canonul 82 al Sinodului Quinisext ținut în anul 682, reprezentarea simbolică a lui Hristos în icoană, sub chipul unui miel. Argumentul invocat de sinodali și anume că "onorăm figurile și umbrele - ca pe niste simboluri și închipuiri ale Bisericii, dar preferăm harul și adevărul, primind acest adevăr ca împlinire a Legii" a dus probabil și la renunțarea la lecturile profetice (figuri și umbre) și concentrarea pe scrierile nou-testamentare care ne descoperă harul și adevărul. Totuși, până în zilele noastre, ultima paremie citită la Liturghia Sfântului Vasile cel Mare unită cu Vecernia din Joia Mare, Sâmbăta Mare, Ajunul Nasterii Domnului și a Bobotezei, reprezintă o rămășiță a vechilor lecturi vechi-testamentare.

Renunțarea la citirile din Vechiul Testament au dus la o sărăcire a slujbei și a cultului în general având ca efect o ignorantă destul de mare a credincioșilor ortodocși în ceea ce privește această parte importantă a Sfintei Scripturi.

Prochimenul a fost, la origine, un psalm cântat responsorial

Lectura profeției din Vechiul Testament era urmată de cântarea responsorială a unui psalm. În cântarea responsorială, folosită aproape exclusiv în cult până în secolul al IV-lea, cântărețul dădea tonul și

conducea cântarea, după fiecare stih intonat de el credinciosii cântând răspunsul care consta într-un verset din psalm sau o formulă doxologică (Aliluia). Prochimenul așezat înaintea Apostolului, alcătuit dintr-un singur stih și din răspuns, este ceea ce a rămas în zilele noastre din vechiul psalm cântat responsorial.

Rânduiala slavă de intonare a prochimenului păstrează cântarea responsorială. Astfel, după ce cântăretul anunță glasul și cântă răspunsul, corul repetă răspunsul. Cântăretul cântă stihul, corul repetă răspunsul. Cântăretul cântă prima parte a răspunsului iar corul continuă cântarea acestuia.

Rânduiala grecească și românească a simplificat executia prochimenului până la simpla recitare a stihului și a răspunsului de către cântăret.

Sinteză a vechiului psalm, prochimenul este astăzi o introducere în tematica lecturilor care vor urma și în special a Apostolului. De aceea el trebuie primit cu toată atenția și ar fi bine să fie luat în seamă și la alcătuirea predicii.

Noul Testament, cu excepția Apocalipsei, este citit integral în decursul unui an liturgic

După prochimen cântăretul anunță locul de unde se va citi. Acest obicei este vechi, fiind menționat și de Sfântul Ioan Gură de Aur: "Și suindu-se lectorul (în amvon) spune mai întâi a cui este cartea". Credinciosii pot astfel înțelege mai bine ceea ce se va citi și se pot familiariza cu cărțile Sfintei Scripturi.

Exclamațiile "Întelepțiune!" și "Să luăm aminte!" rostite de diacon (sau de preot în lipsa acestuia) înainte, respectiv după anunțarea locului de unde se va citi, au ca scop provocarea atenției credincioșilor la lecturi. Ele ne aduc aminte faptul că Apostolul însuși ne vorbește, acum și aici, în adunarea euharistică, prin scrierile sale.

Lecturile cunoscute sub numele de Apostol sunt fragmente din Faptele Apostolilor, Epistolele pauline și Epistolele sobornicești. Aceste cărți sunt citite integral în decursul unui an liturgic, începând cu cartea Faptele Apostolilor, lecturată de la Paști până la Cincizecime încă din vremea Sfântului Ioan Gură de Aur. Apocalipsa este singura carte a Noului Testament din care nu se citește la Sfânta Liturghie datorită caracterului ei simbolic și acceptării mai târzii în canonul biblic.

Ar fi de dorit o regulă mai elastică a lecturilor biblice

În zilele noastre regula citirii scrierilor nou testamentare este clar stabilită. Pericopele apostolice sunt cuprinse, în ordinea citirii lor, în cartea numită Apostol pe care cântărețul o folosește la strană, iar pericopele evanghelice sunt cuprinse, tot în ordinea citirii, în cartea de slujbă numită Evanghelie, aflată pe Sfânta Masă. La această regulă de citire s-a ajuns treptat, de-a lungul secolelor, la început aplicându-se, în general, principiul citirii continue a Sfintei Scripturi, adică lecturile erau continuate din locul în care fuseseră lăsate la Liturghia precedentă. În același timp, protosul avea o mare libertate în alegerea pericopelor ce urmau a fi citite. Regula actuală s-a cristalizat în mediul monahal, în condițiile slujirii zilnice a Sfintei Liturghii.

În cazul vieții parohiale, când Sfânta Liturghie se slujește numai duminică și în sărbători, eventual miercuri și vinerea, aplicarea acestei reguli stricte în ceea ce privește lecturile scripturistice face ca o mare parte a Noului Testament să rămână ascunsă credincioșilor obișnuiți. Necunoașterea Sfintei Scripturi de către mulți ortodocși se datorează și acestui fapt. Ar fi de dorit ca fiecare credincios să suplinească această lipsă prin citirea particulară a Bibliei, preferabil chiar după regula stabilită de Biserică pentru lecturile de la Sfânta Liturghie. Dar oare câți dintre noi facem acest lucru? Și, pe de altă parte, să nu uităm că Sfânta Liturghie creează cadrul cel mai potrivit pentru primirea cuvintelor Domnului pentru că aici Duhul Sfânt îl face prezent pe Mântuitorul.

De aceea cred că ar fi oportun ca autoritatea bisericească să ia în considerare posibilitatea elaborării unei reguli mai elastice în ceea ce privește lecturile biblice, regulă care să permită și accesul credincioșilor care participă la Sfânta Liturghie doar în duminici și sărbători la toate textele scripturistice rânduite a fi citite în cult.

Note:

- ♦ Alexandre Schmemmann, Euharistia. Taina Împărăției, Ed. Anastasia, București, p.77
- ♦ la Pr. Prof. Dr. Petre Vintilescu, Liturghierul explicat, București, 1998, p. 186
- ♦ la Leonid Uspensky, Teologia icoanei, ed. Anastasia, 1994, p. 57
- ♦ Juan Mateos, SJ, La celebration de la Parole dans la Liturgie byzantine. Etude historique, OCA, 191, Roma, 1971, p.135
- ♦ Omilia XXIX la Faptele Apostolilor, 3, PG LX, col 217
- ♦ Pr. Prof. Dr. Ene Brăniște, Liturgica generală, București, 1993, p.735

Lecturile biblice (III)

Citirea fragmentului din scrierile apostolice, cunoscut sub numele generic de Apostol, ne pregătește pentru primirea cuvântului lui Hristos cuprins în Sfânta Evanghelie deoarece învățătura apostolilor reprezintă înțelegerea adevărată și completă a învățăturii lui Hristos.

Cântarea Aliluia exprimă bucuria întâlnirii cu Dumnezeu

Lectura Apostolului era succedată, în vechime, de cântarea Aliluia intonată amplu, având ca stih un verset din psalmi. Aliluia este o expresie liturgică ebraică de bucurie și de slăvire a lui Dumnezeu întâlnită frecvent în psalmi, care se traduce prin "Lăudați pe Dumnezeu!". Este cântarea vesniciei, cântarea de laudă ce i se aduce lui Dumnezeu în Împărăția Sa: "Am auzit, în cer, ca un glas puternic de mulțime multă zicând: Aliluia! Mântuirea și slava și puterea sunt ale Dumnezeului nostru!" (Apoc. 19, 1).

Cântarea Aliluia de după Apostol este, la origine, o cântare melismatică, adică o piesă în care pe primul plan este melodia, o cântare menită să creeze o atmosferă favorabilă înălțării sufletului către Dumnezeu. Ea exprimă bucuria întâlnirii cu Dumnezeu, "trăirea slujirii divine ca un contact real cu transcendentul, ca o intrare în realitatea supralumească a Împărăției".

Cântarea Aliluia se împletește cu cădirea

În timpul cântării Aliluia este locul original și firesc al cădirii de dinainte de Evanghelie, simbolismul și lucrarea cântării împletindu-se cu cele ale cădirii.

Tămâia care arde transformându-se în "miros de bună mireasmă duhovnicească" ce se înalță la cer exprimă jertfa bine-plăcută lui Dumnezeu. "Nu există religie, în care ideea și actul de jertfă să nu reprezinte sâmburele întregii ei vieti... Jertfa se descoperă a fi actul de deschidere și comunicare, de împlinire prin dăruire... Exprimând ființa religiei, jertfa exprimă în același timp condiția fundamentală a omului". Omul însuși trebuie să se jertfească, să ardă duhovnicește dăruindu-se lui Dumnezeu ca "miros de bună mireasmă duhovnicească". "Jertfa în substanța ei spirituală e iubire. Iubire inspirată direct de Autorul ei și înțeleasă ca dispoziție lăuntrică de a te dărui, de a-ti oferi energia, bunurile și, dacă este nevoie, chiar și viața, ca dar și ofrandă plină de recunoscintă lui Dumnezeu". Sfântul Chiril al Alexandriei sublinia faptul că nu putem intra la Tatăl și, implicit, nu îl putem cunoaște decât în stare de jertfă curată. Cădirea, pregătindu-ne pentru primirea Cuvântului lui Dumnezeu, este deci, în același timp, o jertfă adusă lui Dumnezeu, o mărturisire a prezenței Sale în mijlocul nostru și un îndemn la propria noastră jertfire duhovnicească. Mirosul aparte al tămâiei împreună cu cântarea melismatică a laudei lui Dumnezeu ne ajută să îi simțim prezența și să ne înălțăm la El.

Mutarea cădirii din timpul cântării Aliluia afectează trăirea liturgică

În zilele noastre cântarea melismatică a fost înlocuită, în general, cu rostirea recitativă de către cântăret a cuvântului Aliluia (de trei ori), renunțându-se la stih, deși acesta este indicat în continuare de cartea de slujbă. Ca urmare cădirea a fost mutată în timpul citirii Apostolului. Aceste schimbări, făcute probabil din dorința de scurtare a slujbei, au avut însă efecte negative asupra trăirii liturgice. Unul dintre cele mai evidente este scăderea atenției credincioșilor față de textul apostolic. Dacă luăm în considerare și faptul că acest text este destul de puțin folosit în predică și că uneori este cântat aproape neinteligibil, înțelegem de ce Apostolul a devenit, în multe cazuri, un element decorativ al slujbei, fără impact asupra credincioșilor.

Sesizând acest lucru, Mitropolitul Andrei Saguna a hotărât mutarea cădirii în timpul trisaghionului, practică ce se respectă până azi în multe parohii din Ardeal. Deși are avantajul de a favoriza ascultarea cu atenție a Apostolului de către credincioși, cădirea din timpul trisaghionului își pierde sensul de

pregătire pentru întâlnirea cu Dumnezeu prin cuvântul Evangheliei și, pe de altă parte, perturbă desfășurarea normală a acțiunii liturgice.

Având în vedere toate cele spuse mai sus, revenirea la cântarea melismatică Aliluia și la căderea în timpul ei este posibilă și benefică pentru trăirea deplină a Sfintei Liturghii.

Rugăciunea de dinainte de Evanghelie este epicleza Liturghiei Cuvântului

Rugăciunea de dinainte de Evanghelie a fost introdusă în Sfânta Liturghie în secolul al X-lea fiind împrumutată din rânduiala palestiniană a Utreniei sărbătorilor unde era citită cu voce tare. La început rugăciunea era citită cu voce tare și la Liturghie deoarece se referă la toți credincioșii, nu numai la clerici, pregătindu-i pentru primirea cuvântului evanghelic. Ea este o adevărată epicleză scripturistică în care cerem prefacerea tainică a Scripturii în Cuvântul lui Dumnezeu care se dă ca hrană. Să analizăm această rugăciune încercând să pătrundem bogăția învățăturilor ei: "Strălucește în inimile noastre, iubitorule de oameni Stăpâne, lumina cea curată a cunoașterii dumnezeirii Tale și deschide ochii gândului nostru spre înțelegere evanghelicilor Tale propovăduiri."

Dumnezeu nu poate fi cunoscut decât în măsura în care se descoperă El Însuși luminându-ne inima cu lumina cunoașterii Sale și deschizându-ne ochii gândului spre înțelegerea Evangheliei. Apostolii Însuși nu au înțeles sensul adânc al cuvintelor pe care Hristos li le-a grăit pe când era cu ei până ce nu le-a deschis El mintea, după înviere, ca să priceapă Scripturile (Luca 24, 45). Cu atât mai mult nu vom înțelege nici noi Scriptura până când nu ne va lumina Duhul Sfânt. Studiind Biblia numai cu armele științei și întemeindu-ne numai pe propriile noastre puteri, putem ajunge la mari rătăciri. Aceasta este cauza pentru care mii de secte, cu învățături diferite, se revendică a fi întemeiate pe Biblie. Pe de altă parte, critica rationalistă a ajuns să disece și să mutilizeze Scriptura arogându-și dreptul de a hotărî ce este și ce nu este autentic în Biblie.

Rugăciunea de dinainte de Evanghelie ne descoperă atitudinea ortodoxă față de Sfânta Scriptură. Înainte de a citi din ea noi cerem lumina cunoașterii de la Dumnezeu cel Întrupat Care este El Însuși Lumina: "Iarăși le-a vorbit Iisus zicând: Eu sunt Lumina lumii; cel ce Îmi urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții" (Ioan 8, 12). Duhul Sfânt este cel care face să strălucească în inimile noastre lumina cunoașterii lui Dumnezeu: "Mângâietorul, Duhul Sfânt, pe Care-L va trimite Tatăl, în numele Meu, Acela vă va învăța toate și vă va aduce aminte despre toate cele ce v-am spus Eu" (Ioan 14, 26). Duhul Sfânt s-a pogorât în Biserică la Cincizecime făcându-L prezent pe Cuvântul și călăuzindu-ne la tot adevărul. De aceea numai cei care rămân în Biserică și primesc cu smerenie cuvântul lui Dumnezeu sunt luminați de Duhul Sfânt și Îl pot cunoaște pe Dumnezeu.

Dumnezeu ni se descoperă luminându-ne inima nu pentru a ne satisface curiozitatea ci pentru a ne face să înțelegem iubirea Sa față de noi și slava la care suntem chemați: "Dumnezeul Domnului nostru Iisus Hristos, Tatăl slavei, să vă dea vouă duhul înțelepciunii și al descoperirii, spre deplina Lui cunoaștere, și să vă lumineze ochii inimii, ca să pricepeți care este nădejdea la care v-a chemat, care este bogăția slavei mântuirii Lui, în cei sfinți, și cât de covârșitoare este mărirea puterii Lui față de noi, după lucrarea puterii tăriei Lui, pentru noi cei ce credem" (Efeseni 1, 17-19). Înțelegerea acestor realități trebuie să ne responsabilizeze spre angajarea într-o viață duhovnicească, după cum cerem, în continuare, în rugăciune:

"Pune în noi și frica fericitelor Tale porunci, ca toate poftele trupului călcând, vietuire duhovnicească să petrecem, cugetând și făcând toate cele ce sunt spre bună-plăcerea Ta."

Viața duhovnicească este o viață călăuzită de Duhul Sfânt. Ea presupune eliberarea de poftele trupești, despătimirea, și străduința de a cunoaște și a împlini voia lui Dumnezeu. Voia lui Dumnezeu o descoperim în poruncile Sale care trebuie să devină legea vieții noastre. Păzind poruncile Lui și făcând cele bine-plăcute Lui orice cerem primim de la El (I Ioan 3, 22). Asadar, de Evanghelie trebuie să ne apropiem nu

cu o curiozitate sterilă ci cu dorința de a afla și împlini voia lui Dumnezeu față de noi exprimată în poruncile Sale.

Rugăciunea se încheie cu reafirmarea credinței că Hristos este lumina noastră, potrivit îndemnului Său: "Cât aveți Lumina, credeți în Lumină, ca să fiți fii ai Luminii"(Ioan 12, 36):

"Că Tu ești lumina sufletelor și a trupurilor noastre, Hristoase Dumnezeule, și tie slavă înălțăm, împreună și Celui fără de început al Tău Părinte și Preasfântului și bunului și de viață făcătorului Tău Duh, acum și pururi și în vecii vecilor."

Cât de important ar fi să audă și credincioșii această rugăciune rostită cu voce tare înainte de fiecare citire a Evangheliei la Sfânta Liturghie și să învețe astfel modul în care trebuie să se apropie de Scriptură și finalitatea studierii ei, pecetluind rugăciunea cu răspunsul Amin!.

Note:

- ♦ Alexandre Schmemmann, Euharistia. Taina Împărăției, Ed. Anastasia, București, p. 80
- ♦ Părintele Galeriu, Jertfă și răscumpărare, Ed. Harisma, București, p. 9-11
- ♦ Juan Mateos, SJ, La celebration de la Parole dans la Liturgie byzantine. Etude historique, OCA, 191, Roma, 1971, p. 139
- ♦ Paul Evdokimov, Rugăciunea în Biserica de Răsărit, Iasi, 1996, p. 174

Lecturile biblice (IV)

Întâi-stătătorul de drept al oricărei slujbe este, în eparhia sa, episcopul. Liturghia deplină presupune unirea în slujire a preotilor, diaconilor si credinciosilor în jurul episcopului. Imposibilitatea practică a împlinirii acestui lucru în fiecare parohie a dus la delegarea de către episcop a preotilor ca întâi stătători ai adunărilor euharistice locale. Sfânta Liturghie, în forma sa de astăzi cuprinsă în Liturghier, este astfel structurată încât să fie slujită de către preot împreună cu diaconul si credinciosii. Factori mai mult sau mai puțin obiectivi fac însă ca în majoritatea bisericilor diaconii să lipsească. Desigur "validitatea" nu este afectată dar slujba își descoperă cu mult mai multă putere frumusețea si semnificatia atunci când slujeste si diaconul. Astfel dialogul dintre preot si diacon de dinainte de citirea Evangheliei aruncă o nouă lumină asupra momentului central al Liturghiei Cuvântului atrăgând atentia adunării euharistice asupra a ceea ce va urma.

Duhul Sfânt este invocat pentru a da putere propovăduirii cuvântului

Tipicul prevede ca diaconul, primind Sfânta Evanghelie de la preot si iesind prin sfintele usi, să ceară binecuvântarea preotului rostind:

"Binecuvintează, părinte, pe binevestitorul Sfântului Apostol si Evanghelist (N)".

Această cerere ni-l descoperă pe diaconul care va citi Sfânta Evanghelie ca pe un evanghelist (binevestitor) care continuă lucrarea de propovăduire a sfintilor apostoli si evanghelisti. Binecuvântarea preotului subliniază continuitatea propovăduirii Cuvântului lui Dumnezeu mărturisind unitatea în rugăciune cu autorii Sfintelor Evanghelii:

"Dumnezeu, pentru rugăciunile Sfântului, întru tot lăudatului Apostol si Evanghelist (N) să-ti dea tie, celui ce binevestesti, cuvânt cu putere multă, spre plinirea Evangheliei iubitului Său Fiu, a Domnului nostru Iisus Hristos".

Este o rugăciune către Dumnezeu Tatăl prin care este invocat Duhul Sfânt pentru a da putere cuvântului (mai precis pentru a da putere propovăduirii cuvântului după cum reiese din originalul grecesc) spre plinirea Evangheliei lui Hristos adică spre a face să rodească cuvântul în inimile celor care îl vor auzi: "Iar sământa semănată în pământ bun este cel care aude cuvântul si-l înțelege, deci care aduce rod si face: unul o sută, altul saizeci, altul treizeci" (Matei 13, 23).

Atentia este provocată asupra citirii ce va urma

Urmează trei îndemnuri distincte adresate adunării euharistice: "Întelegiune, drepti, să ascultăm Sfânta Evanghelie!".

"Întelegiune" este o exclamatie care are ca scop principal provocarea atentiei asupra a ceea ce va urma. În timpul Sfintei Liturghii acest îndemn este rostit în mai multe rânduri de către preot sau diacon deoarece "putere uitării e mare si nici una dintre slăbiciunile omenesti nu pune, asa de des si asa de usor stăpânire pe om ca aceasta. Noi însă trebuie să stăm si să luăm parte la slujbă, la cântările si la ceremoniile ei cu gânduri cuviincioase dacă vrem să nu luăm degeaba parte la ele si să ne pierdem timpul în zadar. De aceea (...) e necesară o reamintire din afară de noi pentru ca să putem pune iarăsi stăpânire pe gândul nostru, care e neconținut furat de uitare si ademenit spre desartele griji".

Respectul ne impune să stăm în picioare înaintea lui Dumnezeu

"Drepti!" este un îndemn foarte concret cu privire la pozitia corpului nostru în timpul citirii Sfintei Evanghelii si anume ridicați în picioare, Apostolul putând fi ascultat si sezând. După cum arată Sfântul

Nicolae Cabasila, statura dreaptă a corpului, în picioare, este tinuta celor ce se roagă, cea dintâi dovadă a râvnei noastre. Este pozitia de rugăciune caracteristică omului biblic si primilor crestini atât în ceea ce priveste rugăciunea particulară cât si pe cea comunitară, în biserică. Statul în picioare este expresia trupească a profundului nostru respect față de Dumnezeu în fata Căruia chiar si îngerii stau în picioare. Atitudinea exterioară nu exprimă doar atitudinea interioară ci ea actionează nemijlocit asupra acesteia transmitând sufletului starea de respect si evlavie. De aceea, în mod traditional, în bisericile ortodoxe se stă în picioare, scaunele fiind rezervate celor neputinciosi. Omului modern, obsedat de confort, îi este greu să înțeleagă importanta efortului de a sta în picioare în fata lui Dumnezeu. Ca urmare, Bisericile occidentale au introdus, încă de demult, băncile. În ultimul timp au început să se înmultească si în bisericile ortodoxe scaunele. În Ardeal, sub influență greco-catolică au pătruns chiar băncile, fapt care uneori perturbă buna desfășurare a slujbelor. Astfel nu de putine ori ne este dat să vedem în urma îndemnului foarte concret "Drepti!" credinciosii îndeplinind exact actul opus si anume așezându-se în bănci.

Îndemnul următor: "Să ascultăm Sfânta Evanghelie!" ne arată motivul pentru care trebuie să ne ridicăm în picioare si să fim atenti. În acelasi timp ne atrage atentia asupra momentului culminant al Liturghiei Cuvântului: împărtășirea cu Dumnezeu Cuvântul prin ascultarea cuvântului Său.

Numai un suflet plin de pace se deschide cuvântului lui Dumnezeu

"Pace tuturor!" rosteste din nou preotul dăruind pacea lui Hristos iar credinciosii răspund "Si duhului tău!". Numai într-un suflet plin de pace, netulburat de gânduri lumesti dusemănoase, de ură, de amintiri neplăcute, de griji străine de Dumnezeu, poate pătrunde adânc si rodi cuvântul Evangheliei.

Este anuntat apoi locul de unde se va citi iar credinciosii, în asteptarea cuvântului dumnezeiesc exclamă "Slavă Tie Doamne, slavă Tie!" salutând cu bucurie prezența lui Hristos care vine să ne învete si să ni se împărtășească prin cuvintele Sale. Un ultim îndemn "Să luăm aminte!" precede citirea Evangheliei.

Cuvântul vine din realitatea eshatologică a Împărăției lui Dumnezeu

Sfânta Evanghelie, ca de altfel si Apostolul, a fost întotdeauna citită solemn, cu accente variate care scot în evidență ideea textului si, în acelasi timp, încadrează textul Noului Testament în slujbă. "Evanghelia nu se citește critic, rece, iscoditor, cu porniri de îndoială în cele citite, ci cu simțirea că suntem ridicați într-o altă zonă; se citește în duh de laudă, doxologic, într-o bucurie sărbătorească pentru ceea ce ne-a dat si ne dă Dumnezeu". Citirea recitativă a Evangheliei si Apostolului ca si plasarea acestora în contextul cântării Aliluia si a trisaghionului ne arată modul în care Cuvântul lui Dumnezeu ajunge în Biserică venind nu pur si simplu din trecut ca o carte si un canon fixat ci mai ales din realitatea eshatologică a Împărăției lui Dumnezeu.

Recitarea liturgică trebuie să reliefeze textul

Până prin secolul al XIII-lea textele pericopelor evanghelice si apostolice erau însoțite de semne specifice ecfonetice care indicau modalitatea în care trebuiau citite, semne a căror semnificatie nu mai este de mult cunoscută. În prezent recitarea liturgică este lăsată în seama cititorilor dar câteva reguli minimale trebuie avute în vedere si anume:

- linia melodică să nu fie învolburată de melisme;
- recitativul trebuie în primul rând să reliefeze textul;
- pacea să definească actul interpretativ.

Încheindu-se citirea Sfintei Evanghelii poporul înaltă din nou cântarea de slavă mărturisind prezenta lui Hristos în mijlocul nostru iar preotul îi binecuvintează în semnul sfintei cruci cu Evanghelia care are pe ea icoana Învierii arătând prin aceasta că prin cruce s-a ajuns la înviere iar învierea a încununat lucrarea Cuvântului întrupat pentru noi.

Note:

- ♦ Nicolae Cabasila, Tâlcuirea Dumnezeiestii Liturghii, XXI, Bucuresti, 1989, p. 60
 - ♦ vezi Ieromonah Gabriel Bunge, Practica rugăciunii personale după tradiția Sfinților Părinți, Sibiu, 1996, p.145-151
 - ♦ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă, Craiova, 1986, p.198
 - ♦ Ioannis Zizioulas, Ființa eclezială, p. 217, n. 70
- Pr. Petre Vintilescu, Despre poezia imnografică din cărțile de ritual și cântarea bisericească, Bucuresti, 1937, p. 278-283
- ♦ vezi Prof. Eugen Drăgoi, Recitarea liturgică între tradiție și inovație, Galați, 2001, p.17-25

Predica (I)

Dumnezeu Cuvântul ne vorbește și ni se împărtășește prin cuvânt în prima parte a Sfintei Liturghii numită, pentru aceasta, Liturghia Cuvântului. Dar această împărtășire nu se realizează numai prin citirea cuvântului lui Dumnezeu cuprins în Sfânta Scriptură ci și prin actualizarea acestuia în adunarea euharistică prin predică.

În Biserica primară predica era rostită imediat după lecturile din Sfânta Scriptură

Încă de la început predica liturgică era rostită imediat după lecturile din Sfânta Scriptură. Sfântul Iustin Martirul și Filosoful, în cea mai veche descriere a Sfintei Liturghii păstrată până astăzi, alcătuită la jumătatea secolului al II-lea după Hristos, arată că după adunarea creștinilor pentru săvârșirea Sfintei Liturghii "se citesc memoriile apostolilor (Evangheliile n.n.) și scrierile profetilor (Vechiul Testament n.n.) câtă vreme îngăduie timpul. Apoi, după ce cititorul încetează, întâistătătorul (episcop sau preot n.n.) ține un cuvânt prin care sfătuiește și îndeamnă la urmarea acestor învățături". Din Constituțiile Apostolice aflăm că uneori se țineau chiar mai multe predici: "Preotii să povătuiască pe credincioși, fiecare din ei pe rând, nu totu deodată, iar la urmă episcopul". Diverse referințe ulterioare din scrierile Părinților și Scriitorilor bisericești (Clement Alexandrinul, Origen, Sfântul Ioan Gură de Aur etc.) ne îndreptățează să credem că predica era rostită imediat după lecturile biblice.

Predica mărturiseste că Cuvântul lui Dumnezeu a fost auzit, primit și înțeles

Este adevărat că asezarea predicii după lecturile biblice se explică într-o anumită măsură și prin preluarea, în cadrul Liturghiei Cuvântului, a structurii serviciului divin de la sinagogă care consta în rugăciuni, cântări de psalmi, citiri biblice și predică. Dar acestei structuri i s-a dat o cu totul altă încărcătură astfel încât argumentele principale pentru rostirea predicii imediat după lecturile biblice țin de esența Liturghiei. De aceea este important să înțelegem mai întâi care este sensul predicii în Liturhie.

Predica trebuie să fie o Omilie adică să se întemeieze pe textele biblice (Evanghelie și/sau Apostol) citite la Liturhia respectivă. Ea poate lua forma concretă a omiliei exegetice (explicarea verset cu verset a pericopei citite) sau a omiliei tematice, dezvoltând o temă extrasă din textul biblic citit. Dar omilia nu este o simplă explicare a unui pasaj din Scriptură ci actul sacramental al împărtășirii cuvântului Tatălui de către Fiul Său preaslăvit, Iisus Hristos, prin predicatorul Său hirotonit, adunării euharistice "nu în cuvinte de înduplecare ale înțelepciunii omenesti ci în adevărarea Duhului și a puterii" (I Corinteni 2, 4). Scopul predicii este de a împărtăși adunării Bisericii, în locul și timpul concret în care se săvârșește Sfânta Liturhie, cuvântul unic pe care Tatăl l-a vestit lumii prin Fiul Său. Predica mărturiseste astfel că Cuvântul a fost auzit, primit și înțeles, esența ei constând tocmai în legătura vie cu Evanghelia care s-a citit.

Ea este asadar o continuare firească a lecturilor biblice formând împreună cu acestea momentul central al Liturghiei Cuvântului, împărtășirea cu Dumnezeu Cuvântul prin cuvânt. Predica face și legătura între Cuvânt și Taină, între Liturghia Cuvântului și Liturghia Euharistică, pregătind credincioșii pentru împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului.

Mutarea predicii se datorează scăderii evlaviei

În decursul timpului predica a fost mutată la priceasnă, după împărtășirea preotului, sau chiar la sfârșitul Liturghiei. Această mutare s-a făcut pe fondul scăderii evlaviei și a râvnei credinciosilor, din motive care nu numai că nu tin de logica internă a Sfintei Liturghii ci uneori chiar o contrazic. Se încerca astfel reținerea cât mai mult la slujbă a credinciosilor, știut fiind faptul că, încă din vremea Sfântului Ioan Gură de Aur, unii dintre acestia plecau după ascultarea predicii. Pe de altă parte se căuta a-i ajuta pe cei care ajungeau mai târziu la slujbă să nu piardă predica.

Predicarea la priceasnă contrazice logica internă a Sfintei Liturghii

Dispariția împărtășaniei generale a credinciosilor a lăsat un gol pe care predicarea la priceasnă încearcă să-l umple înlocuind cuminecarea cu Trupul și Sângele Domnului cu împărtășirea cu Dumnezeu Cuvântul prin predică. Dar aceasta contrazice logica desfășurării actului liturgic deoarece împărtășirea prin cuvânt este centrul Liturghiei Cuvântului, cele două modalități de împărtășire cu Hristos, prin cuvânt, respectiv cu Însuși Trupul și Sângele Său, neexcluzându-se și neînlocuindu-se ci presupunându-se reciproc, împărtășirea prin cuvânt fiind o pregătire pentru împărtășirea cu Sfintele Taine.

Chiar și atunci când credinciosii se împărtășesc cu Sfintele Taine, predicarea la priceasnă nu se justifică ca o pregătire imediată pentru cuminecare. Rânduiala Liturghiei ne arată că imediat înainte de împărtășirea credinciosilor se cântă chinonicul (imnul împărtășirii) și se rostesc rugăciuni speciale, acte menite să îi ajute pe credinciosi să se adune în sine cercetându-și sufletul și pregătindu-se astfel pentru întâlnirea cu Hristos. Predicii, ca pregătire pentru împărtășire îi este rezervat un alt context, în cadrul Liturghiei Cuvântului.

În favoarea predicării la priceasnă s-a încercat să se argumenteze prin aceea că preotul care tocmai s-a împărtășit poartă plenitudinea vieții lui Hristos în el fiind un hristofor, un purtător al lui Hristos euharistic. Dar preotul este un hristofor și înainte de a se împărtăși la Liturghia respectivă pentru că el s-a împărtășit de atâtea ori până atunci. Și chiar la acea Liturghie el s-a împărtășit cu Dumnezeu Cuvântul prin lecturile biblice și, de aceea, imediat după primirea cuvântului lui Dumnezeu din Apostol și Evanghelie este momentul de a-l împărtăși adunării euharistice ca mărturisire a primirii și înțelegerii lui de către Biserică. Remarcăm de asemenea paralelismul dintre cele două părți ale Sfintei Liturghii și în această privință: preotul, după ce se împărtășește la Liturghia Cuvântului cu Dumnezeu Cuvântul prin cuvânt, îl împărtășește adunării euharistice prin predică iar, la Liturghia Euharistică, după ce se împărtășește cu Trupul și Sângele Domnului, îi împărtășește și pe credinciosi cu Sfintele Taine.

Predicarea la sfârșitul Liturghiei nu mai este un act sacramental

Mutarea predicii la sfârșitul Liturghiei este privită ca un efect al scăderii calității acesteia. O predică slabă ajunge chiar să conturbe uneori desfășurarea slujbei și de aceea s-a considerat că este preferabil să fie rostită la sfârșit. Acest motiv nu justifică însă mutarea. Scotând predica din contextul Sfintei Liturghii și așezându-o după momentul cuminecării aceasta își pierde calitatea de act sacramental, de împărtășire cu cuvântul lui Dumnezeu, devenind o simplă cuvântare. Constatarea existenței unei crize a predicii nu trebuie să ducă la eliminarea predicii din Liturghie ci la reconsiderarea actului predicatorial, la căutarea mijloacelor prin care predica poate fi cu adevărat actul sacramental al împărtășirii cuvântului Tatălui de către Fiul Său preaslăvit, Iisus Hristos, prin predicatorul Său hirotonit, adunării euharistice.

Urmările mutării predicii spre sfârșitul Liturghiei sunt negative

Potrivit cuvintelor Mântuitorului "fiecare pom se cunoaște după roadele lui. Că nu se adună smochine din măracini și nici nu se culeg struguri din spini" (Luca 6, 44). Dincolo de orice argument s-au remarcat urmările mutării predicii fie la priceasnă fie la sfârșitul Liturghiei: micșorarea interesului credinciosilor pentru comentarea pericopelor biblice, ignoranța în privința Scripturii, încurajarea participării numai la o parte din slujbă, scăderea zelului pentru predică la liturghisitori, înlocuirea omiliei cu predici tematice

care, în multe cazuri, nu au legătură cu citirile biblice etc. Asadar urmări negative în ceea ce privește slujirea Liturghiei și participarea la aceasta.

Sfântul Sinod a hotărât ca predica să fie rostită imediat după citirea Sfintei Evanghelii

Având în vedere toate cele arătate mai sus, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât ca predica să fie rostită de preot sau diacon imediat după citirea Sfintei Evanghelii. Din păcate această hotărâre luată cu 50 de ani în urmă încă nu se aplică pretutindeni. Aplicarea ei în fiecare parohie nu ar putea fi decât benefică, redând predicii locul firesc și constituind încă un pas spre o trăire deplină a Sfintei Liturghii.

Note:

- ♦ Sf. Iustin Martirul și Filozoful, Apologia I, cap. 67 în PG, t. VI, col. 428-432, trad. rom. în Apologeti de limba greacă, Buc., 1997, p. 95.
- ♦ Constitutiile Apostolice, cartea a II-a, 57 la Pr. Prof. Dr. Petre Vintilescu, Liturghierul explicat, București, 1998, p. 196
- ♦ Thomas Hopko, The Liturgical Sermon, în St. Vladimir Theological Quarterly, nr. 41/1997, p. 182
- ♦ Alexandre Schmemmann, Euharistia. Taina Împărăției, Ed. Anastasia, București, p.82
- ♦ vezi Pr. Prof. Dr. Petre Vintilescu, Liturghierul explicat, București, 1998, p. 197.

- ♦ Hotărârile Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române privitoare la problema catehizării, octombrie 1950, în Glasul Bisericii, nr. 9-10(1950, p. 78-80

Ectenia întreită

Împărtășirea cu Dumnezeu Cuvântul prin cuvânt prin citirea și explicarea Sfintei Scripturi în cadru primei părți a Sfintei Liturghii, numită Liturghia Cuvântului, este urmată de ectenia întreită. Prin ectenia întreită înțelegem invocarea stăruitoare a milei lui Dumnezeu printr-un sir de cereri pe care diaconul (sau preotul) le adresează lui Dumnezeu, poporul continuând rugăciunea prin răspunsul "Doamne miluieste!" rostit de câte trei ori.

O ectenie a milei

Limbajul liturgic românesc și slav a consacrat termenul de ectenie pentru orice succesiune de cereri sau îndemnuri la rugăciune adresate de către diacon (sau de către preot în lipsa acestuia) la care credinciosii răspund cu "Doamne miluieste" sau "Dă Doamne". În limbajul liturgic grecesc termenul de ectenie, potrivit înțelesului său (ectenie vine de la adjectivul *ektenhj*, o, h care înseamnă insistent, prelung, stăruitor), se folosește mai ales pentru ceea ce noi numim ectenia întreită. Această ectenie cuprinde un sir stăruitor de cereri prin care se invocă mila lui Dumnezeu și ajutorul Lui pentru trebuințele generale ale vieții îmbrățișând întreaga comunitate bisericească, atât pe cei vii cât și pe cei adormiți. Pe drept cuvânt o putem numi o ectenie a milei deoarece este o invocare continuă a milei lui Dumnezeu culminând în ecfonis cu mărturisirea lui Dumnezeu ca milostiv, ca Unul care se apleacă la noi coborând din necuprinderea și sfintenia lui neapropiată și neatinsă de noi.

Mila lui Dumnezeu, ca expresie a iubirii Sale față de noi, se concretizează în tot felul de daruri știute și nestiute pe care le primim și culminează în dăruirea lui Hristos însuși în Sfintele Taine, spre mântuirea noastră și viața de veci. Mila lui Dumnezeu ne descoperă taina Dumnezeului Viu și personal cu care putem intra într-o relație personală. Cererea continuă a milei lui Dumnezeu creează în noi o stare de continuă dorință după această milă, simțirea permanentă a trebuinței milei Lui și căutarea unei relații personale cu Dumnezeu. Fiind o ectenie a milei, o invocare a milei lui Dumnezeu și constientizarea acestei mile, ectenia întreită reprezintă un moment culminant al slujbei, continuând în mod firesc împărtășirea cu Dumnezeu prin cuvânt.

Rugăciunea Bisericii pentru nevoile fiecăruia

Spre deosebire de ectenia mare care este o rugăciune atotcuprinzătoare ce îmbrățișează întreaga creație, ectenia întreită reprezintă rugăciunea Bisericii pentru nevoile particulare ale omului. "Antinomia creștinismului constă în aceea că el este îndreptat asupra întregului - asupra întregii creații, asupra întregii lumi, asupra întregii omeniri, dar, totodată, este îndreptat integral și asupra fiecărei persoane umane unice și de nerepetat". În ectenia întreită întreg putere rugătoare a Bisericii se concentrează asupra omului, asupra nevoilor lui.

Caracterul ei de rugăciune pentru nevoile particulare ale omului a făcut ca cererile ecteniei întreite să varieze în timp și de la o regiune la alta în funcție de condițiile concrete, până la o relativă fixare a lor în zilele noastre. Până azi ecteniei întreite i se pot adăuga cereri speciale pentru diferite situații și diverse categorii de credincioși.

Să zicem totuși, din tot sufletul și din tot cugetul nostru, să zicem. Manuscrisele vechi ale Sfintei Liturghii indică faptul că această primă parte a ecteniei întreită era inițial despărțită. Diaconul rostea mai întâi îndemnul "Să zicem totuși!" la care credinciosii răspundeau "Doamne miluieste!" Erau chemați astfel la rugăciune toți cei prezenți indicându-li-se și răspunsul pe care îl vor da la cererile ce vor urma. Cel de-al doilea îndemn arată starea lăuntrică cerută de rugăciune, faptul că este necesară o angajare totală a întregii noastre ființe: "Din tot sufletul și din tot cugetul nostru să zicem!".

Unirea celor două îndemnuri în unul singur explică repetarea cuvintelor "să zicem". În forma sa de astăzi începutul ecteniei întreprinde concentrarea semnificațiilor îndemnurilor initiale fiind oarecum similar cu începutul ecteniei mari unde, înainte de cererile propriu-zise, diaconul indică credinciosilor cum trebuie să se roage și anume "în pace".

Doamne, Atotstăpânitorule, Dumnezeuul părinților noștri, rugămu-ne ție, auzi-ne și ne miluiește. Îl mărturisim pe Dumnezeu ca Atotstăpânitor dar, în același timp, și ca Dumnezeu al părinților noștri și de aceea îndrăznim să-L rugăm să ne audă și să-și reverse mila Lui peste noi.

Miluiește-ne pe noi, Dumnezeule, după mare mila Ta, rugămu-ne Ție, auzi-ne și ne miluiește. Inspirată de începutul psalmului 50, această cerere este o invocare a milei lui Dumnezeu și, în același timp, o mărturisire a mării Lui mile. Ne îndreptăm întreg sufletul și cugetul spre Dumnezeu cel Atotstăpânitor cunoscând marea Sa milă și având credința că nu-și va întoarce fața Lui de la noi ci ne va auzi și ne va milui.

Încă ne rugăm pentru Preafericitul Părintele nostru Patriarhul (N) [pentru (Înalt) Preasfântul (Arhi-) Episcopul (și Mitropolitul) nostru (N)] și pentru toți frații noștri cei întru Hristos. Ne rugăm pentru întâistătătorul Bisericii locale, cel pe care Dumnezeu l-a rânduit să ne călăuzească spre Împărăția cerurilor învățându-ne cuvântul adevărului, cel de care depinde bunul mers al Bisericii și mântuirea noastră.

Încă ne rugăm pentru binecredinciosul popor român de pretutindeni, pentru ocârmuirea țării, pentru mai marii orașelor și ai satelor și pentru iubitoarea de Hristos oaste, pentru sănătatea și mântuirea lor. Conducătorii și ostasii țării sunt cei de care depind condițiile externe în care își desfășoară Biserica activitatea. De aceea ne rugăm ca Domnul să le lumineze mintea și inima, să-i aducă la dreapta credință și să-i mântuiască. Rugăciunea noastră îmbrățișează de asemenea întreg poporul român de pretutindeni, cerând mântuirea lui.

Încă ne rugăm pentru frații noștri: preoți, ieromonahi, ierodiaconi, diaconi, monahi și monahii și pentru toți cei întru Hristos frați ai noștri. Ne rugăm pentru clerul de mir, cel monahal și pentru toți monahii, cei care s-au consacrat slujirii lui Dumnezeu, fiecare în treapta sa, pentru mântuirea întregului popor al lui Dumnezeu.

Încă ne rugăm pentru fericiții și pururea pomeniții ctitori ai sfântului lăcasului acestuia și pentru toți cei mai înainte adormiți, părinți și frați ai noștri dreptslăvitori, care odihnesc aici și pretutindeni. Rugăciunea se îndreaptă spre cei adormiți, începând cu ctitorii lăcasului în care ne rugăm. Acestia, prin jertfa lor, au făcut posibilă slujirea Sfintei Liturghii. Apoi, în virtutea dragostei față de toți, rugăciunea îi cuprinde pe toți dreptslăvitorii creștini adormiți întru Domnul.

Încă ne rugăm pentru mila, viața, pacea, sănătatea, mântuirea, cercetarea, lăsarea și iertarea păcatelor robilor lui Dumnezeu, enoriași, ctitori și binefăcători ai sfântului lăcașului acestuia. Rugăciunea se îndreaptă acum spre cei vii care sunt legați în mod deosebit de lăcașul în care ne-am adunat spre săvârșirea Sfintei Liturghii: enoriașii, adică membrii comunității parohiale, prezenți sau nu la slujbă, ctitorii și binefăcătorii, cerând ceea ce este esențial pentru ei: mila lui Dumnezeu, viața cea adevărată, pacea sufletului, sănătate, mântuire, cercetarea de către Dumnezeu, lăsarea și iertarea păcatelor. Învățăm de aici ce ne este cu adevărat folositor și ca urmare ce trebuie să-i cerem lui Dumnezeu și în rugăciunile noastre particulare.

În continuare Liturghierul indică posibilitatea adăugării unor cereri diferite în funcție de contextul concret în care se slujește Sfânta Liturghie. Spre sfârșitul Liturghierului găsim tipărite cereri la diferite trebuințe: la vreme de neplouare și foamete, la vreme de neconținere a ploilor, pentru cei ce călătoresc, pentru cei bolnavi, pentru vrăjmasii cei ce ne urăsc și ne asupresc, pentru cei ce sunt în închisori, pentru năvălirea vrăjmasilor, la boli molipsitoare, mulțumiri pentru facerea de bine a lui Dumnezeu, pentru cei ce sunt asupriți de vrăjmasi, pentru înmulțirea dragostei și dezrădăcinarea urii și a toată răutatea, pentru cererea și câștigarea celor de trebuință și de folos, pentru vreme de orice nevoie și primejdie

omenească. De asemenea se pot adapta si alte cereri preluate din Molitfelnic (de exemplu pentru elevi si studenti) sau chiar pot fi alcătuite, în anumite împrejurări, unele cereri speciale.

Este bine să se evite pomenirile nominale care lungesc în mod artificial slujba si o fragmentează, cu exceptia cazului în care anumite persoane binecunoscute de comunitate se află în situatii deosebite în care au nevoie de rugăciunile celorlalti.

Încă ne rugăm pentru cei ce aduc daruri si fac bine în sfântă si întrutot cinstită biserica aceasta, pentru cei ce se ostenesc, pentru cei ce cântă si pentru poporul ce stă înainte si asteaptă de la Tine mare si multă milă. Ultima cerere îi cuprinde pe toti cei implicati în mod direct în buna desfășurare a slujbei: cei ce aduc daruri si fac bine în biserică, cei ce se ostenesc pentru biserică, cei ce cântă la slujbă si întreg poporul participant la Sfânta Liturghie care asteaptă cu credintă marea si bogata milă a lui Dumnezeu.

Preotul, prin rugăciunea pe care o rosteste, întăreste rugăciunea poporului cerând mila lui Dumnezeu: Doamne, Dumnezeul nostru, primeste această rugăciune stăruitoare de la robii Tăi si ne miluieste pe noi, după multimea milei Tale, si trimite îndurările Tale peste noi si peste tot poporul Tău, care asteaptă de la Tine multă milă.

Ecfonisul ni-L descoperă pe Dumnezeu ca milostiv si iubitor de oameni:

Că milostiv si iubitor de oameni Dumnezeu esti, si Tie slavă înăltăm: Tatălui si Fiului si Sfântului Duh, acum, si pururea, si în vecii vecilor. Dumnezeu nostru e Dumnezeu milei si al iubirii, mai tare decât orice stăpânire si putere, e Dumnezeu fermității în delicatete. Nu e un Dumnezeu al ratiunii reci ci al unei simtiri miloase, al unei participări la durerea celor ce suferă, de aceea îl slăvim cu bucurie.

Note:

- ♦ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate si comuniune în Liturghia ortodoxă*, Craiova, 1986, p.202
- ♦ Alexandre Schmemmann, *Euharistia. Taina Împărăției*, Ed. Anastasia, Bucuresti, p.88
- ♦ Juan Mateos, SJ, *La celebration de la Parole dans la Liturgie byzantine. Etude historique*, OCA, 191, Roma, 1971, p.151-155
- ♦ Liturghierele românești si slave adaugă ecteniei întreite si ectenia mortilor din slujba Panhidei spre a fi rostită atunci când se face pomenirea mortilor.

Ectenia morților

Liturghiile românești și slave asează, după ectenia întreită, ectenia morților preluată din slujba panihidei. Așezarea ecteniei morților după ectenia întreită și ca o prelungire a acesteia este justificată de sensul ecteniei întreite de rugăciune a Bisericii pentru nevoile fiecăruia, inclusiv ale celor mutați de la noi. Ectenia morților este o cerere staruitoare, izvorâtă din dragoste, ca mila lui Dumnezeu să se reverse și asupra celor adormiți. Rostirea ecteniei morților nu este obligatorie la fiecare Sfânta Liturghie ci, potrivit indicațiilor din Liturghier, numai atunci când se face pomenirea morților.

Sâmbata este ziua pomenirii morților

Potrivit tradiției ortodoxe sâmbata, ziua a șaptea, ziua în care creația este recunoscută drept "bună foarte", ziua lumii acesteia, este, în același timp, zi de sărbătoare și zi a morții. "Este o sărbătoare deoarece lumea aceasta și timpul ei ne spun că Hristos a învins moartea și a instaurat Împăratia Sa, deoarece Întruparea, moartea și Învierea Sa reprezintă plinirea creației întru care Dumnezeu S-a bucurat la începuturi. Este ziua morții deoarece în moartea lui Hristos lumea a murit iar mântuirea, plinirea și transfigurarea ei sunt dincolo de mormânt, în veacul ce va să fie. Toate sâmbetele anului liturgic își dobândesc înțelesul de la două sâmbete importante: aceea a învierii lui Lazăr (ajunul Floriilor n.n.), care a avut loc în lumea aceasta și care este vestirea și încredințarea învierii celei de obște și Sfânta și Marea Sâmbata a Pastelui când moartea însăși a fost schimbată și a devenit puntea către viața nouă a noii creații"(1). Sâmbata este, pentru toate acestea, ziua pomenirii morților în nădejdea învierii. În mod special, în câteva sâmbete de peste an se face pomenirea generală a morților și anume în sâmbata dinaintea Duminicii lasatului sec de carne (mosii de iarnă), sâmbata dinaintea Duminicii Pogorârii Duhului Sfânt (mosii de vară), prima sâmbata din luna noiembrie (mosii de toamnă) (2).

În secolul al XVIII, la Sfântul Munte Athos s-a iscat o puternică controversă pe tema zilelor când se face pomenirea morților. Gruparea traditionalistă a "colivarilor" (numiți astfel ironic de către adversari), având ca exponenți de frunte pe Macarie al Corintului (1731-1805) și pe Sfântul Nicodim Aghioritul (1749-1809), susținea respectarea riguroasă a tradiției Bisericii potrivit căreia pomenirea morților se face numai sâmbata. Adversarii lor erau adepții obiceiului creat în timp potrivit căruia pomenirile morților se pot face în orice zi a săptămânii, chiar și duminică. Raspunsul Patriarhiei ecumenice la această dispută a fost ca "*cei ce savârsesc pomenirea celor adormiți sâmbata fac bine, iar cei care o savârsesc duminică nu sunt vrednici de osândă (...) cum de altfel e obiceiul și în bisericile din cetăți, și anume de a savârși pomenirea morților duminică din pricina adunarilor creștinilor ce se strâng atunci*" (3). După cum reiese și din acest răspuns, din punct de vedere liturgic, sâmbata este cea mai potrivită zi pentru savârșirea pomenirii morților. Dar, din rațiuni pastorale, în special la parohii, această pomenire se poate face și duminică, ziua în care întreaga comunitate este adunată și ne putem ruga cu toții pentru cei adormiți care sunt împreună madulare cu noi ale Trupului lui Hristos, Biserica (cu condiția ca la parastas să rămână întreaga comunitate).

În concluzie, la Liturghie ectenia morților se pune sâmbata, iar în duminici și sărbători, atunci când sunt parastase, preotul poate să o pună sau nu.

Tâlcuirea ecteniei morților

Ectenia morților începe cu invocarea și marturisirea milei lui Dumnezeu după modelul psalmului 50, repetând una din cererile ecteniei întreite:

Miluieste-ne pe noi, Dumnezeule, dupa mare mila Ta, rugamu-ne Tie, auzi-ne si ne miluieste.

Ne rugam ca marea mila a lui Dumnezeu sa se reverse asupra noastra, a tuturor madularelor Bisericii, vii si adormiti. Când spunem "noi" ne rugam pentru iertarea pacatelor noastre, a celor prezenti în biserica, pentru ca rugaciunea noastra sa capete putere. Dar, spunând "noi" îi includem si pe cei adormiti, de care nu suntem despartiti total ci cu care suntem uniti în Hristos (4). Asupra lor se va concentra de acum rugaciunea noastra:

Înca ne rugam pentru odihna sufletelor adormitilor robilor lui Dumnezeu (N) si pentru ca sa se ierte lor toata greseala cea de voie si cea fara de voie.

Sufletul omului nu-si poate gasi odihna decât în Dumnezeu. Pacatul savârsit cu voie sau fara de voie ne desparte de Dumnezeu împiedicându-ne sa intram în comuniune cu El. Ruptura produsa de pacat în noi devine mult mai apasatoare dupa moarte când, în lumina lui Hristos, ne înțelegem pacatele ca esecuri existentiale, ca tradari ale menirii noastre de afi chip si asemanare a lui Dumnezeu si de a înainta într-o comuniune tot mai deplina cu El. De aceea ne rugam pentru iertarea pacatelor celor adormiti ca astfel ei sa gaseasca odihna în Dumnezeu.

Ca Domnul Dumnezeu sa aseze sufletele lor unde dreptii se odihnesc. Mila lui Dumnezeu, Împaratia Cerului si iertarea pacatelor lor, de la Hristos, Împaratul Cel fara de moarte si Dumnezeu nostru, sa cerem.

Comuniunea cu Dumnezeu înseamna comuniunea cu toti sfintii care si-au gasit odihna în El, înseamna împartasirea de mila lui Dumnezeu si intrarea în Împaratia Sa si are ca conditie iertarea pacatelor. Odihna pe care o cerem pentru cei adormiti nu este o stare negativa, de inactivitate, ci o bucurie de Împaratia cerurilor, care e comuniunea tuturor si e plina de toate bunatatile spirituale. Odihna aceasta e viata, o viata în care gustam, simtim, ne asimilam toate bunatatile spirituale care se revarsa din Dumnezeu si din comuniunea cu semenii cu care suntem uniti în Dumnezeu. Toate acestea caracterizeaza odihna în "sânul lui Avraam" iar "sânul lui Avraam", ca stramos al lui Hristos ca om, e Hristos însusi, spune Sfântul Atanasie. De aceea rugaciunea noastra se îndreapta spre Hristos pe care-L marturisim Împarat si Dumnezeu al nostru. El nu este un împarat obisnuit ci, ca Cel ce învins moartea, este Împarat fara de moarte si Dumnezeu.

Ectenia continua cu o rugaciune rostita de catre preot:

Dumnezeul duhurilor si a tot trupul - Rugaciunea debuteaza cu o marturisire biblica despre Dumnezeul nostru preluata di Vechiul Testament (Numeri 16, 22 si 27, 16). Termenul de "trup" este folosit aici în sensul fiintei umane depline, trup si suflet, sens pe care îl regasim si atunci când se spune ca "Cuvântul trup s-a facut" (Ioan 1, 14) si ca Duhul lui se pogoara "peste tot trupul" (F.A. 2, 17; Ioan 2, 28) la Cincizecime. Dumnezeul duhurilor si a tot trupul este Dumnezeul îngerilor si al oamenilor, Dumnezeul celor aflati în trup si al celor adormiti.

Care ai calcat moartea si pre diavolul ai surpat si ai daruit viata lumii Tale - Prin Întruparea, Patima si Învierea sa Fiul Lui Dumnezeu a calcat moartea si a surpat stapânirea diavolului daruind viata lumii. Pentru aceasta îndraznim sa ne rugam în continuare pentru odihna sufletelor celor adormiti, arătând valoarea unica a fiecaruia prin pomenirea lui nominala.

Însuti Doamne, odihnesti sufletele adormitilor robilor Tai (N), în loc luminat, în loc cu verdeata, în loc de odihna, de unde a fugit toata durerea, întristarea si suspinarea. - Locul luminat în care ne rugam sa-si gaseasca odihna este Împaratia lui Dumnezeu, Ierusalimul cel de sus care "nu are trebuinta de soare, nici de luna, ca sa o lumineze, caci slava lui Dumnezeu a luminat-o si facia ei este Mielul" (Apocalipsa 21, 23). Locul de verdeata este pomul vietii care creste lângă râul vietii făcând rod de douasprezece ori pe an si ale carui frunze sunt spre tamaduirea neamurilor (Apocalipsa 22, 1-2). Textul face trimitere de asemenea la imaginea pastorului celui bun care își paste turma la loc de verdeata (Psalmul 22). Împaratia

lui Dumnezeu pe care o cerem pentru cei adormiti este locul adevaratei odihne proorocit de Isaia (Isaia 51, 11) de unde a fugit toata durerea, întristarea si suspinul: *"Si va sterge orice lacrima din ochii lor si moarte nu va mai fi; nici plângere, nici strigat, nici durere nu vor mai fi, caci cele dintâi au trecut"* (Apocalipsa 21, 4).

Si iarta lor, ca un Dumnezeu bun si iubitor de oameni, toata gresala ce au savârsit cu cuvântul, cu lucrul sau cu gândul. - Pentru a putea dobândi odihna cea vesnica sufletele au nevoie de iertarea pacatelor savârsite în viata cu cuvântul (Va spun ca pentru orice cuvânt desert, pe care-l vor rosti, oamenii vor da socoteala în ziua judecatii - Matei 12, 36), cu lucrul sau cu gândul (Eu însa va spun voua: Ca oricine se uita la femeie, poftind-o, a si savârsit adulter cu ea în inima lui - Matei 5, 28).

Ca nu este om care sa fie viu si sa nu greseasca. Numai Tu Singur esti fara de pacat; dreptatea Ta este dreptate în veac si cuvântul Tau adevarul - Cu constiinta pacatoseniei noastre (Daca zicem ca pacat nu avem, ne amagim pe noi însine si adevarul nu este într-un noi - I Ioan 1, 8) venim înaintea celui singur fara de pacat (Cine dintre voi Ma vadeste de pacat? - Ioan 8, 46) care este Însusi Adevarul (Eu sunt Calea, Adevarul si Viata - Ioan 14, 6).

Ca Tu esti învierea si viata si odihna adormitorilor robilor Tai (N), Hristoase, Dumnezeul nostru, si Tie slava înaltam, împreuna si Celui fara de început al Tau Parinte si Preasfântului si Bunului si de viata facatorului Tau Duh, acum, si pururea, si în vecii vecilor - Hristos este viata si învierea noastra, "locul luminat", "locul de verdeata", "locul de odihna" pentru ca este unit dupa fiinta cu Tatal cel fara de început si cu Duhul de viata facator.

Întru fericita adormire, vesnica odihna da, Doamne, sufletelor adormitorilor robilor Tai, celor ce s-au pomenit acum, si le fa lor vesnica pomenire.

În final cerem vesnica pomenire a celor adormiti caci *"a pomeni pe cineva înseamna a trimite spre acela un curent de viata. Iar a-l pomeni neîncetat înseamna a trimite spre el un curent neîntrerupt si vesnic de viata. A pomeni în veci înseamna deci a tine vesnic în viata pe cel pomenit"* (5). Suntem datorii sa tinem în noi pomenirea celor dragi, a înaintasilor nostri, a fratilor nostri întru Hristos, în dorinta de a-i întâlni pe toti în Împaratia lui Dumnezeu. *"Cerând lui Dumnezeu pomenirea vesnica a unor persoane aratam nu numai valoarea eterna a acelor persoane si vointa noastra de iubire netrecatoare a lor, ci si raspunderea noastra pentru eternitatea lor fericita; afirmam ca si de noi depinde eternitatea lor fericita"* (6).

Note:

1. Alexandre Schmemmann, Postul cel Mare, Bucuresti, 1998, p. 88.
2. Vezi Pr. Prof. Dr. Ene Braniste, Liturgica generala, Bucuresti, 1993, p. 272-275
3. vezi Elia Citterio, Nicodim Aghioritul. Personalitatea-opera-învatatura ascetica si mistica, Sibiu, 2001, p. 51
4. Pr. Prof. Dr. Dumitru Staniloae, Spiritualitate si comuniune în Liturgia ortodoxa, Craiova, 1986, p.206
5. Ibidem, p. 209
6. Ibidem, p. 211

Ectenia catehumenilor

Prima parte a Sfintei Liturghii se încheie cu o ectenie în care rugaciunea se concentreaza asupra celor care nu au primit botezul. Este vorba despre catehumeni, cei chemati sa devina crestini, care au dreptul sa participe la slujba numai pâna în acest moment.

Catehumenii sunt cei ce se pregatesc sa primeasca botezul

Denumirea de catehumen vine de la verbul grecesc *catiheo* care înseamna a rasuna, a vesti ceva de pe un loc înalt, a chema. În Noul Testament acest termen este folosit cu sensul de a învăta pe altul prin viu grai. În Biserica primara, termenul de *catehumeni* este folosit, începând cu Tertulian (secolul al II-lea) pentru a-i desemna pe cei care sunt învătați adevărurile de credință în vederea botezului. Din secolul al II-lea în Biserica se dezvoltă institutia catehumenatului, adică împartășirea adevărilor de credință celor ce doreau sa devina crestini, în mod organizat, înainte de botez. Catehumenatul atinge apogeul în secolul al IV-lea și începe sa dispara spre sfârșitul secolului al V-lea, odata cu generalizarea botezului copiilor.

Catehumenii erau primiti de regula dintre oamenii liberi, cu ocupatie onorabila, iar dintre sclavi cu voia stăpânilor lor. Admiterea în catehumenat o aprecia și aproba episcopul, candidatul fiind prezentat de unul sau mai multi credinciosi care garantau pentru el. După ce episcopul îl cerceta asupra vietii și dorintei de a deveni creștin, el făcea făgăduința de a-și schimba viața. Apoi era consacrat sacramental printr-o rânduială de slujba numită rânduială catehumenatului (pastrată și savârșită până azi înainte de slujba propriu-zisă a Botezului) prin care era eliberat de sub stăpânirea diavolului și își mărturisea credința în Hristos și dorința de unire cu El. După aceea catehumenul era încredințat unui catehet (învățător) care să-l inițieze în adevărurile de credință și primea dreptul sa participe la prima parte a Sfintei Liturghii care, pentru aceasta, se numește până azi și Liturghia catehumenilor.

Catehumenatul, care la început dura doar câteva luni, a ajuns ca, pe măsura dezvoltării sale, sa se întinda pe o perioada de doi sau trei ani. Catehumenii erau împartiti, în funcție de etapa în care se aflau, în doua, apoi în trei categorii: catehumenii propriu-zisi, energumenii și fotizumenii (cei pentru luminare). La sfârșitul Liturghiei catehumenilor se făceau rugăciuni speciale pentru fiecare dintre aceste categorii după care paraseau biserica. Până astăzi se pastrează în rânduială Liturghiei darurilor mai înainte sfintite rugăciunea pentru fotizumeni, rostită începând cu mijlocul Postului Mare. La Liturghiile Sfintilor Ioan Gura de Aur și Vasile cel Mare s-a pastrat doar ectenia catehumenilor.

Rugati-va, cei chemati, Domnului.

Textul liturgic românesc traduce termenul de catehumeni prin "cei chemati". Asadar "cei chemati" pe care diaconul (sau preotul) îi îndeamna la rugăciune sunt catehumenii.

Cei credinciosi, pentru cei chemati sa ne rugam, ca Domnul sa-i miluiasca pre dânsii.

Doar primul și ultimul îndemn al ecteniei este adresat catehumenilor, aceasta ectenie fiind de fapt o rugăciune a comunității credinciosilor care își exercita preotia împăratească mijlocind pentru catehumeni. Sfântul Ioan Gura de Aur (1) arată ca catehumenii nu raspund la cererile ecteniei și sunt trimisi apoi din biserica înainte de începerea Liturghiei euharistice (a credinciosilor) deoarece ei, nefiind botezați, sunt în afara camarilor împăratești, rugăciunea lor nu este cea a lui Hristos (Ioan 14, 13), nu au libertate filială și trebuie ca alții sa le fie mijlocitori. Totuși catehumenii sunt îndemnați, la începutul ecteniei, la rugăciune pentru ca rugăciunile credinciosilor nu pot avea efect dacă nu se roaga și ei pentru ei însisi.

Sa-i învete pre dânsii cuvântul adevărului.

Cuvântul adevărului este conținutul învățaturii pe planul cunoașterii (2). Numai Dumnezeu îi poate învăța cuvântul adevărului căci nu putem numi pe nimeni învățator pe pământ (Matei 23, 8), toți creștinii sunt ucenicii lui Hristos (Isaia 54, 13) și sunt învățați de Dumnezeu (Ioan 6, 45).

Sa le descopere lor Evanghelia dreptatii.

Evanghelia nu aduce doar curățirea de păcate ci și îndreptarea prin credința căci "*Hristos Iisus, pentru noi S-a făcut înțelepciune de la Dumnezeu și dreptate și sfântire și răscumpărare*" (I Corinteni 1, 30). Înțelegerea profundă a acestui adevăr face să se nască în om dorința de a se boteza.

Sa-i unească pre dânsii cu Sfânta Sa Sobornicească și Apostolească Biserica.

Finalitatea spre care înaintează catehumenii este unirea cu Biserica cea adevărată prin botez.

Mântuiește, miluiește, apara și pazeste pre dânsii, Dumnezeule, cu Harul Tau.

Cererea ce rezumă ectenia mare și prin care ne punem sub ocrotirea lui Dumnezeu îndreptându-ne plini de încredere spre El ca spre un Părinte iubitor o rostim acum pentru catehumeni într-o formă ușor modificată cerând în primul rând mântuirea lor.

Cei chemați, capetele voastre Domnului să le plecați.

În încheierea ecteniei catehumenii sunt îndemnați să-și plece capul pentru a primi binecuvântarea. Plecarea capului este gestul prin care omul arată că așteaptă revarsarea bunătăților cerești asupra lui cu conștiința că "*toată darea cea bună și tot darul desăvârșit de sus este, pogorându-se de la Părintele luminilor, la Care nu este schimbare sau umbră de mutare*" (Iacov 1, 17). Plecându-și capetele catehumenii arată de asemenea că sunt gata să ia jugul cel bun al lui Hristos (Matei 11, 30).

Rugăciunea de binecuvântare, rostită azi în taină, era spusă la început de către protos cu voce tare ținând mâna asupra capetelor plecate ale catehumenilor. Potrivit Sfântului Ioan Gura de Aur binecuvântarea este dovada că Dumnezeu a primit rugăciunea pentru ei "*căci nu omul este cel ce binecuvintează ci, prin mijlocirea limbii și a mâinii sale, Împăratului însuși îi oferim capetele celor prezenți (ale catehumenilor)*"(3).

Având o formă diferită în Liturgia Sfântului Ioan Gura de Aur și în cea a Sfântului Vasile cel Mare dar fiind asemănătoare în conținut, rugăciunea de binecuvântare este plină de referințe biblice. O vom prezenta în continuare în redacția Sfântului Ioan Gura de Aur:

Doamne, Dumnezeul nostru, Căla ce întru cele de sus locuiești (Psalm 112, 5) și spre cele smerite privești, Care ai trimis mântuire neamului omenesc pre Unul Născut Fiul Tau și Dumnezeu, pre Domnul nostru Iisus Hristos - invocarea lui Dumnezeu se face prin afirmarea universalității voinței Sale mântuitoare arată în Întruparea Mântuitorului.

Căuta spre robii Tai cei chemați, cari și-au plecat grumajii înaintea Ta, și-i învrednicește pre dânsii, la vreme potrivită, de baia nasterii celei de a doua (Tit 3, 5), de iertarea pacatelor (Matei 26, 28) și de vestmântul nestrăciunii; uneste-i pre dânsii cu Sfânta Ta Sobornicească și Apostolească Biserica și-i număra pre dânsii cu turma Ta cea aleasă - se reia cererea ecteniei pentru catehumeni de a fi uniți cu Biserica indicându-se că această unire se face prin botez care este naștere din nou și aduce iertarea pacatelor și vestmântul nestrăciunii. A fi numărât al Bisericii înseamnă a fi numărât în turma cea aleasă a lui Hristos.

În rugăciunea de la Liturgia Sfântului Vasile cel Mare se mai arată că intrarea în Biserica înseamnă asumarea de bună voie a jugului celui bun al lui Hristos (Matei 11, 30) și că prin botez și intrarea în Biserica se deschide calea spre cunoașterea adevăratului Dumnezeu.

Ca si acestia împreuna cu noi sa slaveasca Preacinstitul si de mare cuviinta numele Tau: al Tatalui si al Fiului si al Sfântului Duh, acum si pururea si în vecii vecilor.

Prin intrarea catehumenilor în Biserica ne unim în dreapta slavire a lui Dumnezeu adica în ortodoxie. Rostind acest ecfonis preotul face semnul sfintei cruci cu buretele peste antimisul pe care l-a desfacut în timpul ecteniei. Prin aceasta se arata ca numai prin cruce putem ajunge la dreapta slavire a lui Dumnezeu.

Câti sunteti chemati, iesiti. Cei chemati, iesiti. Câti sunteti chemati, iesiti. Ca nimenea din cei chemati sa nu ramâna.

Catehumenii sunt îndemnati acum sa paraseasca biserica deoarece *"usa Hristos si Împaratia Sa nu se deschide decât prin botez si mirungerea cu Duhul Sfânt si duce la Potirul euharistic"*(4).

Ectenia catehumenilor este expresia caracterului misionar al Bisericii

În zilele noastre multi liturgisti au pus problema scoaterii ecteniei catehumenilor din Sfânta Liturghie argumentând prin aceea ca catehumenatul a disparut înca din secolul al VI-lea si ca urmare aceasta ectenie se adreseaza unei *"categorii inexistente de asistenti"*(5). Liturghierul prevede de altfel posibilitatea de a o lasa afara "la nevoie" si în practica acest lucru se întâmpla des.

Si totusi catehumenii nu mai sunt *"o categorie inexistenta de asistenti"*. Se întâmpla azi ca oameni maturi sa-si asume calitatea de catehumeni în vederea botezului. Chiar mai mult, dupa caderea comunismului, în unele Biserici Ortodoxe (Sârba, Rusa etc) a început organizarea catehumenatului pentru cei nebotezati în perioada de ateism si care doresc sa devina crestini ortodocsi. În aceste conditii ectenia catehumenilor devine foarte actuala.

Mai mult decât atât, dupa cum sublinia Parintele Alexander Schmemmann, trebuie sa înțelegem ca traditia liturgica pastreaza plinatatea ideii si învataturii despre lume. Adaptând rânduielile de cult mentalitatii omului contemporan riscam sa pierdem elemente importante ale traditiei liturgice. De aceea obiceiurile si traditiile liturgice trebuie evaluate nu raportat la contemporaneitate ci în functie de masura în care exprima prin sine ceva vesnic si esential. Privita din acest punct de vedere ectenia catehumenilor este expresia liturgica a chemarii de baza a Bisericii si anume Biserica îndreptata spre lume cu scopul de a o întoarce la Hristos, este expresia caracterului misionar al Bisericii (6).

Lumea în care traim este departe de a fi crestina. Crestinii sunt o minoritate. Mai sunt atâtea zeci de milioane de oameni care nu l-au cunoscut pe Hristos. Ectenia catehumenilor este o rugaciune pentru acestia si, în acelasi timp, o aducere aminte a misiunii pe care ne-a încredintat-o Hristos: *"Drept aceea, mergând, învatati toate neamurile, botezându-le în numele Tatalui si al Fiului si al Sfântului Duh, învatându-le sa pazeasca toate câte v-am poruncit voua, si iata Eu cu voi sunt în toate zilele, pâna la sfârșitul veacului"* (Matei 28, 19-20).

De aceea este important ca ectenia catehumenilor sa fie mentinuta în cadrul Sfintei Liturghii, putându-se renunta eventual la îndemnul final adresat catehumenilor pentru a parasi biserica.

Note:

1. Omilii la II Corinteni 2, PG 61, 399
2. Pr. Prof. Dr. Dumitru Staniloae, Spiritualitate si comuniune în Liturghia ortodoxa, Craiova, 1986, p.214
3. Omilii la II Corinteni 2, PG 61, 403
4. P. Evdokimov, Rugaciunea în Biserica de Rasarit, p. 176
5. Pr. Prof. Dr. Petre Vintilescu, Liturghierul explicat, Bucuresti, 1998, p. 203
6. Alexandre Schmemmann, Euharistia. Taina Împaratiei, Ed. Anastasia, Bucuresti, p.91-92

Antimisul

Sfârșitul Liturghiei catehumenilor (Cuvântului) și începutul Liturghiei credincioșilor (euharistica) se întrepătrund prin două acte savârșite concomitent: rostirea ecteniei catehumenilor și desfacerea antimisului.

Sfânta Liturghie poate fi savârșita numai pe antimis

Antimisul (1) este o bucată de pânză de in sau de matase, în formă dreptunghiulară, cu laturile de 50-60 cm, având imprimată scena punerii Domnului în mormânt. La noi și la ruși antimisul are cusute în el sfinte moaste pe când la greci acestea lipsesc. Toate antimisele cuprind însă numele parohiei, hramul bisericilor cărora sunt destinate și semnatura episcopului locului. Ele se schimbă de fiecare dată când se instalează un nou episcop.

Termenul de antimis vine din limba greacă de la cuvintele *anti* (în loc de) și *minos* (masă) însemnând asadar "în loc de masă". El este obligatoriu pentru slujirea Sfintei Liturghii, în caz de nevoie Sfânta Liturghie putând fi savârșită și în afara bisericii dar numai pe antimis. Antimisul stă în permanență pe Sfânta Masă, sub Sfânta Evanghelie, îndoit și învelit într-o pânză protectoare numită iliton.

La Sfânta Liturghie, după citirea din Evanghelie aceasta este așezată mai în față pe Sfânta Masă, lăsând locul antimisului care este desfacut de către preot în timpul rostirii ecteniei catehumenilor și însemnat cu semnul Sfintei Cruci la rostirea ecfonisului.

Antimisul este "delegatia" pe care episcopul o da preotului spre a savârși Sfânta Liturghie

Antimisul are în același timp un rol practic și o profundă semnificație teologică. Rolul practic constă în aceea că pe antimisul desfacut vor fi așezate Sfântul Potir și Sfântul Disc iar eventualele particule din Sfintele Daruri care vor cădea pe el vor putea fi adunate evitându-se profanarea. Semnificația teologică a antimisului vine din legătura lui cu episcopul locului a cărui semnatura o poartă întotdeauna.

"Biserica locală ca entitate având un statut eclesiologic plenar este dioceza episcopală" (2) arată Mitropolitul Ioannis Zizioulas exprimând învățătura din totdeauna a Bisericii. Episcopul, în calitate de chip al lui Hristos a fost dintru început și în chip natural centrul în jurul căruia gravita toată viața religioasă a obștii creștine din fiecare Biserică locală (3). În primele secole creștine episcopul prezida toate adunările de cult, el fiind savârșitorul de drept al slujbelor și în special al Sfintei Liturghii. La Liturghie întreaga Biserică locală se adună în jurul episcopului exprimând unitatea ei ca Trup al Lui Hristos. Această calitate de savârșitor de drept al Sfintei Liturghii episcopul o are în continuare și o va avea cât va fi Biserică. Dar, din cauza înmulțirii numărului creștinilor, a devenit imposibilă adunarea tuturor credincioșilor dintr-o Biserică locală la o singură Sfântă Liturghie slujită de episcop. Ca urmare episcopul delega preoți ca, în numele lui să slujească Sfânta Liturghie și să pastorească parohiile. "Numai acea Euharistie este reală, arată Sfântul Ignatie al Antiohiei, care o savârșeste episcopul sau cel căruia i-a încredințat el savârșirea ei". Antimisul, purtând semnatura episcopului și având menționată parohia careia îi este destinat este tocmai "delegatia" pe care episcopul o da preotului spre a savârși Sfânta Liturghie și a pastorii parohia respectivă. De aceea antimisele se schimbă întotdeauna la instalarea unui nou episcop.

Antimisul vadește Sfânta Liturghie ca centru al parohiei și al vieții ei întregi

"Antimisul a aparut din necesitatea de a pune în concordanta sensul Euharistiei - ca o lucrare a întregii Biserici care exprima unitatea ei prin slujirea episcopului, cu necesitatea de a satisface multiplele adunari euharistice"(4). Antimisul arata ca nu numai din punct de vedere administrativ ci si calitativ, ontologic, parohia nu este Biserica deplina ci numai în unire cu alte parti poate trai plinatatea Bisericii. "Parohia fiind doar o parte, legata de plinatatea Bisericii, ea primeste tot timpul aceasta plinatate si se descopera ea însasi acestei plinatati numai în episcop si prin episcop; în acest sens, parohia depinde de episcop si, prin el, de întregul Bisericii. Pe de alta parte, darul Bisericii facut parohiei este Euharistia, prin care fiecare parohie participa în întregime la Hristos, primeste toata plinatatea darurilor harice si se identifica pe sine cu Biserica. De aici urmeaza si dependentă Euharistiei de episcop, de încredintarea lui si, totodata, vadierea Euharistiei ca centru al parohiei si al vietii ei întregi"(5).

Toate acestea sunt exprimate de antimis si ne sunt reamintite de desfacerea lui pe Sfânta Masa ca act pregatitor pentru începerea Liturghiei credinciosilor (euharistica) la care participa si slujesc credinciosii alaturi de clerici si în comuniune cu episcopul pentru a aduce jertfa euharistica "cu o gura si o inima" si pentru a primi toti darul vietii celei noi în Hristos prin împartasirea cu Trupul si Sângele Domnului si a se arata astfel ca Biserica, Trup al lui Hristos.

Note:

1. Pentru amanunte privind istoria si semnificatia antimisului vezi Diac. Dr. Nica M. Tuta, Sfântul Antimis. Studiu istoric, liturgic si simbolic, Bucuresti, 1943
2. Ioannis Zizioulas, Fiinta eclesiala, Bucuresti, 1996, p.255
3. Pr. Prof. Dr. Ene Braniste, Liturgica generala, editia a II-a, Bucuresti, 1993, p. 95
4. Alexandre Schmemmann, Euharistia. Taina Împaratiei, Ed. Anastasia, Bucuresti, p 101
5. Ibidem, p. 104

Rugăciunile pentru credincioși

Deschiderea antimisului marchează sfârșitul Liturghiei catehumenilor, deschisă participării tuturor, care are un caracter predominant catehetic, de propovăduire a Evangheliei lumii. În ea Dumnezeu Cuvântul ne vorbește, ne învătă și ni se împartășește prin cuvânt. Urmează cea de a doua parte a Sfintei Liturghii, Liturghia credinciosilor sau euharistia, în care Biserica se separă de lume pentru a aduce, în Hristos, jertfa euharistica cea fără de sânge și a fi înaltată în Împărăția cerurilor, la ospatul Stapânului, primind ca hrană însuși Trupul și Sângele Domnului.

La început toți credincioșii se împartășeau la Liturghie

În Biserica primară era de neconceput ca cei ce participa la Liturghia euharistica să nu se împartășească. Canoanele 8 și 9 apostolice și canonul 2 al sinodului de la Antiohia sunt categorice în această privință amenințând cu afurisirea (excomunicarea) atât pe clericii cât și pe laicii care participa la slujba și nu se cuminecă. De aceea la sfârșitul Liturghiei Cuvântului paraseau biserica atât catehumenii cât și penitenții, adică cei opriti de la împărtășanie datorită unor păcate grave, la îndemnul diaconului: *"Cei care nu participa la împărtășanie să parasească adunarea!"*. *"Potrivit sensului liturgic numai cei ce se împărtășesc, numai credincioșii participa la Sfânta Liturghie. Si este un privilegiu înfricosător"*(1). Cât de mult ne-am îndepărtat în zilele noastre de la această înțelegere când majoritatea credinciosilor rămân în biserică la Liturghia celor credincioși fără să constientizeze privilegiul înfricosător pe care îl reprezintă aceasta, fără să-și pună problema că ar trebui să ducă o astfel de viață încât să poată să se împărtășească de fiecare dată și fără să înțeleagă că numai împărtășindu-se au participat deplin la Liturghie.

Participarea la Liturghie înseamnă un privilegiu înfricosător

Liturghia credinciosilor începe cu rostirea de către diacon a două ectenii mici. Aceste ectenii sunt o ramășită a ecteniei mari care în secolele IV-V era rostită doar după plecarea catehumenilor și a penitenților. După mutarea ecteniei mari, mai întâi înainte de trisaghion iar din secolul al XIII-lea în locul ei actual, la începutul Liturghiei credinciosilor întâlnim în manuscrise două ectenii cu un număr variabil de cereri stabilite astfel încât să dea posibilitatea preotului de a citi rugăciunile pentru credincioși.

Inițial se rosteau trei rugăciuni pentru credincioși, prima în taina celelalte cu voce tare, după cum aflăm din canonul 19 al sinodului de la Laodiceea (363). Dar manuscrisele liturgice, începând cu cele mai vechi (secolul al VIII-lea) cuprind doar câte două rugăciuni, diferite pentru Liturghia Sfântului Ioan Gura de Aur și Liturghia Sfântului Vasile cel Mare. În ceea ce privește a treia rugăciune s-a emis ipoteza că ar fi rugăciunea plecării capetelor de la Liturghia Sfântului Ioan Gura de Aur aflată astăzi după Tatal nostru (2).

Rugăciunile pentru credincioși rostite în numele clericului dar îmbrățișându-i pe toți credincioșii scot în evidență faptul că privilegiul înfricosător de a participa la Liturghie înseamnă o împreună-slujire a clericilor și a laicilor în care se distinge clar slujirea preotiei harismatice de slujirea preotiei împăratești a credinciosilor. În cele ce urmează ne vom apleca asupra rugăciunilor de la Liturghia Sfântului Ioan Gura de Aur prezentându-le pe scurt și pe cele ale Sfântului Vasile cel Mare.

Rugăciune a clericilor spre a fi învredniciți să mijlocească pentru popor

"Multumim Tie Doamne, Dumnezeul Puterilor, Care ne-ai învrednicit pe noi a sta și acum înaintea Sfântului Tau Jertfelnic și a cădea la îndurările Tale, pentru păcatele noastre și pentru păcatele cele din neștiința ale poporului. Primește, Dumnezeule, rugăciunea noastră; fă-ne să fim vrednici a-Ti aduce

rugaciuni, cereri si jertfe fara sânge pentru tot poporul Tau; si ne învredniceste pe noi, pe care ne-ai pus întru aceasta slujba a Ta, cu puterea Duhului Tau Celui Sfânt, ca fara de osândă si fara de sminteala, întru marturia curata a cugetului nostru, sa Te chemam pe Tine în toata vremea si în tot locul, si auzindu-ne pe noi, milostiv sa ne fii noua, întru multimea bunatatii Tale".

Prima rugaciune pentru credinciosi a Sfântului Ioan Gura de Aur începe cu o multumire adusa de catre protos în numele clericilor slujitori pentru vrednicia primita prin hirotonie de a mijloci pentru popor savârsind Sfânta Liturghie.

Textul face trimitere la capitolul 9 din Epistola catre Evrei în care Sfântul Pavel arata suprematia lui Hristos, "*Arhiereul bunatatilor viitoare*" (v. 11) si "*Mijlocitorul unui nou testament*" (v. 15) fata de arhiereul legii celei vechi. Arhiereul legii vechi aducea jertfe sângeroase "*pentru sine si pentru pacatele poporului*" (v. 7) jertfe care "*nu aveau însa puterea de a desavârsi cugetul închinătorului*" (v. 9).

Preotia crestina a Noului Testament este împlinirea mijlocirii lui Hristos pe care preotia legii vechi doar o preînchipuia. "De vreme ce firea omului nu poate suferi fiinta dumnezeirii, cu iconomia Ta ai asezat dascali asemenea noua care stau pe scaunul Tau ca sa aduca Tie jertfa si prinos pentru tot poporul Tau" se arata în rugaciunea de la hirotonia episcopului (3). La Sfânta Liturghie clericii se roaga sa fie învredniciti a aduce pentru pacatele lor si pentru pacatele cele din nestiinta ale poporului "rugaciuni, cereri si jertfe fara de sânge". Jertfa fara de sânge este jertfa euharistica ce înlocuieste jertfele sângeroase ale legii vechi, este actualizarea jertfei mântuitoare a lui Hristos care "*a intrat odata pentru totdeauna în Sfânta Sfintelor, nu cu sânge de tapi si de vitei, ci cu însusi sângele Sau, si a dobândit o vesnica rascumparare*" (v. 12). El "*Care, prin Duhul cel vesnic, S-a adus lui Dumnezeu pe Sine, jertfa fara de prihana, va curati cugetul vostru de faptele cele moarte, ca sa slujiti Dumnezeului celui viu*" (v. 14).

Acelasi Duh Sfânt da putere preotiei crestine: "*Dumnezeiescul Har, cel ce totdeauna pe cele neputincioase le vindeca si pe cele cu lipsa le împlineste*" (4) rânduieste slujitorii ierarhiei sacramentale. De aceea la slujba hirotoniei arhiereul se roaga ca preotul "*sa primeasca acest mare har al Sfântului Tau Duh întru viata curata si credinta nestramutata*", sa se umple de darul Sfântului Duh "*ca sa se faca vrednic a sta fara prihana în fata jertfelnicului Tau*"(5). La fiecare Sfânta Liturghie, rostind rugaciunea pentru credinciosi, preotul trebuie sa-si aminteasca ca numai viata curata si credinta nestramutata dobândita cu puterea Sfântului Duh îl poate face sa-si îplineasca misiunea de mijlocitor catre Dumnezeu cel milostiv si iubitor de oameni fara de osândă si fara de sminteala întru marturia curata a cugetului precum Sfântul Pavel (II Corinteni 1, 12).

Rugaciunea paralela a Sfântului Vasile cel Mare subliniaza faptul ca Dumnezeu este Cel ce ne-a descoperit mai întâi taina mântuirii (I Timotei 3, 16) si a rânduit preotia sacramentala în puterea Sfântului Duh, El fiind Cel care lucreaza în slujitorii Lui (I Corinteni 12, 4-6).

Slujirea laicilor presupune înțelegerea duhovniceasca a slujbei si împartasirea cu Sfintele Taine

Iarasi si de multe ori cadem la Tine si ne rugam Tie, Bunule si iubitorule de oameni, ca privind spre rugaciunea noastra, sa curatesti sufletele si trupurile noastre de toata necuratia trupului si a duhului si sa ne dai noua sa stam nevinovati si fara de osândă înaintea Sfântului Tau Jertfelnic. Si daruieste, Dumnezeule, si celor ce se roaga împreuna cu noi spor în viata, în credinta si în înțelegerea cea duhovniceasca. Da lor sa-Ti slujeasca totdeauna cu frica si cu dragoste, si întru nevinovatie si fara osândă sa se împartaseasca cu Sfintele Tale Taine si sa se învredniceasca de cereasca Ta Împaratie.

În cea de a doua rugaciune pentru credinciosi a Sfântului Ioan Gura de Aur clericii se roaga mai întâi pentru ei însisi apoi, în cea de a doua parte, pentru popor.

În prima parte se reia cererea din rugaciunea anterioara de a fi învredniciti sa stea *"nevinovati si fara de osânda înaintea sfântului jertfelnic"*. Marturisind nevrednicia pentru aceasta înalta slujire clericii își îndreapta toata nadejdea spre Dumnezeu, singurul care ne poate face vrednici curatindu-ne de toata întinaciunea trupului si a sufletului.

Rugaciunea îi cuprinde apoi pe *"cei ce se roaga împreuna cu noi"*, adica poporul dreptcredincios din biserica. Pentru ei se cere sporul în viata, în credinta si în înțelegerea duhovniceasca. Viata curata si credinta tare este asadar o conditie si pentru slujirea laicilor. Înțelegerea duhovniceasca potrivit Sfântului Pavel consta în cunoasterea voii lui Dumnezeu si împlinirea ei (Coloseni 1, 99). În contextul concret al acestei rugaciuni înțelegerea duhovniceasca înseamna si angajarea constienta în slujirea Sfintei Liturghii prin înțelegerea a tot ceea ce se savârseste în timpul slujbei. În continuare rugaciunea ne descopera felul în care trebuie sa slujeasca laicii si anume *"cu frica, cu dragoste si întru nevinovatie"*. Slujirea lor culmineaza în împartasirea cu Sfintele Taine care le deschide calea spre Împaratia lui Dumnezeu. Învatam din aceasta rugaciune ca doua caracteristici esentiale ale slujirii laicilor la Sfânta Liturghie sunt înțelegerea duhovniceasca a slujbei si împartasirea cu Sfintele Taine.

Rugaciunea paralela a Sfântului Vasile cel Mare se concentreaza pe pregatirea pentru savârsirea jertfei euharistice preotul cerând *"cuvânt întru deschiderea gurii noastre, ca sa chemam harul Sfântului Duh peste Darurile ce se vor pune înainte"*.

Sa acordam mai multa atentie rugaciunilor pentru credinciosi

A fi credincios înseamna a fi consacrat în slujirea lui Dumnezeu, fie în ierarhia sacramentala fie ca laic, un privilegiu si o raspundere extraordinara pe care trebuie sa o primim cu toata seriozitatea. Rugaciunile pentru credinciosi ne constientizeaza asupra acestei raspunderi înca de la începutul Liturghiei credinciosilor. De aceea trebuie sa le acordam toata atentia care li se cuvine desi citirea lor în taina si uneori în graba îi împiedica pe preoti sa staruie asupra lor iar pe laici chiar sa le auda.

Note:

1. P. Evdokimov, Rugaciunea în Biserica de Rasarit, p. 177
2. Juan Mateos, SJ, La celebration de la Parole dans la Liturgie byzantine. Etude historique, OCA, 191, Roma, 1971, p.135
3. Arhieraticon, Bucuresti, 1993, p. 99
4. Ibidem, p. 74, 79, 97
5. Ibidem, p. 80-81

Intrarea Mare

Liturghia credinciosilor (euharistica), începută odată cu rugăciunile pentru credincioși, a fost întotdeauna înțeleasă și trăită ca o actualizare a Cinei celei de Taină prin împlinirea poruncii Mântuitorului. În seara Jii Mari, la Cina cea de Taină, Fiul lui Dumnezeu *"Însuși pe Sine S-a dat pentru viața lumii"* (anafora Sfântului Ioan Gura de Aur) împartășindu-i pe apostoli cu Trupul și Sângele Sau și poruncindu-le *"Sa faceți aceasta întru pomenirea Mea"* (I Cor. 11, 23-26).

Liturghia credinciosilor este actualizarea celor patru acte împlinite de către Mântuitorul la Cina cea de Taină

O analiză atentă a relatărilor scripturistice (Matei 26, 28; Marcu 14, 22-24; Luca 22, 19-20; I Cor. 11, 23-26) privind cele savârșite de Mântuitorul Iisus Hristos la Cina cea de Taină în legătură cu instituirea Sfintei Euharistii ne descoperă șapte acțiuni: a luat pâinea, a mulțumit și binecuvântat, a frânt, a dat, a luat paharul, a mulțumit și a binecuvântat, a dat. Aceste acțiuni se concentrează în patru acte fundamentale: a luat (pâinea și paharul), a mulțumit și binecuvântat (pâinea și paharul), a frânt (pâinea) și a dat (Trupul și Sângele Sau). Recunoaștem aceste acte la înmulțirea pâinilor în pustie (Matei 14, 19; 15, 36) când Euharistia a fost prefigurată. Apoi le întâlnim la Euharistia savârșită de Mântuitorul după învierea Sa din morți la Emaus cu cei doi ucenici Luca și Cleopa *"când a stat împreună cu ei la masă, luând El pâinea, a binecuvântat și, frângând, le-a dat lor"* (Luca 24, 30).

Liturghia credinciosilor, fiind o actualizare a Cinei celei de Taină, este, implicit, în părțile sale principale o actualizare a acestor patru acte împlinite de către Mântuitorul (1) și anume: Intrarea Mare (a luat), Anafora (a mulțumit și a binecuvântat), Frângerea (a frânt) și Împartășirea (a dat).

Intrarea Mare a ajuns astăzi, de la un ritual simplu, la o solemnitate deosebită

Intrarea Mare, actualizarea luării pâinii și a paharului (cu vin) de către Mântuitorul, constă în aducerea darurilor de pâine și vin și așezarea lor pe Sfânta Masă. La origine era un act extrem de simplu împlinit de către diaconi fără un ceremonial special.

În urma studiului sistematic al documentelor și vestigiilor arheologice din primele secole creștine, Robert Taft, profesor de Liturgică la Institutul Pontifical Oriental din Roma, a demonstrat netemeinicia opiniei, curente până de curând, potrivit căreia credincioșii își aduceau darurile individuale de pâine și vin la altar într-o formă mai mult sau mai puțin ritualizată, numai după plecarea catehumenilor. El a arătat că practica ortodoxă actuală a aducerii de către credincioși a darurilor însoțite de pomelnice încă de la începutul Liturghiei este cea originară, fiind prezentă întotdeauna în Orient. Deosebirea față de primele secole creștine constă în aceea că, dacă acum darurile sunt aduse la proscomidiarul care este alături de altar, la început ele erau aduse în skevofilakion, o încăpere distinctă de restul bisericii situată de obicei în apropierea intrării. Aici darurile erau primite de către diaconi, erau selectate cele destinate Sfintei Jertfe iar după încheierea Liturghiei catehumenilor erau duse tot de către diaconi pe Sfânta Masă. Se pare chiar că darurile erau aduse în timp ce credincioșii își dădeau sărutul păcii (2).

Începând din secolul al IV-lea ritualul Intrării Mari se amplifică tot mai mult pe măsura ce i se atribuie o simbolistică tot mai complexă ajungând în cele din urmă la o solemnitate deosebită fiind cel mai dezvoltat ritual din punct de vedere ceremonial al Sfintei Liturghii (3). Ca urmare, în evlavie populară Intrarea Mare este receptată ca unul dintre cele mai sacre și impresionante momente ale slujbei. După iconoclastism a fost considerată un element atât de caracteristic și definitoriu al întregii slujbe încât, potrivit canonului iconografic, icoana Sfintei Liturghii prezintă procesiunea cu Cinstitele Daruri din cadrul Intrării Mari (4).

Intrarea Mare cuprinde o serie de ritualuri pregătitoare pentru aducerea sfintei jertfe

În prezent Intrarea Mare, ca parte principală a Liturghiei credincioșilor, cuprinde o serie de ritualuri pregătitoare pentru anafora liturgică care constau în pregătirea duhovnicească a slujitorilor și credincioșilor și pregătirea materială a altarului și a darurilor pentru aducerea sfintei jertfe. Vom prezenta în continuare aceste ritualuri așa cum sunt săvârșite ele astăzi în Biserica Ortodoxă Română (5) urmând ca în articolele următoare să ne oprim asupra fiecăruia.

După ecfonisul celei de a doua rugăciuni pentru credincioși (*"Ca sub stăpânirea ta totdeauna fiind păziți Tie slava să înălțăm..."*) cântăreții încep intonarea Imnului heruvic, o cântare amplă, patrunzătoare în care melodia lină, dând putere cuvintelor, are un rol esențial pentru transpunerea credincioșilor într-o stare sufletească potrivită aducerii sfintei jertfe: *"Noi care pe heruvimi cu taina închipuim și facătoare de viață Treimi întreit sfânta cântare aducem, toată grija cea lumească acum să o lepădam"*.

În acest timp preotul rostește în taină, pentru sine, rugăciunea *"Nimeni nu este vrednic..."* marturisindu-și nevrednicia pentru slujirea ce îi stă în față și încredințându-se cu smerenie lui Hristos *"Cel ce aduce și Cel ce se aduce, Cel ce primește și Cel ce se împarte"*. Apoi, închinându-se, spune împreună cu diaconul de trei ori textul complet al cântării heruvimice. Protosul cadește în continuare altarul, iconostasul și credincioșii pregătind intrarea Cinstitelor Daruri. Buna mireasmă a tămâiei se adaugă astfel cântării line, icoanelor și luminii discrete a candelor și lumânărilor creând o atmosferă care să stimuleze și simțurile pentru o participare totală la slujba *"lepdând toată grija cea lumească"*. De altfel în slujba ortodoxă, ca în nici un alt rit liturgic, impresia, impactul estetic al ceremonialului sau impunător, hieratic este de o importanță fundamentală (6).

Clericii se închină înaintea Sfintei Mese, sarută antimisul, crucea și Sfânta Masă și își cer iertare unii de la alții și de la popor. Merg la procomidiar, preotul îi pune diaconului care are cadelnita Sfântul Aer pe umeri, îi dă Sfântul Disc și, luând el însuși Sfântul Potir, pornesc în procesiune prin biserică precedați de paracliseri cu lumânări în mână. Cântarea heruvicului se întrerupe și preotul și diaconul se roagă, asemenea tâlharului de pe cruce, ca Domnul Dumnezeu să-i pomenească întru împărăția sa pe cei ce au adus și pe cei pentru care s-au adus acele cinstite daruri, pe episcop, pe clerici, pe conducători, pe ctitori, pe cei adormiți și pe toți cei prezenți la slujba. Apoi intră în altar și așază cinstitele daruri pe Sfânta Masă în timp ce cântarea continuă cu putere: *"Ca pe Împăratul tuturor să-l primim, pe Cel, de cetele îngeresti, nevazut înconjurat. Aliluia. Aliluia. Aliluia!"*.

La Liturghia arhierască episcopul nu iese în procesiune ci, după ce dă Sfântul Disc diaconului iar Sfântul Potir celui dintâi dintre preoți, trece în dreptul ușilor împăratești pentru a primi Cinstitele Daruri, a face pomenirile și a le așeza pe Sfânta Masă.

După așezarea darurilor pe Sfânta Masă ele sunt acoperite cu Sfântul Aer și cadite iar protosul (episcop sau preot) rostește rugăciunea punerii în față în timp ce diaconul începe ectenia cererilor cu cererea specială pentru darurile puse în față.

Intrarea Mare este actul jertfelnic al Bisericii de a-l oferi lui Dumnezeu ofranda vieții noastre și participare la jertfa lui Hristos

Actul aducerii darurilor la Sfântul Altar în cadrul Intrării Mari a reprezentat încă de la început, cu toată simplitatea ritualului, actul jertfelnic al Bisericii de a-l oferi lui Dumnezeu ofranda vieții noastre. Dezvoltarea ritualului până la forma de azi a accentuat acest simbolism.

Hristos S-a jertfit pe Sine o dată pentru totdeauna cuprinzându-ne pe toți în jertfa Sa. Jertfa este expresia firească a dragostei adevărate, însăși taina Sfintei Treimi fiind taina jertfei desăvârșite pentru că este taina dragostei desăvârșite. Jertfa desăvârșită a lui Hristos a făcut posibilă restaurarea noastră în

starea de jertfelnicie. Noi suntem chemati ca, la rândul nostru, sa ne jertfim lepadându-ne cu totul de egoismul nostru si daruindu-ne în Hristos lui Dumnezeu pentru a învia împreuna cu El. Viata Bisericii, fiind viata Lui în noi si viata noastra în El este, în mod necesar, o viata jertfelnica, o îndreptare iubitoare eterna spre Dumnezeu. Jertfa lui Hristos implica asadar jertfa noastra ca atitudine esentiala si act esential al Bisericii, noua umanitate restaurata (7).

Prin pregatirea Cinstitelor Daruri la Proskomidie jertfele individuale ale fiecaruia, concretizate în darurile de pâine si vin, s-au unit în jertfa Bisericii si aceasta jertfa a Bisericii este aratata ca fiind împartasire din jertfa lui Hristos. Acum, prin aducerea cinstitelor daruri pe Sfânta Masa, Biserica se aduce pe sine însasi, ceea ce înseamna ca aduce pe Hristos, caci Biserica este Trupul Lui, iar El este Capul Bisericii. Dar Hristos însusi este "*Cel ce aduce si Cel ce Se aduce*". Astfel jertfa noastra, jertfa Bisericii, este jertfa lui Hristos (8). Prin ofranda euharistica noua ni se da nepretuita posibilitate de a participa la jertfa lui Hristos, la ofranda Sa unica, împlinindu-ne vocatia jertfitoare. Intrarea Mare ne constientizeaza ca cel ce a venit la Liturghie sa primeasca si nu sa daruiasca nu a înțeles ca a fi madular al Bisericii înseamna, înainte de toate, participa la jertfa lui Hristos.

În decursul timpului Intrarii Mari i se adauga o simbolistica tot mai complexa, fapt care a influentat la rândul sau dezvoltarea ritualului. Astfel, la sfârșitul secolului al IV-lea, Teodor de Mopsuestia vede în Intrarea Mare purtarea solemnă a trupului mort al Mântuitorului spre mormânt (9). Alții o considera o punere în scena liturgică a intrării triumfale a Domnului în Ierusalim (10) sau chiar un simbol al celei de a doua veniri a Mântuitorului (11).

În încheierea acestei priviri sumare asupra istoricului, rânduiei si semnificatiei Intrarii mari putem spune împreuna cu Sfântul Maxim Marturisitorul ca acest ritual simbolizeaza "*începutul si sfârșitul învățaturii celei noi, care ni se va împartasi în cer, cu privire la iconomia lui Dumnezeu cea către noi si descoperirea tainei mântuirii noastre, care se afla în adâncurile nepatrunse ale tainei dumnezeiesti*" (12).

Note:

1. Gregory Dix, The Shape of the Liturgy, London, 1945, p.48
2. Robert Taft, Great Entrance. A history of the Transfer of Gifts and other Preanaphoral Rites of the Liturgy of St. John Chrysostom, second edition, Roma, 1978, p. 11-50
3. Ibidem, p. 3
4. Dionisie de Furna, Erminia picturii bizantine, Bucuresti, 2001, p. 183, 5. G. Millet, Monuments de l'Athos, Paris, 1927, p. 64
5. Desi în partile esentiale ritualul este acelasi, totusi exista diferente în ceea ce priveste practica diferitelor Biserici Ortodoxe distingându-se un ritual grec, unul slav si chiar unul românesc care a suportat influente din ambele parti
6. Robert Taft, Great Entrance, p. 10
7. Alexander Schmemmann, Liturgy and Life, New York, 1983, p. 50
8. Alexandre Schmemmann, Euharistia. Taina Împaratiei, Ed. Anastasia, Bucuresti, p. 126
9. Cateheza XV baptismala, la Pr. Ene Braniste, Liturgica speciala, p. 356.
10. Sf. Gherman al Constantinopolului, Nicolae Cabasila
11. Sfântul Simeon al Tesalonicului
12. Mystagogia, XVI

Nimeni nu este vrednic...

Unul dintre scopurile principale ale ritualurilor Intrării mari este pregătirea duhovnicească a slujitorilor pentru aducerea Sfintei Jertfe. Un loc important în acest sens îl ocupa rostirea în taina de către preot a rugăciunii "*Nimeni nu este vrednic*" după ecfonisul "*Ca sub stapânirea ta totdeauna fiind paziti, Tie slava sa înaltam, Tatalui si Fiului si Sfântului Duh...*" al celei de a doua rugăciuni pentru credincioși, în timp ce credincioșii intonează Heruvicul.

Rugăciunea este rostită de către preot pentru sine

Rugăciunea din timpul cântării heruvimice, deși apare în cele mai vechi manuscrise liturgice, nu face parte din structura originală a Liturghiei. Este probabil o rugăciune de origine monastică, adoptată la Marea Biserică (Sfânta Sofia) din Constantinopol în a doua jumătate a secolului al X-lea. Ea dublează oarecum atât rugăciunea punerii înainte spusă după asezarea darurilor pe Sfânta Masă cât și rugăciunile pentru credincioși, subliniind și dezvoltând ideile cuprinse în acestea. Cuprinzând numeroase citate și aluzii scripturistice, se distinge de celelalte rugăciuni ale Sfintei Liturghii atât prin faptul că este adresată lui Hristos și nu lui Dumnezeu Tatăl cât și prin faptul că este rostită de către preot pentru sine, la persoana singular, și nu în numele comunității.

Răspunderea personală a preotului pentru plinătatea vieții bisericești

Înainte de aducerea darurilor pe Sfânta Masă și savârșirea jertfei fără de sânge, rugăciunea "*Nimeni nu este vrednic*", de o frumusețe și profunzime aparte, exprimă cutremurul cu care preotul trebuie să-și împlinească marea slujire, conștiința nevredniciei sale și a nevoii de a primi ajutorul de sus.

În același timp ea îi atrage atenția preotului asupra răspunderii personale pe care o are, căci numai hirotonia nu îl face în mod automat un slujitor vrednic. "Biserica nu neagă validitatea tainelor savârșite de orice popă, fie bun, fie rău, însă Biserica totodată cunoaște și toată înfricosătatea realității a dependenței vieții bisericești de demnitatea sau nedemnitatea acelora cărora le este încredințată iconomia tainelor lui Dumnezeu".

Asadar, ceea ce trebuie să căutăm nu este minimul, validitatea, ci plinătatea vieții în Hristos trăită în Biserică în slujbe și, în mod deosebit, în Sfânta Liturghie.

E nevoie ca fiecare, preot sau laic, să se străduiască ca, în puterea Sfântului Duh, să se ridice la înălțimea slujirii sale. De aceea rugăciunea preotului pentru sine se completează în mod fericit cu cântarea heruvimică ce ne îndeamnă pe toți să lepădam toată grija cea lumească pentru a-L putea primi pe Hristos.

Tâlcuirea rugăciunii

Nimeni dintre cei legați cu pofte și cu desfătări trupești nu este vrednic să vină, să se apropie, sau să slujească Tie, Împăratul Slavei (Psalm 23, 7-10); căci a sluji Tie este lucru mare și înfricosător chiar pentru puterile cele cerești.

Rugăciunea debutează cu afirmarea neputinței oricărei fapturi omenesti de a se ridica la vrednicia slujirii lui Dumnezeu "*căci este lucru mare și înfricosător*" chiar și pentru îngerii. De altfel Heruvicul ne avertizează că, participând la Sfânta Liturghie, noi închipuim puterile îngeresti. Titlul de Împărat al slavei este preluat din Psalmul 23, 7-10 unde se precizează că Împăratul slavei este "*Domnul (Yahve) Cel tare și puternic, Domnul Cel tare în război*". Aplicând lui Hristos, caruia îi este închinată rugăciunea, această titulatură, noi afirmăm implicit dumnezeirea sa.

Dar totusi, pentru iubirea Ta de oameni cea negrita si nemasurata, nemutat si neschimbat Te-ai facut om, si Arhiereu Te-ai facut noua, si, ca un Stapân a toate, ne-ai dat slujba sfânta a acestei jertfe liturgice si fara de sânge.

Cunoscând neputinta omeneasca, "*Dumnezeu asa a iubit lumea, încât pe Fiul Sau Cel Unul-Nascut L-a dat ca oricine crede în El sa nu piara, ci sa aiba viata vesnica*" (Ioan 3, 16). Potrivit învățăturilor formulate la sinoadele III si IV ecumenice (431 respectiv 451), Fiul lui Dumnezeu s-a facut om adevarat însa a ramas si Dumnezeu adevarat, firea omeneasca unindu-se cu cea dumnezeiasca în persoana Mântuitorului Iisus Hristos neamestecat si neschimbat, neîmpartit si nedespartit. Rugaciunea noastra preia termenul *atreptos* (neschimbat) al acestei definitii dogmatice pentru a sublinia unirea celor doua firi în persoana Mântuitorului.

Hristos, aducându-se pe Sine însusi ca jertfa unica si atotcuprinzatoare, S-a aratat a fi Arhiereu desavârșit: "*sfânt, fara de rautate, fara de pata, osebit de cei pacatosi, si mai presus decât cerurile*" (Evrei 7, 26). El este Arhiereul nostru cel mare care a strabatut cerurile (Evrei 4, 15) si care, fiind Dumnezeu adevarat si om adevarat, poate suferi cu noi în slabiciunile noastre, ispitit întru toate dupa asemanarea noastra, afara de pacat (Evrei 4, 16). Preotia lui Hristos se împlineste vesnic în Biserica fiindca El "*a dat preotului sfânta slujire vazuta a jertfei liturgice fara de sânge, adica l-a facut organ constient prin care El însusi își actualizeaza jertfa de pe Golgota în mod nesângeros spre împartasirea credinciosilor cu ea sub chipuri vazute*".

Ca singur Tu, Doamne Dumnezeul nostru, stapânești cele ceresti si cele pamântesti (I Paral 29, 11), Care Te porti pe scaunul cel de heruvimi, Domn al serafimilor si Împaratul lui Israel (Sofonie 3, 15; Ioan 1, 49), Cel ce singur esti Sfânt si întru sfinti Te odihnesti (Isaia 57, 15).

Rugaciunea insista asupra faptului ca Arhiereul nostru, Cel care este alaturi de noi în slabiciunile noastre si a încredintat preotului slujirea vazuta a jertfei celei fara de sânge, este Dumnezeu cel Atotputernic, Cel singur Sfânt. Pentru a exprima cu cât mai multa putere acest lucru sunt preluate sau parafrazate o serie de expresii biblice care ni-l descopera pe Dumnezeu. Ne alaturam lui David care îl slaveste pe Dumnezeu spunând: "*Toate câte sunt în cer si pe pamânt sunt ale Tale; a Ta este, Doamne, împaratia si Tu esti mai presus de toate, ca unul ce împaratești peste toate*" (I Paral 29, 11). Iar proorocul Sofonie îl numeste Împaratul lui Israel (Sofonie 3, 15), expresie preluata de Natanael pentru a-L numi pe Hristos (Ioan 1, 49).

Deci pe Tine Te rog, Cel ce Singur esti bun (Matei 19, 17) si bine-ascultator, cauta spre mine pacatosul si netrebnicul robul Tau (Luca 17, 10) si îmi curateste sufletul si inima de cugete viclene (Evrei 10, 22); si învredniceste-ma (II Corinteni 3, 6), cu puterea Sfântului Tau Duh, pe mine, cel ce sunt îmbracat cu harul preotiei, sa stau înaintea Sfintei Tale Mese acesteia, si sa jertfesc Sfântul si Preacuratul Tau Trup si Sfântul Sânge. Caci la Tine vin, plecându-mi grumajii mei si ma rog Tie: sa nu întorci fata Ta de la mine (Psalm 142, 7), nici sa ma lepezi dintre slujitorii Tai (Înt 9, 4), ci binevoieste sa-ti fie aduse darurile acestea de mine, pacatosul si nevrednicul robul Tau.

În fata lui Dumnezeu, despre Care Însusi Hristos ne spune ca este Cel singur bun (Matei 19, 17), preotul se vede asa cum este adica pacatos, plin de cugete viclene, sluga netrebnica ce încearca sa faca ceea ce este dator sa faca (Luca 17, 10). Realizând cât este de nevrednic își pune nadejdea în Cel care l-a chemat la slujirea aceasta îmbracându-l în harul preotiei cerând sa-l învredniceasca, precum pe Sfântul Apostol Pavel (II Corinteni 3, 6), sa fie slujitor al Sau si sa aduca Sfânta Jertfa.

Ca Tu esti Cel ce aduci si Cel ce Te aduci (esti adus), Cel ce primești si Cel ce Te împarti (esti împartit), Hristoase Dumnezeul nostru, si Tie slava înaltam, împreuna si Celui fara de început al Tau Parinte si Preasfântului si Bunului si de viata facatorului Tau Duh, acum si pururea si în vecii vecilor. Amin.

Încheierea rugaciunii ni-L descopera pe Hristos în mijlocul Bisericii Sale ca adevarat slujitor al Sfintei Liturghii, în acelasi timp jertfitor, jertfa si primitor al jertfei. Pentru a exprima aceasta sunt folosite patru participii preluate dintr-o omilie a lui Teofil al Alexandriei (atribuita initial Sfântului Chiril al Alexandriei) rostita în Joia Mare a anului 400: "*Cel ce aduci si Cel ce Te aduci (esti adus), Cel ce primesti si Cel ce Te împarti (esti împartit)*". Folosirea celui de al treilea participiu (Cel ce primesti) a dat nastere la mijlocul secolului al XII-lea, la o puternica controversa teologica ca urmare a contestarii calitatii de primitor a jertfei a lui Hristos de catre un oarecare Soterikhos Panteugenes, candidat pentru scaunul de patriarh al Antiohiei. Doua sinoade tinute la Constantinopol în 1156 si 1157 au exprimat învatatura ortodoxa potrivit careia Iisus Hristos în Euharistie si pe Cruce ca om se aduce lui Dumnezeu iar ca Dumnezeu primeste aceasta jertfa în unire cu Tatal si cu Duhul.

Preotul nu se separa de credinciosi

Preotul este organul vazut prin care Hristos aduce si este adus ca jertfa de unde se vede înca o data responsabilitatea lui înfricosatoare. Dar preotul nu monopolizeaza slujirea. El devine organ vazut prin care lucreaza Hristos în virtutea hirotoniei prin care primeste preotia Mântuitorului pe care Acesta a încredintat-o Bisericii, Trupul Sau. Toti slujesc la Liturghie, fiecare însa în rândul treptei sale si fara ca slujirile sa se confunde. Preotul nu se separa de credinciosi în aducerea Sfintei Jertfe ci este întâi-statatorul adunarii euharistice afirmând prin aceasta unirea tuturor, clerici si laici, în slujirea Sfintei Liturghii.

Note:

1. Robert Taft, Great Entrance. A history of the Transfer of Gifts and other Preanaforal Rites of the Liturgy of St. John Chrysostom, second edition, Roma, 1978, p. 120-134
2. Doar înca trei rugaciuni ale Liturghiei sunt adresate lui Hristos: rugaciunea antifonului al III-lea, Rugaciunea de dinainte de Evanghelie si rugaciunea înaltarii Sfântului Agnet
3. Alexandre Schmemmann, Euharistia. Taina Împaratiei, Ed. Anastasia, Bucuresti, p. 121
4. Pr. Prof. Dr. Dumitru Staniloae, Spiritualitate si comuniune în Liturghia ortodoxa, Craiova, 1986, p. 227
5. M. Richard, Une homelie de Theophile d'Alexandrie sur l'institution de l'Eucharistie în Revue d'Histoire Ecclesiastique XXXIII (1937), p. 46-56
6. Pentru amanunte vezi Roman Zuzec, Cristologie et soteriologique de la priere de l'hymne de cherubins în Le Christ dans la liturgie. Conferences Saint-Serge, Roma, 1981, p. 363-376

Heruvicul

Element caracteristic al Intrării Mari, cu mare impact asupra credinciosilor, Heruvicul este cântarea lentă și mare, intonată la strună în care melodia și cuvintele se unesc pentru a ne pregăti duhovnicește să-L primim pe Hristos, Împăratul tuturor, Care se jertfește pentru noi. Denumirea de Heruvic sau Imn heruvimic vine de la afirmatia acestei cântări că noi, cei care participăm la Sfânta Liturghie, îi închipuim tainic pe heruvimii care intonează cântarea întreit sfântă "*facatoarei de viață Treimi*". Prin extensie tot denumirea de Heruvic se folosește și pentru imnele speciale care se cântă în timpul Intrării Mari în Joia și Sâmbăta Mare și anume "*Cinei Tale celei de Taină*" și respectiv "*Să taci tot trupul*". Conceput inițial să fie cântat continuu, heruvicul este întrerupt, din secolul al XII-lea de pomenirile rostite de preot cu voce tare, păstrându-și însă unitatea.

Heruvicul a fost introdus în anul 574

Heruvicul nu a fost prezent de la început în rânduiala Sfintei Liturghii ci a fost introdus doar în a doua jumătate a secolului al VI-lea. În primele secole, ritualul Intrării Mari fiind foarte simplu, darurile erau aduse de către diaconi în tăcere, în timp ce credincioșii își dădeau sărutul pacii. Spre sfârșitul secolului al IV-lea, deși aducerea darurilor capătă o solemnitate deosebită fiind interpretată ca purtarea lui Hristos spre patimă și mormânt, ea se savârșește în continuare în tăcere. Aceasta tăcere, considera Teodor de Mopsuestia, este impusă de reculegerea și teama cu care trebuie să participăm la acest moment (1).

Istoricul Cedrenus, în lucrarea sa *Historiarum compendium* (secolul XI) ne informează că Imnul heruvimic a fost introdus în timpul împăratului bizantin Iustin II (565-578) în anul 574, patriarh fiind Ioan III Scolasticul (565-577). Tot atunci s-a hotărât ca în Joia Mare să se cânte imnul "*Cinei Tale celei de Taină*".

Profesorul Robert Taft a lansat ipoteza că înainte de introducerea heruvicului se cântau antifonic (2), cu refrenul Aliluia, versetele 7-10 ale Psalmului 23: "*Ridicați, capetenii, portile voastre și va ridicați portile cele vesnice și va intra Împăratul slavei. Cine este acesta Împăratul slavei? Domnul Cel tare și puternic, Domnul Cel tare în război. Ridicați, capetenii, portile voastre și va ridicați portile cele vesnice și va intra Împăratul slavei. Cine este acesta Împăratul slavei? Domnul puterilor, Acesta este Împăratul slavei*". În anul 574, susține el, Heruvicul propriu-zis s-a adăugat refrenului Aliluia. În perioada următoare, până în secolul al X-lea, s-a renunțat la versetele din psalmi rămânând doar Imnul heruvimic și Aliluia (3).

Cântarea "*Să taci tot trupul*" este preluată din rânduiala Liturghiei Sfântului Iacob, înlocuind din secolele XI-XII, Heruvicul obișnuit la Liturghia Sfântului Vasile cel Mare din Sâmbăta Mare.

Adverbul "acum" exprima imperativul lepadării imediate a grijii lumesti

Textul românesc al Heruvicului este o traducere a variantei slave a acestuia:

"*Noi care pe heruvimi cu taină închipuim și facatoarei de viață Treimi întreit sfântă cântare aducem, toată grija cea lumească acum să o lepadăm... ca pe Împăratul tuturor să-L primim, pe Cel, de cetele îngeresti, nevăzut înconjurat. Aliluia. Aliluia. Aliluia.*"

Diferența față de textul grecesc actual constă în prezenta adverbului "*acum*" și în folosirea expresiei "*aducem*" (cântarea întreit sfântă) în loc de "*cântăm*".

Manuscrisele vechi ale Sfintei Liturghii nu cuprind de obicei textele cântărilor ci doar ale rugăciunilor de aceea este greu de reconstituit textul original al Heruvicului. Totuși analiza manuscriselor care cuprind

aceasta cântare ne indica prezenta adverbului "acum" în textul grecesc pâna prin secolul al XVI-lea. Asadar varianta slava pastreaza forma veche a imnului. Reintroducerea acestui adverb în ultima editie a Liturghierului românesc (2000) este salutara deoarece el întareste mesajul Heruvicului exprimând imperativul lepadarii imediate, "acum", a grijii lumesti pentru a putea aduce cântarea întreit sfânta si a-L primi pe Împaratul tuturor.

Varianta slava "aducem" (cântarea întreit sfânta) vine probabil din confuzia lui prosagontes (aducem) cu prosadontes (cântam) întâlnit în toate manuscrisele grecesti. Totusi nu este gresit a spune ca "aducem" cântarea întreit sfânta având în vedere faptul ca si în alte contexte se vorbește despre aducerea unei cântari (de exemplu în rugaciunea trisaghionului).

Heruvicul ne descopera slava si puterea Împaratiei cerurilor care ni s-a deschis în Hristos

Tema centrala a Heruvicului este legata de semnificatia Intrarii Mari. Prin aducerea darurilor la altar Biserica se aduce pe sine însasi facându-se partasa jertfei lui Hristos pentru ca ea este Trupul Lui. Dar Hristos însusi este "Cel ce aduce si Cel ce Se aduce, Cel ce primește si Cel ce Se împarte".

Asadar Intrarea Mare este o expresie simbolica a asumarii jertfei de catre Hristos si a participarii noastre la aceasta jertfa perceputa ca o intrare triumfala a Împaratului tuturor înconjurat de puterile îngeresti. "Împaratul tuturor se jertfeste aratându-ne adevarata stapânire pe care o câștiga prin aceasta peste suflute ca Cel mai adevarat Împarat. Este paradoxul Împaratului care se jertfeste aratând marea putere a lui Dumnezeu care ridica lumea din haos prin iubire si în vederea unei iubiri vesnice si fericite în Împaratia Sfintei Treimi"(4). Dumnezeu, sculându-L pe Hristos din morti si asezându-L de-a dreapta Sa în ceruri "toate le-a supus sub picioarele Lui, si, mai presus de toate, L-a dat pe El cap Bisericii" (Efeseni 1, 20-22). Heruvicul ne descopera slava si puterea Împaratiei cerurilor care ni s-a deschis în Hristos noua, membrilor Bisericii, unindu-ne cu puterile îngeresti în slavirea Treimii,.

Heruvicul este o introducere la Liturghia credinciosilor pregatindu-ne pentru împartasirea cu Hristos

În evlavia populara Heruvicul este perceput de regula ca referindu-se strict la Intrarea Mare înțelegând ca urmare prin primirea "Împaratului tuturor" întâmpinarea procesiunii Intrarii Mari. Astfel uneori se ajunge la exagerari nemaifacându-se diferenta între darurile consacrate si cele neconsacrate. Dupa cum observa Nicolae Cabasila, unii se închina darurilor purtate la Vohodul Mare socotindu-le drept Trup si Sânge al Lui Hristos (5). Probabil din acelasi motiv unii credinciosi doresc sa fie atinsi pe cap cu Sfântul Potir.

Dar Heruvicul nu se refera doar la Intrarea Mare. Analiza textului sau scoate în evidenta faptul ca acesta este o introducere la întreaga actiune liturgica ce urmeaza, de la anafora la împartasire. Aceasta interpretare a imnului heruvic este confirmata de patriarhul Eutihie al Constantinopolului care (în sec. VI) protesteaza împotriva celor care credeau ca psalmul cântat atunci în timpul Intrarii mari se refera strict la acea procesiune (6). Teodor de Andida interpreteaza în acelasi sens: "Imnul heruvic, care se cânta, îndeamna pe toti sa fie mai cu luare aminte de acum si pâna la sfârșitul Liturghiei, lasând toata grija de aici, ca sa primeasca pe Marele Împarat, prin împartasire"(7). Aceasta interpretare a fost preluata în Comentariul lui Sofronie al Ierusalimului si interpolata în cel al Sfântului Gherman al Constantinopolului.

Termenul grecesc folosit pentru primirea lui Hristos este *ipodehomai*, care înseamna a primi în comuniune, a se împartasi, la forma de participiu viitor (*ipodexomenoi*). Acest termen este folosit în mod curent pentru împartasirea cu Trupul si Sângele Domnului iar forma de participiu viitor ne arata ca se refera la împartasirea care va urma în cadrul Liturghiei.

Privind Heruvicul nu ca pe o parte izolata a Liturghiei ci în legatura cu ceea ce va urma, ca o pregatire pentru anafora si Împartasire înțelegem ca cântarea întreit sfânta pe care o aducem închipuindu-i tainic pe heruvimi este imnul îngeresc "Sfânt, Sfânt, Sfânt, Domnul Savaot..." pe care îl vom cânta în timpul

anaforalei. Iar îndemnul de a lepada toata grija lumeasca este o anticipare a exclamatiei "*Sus sa avem inimile!*" de dinainte de anafora.

Asadar Imnul heruvimic îi învata pe credinciosi ca ei, care vor cânta cântarea întreit sfânta a heruvimilor (Sfânt, Sfânt, Sfânt Domnul Savaot... din timpul anaforalei) trebuie sa lase toata grija cea lumeasca (sus sa avem inimile) ca sa-L primeasca pe Hristos prin împartasire.

Aceiasi invatatura este exprimata si de cele doua heruvice speciale din Sâmbata si Joia Mare:

Sa taca tot trupul omenesc si sa stea cu frica si cu cutremur si nimic pamântesc întru sine sa nu gândeasca (cu alte cuvinte sa lepadam toata grija lumeasca, sus sa avem inimile); ca Împaratul împaratilor si Domnul domnilor merge sa se junghie si sa se dea spre mâncare credinciosilor (împartasirea). Si merg înaintea Lui cetele îngeresti, cu toata capetenia si puterea, heruvimii cei cu ochi multi si serafimii cei cu câte sase aripi, fetele acoperindu-si si cântând cântarea: Aliluia, Aliluia, Aliluia.

Heruvicul din Joia Mare exprima faptul ca întreaga Liturghie a credinciosilor este o actualizare a Cinei celei de Taina. Astfel si acest heruvic este o pregatire pentru restul slujbei: Cinei Tale celei de Taina, Fiul lui Dumnezeu, astazi partas ma primeste, ca nu voi spune vrajmasilor Tai Taina Ta, nici sarutare îti voi da ca luda, ci ca tâlharul marturisindu-ma strig Tie: Pomeneste-ma, Doamne, întru Împaratia Ta.

În concluzie putem spune ca Heruvicul este o pregatire pentru întreaga Liturghie a credinciosilor atragându-ne atentia asupra privilegiului înfricosator de a participa la aceasta alaturi de puterile îngeresti si închipuind tainic pe heruvimi. Scopul acestei participari este primirea lui Hristos, Împaratul tuturor, prin împartasire. Pentru a ne face vrednici de aceasta este nevoie sa lepadam toata grija cea lumeasca.

Note:

1. Omilia 15, 24 la Robert Taft, Great Entrance. A history of the Transfer of Gifts and other Preanaforal Rites of the Liturgy of St. John Chrysostom, second edition, Roma, 1978, p. 36
2. Cântarea antifonica consta în cântarea alternativa a versetelor din psalm si a refrenului
3. Robert Taft, Great Entrance. A history of the Transfer of Gifts and other Preanaforal Rites of the Liturgy of St. John Chrysostom, second edition, Roma, 1978, p. 68-118
4. Pr. Prof. Dr. Dumitru Staniloae, Spiritualitate si comuniune în Liturghia ortodoxa, Craiova, 1986, p. 230
5. Nicolae Cabasila, Tâlcuirea Dumnezeiestii Liturghii, XXIV, Bucuresti, 1989, p. 64
6. Epistola catre papa Vigiliu despre Pasti si Sf. Euharistie, 8 (P.G.) t LXXXVI, col. 2400-2410), la E. Braniste, Liturgica speciala, p. 305.
7. Comentariul liturgic al lui Teodor, episcop de Andida, XVIII, trad. de Pr. Nic. Petrescu în BOR, nr. 3-4/1971, p.310

Procesiunea cu Cinstitele Daruri

Ritualul central al Intrării Mari îl constituie procesiunea cu darurile de pâine și vin care începe de la Proskomidiar, continuă prin biserică și se încheie cu asezarea darurilor pe Sfânta Masă. Acest ritual da sensul întregii parti a Liturghiei cunoscută sub denumirea de Intrarea Mare ca actualizare a luării pâinii și vinului de către Mântuitorul Hristos la Cina cea de Taină.

Cadirea simbolizează jertfa bine primită de Dumnezeu

Un rol important în procesiunea cu Cinstitele Daruri îl are cadirea. Astfel aducerea darurilor este pregătită de tămâierea altarului, iconostasului și a credincioșilor. Cadelnita este purtată în procesiune iar darurile sunt cadite după asezarea lor pe Sfânta Masă.

Credinciosul ortodox de azi, familiarizat cu folosirea din plin a tămâiei în slujbă ar putea fi surprins să afle că mult timp tămâia nu a fost acceptată în cultul creștin fiind asociată cu jertfele păgâne, idolești (1). Doar din secolul al IV-lea, când nu mai era pericolul confuziei cu jertfele păgâne, tămâia este introdusă în cult ajungând curând un element important al slujirii creștine.

Transformarea prin arderea tămâiei a materiei brute în buna-mireasma ce se înalță la cer este un simbol al jertfei bine-primită de Dumnezeu la care suntem chemați fiecare. Dar noi știm că singura jertfă plăcută lui Dumnezeu este cea a lui Hristos Care S-a dat pe Sine Însuși pentru viața lumii și ne-a adunat pe toți în jertfa Sa. De aceea numai în Hristos și în puterea Duhului Sfânt pe care El ni l-a daruit putem ca *"pe noi însine și unii pe alții și toată viața noastră"* să i-o aducem lui Dumnezeu jertfă *"întru miros de bună mireasma duhovnicească"*. Intrarea Mare exprimă tocmai actul nostru jertfelnic de a-i oferi lui Dumnezeu ofranda vieții noastre ca participare la jertfa lui Hristos. De aceea cadirea pregătește și însoțește acest ritual întărindu-i simbolismul.

Inițial se tămâiau doar Cinstitele Daruri înainte de ridicarea lor de la Proskomidiar și după asezarea lor pe Sfânta Masă, cadelnita fiind purtată în procesiune. În urma Proskomidiei Cinstitele Daruri sunt chipuri (antitypa) ale Trupului și Sângelui Domnului iar pe Sfântul Disc este așezată simbolic întreaga Biserică în jurul lui Hristos în stare de jertfă. Tămâierea lor arată și cinstirea pe care le-o acordăm dar sensul principal rămâne cel de jertfă bine primită de Dumnezeu. De aceea ulterior s-a adăugat cadirea altarului, a iconostasului și a credincioșilor. În vechime cadirea o făcea diaconul, rânduială păstrată de ruși până astăzi. La noi, ca de altfel și la greci, s-a luat obiceiul ca să cadească protosul.

Dincolo de semnificația sa simbolică, buna mireasma a tămâiei, împletindu-se cu cântarea lina a Heruvicului, cu lumina caldă a candelor și a lumânărilor se adaugă frumuseții lumii transfigurate de har revelată de arhitectura locasului, de icoane și fresce, antrenând participarea noastră totală, nu numai cu mintea ci și cu inima și cu toate simțurile trupesti la taina jertfei, lepădând toată grija lumească pentru a-L primi pe Împăratul tuturor.

Spalarea mâinilor arată curăția cerută celor ce slujesc

Atunci când slujește episcopul, după cadire, ca o pregătire pentru aducerea sfintei jertfe, acesta își spală mâinile, semn al curăției cerută celor ce slujesc la altar. Până în secolul al XII-lea își spălau mâinile atât episcopul cât și preoții, dar numai după asezarea darurilor pe Sfânta Masă. Din secolele XII-XIII spalarea pe mâini a preoților se muta înainte de Proskomidie, în cadrul intrării Mari spălându-se numai episcopul sau preotul protos în cazul în care nu slujea episcopul. Din secolul al XVI-lea numai episcopul se mai spală în acest moment al slujbei.

La procesiune mult timp au participat numai diaconii

Liturghia fiind Taina Bisericii si Taina lui Hristos, Taina împlinirii Bisericii ca Trup al lui Hristos, ne descopera chipul Bisericii pe care aceasta este chemata sa-l realizeze în viata sa. De aceea slujirea liturgica trebuie sa exprime locul si functia fiecarui madular în Biserica. În acest sens procesiunea cu darurile de pâine si vin a fost înțeleasa la început ca tinând de specificul slujirii diaconilor (2).

Din cartea Faptele Apostolilor (6,1-6) aflam ca instituirea diaconilor în Biserica s-a facut în vederea slujirii la mese. Aceasta slujire culmineaza în slujirea la Masa Domnului, adica la Sfânta Liturghie. Astfel diaconii, slujitori prin excelenta, sunt cei care se ocupa în mod normal de partea materiala, de asigurarea celor necesare slujbei si a conditiilor pentru buna desfasurare a acesteia, ajutând protosul. Pe de alta parte episcopul si preotii sunt cei ce se roaga în numele poporului lui Dumnezeu. Aceste realitati erau înțelese si traite deplin în Biserica primara. Ca urmare diaconii erau cei care primeau darurile de pâine si vin ale credinciosilor, le pregateau si le aduceau la altar iar episcopul sau preotul le binecuvânta. Intrarea Mare este astfel unul din momentele Liturghiei în care distinctia slujirilor se manifesta cu putere, procesiunea cu Cinstitele Daruri fiind înțeleasa pâna în secolul al XII-lea ca tinând doar de slujirea diaconilor. Ulterior si preotii au început sa participe la procesiune dar, pâna astazi, numai protosul aseaza pe Sfânta Masa Cinstitele Daruri.

Ritualul procesiunii s-a cristalizat la Constantinopol

Cultul ortodox s-a cristalizat la Constantinopol, în special în Marea Biserica Sfânta Sofia, dupa secolul al XI-lea generalizându-se în întreaga lume ortodoxa. O privire istorica asupra evolutiei cultului în Bizant ne va ajuta sa înțelegem mai bine rânduiala de astazi.

Cercetarile arheologice au scos în evidenta faptul ca bisericile din Constantinopol aveau o încăpere distincta, situata de regula lângă intrare, numita skevofilachion (3). Aici diaconii primeau darurile credinciosilor si le pregateau pentru jertfa. Episcopul sau preotul protos venind la Liturghie intra si își îmbraca vesmintele în aceasta încăpere dupa care rostea asupra darurilor rugaciunea punerii înainte de la Proscomidie si mergea în biserica. Dupa plecarea catehumenilor diaconii aduceau la altar darurile ce erau primite de protos si puse pe Sfânta Masa (4).

Procesiunea cu Cinstitele Daruri a fost privita la început ca un act strict utilitar savârsit de diaconi în timp ce preotii slujeau la altar. Dar treptat acest act s-a încarcat cu o tot mai mare solemnitate. Daca initial era savârsita în tacere, de la jumătatea secolului al VI-lea procesiunea este însoțita de cântarea Herucului.

În secolul al XII-lea la Marea Biserica Sfânta Sofia procesiunea era înca savârsita numai de catre diaconi. Ei paraseau altarul imediat dupa ectenia catehumenilor si se deplasau la skevofilachion de unde aduceau în procesiune mai multe Sfinte Discuri si Potire cu Cinstitele Daruri (datorita numarului mare de credinciosi) cântând ei însisi Herucul. Episcopul si preotii îi asteptau în altar, primeau darurile si le asezau pe Sfânta Masa în forma de cruce. Apoi le acopereau cu Sfântul Aer, purtat si el în procesiune, care avea niste dimensiuni impresionante: 1,5 m / 2,5 m.

În bisericile mici, cu putini slujitori, în lipsa diaconului, preotul era nevoit sa ia el însusi parte la procesiune înca din perioada anterioara. Dar din secolele XII-XIII, odata cu solemnizarea tot mai accentuata a ritualului Intrarii Mari s-a ajuns ca preotii sa participe la procesiune chiar si când nu era o nevoie practica pentru aceasta.

Generalizarea participarii preotilor la procesiune a dus la aparitia pomenirilor în timpul acesteia, la început cu voce joasa, ca raspuns la cererea credinciosilor, pentru ca în cele din urma sa se întrerupa cântarea Herucului pentru a fi pomeniti cu voce tare, mai întâi demnitarii prezenti, iar mai apoi si alte categorii de clerici si credinciosi.

O schimbare importanta în ritualul Intrarii Mari s-a produs catre secolul al XIV-lea odata cu mutarea locului savârsirii Proscomidiei în latura de nord a altarului. Procesiunea cu Cinstitele Daruri își pierde

astfel caracterul practic, procesiunea plecând de acolo unde trebuie sa ajunga, adica din altar. Dar ea își pastreaza si chiar își accentueaza caracterul simbolic capatând o solemnitate tot mai mare.

Procesiunea de la Liturgia arhierasca se apropie mai mult de practica veche

Diataxa (rânduiala) liturgica a Patriarhului Filotei(secolul al XIV-lea) a consacrat practica de azi în care se face distinctie între Liturgia arhierasca si cea savârsita de preot.

Liturgia arhierasca se apropie mai mult de practica veche prin faptul ca episcopul nu ia parte la procesiune. Dupa ce se spala pe mâini, el se închina în fata Sfintei Mese, își cere iertare de la clericii împreuna-slujitori si de la credinciosi si îi binecuvinteaza, apoi merge la Procomidiar si da Sfântul Disc arhidiaconului iar Sfântul Potir preotului protos.

Acestia pleaca în procesiune prin mijlocul bisericii fiind precedati de purtatori de lumânari si de diaconi care cadesc si urmati de restul preotilor. Din fata usilor împaratesti episcopul primeste Cinstitele Daruri si le aseaza pe Sfânta Masa.

Când nu slujeste episcopul toti slujitorii iau parte la procesiune. Daca este diacon el primeste Sfântul Disc de la protos care ia Sfântul Potir. Daca diaconul lipseste protosul ia atât Sfântul Potir cât si Sfântul Disc. Apoi se pleaca în procesiune, mergând înainte cei ce poarta lumânari si cadelnita.

În ceea ce priveste traseul urmat de procesiune în practica diverselor Biserici Ortodoxe locale se întâlnesc diferite semnificative. Astfel în Biserica Ortodoxa Greaca, iesind din altar, procesiunea înconjura naosul prin nord pentru a-l traversa apoi si a intra prin Usile Împaratesti din nou în altar, refacându-se într-o anumita masura traseul urmat în vechime când se pleca din skevofilachion. În practica ruseasca procesiunea este redusa la minim rezumându-se la trecerea pe solee, prin fata iconostasului. Noi ne aflam oarecum la mijloc prin faptul ca procesiunea trece prin naos existând însa tendinta, mai ales atunci când biserica este aglomerata, de a copia practica ruseasca si a nu depasi soleea.

Procesiunea exprima înaltarea Bisericii la Dumnezeu

Procesiunea din cadrul Intrarii Mari, prin purtarea solemnă la altar a darurilor de pâine si vin care ne reprezinta pe noi - Biserica, ne duce înaintea lui Dumnezeu. Ea exprima înaintarea Bisericii si înaltarea ei catre Dumnezeu, mersul Bisericii catre locul ce-i este gatit, adica catre Scaunul lui Dumnezeu unde ne înalta Hristos (5). În mod deosebit la Liturgia arhierasca acest lucru este aratat prin primirea darurilor de catre episcop - chipul lui Hristos si asezarea lor pe Sfânta Masa - simbol al Împaratiei lui Dumnezeu. Jertfa noastra, jertfa Bisericii, este jertfa lui Hristos Care ne înalta în Împaratia Sa.

Note:

1. Gregory Dix, The Shape of the Liturgy, London, 1945, p 427
2. Alexandre Schmemmann, Euharistia. Taina Împaratiei, Ed. Anastasia, Bucuresti, p. 124
3. cf. T.F. Mathews, The Early Churches of Constantinople: Architecture and Liturgy, London, 1971
4. Robert Taft, Great Entrance. A history of the Transfer of Gifts and other Preanaforal Rites of the Liturgy of St. John Chrysostom, second edition, Roma, 1978, p. 178-216
5. A. Coniaris, Introducere în credinta si viata Bisericii Ortodoxe, Bucuresti, 2001, p.55

Pomenirile de la Intrarea Mare

În rânduiala de astăzi a Sfintei Liturghii cântarea Heruvicului, care însoțeste procesiunea cu Cinstitele Daruri din cadrul Intrării Mari, este întreruptă de rostirea pomenirilor după modelul rugăciunii adresată Mântuitorului de către tâlharul de pe cruce: "*Pomeneste-mă Doamne când vei veni întru Împaratia Ta!*" (Luca 23, 42).

Pomenirile apar în secolul al XII-lea și încep să fie rostite cu voce tare în secolul al XIV-lea

La început Heruvicul se cânta neîntrerupt pe toată durata desfășurării procesiunii cu Cinstitele Daruri, de la ridicarea acestora de la proscomidia și până la așezarea lor pe Sfânta Masă. Din secolele XII-XIII, odată cu generalizarea participării preoților la procesiune alături de diaconi, unele manuscrise cuprinzând rânduiala Sfintei Liturghii ne indică faptul că preotul rostea cu voce joasă, fără a întrerupe cântarea, o formulă de pomenire generală a celor prezenți. Acestei formule generale i se adăuga ulterior o formulă de pomenire a episcopului locului (1).

Din secolul al XIV-lea începe să fie rostită cu voce tare, întrerupându-se cântarea Heruvicului, pomenirea generală a celor prezenți cu formula: "*Pe voi pe toți, dreptslăvitorilor creștini, să vă pomenească Domnul Dumnezeu întru Împaratia Sa, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor*". Comentariile liturgice ale Sfântului Nicolae Cabasila (secolul al XIV-lea) și Sfântului Simeon al Tesalonicului (secolul al XV-lea) ne sugerează că pomenirea se realiza în urma cererii credincioșilor. Tot cu voce tare erau pomeniți împăratul și patriarhul, dar numai dacă erau prezenți. În caz contrar erau pomeniți cu voce joasă în timpul cântării Heruvicului, așa cum se făcea și pomenirea altor categorii de clerici și credincioși care s-au adăugat ulterior.

Această rânduială de a se rosti cu voce tare doar pomenirea generală a celor prezenți se păstrează până azi în Biserica Ortodoxă Greacă. În schimb, în practica românească, ca de altfel și în cea slavă, toate pomenirile se fac cu voce tare.

A fi pomenit de Dumnezeu întru Împaratia Sa înseamnă a primi darul vieții celei vesnice

Deși intrate mai târziu în rânduiala Sfintei Liturghii, pomenirile din timpul procesiunii cu Cinstitele Daruri sunt expresia unei atitudini fundamentale a omului înaintea lui Dumnezeu. "*Rugăciunea pentru ca Dumnezeu să pomenească, să-și aducă aminte, alcatuiește centrul întregii slujiri divine a Bisericii, a vieții ei întregi*" (2).

A fi pomenit de Dumnezeu întru Împaratia Sa înseamnă a fi făcut viu de puterea dragostei Lui, a primi darul vieții celei vesnice. Și la nivelul relațiilor dintre oameni a pomeni pe cineva înseamnă a-l face într-un fel viu în inima mea. Dar această pomenire nu are puterea de a-l face viu cu adevărat, nu este lucrătoare asupra lui ci rămâne la nivelul meu subiectiv. Cu totul altceva este când ești pomenit de Dumnezeu cel vesnic, Facătorul cerului și al pământului. Prin întruparea Fiului Său, Dumnezeu și-a arătat dragostea Sa "*nebună*" (Nicolae Cabasila) pentru noi. Asumând firea umană, Fiul lui Dumnezeu și-a adus aminte de noi toți și de aceea îndrăznim, precum tâlharul cel de-a dreapta, să-i cerem să ne pomenească în Împaratia Sa adică să ne facă partasi acesteia. "*Asa precum tâlharul de-a dreapta e sigur atât de iminenta intrării lui Hristos în Împaratia de sus, în care doar revine ca om, căci ca Dumnezeu o are din veci, cât și de moartea lui mântuitoare pentru toți, cerându-i să-l pomenească, să-l ducă și pe el în acea Împaratie, așa sunt siguri și cei din biserică atât de intrarea iminentă sau de aflarea Împăratului Hristos cel nevăzut de-a dreapta Tatălui în stare de jertfă pentru noi, cât și de puterea lui de a-i aduce la viața adevărată pe ei și pe toți cei dragi fie că sunt încă vii, fie că sunt adormiți*" (3).

Înaintea lui Hristos care S-a jertfit pentru toți și ne-a poruncit să ne iubim unii pe alții precum El ne-a iubit pe noi (Ioan 13, 34), nu se poate gândi fiecare în mod egoist numai la el însuși și, de aceea,

rugaciunea de pomenire îmbratiseaza întreaga Biserica, unindu-ne pe toti, vii si adormiti, în "amintirea" lui Hristos.

Prin pomenirea diverselor categorii de clerici si credinciosi, vii si adormiti, se manifesta constiinta sobornicitatii Bisericii

Daca slujeste diaconul, pomenirile încep cu rostirea de catre acesta a formulei generale de pomenire a celor prezenti: *"Pe voi pe toti, dreptslavitorilor crestini, sa va pomeneasca Domnul Dumnezeu întru Împaratia Sa, totdeauna, acum si pururea si în vecii vecilor"*.

Preotul continua cu celelalte pomeniri:

Pe Preafericitul Parintele nostru Patriarhul (N) [pe (Înalt-) Preasfintitul (Arhi-) Episcopul (si Mitropolitul) nostru (N)] sa-l pomeneasca Domnul Dumnezeu întru Împaratia Sa. Ne rugam în primul rând pentru mântuirea episcopului nostru, cel care, pastrând continuitatea harului si credintei de la Sfintii Apostoli si fiind în comuniune cu ceilalti apostoli garanteaza ramânerea noastra în unitatea de credinta si iubire a Bisericii apostolice.

Pe binecredinciosul poporul român de pretutindeni, pe cârmuitorii tarii acesteia, pe mai marii oraselor si satelor si pe iubitoarea de Hristos oaste, sa-i pomeneasca Domnul Dumnezeu întru Împaratia Sa. Ne-am nascut în sânul unui neam si ne mântuim ca aparținând acestui neam de aceea suntem datori sa ne rugam pentru neamul nostru precum si pentru conducatorii nostri, indiferent de vrednicia acestora, ei fiind rânduiti sau îngaduiti de Dumnezeu sa conduca treburile lumii acesteia.

Pe fratii nostri: preoti, ieromonahi, ierodiaconi, diaconi, monahi si monahii, si pe tot clerul bisericesc si cinul monahicesc, sa-i pomeneasca Domnul Dumnezeu întru Împaratia Sa. Clericii sunt cei ce si-au asumat raspunderea mântuirii credinciosilor si, de aceea, au nevoie în mod deosebit de rugaciunea tuturor.

Pe adormitii întru fericire patriarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, Miron, Nicodim, Iustinian si Iustin, sa-i pomeneasca Domnul Dumnezeu întru Împaratia Sa. Sunt pomeniti aici toti patriarhii Bisericii noastre adormiti întru Domnul.

Pe fericitii si pururea pomenitii ctitori ai sfântului lacasului acestuia, si pe alti ctitori, miluitori si binefacatori, sa-i pomeneasca Domnul Dumnezeu întru Împaratia Sa. Ctitorii, miluitori si facatorii de bine sunt cei datoriti jertfei carora Biserica își poate desfasura activitatea în mod practic prin savârsirea slujbelor si mai ales a Sfintei Liturghii, mentinând astfel unitatea noastra de credinta.

Pe fericitii întru adormire eroii, ostasii si luptatorii români din toate timpurile si din toate locurile, cazuti pe câmpurile de lupta, în lagare si în închisori pentru apararea patriei si a credintei stramosesti, pentru întregirea neamului, pentru libertatea si demnitatea noastra, sa-i pomeneasca Domnul Dumnezeu întru Împaratia Sa. Este o datorie de onoare sa ne rugam pentru mântuirea celor care s-au jertfit pentru libertatea si demnitatea noastra, pentru credinta si neam, pentru ca noi sa putem savârsi astazi Sfânta Liturghie.

Pe cei ce au adus aceste daruri si pe cei pentru care s-au adus, vii si adormiti, sa-i pomeneasca Domnul Dumnezeu întru Împaratia Sa. Aceasta pomenire îi include pe toti cei ce si-au adus darul de pâine (si vin) la altar (toti cei prezenti la slujba ar trebui sa se regaseasca aici având în vedere faptul ca participarea la Liturghie începe cu aducerea darurilor) precum si pe toti cei pomeniti la Proskomidie de pe pomelnicele ce însotesc darurile.

Pe toti cei adormiti din neamurile noastre, stramosi, mosi, parinti, frati, surori, fii si fiice, sotii si sotii si pe toti cei dintr-o rudenie cu noi, pe fiecare dupa numele sau, sa-i pomeneasca Domnul Dumnezeu întru Împaratia Sa. Cei adormiti au în mod deosebit nevoie de rugaciunea noastra pentru ca ei însisi nu mai pot face nimic pentru mântuirea lor de unde rezulta marea noastra responsabilitate.

Si pe voi pe toti, dreptslavitorilor crestini, sa va pomeneasca Domnul Dumnezeu întru Împaratia Sa, totdeauna, acum si pururea si în vecii vecilor. Pomenirile se încheie cu rostirea de catre protos a formulei de pomenire generala a celor prezenti, singura care în bisericile de traditie greaca se aude rostita cu voce tare.

Prin toate aceste pomeniri, vii si mortii se unesc în Hristos pentru ca acesta sa ne înalte în Împaratia Sa.

Liturghierul interzice citirea pomelnicelor în acest moment al Liturghiei

Liturghierul face mentiunea expresa ca nu se fac pomeniri nominale de pe pomelnice, asa cum, din pacate, se mai întâmpla pe alocuri. Pomenirile prezentate mai sus, prevazute de Liturghier, cuprind toate categoriile de clerici si credinciosi, vii si adormiti, inclusiv pe toti cei de pe pomelnice, care au fost de altfel pomeniti la Proskomidie. Chiar si aceste pomeniri generale sunt, asa cum am vazut, o dezvoltare destul de târzie a Liturghiei, rezumându-se la greci la una singura. Încarcarea cu pomeniri nominale duce la prelungirea nejustificata a acestui moment fiind "*o exagerare a amanuntelor accesorii care duce la înecarea actiunii liturgice principale*"(4). Este bine ca atât clericii cât si credinciosii sa înțeleaga acest lucru si sa se conformeze indicatiilor Liturghierului.

Note:

1. Vezi Robert Taft, Great Entrance. A history of the Transfer of Gifts and other Preanaforal Rites of the Liturgy of St. John Chrysostom, second edition, Roma, 1978, p. 229-234
2. Alexandre Schmemmann, Euharistia. Taina Împaratiei, Ed. Anastasia, Bucuresti, p. 127
3. Pr. Prof. Dr. Dumitru Staniloae, Spiritualitate si comuniune în Liturghia ortodoxa, Craiova, 1986, p. 231
4. Pr. Prof. Dr. Petre Vintilescu, Liturghierul explicat, Bucuresti, 1998, p. 214-

Punerea înainte a Cinstitelor Daruri

Pregatirea darurilor pentru aducerea Sfintei Jertfe, ca scop principal al Intrarii Mari, își găsește împlinirea prin asezarea lor pe Sfânta Masa. Cinstitele Daruri, care reprezintă ofranda vieții noastre și jertfa Bisericii fiind, până la sfîntirea lor, chipuri (antypa) ale Trupului și ale Sîngelui Domnului (1), sunt puse înaintea lui Dumnezeu cu rugăciunea de a fi primite în *"sfântul și cel mai presus de ceruri și duhovnicescul sau jertfelnic într-un miros de bună mireasma duhovnicească"* și de a ne trimite harul Sfântului Duh (2).

Hristos primește jertfa noastră și se identifică cu ea

Asezarea Cinstitelor Daruri pe Sfânta Masa este săvârșită întotdeauna de către protos, adică de înțâștătorul slujbei. În cazul Liturghiei arhieresti episcopul nu participă la procesiune ci primește, stînd între Sfintele Uși, Sfântul Disc de la diacon și sfântul Potir de la preot și, după ce rosteste cu glas tare pomenirea viilor respectiv a morților, le pune pe rînd pe Sfânta Masa. Când slujește preotul cu diacon, acesta din urmă, deși poartă Sfântul Disc în procesiune, nu îl așază pe Sfânta Masa ci așteaptă sosirea preotului protos care îl pune, împreună cu Sfântul Potir, pe Sfânta Masa.

Faptul că Cinstitele Daruri sunt așezate pe Sfânta Masa doar de către protos are o semnificație profundă și anume *"ceea ce noi aducem este arătat că fiind adus de Hristos și înălțat de El în Sfânta Sfintelor cerești. Jertfa noastră, jertfa Bisericii, este jertfa lui Hristos"* (3).

În urma Proskomidiei Cinstitele Daruri reprezintă jertfa Bisericii care unește în sine jertfele personale ale fiecăruia dintre cei care au adus sau pentru care s-au adus darurile de pâine și vin, ofranda vieții noastre. Jertfa curată se întâlnește în mod firesc cu Dumnezeu. Dar numai omenescul purtat de Dumnezeu este capabil de o jertfa curată, totală, fără rezerve. De aceea numai în Hristos s-a produs întâlnirea desăvârșită (4) a lui Dumnezeu și a jertfei, numai jertfa Lui a fost o jertfa totală, atotcurată, desăvârșită. Jertfa noastră, jertfa Bisericii, nu poate fi decât o împărțasire din această jertfa unică și desăvârșită a lui Hristos. Ritualul Proskomidiei, prin pomenirea jertfei Mântuitorului la scoaterea agnetului, face o primă marturisire a acestei realități. Intrarea Mare, prin aducerea solemnă a Cinstitelor Daruri la altar și așezarea lor de către protos pe Sfânta Masa arată primirea jertfei noastre de către Hristos și identificarea lui cu ea: *"caci Tu ești Cel ce aduci și Cel ce Te aduci, Cel ce primești și Cel ce Te împarti Hristoase Dumnezeul nostru"* (Rugăciunea din timpul Heruvicului).

Simbolismul punerii înainte a darurilor se concentrează pe jertfa lui Hristos

Mântuitorul primește și se identifică cu jertfa noastră și astfel El însuși este Cel ce Se aduce. De aceea simbolismul ritualurilor legate de punerea înainte a darurilor se concentrează pe jertfa lui Hristos. Ca urmare așezarea Cinstitelor Daruri pe Sfânta Masa și acoperirea lor a fost pusă de comentatorii Sfintei Liturghii în legătură cu patimile, moartea și îngroparea Domnului dar și cu învierea Sa. Iată ce scrie în secolul al V-lea Isidor Pelusiotul († 435):

"Desfacerea ilitonului sub sfintele ofrande semnifică slujirea lui Iosif din Arimateea. Acela a învelit trupul Domnului în giulgiu și l-a așezat în mormânt de unde a ieșit învierea pentru toată lumea. La fel noi sfîntim pâinea care a fost adusă pe iliton și găsim aici cu adevărat Trupul Domnului, izvorul acestei nemuriri cu care Iisus cel înmormîntat de Iosif ne-a daruit înviind" (5).

Deși adăugate doar începînd cu secolul al XVI-lea, troparele rostite de către protos la așezarea și acoperirea darurilor exprimă această înțelegere veche a ritualului. Primul tropar este preluat din rînduiala slujbei Prohodului Domnului (Utrenia Sîmbetei Mari):

"Iosif cel cu bună chip, de pe lemn luînd preacurat trupul Tau, cu giulgiu curat înfășurîndu-l și cu miresme, în mormânt nou îngropîndu-l, l-a pus".

Contemplam cu ochii mintii taina înfricosatoare a Dumnezeului-Om care moare pentru noi si este pus în mormânt ca orice muritor, aparent învins de puterile întunericului.

Dar Cel ce a murit nu este un om obisnuit ci este Dumnezeu adevarat, lucru pe care protosul îl exprima în troparul urmator:

"În mormânt cu trupul, în iad cu sufletul, ca un Dumnezeu, în rai cu tâlharul si pe scaun împreuna cu Tatal si cu Duhul ai fost Hristoase, toate umplându-le Cel ce esti necuprins".

Desi trupul este mort si asezat în mormânt, sufletul Mântuitorului se pogoara la iad dar nu ca un osândit ci ca un Dumnezeu ducând în acel adânc al despartirii de Dumnezeu viata si lumina învierii, sfărâmând încuietorile iadului si scotându-i de acolo pe toti cei ce au crezut în El (I Pt 3, 19-20). Cel dintâi care s-a umplut de viata si lumina lui Hristos a fost tâlharul pentru care credinta în Hristos a facut ca moartea sa nu mai fie o cale spre iad ci una spre rai (Lc. 23, 42-43)(6). Ca Dumnezeu Hristos nu s-a despartit niciodata de Tatal si de Duhul, Tatal, Fiul si Duhul Sfânt fiind *"Treimea cea de o fiinta si nedespartita"*, umplându-le toate, El Însusi fiind necuprins.

Aparenta înfrângere se descopera astfel ca biruinta totala asupra întunericului si a mortii:

"Ca un purtator de viata si mai înfrumusetat decât raiul cu adevarat si decât toata camara împarateasca mai luminat s-a aratat, Hristoase, mormântul Tau, izvorul învierii noastre".

Dupa cum remarca parintele Dumitru Staniloae, era firesc ca viata si lumina învierii sa se întinda în planul vazut al trupurilor dupa ce a tâsnit în iad prin sufletul Lui si a întemeiat raiul prin suflet. Din ultimul adânc al dumnezeirii viata vine în mormântul în care se afla trupul, prin sufletul lui Iisus (7). Jertfa se împlineste în înviere, mormântul lui Hristos se arata ca un purtator de viata si izvor al învierii noastre pentru ca, prin învierea Sa, Mântuitorul S-a facut începutura a învierii tuturor (I Cor. 15, 20).

Ultimele doua tropare, preluate din rânduiala Ceasurilor Sfintelor Pasti si introduse în Liturghie doar în secolele XVI-XVII, scot cu putere în evidenta sensul jertfei Mântuitorului care se împlineste în înviere. Facându-ne partasi jertfei lui Hristos, dobândim si noi înviere, viata vesnica, Împaratia cerurilor, pe Împaratul Însusi.

Hristos nu doar primește jertfa noastră ci Se si daruieste în Sfânta Împartasanie

Hristos este Cel ce primește jertfa noastră si se identifica cu ea dar si Cel ce Se daruieste noua sub chipul pâinii si al vinului prefacute în Trupul si Sângele Sau. De aceea punerea înainte a Cinstitelor Daruri este însoțita de cântarea celei de a doua parti a Heruvicului: *"Ca pe Împaratul tuturor sa-L primim, pe Cel, de ostile îngeresti, nevazut înconjurat. Aliluia! Aliluia! Aliluia!"*. Ni se atrage astfel atentia ca participarea noastră la Sfânta Liturghie nu se limiteaza la aducerea darurilor ci înseamna si primirea lui Hristos în noi prin împartasire, fapt care ne umple de bucurie duhovniceasca revarsata în cântarea cereasca a Împaratiei vesnice (Apoc. 19, 1): Aliluia! Laudati pe Dumnezeu!

Jertfa lui Hristos este împlinirea prorociilor

Cinstitele Daruri puse pe Sfânta Masa si acoperite cu Sfântul Aer sunt cadite de catre protos de trei ori zicând:

"Fa bine, Doamne, întru bunavoirea Ta, Sionului si sa se zideasca zidurile Ierusalimului" iar diaconul raspunde: "Atunci vei binevoi jertfa dreptatii, prinosul si arderile de tot, atunci vor pune pe altarul Tau vitei".

Prin rostirea acestor ultime versete ale Psalmului 50 (20-21) se marturiseste împlinirea prorociilor Vechiului Testament în jertfa deplina a Mântuitorului actualizata în Sfânta Liturghie, jertfa dreptatii adusa în Noul Sion, Biserica.

Dialogul dintre protos si diacon este o pregatire duhovniceasca pentru rostirea anaforalei

Când slujeste si diaconul, dupa asezarea darurilor pe Sfânta Masa are loc un dialog între el si protos prin care se invoca ajutorul lui Dumnezeu pentru savârsirea în continuare a slujbei.

Mai întâi protosul cere rugaciunea diaconului pentru el: *"Pomeneste-ma, frate si împreuna slujitorule"* careia diaconul îi raspunde zicând: *"Preotia ta sa o pomeneasca Domnul Dumnezeu întru Împaratia Sa. Roaga-te pentru mine, parinte"*. Prin acest dialog se arata nevoia rugaciunii unuia pentru altul deoarece vrednicia personala nu se înalta la sublimitatea slujbei.

Continuarea dialogului este oarecum ciudata în sensul ca protosul, repetând cuvintele îngerului de la Bunavestire (Lc. 1, 35) se roaga ca Duhul Sfânt sa vina peste diacon: *"Duhul Sfânt sa vina peste tine si puterea Celui preaînalt sa te umbreasca"*. La care diaconul raspunde *"Acelasi Duh sa lucreze împreuna cu noi în toate zilele vietii noastre"*. O analiza istorica a evolutiei textului vine sa ne lamureasca asupra situatiei actuale (8).

La origine acest dialog se desfasura între protos si împreuna-slujitorii de rang cel putin preotesc ca un act al pregatirii duhovnicesti pentru rostirea anaforalei ce va urma. Protosul cerea rugaciunea împreuna-slujitorilor care raspundeau spunând cuvintele îngerului: *"Duhul Sfânt sa vina peste tine si puterea Celui preaînalt sa te umbreasca"* (Lc. 1, 35) ulterior adaugându-se: *"si sa lucreze împreuna cu tine"*. Unele manuscrise ne indica ca protosul raspundea: *"Acelasi Duh sa vina peste voi si puterea Celui preaînalt sa va umbreasca si sa lucreze împreuna cu voi"*. Liturghia arhiereasca slava pastreaza dialogul de acest tip între episcop si împreuna-slujitori.

Rostirea cuvintelor îngerului se explica prin analogia pe care Sfântul Ioan Damaschin o face între pogorârea Sfântului Duh, invocat în anafora, pentru a prefaca pâinea si vinul în Trupul si Sângele Domnului si pogorârea asupra Fecioarei Maria la întruparea Mântuitorului: *"Dupa cum toate câte a facut Dumnezeu le-a facut cu energia Sfântului Duh, tot astfel si acum, energia Duhului lucreaza cele mai presus de fire, pe care nu le poate cuprinde nimic altceva decât credinta. <Cum îmi va fi mie aceasta, zice Sfânta Fecioara, pentru ca eu nu cunosc barbat>. Iar arhanghelul Gavriil îi raspunde: <Duhul cel Sfânt se va pogori peste tine si puterea Celui preaînalt te va umbri>. Si acum ma întrebi cum pâinea se face Trupul lui Hristos si vinul si apa Sângele Lui? Ti-o voi spune eu. Sfântul Duh se pogoara peste ele si face pe acelea ce sunt mai presus de cuvânt si de cuget"*(9). Asadar preotii împreuna-slujitori se roaga ca, precum Duhul Sfânt s-a pogorât peste Fecioara Maria si puterea Tatalui a umbrat-o zamislind pe Hristos, tot asa la invocarea protosului, în timpul anaforalei care urmeaza a fi rostita, Tatal sa-l trimita pe Duhul sa se pogoare peste daruri prefacându-le în Trupul si Sângele Domnului.

La Liturghia slujita doar de preot si diacon initial preotul rostea toate formulele aplicându-si-le siesi. Dupa secolul al XV-lea apare practica de azi în care dialogul are loc între preot si diacon. Probabil considerându-se nepotrivit ca diaconul sa invoce Duhul Sfânt asupra preotului, preotul se roaga ca Duhul sa coboare peste diacon iar acesta din urma ca acelasi Duh sa lucreze cu amândoi.

În finalul dialogului, în urma cererii diaconului, preotul se roaga ca acesta sa fie pomenit de Dumnezeu întru Împaratia Sa binecuvântându-l sa rosteasca ectenia cererilor.

Note:

1. Anaforaua Sfântului Vasile cel Mare, Liturghier, Bucuresti, 2000, p.232
2. Rugaciunea punerii-înainte, Liturghia Sfântului Vasile cel Mare, Liturghier, Bucuresti, 2000, p. 221
3. A. Schmemmann, Euharistia. Taina Împaratiei, ed. Anastasia, p.126

4. Pr. Prof. Dr. Dumitru Staniloae, *Spiritualitate si comuniune în Liturghia ortodoxa*, Craiova, 1986, p. 235
5. Isidor Pelusiotul, *Epistola I*, 123 la René Bornert, *Les commentaires byzantins de la divine liturgie du VIIe au XVe siècle*, Paris, 1966, p. 79
6. Pr. Prof. Dr. Dumitru Staniloae, *Spiritualitate si comuniune în Liturghia ortodoxa*, Craiova, 1986, p. 234
7. Ibidem, p. 236
8. Vezi Robert Taft, *Great Entrance. A history of the Transfer of Gifts and other Preanaphoral Rites of the Liturgy of St. John Chrysostom*, second edition, Roma, 1978, p. 285-305
9. Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, 4,13, ed. a III-a, Bucuresti, 1993. p. 165

Rugaciunea punerii-înainte

Întreaga rânduială a Intrării Mari este o pregătire a darurilor, clericilor și poporului pentru aducerea sfintei jertfe prin rostirea anaforalei. Un loc esențial în această pregătire îl are constientizarea nevredniciei noastre pentru savârșirea acestei înfricosoase slujbe, conștiința care se revarsă în rugaciunea ca, prin harul lui Dumnezeu și nu datorită meritelor noastre, să fim învredniciți ca fără de osândă să aducem sfânta jertfă și ca aceasta să fie bineprimită de Dumnezeu. Sunt teme care revin mereu în ritualurile Intrării Mari fiind conținutul principal al rugăciunilor pentru credincioși (atât ale Sfântului Ioan Gura de Aur cât și ale Sfântului Vasile cel Mare) precum și al rugăciunii din timpul Heruvicului. Aceleași teme sunt reluate în rugaciunea punerii-înainte pe care protosul o rostește după așezarea darurilor pe Sfânta Masă și încheierea cântării Heruvicului, în timp ce diaconul zice din mijlocul bisericii ectenia cererilor. Liturghiile Sfântului Ioan Gura de Aur și Sfântului Vasile cel Mare au rugăciuni diferite ale punerii-înainte, dar ideile principale sunt aceleași.

Dumnezeul cel Atotțiitor și Sfânt ni se deschide în iubire

"Doamne, Dumnezeule, Atotțiitorule, Cel ce ești singur Sfânt, Care primești jertfa de lauda de la cei ce Te cheamă pe Tine cu toată inima",

Rugaciunea Sfântului Ioan Gura de Aur debutează cu o marturisire de credință: Dumnezeu nostru caruia îi aducem darurile este Atotțiitorul, Dumnezeu cel Atotputernic (Pantocrator) care le-a făcut și le ține pe toate, fără voia caruia nimic nu se poate întâmpla:

"Au nu se vând două vrăbii pe un ban? Și nici una din ele nu va cădea pe pământ fără stirea Tatălui vostru" (Matei 10, 29).

El este Atotțiitor și Unul Sfânt, singurul sfânt cu adevărat. *"Aproape că identificăm dumnezeirea revelată cu sfîntenia. Se poate spune că în sfîntenie ni se revelează concentrat toate însușirile dumnezeiești. Ea e misterul luminos și activ al prezentei divine. În ea e concentrat tot ce deosebeste pe Dumnezeu de lume. Dar sfîntenia nu e atributul unui mister impersonal ci e atributul transcendenței ca persoană"*(1).

Dumnezeul nostru cel Atotputernic și Sfânt este un Dumnezeu personal care vrea să intre în comuniune cu noi și care se apleacă cu gingașie și iubire asupra noastră: *"Iată, stau la ușă și bat; de va auzi cineva glasul Meu și va deschide ușa, voi intra la el și voi cina cu el și el cu Mine"* (Apoc. 3, 20). El ne cheamă să îi răspundem și noi cu iubire: *"Da-mi, fiule, mie inima ta, și ochii tăi să simtă plăcere pentru caile mele"* (Pilde 23, 26). De aceea El primește jertfa de lauda a celui ce o aduce cu toată inima. Iar jertfa de lauda este *"rodul buzelor care proslăvesc numele Lui"* (Evr. 13, 15).

Să fim învredniciți a aduce jertfe duhovnicești prin Hristos

"Primește și rugaciunea noastră, a pacatosilor, și o (ne) du la sfântul Tau jertfelnic; fa-ne vrednici a-Ti aduce Tie daruri și jertfe duhovnicești, pentru pacatele noastre și pentru cele din neștiința ale poporului".

Traducerea acestui fragment al rugăciunii ridică o problemă în sensul că în textul original verbul *prosagein* (a duce) este un verb tranzitiv care nu are obiect explicit. Ca urmare traducătorului îi revine sarcina de a decide care este obiectul asupra caruia se reflectă acțiunea acestui verb. Majoritatea traducerilor în limbile moderne, inclusiv cea românească, consideră ca obiectul verbului este rugaciunea: *"și o du (rugaciunea) la sfântul Tau jertfelnic"*. În acest caz este vorba desigur despre rugaciunea punerii-înainte prin care cerem să fim făcuți vrednici a aduce daruri și jertfe duhovnicești. Ducerea rugăciunii la jertfelnic exprimă tocmai primirea ei.

Dar, după cum observa Egumenul Andrei Wade (2), în sintaxa greacă dacă un verb tranzitiv nu are obiect, el preia obiectul verbului tranzitiv următor cum este de exemplu cazul cererii *"apara, mântuiește, miluiește și ne pazeste pe noi"* în care obiectul ultimului verb este preluat de toate cele anterioare. Ca urmare obiectul verbului din rugăciunea punerii-înainte sunt clericii care cer să fie duși la altarul bisericii și să fie învredniciti a aduce daruri: *"și ne du la sfântul Tau jertfelnic"*. Aceasta interpretare o găsim în traducerea siriaca veche. Un argument în favoarea acestei interpretări constă în faptul că expresia "sfântul Tau jertfelnic" este folosită în celelalte rugăciuni ale Sfintei Liturghii pentru a desemna altarul bisericii (altarul ceresc fiind numit "mai presus de ceruri" sau "înțeleghetor", "duhovnicesc"). Textul paralel al rugăciunii punerii-înainte de la Liturghia Sfântului Vasile cel Mare precum și de la Liturghia Sfântului Iacov și unele Liturghii vechi-orientale (3) se referă în mod explicit la primirea slujitorilor care se apropie de sfântul jertfelnic.

Asadar protosul se roagă în numele clericilor să fie duși la sfântul altar și învredniciti a aduce daruri și jertfe duhovnicești pentru pacatele lor și pentru pacatele cele din neștiință ale poporului. Sfântul Apostol Petru ne îndeamnă să aducem *"jertfe duhovnicești, placute lui Dumnezeu prin Iisus Hristos"* (I Petru 2, 5). Altarul bisericii este chip al lui Hristos căci *"atodumnezeiescul nostru altar este Iisus (...) în care, după dumnezeiasca Scriptura, fiind sfintit și adus la ardere de tot în chip tainic, înfaptuim aducerea noastră"* (4). Aducerea noastră nu poate fi făcută decât în Hristos și înseamnă propria noastră jertfă, dăruirea totală către Dumnezeu ca o ardere de tot într-un "miros de bună mireasmă" precum și *"Hristos ne-a iubit pe noi și S-a dat pe Sine pentru noi, preț și jertfă lui Dumnezeu"* (Efes. 5, 2). Slujirea noastră se descoperă astfel ca împlinirea chipurilor Legii Vechi potrivit căreia arhiereul aducea o singură dată pe an în Sfânta Sfintelor jertfă sângeroasă pentru sine însuși și pentru neștiințele poporului. Aceasta jertfă a Legii Vechi nu avea însă puterea să desăvârșească cugetul închinătorului fiind doar o pildă pentru jertfă cuvântătoare și fără de sânge a Legii Noi care are cu adevărat puterea de curățire a pacatelor (Evrei 9, 7-9). Căci Arhiereul nostru cel mare este Iisus, Fiul lui Dumnezeu Care, ispitit întru toate după asemănarea noastră, afara de păcat, a străbătut cerurile. Îndrăzneala noastră de a veni în fața sfântului altar ne este dată de lucrarea mântuitoare săvârșită de Hristos din dragoste pentru noi. *"Șa ne apropiem, deci, cu încredere de tronul harului, ca să luăm mila și să aflăm har"* (Evrei 4, 14-16).

Se anticipează epicleza evidențiindu-se rolul euharistic al Sfântului Duh

"Și ne învrednicește să aflăm har înaintea Tatălui, ca să fie bine primită jertfa noastră și să se salasluiască Duhul cel bun al Harului Tau peste noi, peste aceste Daruri puse înainte și peste tot poporul Tau".

Cerând ca jertfa noastră să fie bine primită, conștientăm că numai prin harul lui Dumnezeu putem să o aducem, ne mărturisim din nou nevrednicia în fața înfricosătoarei responsabilități pe care o avem: *"Gândiți-vă: cu cât mai aspră fi-va pedeapsa cuvenită celui ce a călcat în picioare pe Fiul lui Dumnezeu, și a nesocotit sângele testamentului cu care s-a sfintit, și a batjocorit duhul harului"* (Evrei 10, 29).

Primirea jertfei înseamnă salasluierea Sfântului Duh (5) peste clericii slujitori, peste daruri și peste tot poporul. Se anticipează astfel și se pregătește epicleza evidențiindu-se rolul euharistic al Sfântului Duh Care, în timpul anaforei va fi invocat să vină nu numai asupra darurilor prefăcându-le în Trupul și Sângele Domnului ci și asupra Bisericii arătându-o cu adevărat a fi Trupul lui Hristos.

Ne rugăm Tatălui ca primind jertfa noastră în altarul cel înțeleghetor - Hristos, să ne trimită harul Sfântului Duh

Rugăciunea Sfântului Vasile cel Mare este mai lungă și cuprinzătoare decât cea a Sfântului Ioan Gura de Aur, dezvoltând în general aceleași idei. Ea începe cu afirmarea lucrării mântuitoare a lui Dumnezeu pentru noi schițând ceea ce se va dezvolta amplu în anafora:

"Doamne Dumnezeule nostru, Care ne-ai zidit pe noi și ne-ai adus în această viață, Cel ce ne-ai arătat noua cale spre mântuire și ne-ai daruit noua descoperirea tainelor ceresti, tu ești Cel ce ne-ai pus pe

noi în slujba aceasta, cu puterea Sfântului tau Duh. Binevoieste, dar, Doamne, sa fim slujitori ai Legii Tale celei noi si savârsitori ai Sfintelor Tale Taine.

Primește-ne pe noi, care ne apropiem de sfântul Tau jertfelnic, după multimea milei Tale, ca sa fim vrednici a-Ti aduce aceasta slujba cuvântatoare (6) si fara de sânge, pentru pacatele noastre si cele din neștiinta ale poporului, pe care, primind-o în sfântul si cel mai presus de ceruri si înțelegatorul Tau jertfelnic (7), într-un miros de buna mireasma, trimite noua harul Sfântului Tau Duh".

Dumnezeu, Ziditorul nostru, nu ne-a parasit desi am cazut în pacat ci, în marea Sa iubire de oameni, ne-a deschis în Hristos calea spre mântuire si a rânduit clericiei ca, în puterea Sfântului Duh, sa fie savârsitori ai Sfintelor Taine conducând poporul spre Împaratia cerurilor. Clericii crestini sunt asemenea Sfântului Pavel si celorlalti apostoli "*slujitori ai Noului Testament, nu ai literei, ci ai duhului*" (II Cor. 3, 6).

Având în fata aceasta înfricosatoare raspundere, protosul se roaga, în numele clericilor, sa fie primiti la Sfântul Altar si învredniciti sa aduca "*jertfa cea fara de sânge*", slujba cuvântatoare. Sfântul Nicolae Cabasila explica folosirea expresiei "*slujba cuvântatoare*" pentru jertfa euharistica prin faptul ca preotul savârseste aducerea darurilor slujindu-se numai de cuvinte sfintitoare, conlucrând la împlinirea ei nu prin fapta ci numai prin cuvintele rugaciunii (8).

Jertfelnicul cel înțelegator si mai presus de ceruri în care protosul se roaga sa fie primita jertfa este însusi Hristos, Arhiereul, Jertfa si Altarul. Iar primirea jertfei de catre Hristos înseamna trimiterea harului Sfântului Duh asupra noastra si a darurilor.

Liturghia este împlinirea chipurilor Legii Vechi

"Cauta spre noi, Dumnezeule, si priveste spre slujba aceasta a noastra si o primește pe dânsa precum ai primit darurile lui Abel, jertfele lui Noe, arderile de tot ale lui Avraam, preotia lui Moise si a lui Aaron si jertfele de pace ale lui Samuel.

Si, precum ai primit de la Sfintii Tai Apostoli aceasta slujba adevarata, asa primește si din mâinile noastre, ale pacatosilor, aceste daruri într-un bunatate Ta, Doamne, pentru ca, învrednicindu-ne a sluji fara prihana la sfântul Tau jertfelnic, sa aflam plata credinciosilor si înțeleptilor iconomi, în ziua cea înfricosatoare a rasplatirii Tale celei drepte".

Sunt evocati dreptii Vechiului Testament ale caror jertfe au fost primite: Abel, Noe, Avraam, Moise, Aaron si Samuel. Jertfele lor au fost chipuri ale jertfei celei adevarate adusa de Hristos si încredintata spre slujire Sfintilor Apostoli. Liturghia se descopera astfel ca împlinire a chipurilor Legii Vechi si actualizare a jertfei lui Hristos, continuare a slujirii adevarate a Apostolilor.

În final se revine la tema învrednicirii scotându-se încă o data în evidenta responsabilitatea slujirii la Sfântul Jertfelnic pentru care vom da raspuns în ziua judecatii, rugându-ne sa fim asemenea iconomului credincios care a împlinit voia Stapânului (Luca 12, 42-44)

Note:

1. Pr. Prof. Dr. Dumitru Staniloae, teologia Dogmatica Ortodoxa, vol. I, ed. a II-a, Bucuresti, 1996, p. 178
2. Egumenul Andrei Wade, Ce fel de Liturghie a savârsit Sfântul Ioan Gura de Aur, în Credinta Ortodoxa, anul I, nr. 1 (1996) p. 41
3. vezi Juan. Mateos, SJ, La célébration de la Parole dans la Liturgie byzantine. Etude historique, OCA, 191, Roma, 1971, p.174-179
4. Dionisie Areopagitul, Despre Ierarhia Bisericeasca, IV,III,12, în Opere Complete, trad., introducere si note de Pr. Dumitru Staniloae, Bucuresti 1996, p. 88

5. P. Evdokimov, Rugaciunea în Biserica de Rasarit, p.184
6. *logiki latría* - expresie folosită pentru indicarea jertfei euharistice, tradusă în ultimele editii ale Liturghierului cu jertfa duhovnicească
7. *noeros, a, on* - care privește inteligenta, înțelegerea de unde traducerea românească veche: înțelegător; în ultimele editii ale Liturghierului tradus cu duhovnicesc
8. Nicolae Cabasila, Tâlcuirea Dumnezeiestii Liturghii, LI, București, 1989, p. 110

Ectenia cererilor

Dupa asezarea Cinstitelor Daruri pe Sfânta Masa diaconul, sau în lipsa acestuia preotul, cheama poporul prezent în biserica la rugaciune printr-o serie de îndemnuri cunoscute sub numele de ectenia cererilor. Aceasta ectenie nu a fost de la început aici în forma de azi, dar a patruns destul de devreme, marturiile din secolul al VIII-lea dovedind prezenta ei. (1) Practic ectenia este alcatuita, dupa formula introductiva, dintr-o cerere pentru daruri, trei îndemnuri preluate din ectenia mare si ectenia cererilor propriu-zisa la care poporul se asociaza cu raspunsul „Da Doamne!”.

Sa plinim rugaciunea noastra Domnului.

Ectenia precum si rugaciunea punerii înainte reprezinta o plinire a ritualurilor Intrarii mari prin care ne pregatim pentru aducerea sfintei jertfe. Formula introductiva ne atrage atentia asupra acestui lucru si, de asemenea, ne îndeamna sa ridicam rugaciunea la desavârsire.

Pentru Cinstitele Daruri ce sunt puse înainte, Domnului sa ne rugam.

Poporul din biserica este îndemnat sa se asocieze rugaciunii punerii înainte rostita de catre protos în altar prin cererea ca Cinstitele Daruri care au fost puse înaintea Domnului pe Sfânta Masa sa fie primite de Acesta. Iar primirea lor înseamna salasluirea Sfântului Duh, în urma invocarii Lui în timpul anaforalei, peste clerici, peste daruri si peste tot poporul, prefacând darurile si adunarea în Trupul lui Hristos.

Pentru Sfânta Biserica aceasta si pentru cei ce cu credinta, cu evlavie si cu frica lui Dumnezeu intra într-însa, Domnului sa ne rugam.

Pentru ca sa fim izbaviti noi de tot necazul, mânia, primejdia si nevoia, Domnului sa ne rugam.

Apara, mântuiește, miluiește si ne pazeste pre noi, Dumnezeule, cu Harul Tau.

Prin aceste trei cereri preluate din ectenia mare rugaciunea pentru primirea Cinstitelor Daruri continua în mod firesc cu rugaciunea pentru poporul care este adunat în biserica, pentru cei care „cu credinta, cu evlavie si cu frica lui Dumnezeu” au venit sa primeasca Duhul Sfânt si sa se uneasca cu Hristos aducând sfânta jertfa. Cunoscând dragostea nemarginita a lui Dumnezeu, ne încredintam purtarii Lui de grija pentru a fi izbaviti de toata rautatea.

Ziua toata desavârsita, sfânta, în pace si fara de pacat, la Domnul sa cerem.

Într-unul din ultimele sale cuvinte (2) adresate obstii mănastirii Sfântul Ioan Botezatorul din Essex, Anglia, Arhimandritul Sofronie, ucenicul Sfântului Siluan, sintetiza experienta sa duhovniceasca si întreaga traditie filocalica aratând ca scopul vietii noastre este de a cauta caile care duc la cunoasterea existentiala a Dumnezeului personal facând experienta vietii în El. Depasind logica noastra, în Hristos înțelegem ca Dumnezeu ne-a creat spre a deveni posesorii vietii Lui vesnice, fara de început, spre a deveni asemenea Lui pâna la identitate, nu dupa fiinta ci în har, într-o comuniune deplina cu El. Acest program al teologiei celei mai înalte îl putem pune în practica începând chiar de astazi, facând ca în fiecare zi preocuparea noastra sa fie a nu pacatui. Nefacând pacatul ne curatim mintea, inima si întreaga noastra fiinta de întunericul pacatului, devenind în stare sa simtim nemijlocit ce anume vine de la Dumnezeu. Punând zilnic în rugaciune preocuparea noastra de a nu mai pacatui, gasim calea cea adevarata care ne duce la cunoasterea existentiala a lui Dumnezeu.

Biserica, prin slujbele sale, exprima acest adevăr atât de simplu și, în același timp, atât de profund și anume că calea spre cunoașterea lui Dumnezeu constă în stăruința zilnică de a nu păcătui, rânduind să ne rugăm în fiecare zi pentru aceasta.

Rugăciunea

„Învrednicește-ne Doamne în ziua (seară, noaptea) aceasta fără de păcat să ne pazim noi”

este un exemplu în acest sens. Ectenia cererilor exprimă același lucru: rugăciunea ca ziua întreagă să o petrecem fără de păcat, în pace, făcând astfel din ea o zi sfântă, desăvârșită. E în același timp o atenționare asupra zilei de acum, acel astăzi în care se lucrează mântuirea și asupra caruia Hristos ne îndeamnă să ne concentrăm toată atenția: *„ajunge zilei răutatea ei”* (Matei 6, 24). Este binecunoscută viclenia diavolului care ne amăgește să amânăm mereu („măine nu astăzi”) momentul pocăinței. De aceea Biserica, ne îndeamnă ca ziua de astăzi, să-l cerem Lui Dumnezeu și să ne străduim noi înșine, a o face sfântă, desăvârșită, fără de păcat.

Înger de pace, credincios îndreptător, pazitor sufletelor și trupurilor noastre, la Domnul să cerem.

Sfântul Ioan Gura de Aur arată în omiliile sale (3) că acest înger de pace pe care îl cerem este chiar îngerul pazitor care ne însoțește pretutindeni. Mântuitorul însuși ne încredințează de existența îngerului pazitor: *„Vedeți să nu disprețuiți pe vreunul din aceștia mici, că zic vouă: Că îngerii lor, în ceruri, pururea văd fața Tatălui Meu, Care este în ceruri.”* (Matei 18, 10).

Îngerul pazitor este un ajutor de nădejde pe care Domnul ni-l dă în străduința noastră de a nu păcătui. Ne rugăm ca îngerul pazitor să ne fie *„credincios îndreptător”* adică să fie întotdeauna cu noi îndreptându-ne pe calea cea strâmtă care duce în Împărăția lui Dumnezeu. Ne rugăm să ne fie pazitor atât sufletului cât și trupului, pazindu-ne de păcatele care ne duc la pierzare dar și de tot răul care se poate abate asupra noastră. Și ne rugăm ca îngerul nostru pazitor să fie un înger al păcii, un înger care să aducă pacea în sufletul și în jurul nostru eliberându-ne de războiul și tulburarea pe care o aduce diavolul.

Mila și iertare de păcatele și de greșelele noastre, la Domnul să cerem.

În năzuința noastră de a nu păcătui, de a face din fiecare zi o zi fără de păcat sub ocrotirea îngerului pazitor, ne găsim pe noi înșine păcătoși având nevoie de mila lui Dumnezeu. Îndrăznim să-i cerem iertarea păcatelor știind iubirea Lui nemăsurată față de oameni.

Cele bune și de folos sufletelor noastre și pace lumii, la Domnul să cerem.

Cerem pace lumii pentru că *„pacea este mama tuturor lucrurilor bune, fundamentul bucuriei”* (4) și ne încredințăm iubirii lui Dumnezeu, rugându-L să rânduiască El cele bune și de folos sufletului, adică cele ce sunt spre mântuire.

Cealaltă vreme a vieții noastre în pace și întru pocăința a savârși, la Domnul să cerem.

Ne rugăm ca *„cealaltă vreme a vieții noastre”* să o petrecem în pocăința care aduce pacea în suflet. Aceasta petrecere întru pocăința a vieții nu este o perspectivă sumbră ci, din contra, îmbucurătoare dacă avem o înțelegere justă a pocăinței. După cum arată parintele Rafail Noica pocăința nu trebuie înțeleasă la nivel moralist, ca o *„miorlaială pentru boboatele savârșite”*. Pocăința este dinamică către vesnicie, *„zvâcul launtric al unui suflet care întrezărește ceva din realitățile duhovnicești și tânjește după ele”* exprimat de luminândă Saptamânii Mari: *„Camara Ta Mântuitorule o vad împodobită și îmbracaminte nu am ca să intru întru dânsa...”* (5)

Pocăința începe cu viziunea păcatului. Potrivit părinților Bisericii a-ți recunoaște păcatul este un mare dar al cerului, mai mare decât vederea îngerilor. *„Pocăința este un nepretuit dar ce s-a dat omenirii.”*

Pocainta este minunea lui Dumnezeu, care ne creeaza din nou dupa cadere. Pocainta este revarsarea inspiratiei divine asupra noastra, cu puterea careia noi ne înaltam la Dumnezeu, Tatal nostru, pentru a trai împreuna cu El viata vesnica în lumina iubirii Sale. Prin pocainta se savârseste îndumnezeirea noastra. Darul acesta a devenit posibil prin rugaciunea lui Hristos din Ghetsimani, prin moartea Lui pe Golgota si prin Învierea Lui". (6)

Sfârșit creștinesc vietii noastre, fara durere, fara rusinare (7), în pace, si raspuns bun la Înfricosata Judecata a lui Hristos, sa cerem.

Ultima cerere ne pregătește pentru momentul trecerii din aceasta viața, moment esențial în existența noastră pentru că în starea în care ne va afla sfârșitul, în aceea vom rămâne în veci. De aceea ne rugăm ca sfârșitul nostru să fie creștinesc, împreună cu Hristos și marturisind credința în El. Conștienți de neputințele noastre cerem ca sfârșitul să ne fie fără durere, fără o durere fizică mai presus de puterea noastră, dar mai ales fără durerea de a ne vedea lepădați de Dumnezeu. Ne rugăm apoi ca să nu fim rușinați atunci când se vor deschide cartile conștiinței și toate faptele și gândurile noastre vor fi vădite, ci să dam un răspuns bun la înfricosătoarea judecată. Acest răspuns bun nu e o dibacie avocatească ci răspunsul unei vieți trăite în pocaintă cu conștiința pacatoseniei proprii.

Pre Preasfânta, Curata, Preabinecuvântata, Slavita Stapâna noastră, de Dumnezeu Nascătoare si pururea Fecioara Maria cu toti sfintii pomenindu-o, pre noi însine si unii pre altii si toata viata noastră lui Hristos Dumnezeu sa o dam.

Ectenia cererilor reprezintă un adevărat program de viață duhovnicească pentru fiecare credincios în vederea unui „răspuns bun la înfricosătoarea judecată a lui Hristos” și pentru a putea rămâne de-a pururi uniți cu El. Gândul la judecata finală este un îndemn ca, având exemplul și ajutorul Maicii Domnului și al tuturor sfinților „pre noi însine și unii pre altii și toata viața noastră” să o dăruim lui Hristos prin pocaintă.

Cu îndurările Unuia-Născut Fiului Tau, cu Carele bine esti cuvântat, împreuna cu Preasfântul si Bunul si de viata facatorul Tau Duh, acum si pururea si în vecii vecilor.

Ecfonisul care încheie ectenia subliniază faptul că împlinirea tuturor cererilor noastre este posibilă numai cu îndurările Fiului lui Dumnezeu, Care Și-a dovedit dragostea față de noi prin Întruparea și Crucea Sa.

Note:

1. Vezi S. Parenti, Nota sull'impiego del termine???S????? nell'Eucologio Barberini gr. 336 (VIII sec.), Ephemerides liturgicae 103 (1989), p. 413
2. Arhimandritul Sofronie, Cum se ajunge la cunoasterea lui Dumnezeu?, în Tine-ti mintea în iad și nu deznădăjdui! Spiritualitatea Sfântului Siluan Athonitul. Tâlcuiri teologice, Sibiu, 2000, p.299-304
3. Omilii la Coloseni, 3, 4
4. Sfântul Ioan Gura de Aur, Omilii la Coloseni, 3, 4
5. Criza Bisericii dacă ea există, Conferința susținută la Alba Iulia la 17.04.2003
6. Arhimandritul Sofronie, Mistica vederii lui Dumnezeu, București, 1995, p. 33
7. a?epa?s???t??,?? - care nu are de ce să se rușineze, neacoperit de rușine, tradus în edițiile mai vechi ale Liturghierului cu nerușinat, termen care a capatat ulterior sensul principal de obraznic și ca urmare a fost înlocuit în edițiile mai noi cu neînfruntat, care, înșă, se îndepartează mult de înțelesul original. Ca o traducere care să exprime sensul original propunem fără rușinare.

Sarutarea pacii (I)

Biserica este umanitatea restaurată în Hristos, chemată să ajungă la unitate în iubire după chipul Sfintei Treimi și marturisind credința în Sfânta Treime. În Biserica omul se împlineste ca persoană în comuniune cu Dumnezeu și cu semenii. De aceea participarea fiecărui credincios la Sfânta Liturghie, slujba în care Biserica se înalță, ca Trup al lui Hristos, în Împărăția lui Dumnezeu, nu poate fi un act individual ci trebuie să fie un act personal, în comuniune cu Dumnezeu și cu întreaga umanitate.

„În Sfânta Liturghie umanitatea toată, răscumpărată de Dumnezeu, se unifică și devine o icoană. Și aceasta icoană exprimă două aspecte: iubirea și credința în Dumnezeu” (1).

Această unitate în credință și în dragoste care, după cum remarcă încă din secolul al II-lea d.H. Sfântul Ignatie al Antiohiei (2), caracterizează Biserica, se împlineste în Sfânta Liturghie, în mod concret, înainte de aducerea Sfintei Jertfe, prin două acte: sarutarea pacii și marturisirea credinței prin rostirea Crezului.

Sarutarea pacii a fost prezentă încă de la început în rânduiala Sfintei Liturghii

Sarutul pacii este unul dintre cele mai vechi ritualuri creștine, menționat încă din Noul Testament. Astfel Sfântul Apostol Pavel își încheie patru epistole cu un îndemn la îmbrățișare cu „sarutare sfântă” (Rom 16, 16; I Cor 16, 20; II Cor 13, 12; I Tes 5, 26) iar Sfântul Apostol Petru îndeamnă la îmbrățișare cu „sarutarea dragostei” (I Pt 5, 14). Această „sarutare sfântă” sau a „dragostei” este înțeleasă ca o modalitate concretă de dobândire a pacii după cum vedem în finalul celei de a doua epistole către Corinteni unde, înainte de îndemnul „îmbrățișați-vă unul pe altul cu sarutare sfântă”, Sfântul Pavel scrie: „*traiti în pace și Dumnezeul dragostei și al pacii va fi cu voi*” (II Cor. 13, 11).

Majoritatea exegetilor consideră că, epistolele fiind citite în cult, sarutarea sfântă avea statutul unui ritual liturgic încă din perioada apostolică: „*Ne găsim la Corint, în timpul unei adunări a comunității. O epistolă a apostolului este citită ascultătorilor atenți; ea se încheie; încă un îndemn la bine, unitate, dragoste și pace. Apoi rasuna solemn invitația: 'Îmbrățișați-vă unul pe altul cu sarutare sfântă! Toți sfintii schimbăți sarutul comuniunii creștine!' - și corintenii se îmbrățișează. Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu și împărtășirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toți!'. 'Și cu Duhul tău!' - răspunde comunitatea. Epistola se încheie și Cina Domnului începe*”. (3)

Deși nu există documente din perioada apostolică care să descrie desfășurarea Sfintei Liturghii, încercarea de reconstituire de mai sus reușește probabil să surprindă destul de bine realitatea acelor timpuri. În orice caz sarutarea pacii face parte din ceea ce cercetătorii numesc „*primul strat*” (4) (first stratum) al Sfintei Liturghii (adică ritualurile care au fost prezente încă de la început în rânduiala slujbei) fiind atestată cu claritate la mijlocul secolului al II-lea de Sfântul Iustin Martirul și Filozoful. (5)

În Biserica primară sarutarea pacii era un ritual important al slujirii divine întâlnit și în afara Sfintei Liturghii. (6) Potrivit lucrării Tradiția apostolică, atribuită Sfântului Ipolit Romanul (sec. II-III), și Constituiilor Apostolice (7) (sec. IV) episcopul sarută noii botezați după mirungere ca semn al primirii în Biserica iar la hirotonia unui nou episcop acesta era sarutat de întreaga comunitate ca semn al primirii lui ca pastor. Origen (sec. II-III) consemnează obiceiul că, în încheierea rugăciunii, credincioșii să-și dea sarutarea pacii pe care Tertulian (sec. II-III) o numește „*pecetea rugăciunii*” (De oratione, 18), autentificarea unei rugăciuni adevărate.

Mult timp sarutarea se dădea pe gura

Un aspect destul de șocant pentru omul modern este faptul că sarutul pacii se dădea pe gura, fără a avea însă nimic senzual sau necurat în el. În mediul iudaic și greco-roman se sarutau pe gura doar membrii de

familie si prietenii foarte apropiati. Sarutarea crestina pe gura era o practica neconventionala, atestând constiinta puternica a apartenentei la Biserica ca madulare ale aceluiasi Trup al lui Hristos. De aceea catehumenii si penitentii nu aveau dreptul sa dea sarutul pacii, ei nefiind în Biserica si sarutul lor nefiind sfânt (Traditia apostolica, cap. XVIII). Sfântul Ioan Gura de Aur justifica sarutarea pe gura: „*Noi suntem templul lui Hristos. De aceea ceea ce sarutam este intrarea, vestibulul acestui templu (...) Prin aceste usi Hristos intra în noi (...) când ne împartasim (...) Nu este o cinste oarecare cea pe care gura o primește atunci când primește Trupul Domnului. Acesta este principalul motiv pentru care dam sarutarea aici*”.

(8)

Practica sarutarii pe gura a supravietuit mult timp în Biserica. La sfârșitul secolului al XI-lea Sfântul Teofilact al Bulgariei este întrebat de fratele sau Dimitrie de ce în Postul Mare sarutarea pacii se da pe umeri si nu pe gura ca în restul anului (9), de unde înțelegem ca practica curenta era ca clericii sa-si dea sarutarea pacii pe gura. De altfel editiile slave ale Liturghierului mentioneaza pâna prin secolul al XVII-lea ca sarutarea pacii se da pe gura. Treptat s-a generalizat însa practica sarutarii pe umeri, asa cum am vazut ca se proceda la sfârșitul secolului al XI-lea în Postul Mare.

Pâna în secolul al XI-lea atât clericii cât si credinciosii își dadeau sarutarea pacii

Sarutarea pacii își arata întreaga sa valoare în cadrul Sfintei Liturghii ca moment esential în care întreaga comunitate, clerici si laici, își manifesta unitatea de iubire, conditie a aducerii sfintei jertfe potrivit cuvintelor Mântuitorului: „daca îți vei aduce darul tau la altar si acolo îți vei aduce aminte ca fratele tau are ceva împotriva ta, lasa darul tau acolo, înaintea altarului, si mergi întâi si împaca-te cu fratele tau si apoi, venind, adu darul tau” (Matei 5, 23-24). La îndemnul diaconului „*Îmbratisati-va unul pe altul cu sarutare sfânta!*” pâna prin secolele IV-V, „*Sa ne iubim unii pe altii!*” mai târziu) toti participantii la Sfânta Liturghie își dadeau sarutarea pacii, fiecare în rândul treptei sale: preotii cu episcopul si între ei, diaconii cu diaconii, laicii cu laicii. În cazul laicilor ritualul se savârșea între vecinii din biserica astfel încât nu se producea tulburare la slujba si nici nu lua timp mult. La început, când crestinii stateau amestecati în biserica, sarutul se dadea si între barbati si femei. La scurt timp, datorita smintelilor care puteau sa apara, barbati si femeile au fost separati în locas, sarutul dându-si-l de acum încolo barbati cu barbati si femeile cu femeile. (10)

Sarutarea pacii înseamna îmbracarea fiecaruia si a tuturor în iubirea lui Hristos

Din secolul al XI-lea sarutarea pacii se restrânge în general la clericii din altar. Ca urmare îndemnul diaconului la dragoste reciproca nu se mai concretizeaza într-un act, chemarea la o actiune devenind chemarea la o stare sufleteasca. Aceasta actiune avea însa o importanta deosebita fiind „*o lucrare sfânta a iubirii, semnul si ritualul vazut prin care - în chip nevazut dar real - se savârșea revarsarea iubirii lui Dumnezeu în inimile credinciosilor, era îmbracarea fiecaruia si a tuturor laolalta în iubirea lui Hristos*” (11). A te îmbraca în iubirea lui Hristos înseamna a primi harul dumnezeiesc care te face sa-ti depasesti limitele egoismului si sa te asemeni lui Dumnezeu îmbratisând pe toti în iubire, chiar si pe dusmani. A te îmbraca în iubirea lui Hristos înseamna sa nu mai vezi în aproapele tau, începând chiar cu cel ce se întâmpla sa fie lângă tine în biserica, un strain sau chiar un dusman, ci un frate. Înseamna sa constientizezi faptul ca Hristos ne uneste pe toti în Biserica, ca madulare ale Trupului Sau, prin participare la Sfânta Liturghie. Daruindu-si sarutul pacii crestinii marturisesc credinta ca se împartasesc de iubirea celui ce este prezent în mijlocul lor precum a promis: „unde sunt doi sau trei, adunati în numele Meu, acolo sunt si Eu în mijlocul lor” (Matei 18, 20). De aceea îmbratisându-se ei spun

„*Hristos în mijlocul nostru*” - „*Este si va fi!*” - „*Totdeauna, acum si pururea si în vecii vecilor!*”.

Ritualul sarutarii pacii, asezat înaintea anaforalei si a împartasirii, scoate în evidenta faptul ca nu putem sa intram în comuniune cu Dumnezeu daca nu suntem uniti în iubire cu ceilalti membri ai Bisericii: „Daca zice cineva: iubesc pe Dumnezeu, iar pe fratele sau îl uraste, mincinos este! Pentru ca cel ce nu iubeste pe fratele sau, pe care l-a vazut, pe Dumnezeu, pe Care nu L-a vazut, nu poate sa-L iubeasca. Si aceasta porunca avem de la El: cine iubeste pe Dumnezeu sa iubeasca si pe fratele sau” (I Ioan 4, 20-21). „*Nu se*

poate înfaptui împreună noastră înaltare spre Cel Unul și spre împărtășirea de Unul având despartiti pe aceia de unirea întru pace cu noi” scrie Sfântul Dionisie Areopagitul. (12)

Sfânta Liturghie presupune și angajarea trupeză, în relația cu Dumnezeu prin împărtășire și în relația cu aproapele prin sărutarea păcii

Sărutarea păcii este un act în care trupul exprimă și transmite iubirea față de aproapele ca împărtășire din iubirea lui Hristos. De la începutul Bisericii s-a înțeles faptul că în Sfânta Liturghie relația de iubire față de aproapele trebuie să implice și trupul în actul sărutării păcii, așa cum relația cu Dumnezeu angajează și trupul în actul împărtășirii. Omul este o ființă dihotomică, trup și suflet. Trupul, care potrivit învățaturii Bisericii nu este rău în sine, participă alături de suflet la rugăciune. Prin intermediul trupului dăruim și primim: aducem darul la altar, un dar material constând în pâine și vin dar cu o profundă încărcătură simbolică, și primim în schimb însuși Trupul și Sângele Domnului ca hrană trupeză. Astfel printr-un act trupeză, mănucarea, ne unim cu Dumnezeu și experimentăm iubirea Lui. Tot așa iubirea față de cel ce, împreună cu mine este modular al Trupului lui Hristos, Biserica, și participă la Sfânta Liturghie, nu poate să se rezume doar la o stare sufletească ci se exprimă într-un act trupeză, sărutarea păcii, ca o dăruire și primire efectivă a iubirii. „*Să nu-ți închipui că sărutarea aceasta este o sărutare obișnuită, din acelea ce-și dau prietenii pe stradă sau în piață, arată Sfântul Chiril al Ierusalimului. Sărutarea aceasta unește sufletele unele cu altele și îndepartează din suflete orice vrajmă. Sărutarea aceasta este un semn al unirii sufletelor și al izgonirii oricărei vrajmasii.(...) Sărutarea aceasta este deci împăcare; pentru aceasta e sfântă*”. (13)

Note:

1. Parintele Symeon în Celălalt Noica, marturii ale monahului Rafail Noica însoțite de câteva cuvinte de folos ale Parintelui Symeon, Editura Anastasia, 1994, p. 137
2. Epistola. către Magnezieni, I, , 2, în Scrierile Parinților Apostolici, București, 1995, p. 198
3. H. Lietzmann, Messe und Herrenmahl, de Gruyter, Berlin, 1955, p. 229
4. vezi Gregory Dix, The Shape of the Liturgy, London, 1945, p. 105 s.u.
5. Sf. Iustin Martirul și Filozoful, Apologia I, cap. 65 în Apologeti de limba greacă, Buc., 1997, p. 93
6. vezi Paul de Clerk, Le geste de paix: usages et significations, în Liturgie et charité fraternelle, Conférences Saint-Serge, XLVe Semaine d'Etudes Liturgiques, Paris, 1998, Subsidia C.L.V. 105, Edizioni Liturgiche, Roma, 1999, p. 102-111
7. Cea mai întinsă colecție canonică-liturgică din primele secole creștine datând din a doua jumătate a secolului al IV-lea, foarte probabil de origine siriacă, cuprinzând în general, cu unele modificări, texte mai vechi. Este importantă pentru că a păstrat cele 85 de canoane apostolice și numeroase rânduieli liturgice printre care și textul complet al Liturghiei numită clementină. Cu excepția canoanelor apostolice, opera a fost osândită de Sinodul II Trulan (692) ca „falsificată de eretici” dar își păstrează valoarea documentară în special în ceea ce privește practica liturgică din primele secole. Vezi Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, Patrologia, vol. II, București, 1985, p.520-521
8. Omilia 30 la II Corinteni, The Master Christian Library, Disk Two, AGES Software, Rio, WI USA, Version 7, 1999, p. 901
9. la R. Bornert, Les commentaires byzantines de la Divine Liturgie du VIIe au XVe siècle, Paris, 1966, p. 212
10. Vezi Robert Taft, Great Entrance. A history of the Transfer of Gifts and other Preanaphoral Rites of the Liturgy of St. John Chrysostom, second edition, Roma, 1978, p. 389-390
11. A. Schmemmann, Euharistia. Taina Împăratiei, ed. Anastasia, p. 142
12. Dionisie Areopagitul, Despre Ierarhia Bisericească, III,III,8 în Opere Complete, trad., introducere și note de Pr. Dumitru Staniloae, București 1996, p. 82
13. Sfântul Chiril al Ierusalimului, Cateheza a V-a mistagogică, 3, în Cateheze, trad și note de Pr. Prof. Dumitru Fecioru, București, 2003, p. 359.

Sarutarea pacii (II)

Sarutarea pacii este un ritual liturgic de mare forta în care omul se deschide fata de aproapele si se îmbraca în iubirea lui Hristos printr-un act al trupului care exprima împacarea si unirea sufletelor în iubirea daruita reciproc. Importanta deosebita a acestui gest al pacii este demonstrata de faptul ca este întâlnit în toate riturile liturgice, făcând parte din structura originara a Liturghiei. El scoate în evidenta o trasatura fundamentala a cultului crestin si anume ca legatura cu Dumnezeu nu se poate stabili fara o relatie iubitoare cu aproapele.

„Pace voua” este marturisirea si transmiterea pacii treimice

Principalele momente ale Sfintei Liturghii (lecturile biblice ca împartasire cu Dumnezeu Cuvântul prin cuvânt, aducerea sfintei jertfe si sfintirea darurilor prin rostirea anaforalei, frângerea si împartasirea cu Sfintele Taine) sunt precedate de daruirea pacii de catre întâi-statatorul slujbei printr-un gest de binecuvântare însoțit de cuvintele „*Pace tuturor*”, marturisind astfel de fiecare data ca Hristos însusi este în mijlocul nostru.

„*Pace voua*” este salutul lui Hristos înviat, un salut care nu e un simplu cuvânt de politete ci o daruire efectiva a acelei paci (salom) mesianice care înseamna, potrivit Sfintei Scripturi, plenitudine, împlinire, echilibru fericit, armonie. Este climatul specific Noului Legământ al lui Dumnezeu cu oamenii în Iisus Hristos Înviat. Pacea lui Hristos este o pace jertfelnică, rodul eshatologic al Crucii, semnul comuniunii regasite cu Dumnezeu si cu toti: „*Caci în El a binevoit (Dumnezeu) sa salasluiasca toata plinirea. Si printr-Însul toate cu Sine sa le împace, fie cele de pe pamânt, fie cele din ceruri, făcând pace prin El, prin sângele crucii Sale*” (Coloseni 1, 19-20). „*Pace voua*” este marturisirea si transmiterea pacii treimice, este o invitatie de a intra în plenitudinea vietii treimice în masura primirii acesteia prin credinta. (1)

Rostind „*Pace tuturor*”, protosul binecuvinteaza adunarea în semnul crucii închipuind cu degetele literele grecesti care prescurteaza numele Mântuitorului (IC XC), aratând astfel ca prin Crucea lui Hristos s-a restabilit comuniunea între Dumnezeu si om si noi putem fi facuti partasi pacii treimice. Prin acest gest protosul, în puterea Duhului Sfânt, transmite, asemenea lui Hristos, în mod efectiv pacea „de sus” celor ce sunt gata sa o primeasca: „*Si de va fi acolo un fiu al pacii, pacea voastra se va odihni peste el, iar de nu, se va întoarce la voi*” (Luca 10, 6). Credinciosii raspund „*Si duhului tau!*” amintindu-si lor însisi ca Duhul Sfânt este în protos si ca protosul nu face nimic de la el ci harul Duhului este de fata si se pogoara peste toti. (2) Duhul Sfânt face din fiecare participant la Sfânta Liturghie un fiu al pacii, ne face partasi pacii Dumnezeului Treimic care este pace tainica, adâncime linistita, plenitudine nedescrisa, reciprocitate de iubire.

Numai atunci când primim pacea de „de sus” în sufletul nostru putem sa ne deschidem cu iubire fata de aproapele si sa ne unim în Trupul lui Hristos, Biserica. De aceea daruirea pacii de catre protos înainte de anafora este si o inaugurare a ritualului sarutarii pacii. Aceasta sarutare are ca semnificatie principala tocmai primirea si transmiterea darului pacii lui Dumnezeu, „salom”-ul biblic care este darul mesianic prin excelenta (Lc. 2, 14; 24, 36; In. 20, 19; 21, 26), darul eshatologic caracteristic Noului Israel, devenit un ritual liturgic de mare forta. (3)

Iubirea dintre noi este o marturisire de credinta în Sfânta Treime

„Sa ne iubim unii pe altii ca într-un gând sa marturisim” îndeamna diaconul la sarutarea pacii iar poporul raspunde „Pe Tatal, pe Fiul si pe Sfântul Duh, Treimea cea de o fiinta si nedespartita”. Nu se stie exact cum a evoluat aceasta formula liturgica deoarece vechile manuscrise liturgice nu cuprind de obicei decât cele rostite de episcop sau preot, partea ce revine diaconului fiind eventual indicata de cuvintele începatoare. În orice caz în primele secole se folosea expresia paulina: „Îmbratisati-va unul pe altul cu sarutare sfânta” (I Cor. 16, 20). În secolul al X-lea întâlnim îndemnul „Sa ne iubim unii pe altii!” caruia ulterior i se adauga „ca într-un gând sa marturisim” (întâlnit în manuscrise din secolul al XII-lea), completare care leaga îndemnul la iubire de marturisirea credintei. Raspunsul „Pe Tatal, pe Fiul si pe Sfântul Duh, Treimea cea de o fiinta si nedespartita” apare tot din secolul al XII-lea fiind initial recitat numai de clerici si apoi preluat de popor. (4)

În forma ei de azi formula liturgica ce introduce sarutarea pacii scoate în evidenta faptul ca iubirea dintre noi este premiza marturisirii credintei în Sfânta Treime. Chiar mai mult, însasi iubirea dintre noi, ca împartasire din iubirea Sfintei Treimi, este o marturisire de credinta în Sfânta Treime. „Daca n-am simti valoarea iubirii, care nu ne poate veni decât de la Dumnezeu Cel în Treime, nu am lauda si admira cu toata puterea Sfânta Treime si nu ne-am sili sa înaintam în ea. Astfel marturisind credinta noastra în Dumnezeu cel în Treime nu socotim pe Dumnezeu ca un adevar teoretic ci ne marturisim credinta noastra într-un Dumnezeu al iubirii în Sine însusi si izvor al iubirii din noi”. (5)

Hristos este în mijlocul nostru si ne da puterea sa ne iubim unii cu altii

În timpul cântarii „Pe Tatal, pe Fiul si pe Sfântul Duh, Treimea cea de o fiinta si nedespartita” episcopul si preotii se închina de trei ori în fata Sfintei Mese rostind „Iubi-Te-voi Doamne, vârtutea mea, Domnul este întarirea mea si scaparea mea si izbavitorul meu” (Ps. 17, 1) si saruta Cinstitele Daruri si Sfânta Masa.

Practica sarutarii, mai întâi numai a Sfintei Mese apoi si a Cinstitelor Daruri, apare prin secolul al XIII-lea fiind introdusa probabil ca un substitut al sarutului pacii la Liturgia savârsita de un singur preot si ulterior generalizata. (6) Acest act este o expresie a dragostei fata de Dumnezeu pe care o aratam sarutând Cinstitele Daruri, care se vor preface în Trupul si Sângele Domnului, si a Sfintei Mese, altarul pe care se aduce Sfânta Jertfa.

Dragostea si credinta în Dumnezeu o exprimam folosindu-ne de cuvintele psalmistului: „Iubi-Te-voi Doamne, vârtutea mea, Domnul este întarirea mea si scaparea mea si izbavitorul meu” (Ps. 17, 1). Ne aratam astfel dorinta de a împlini prima porunca a Domnului: „Sa iubesti pe Domnul Dumnezeul tau din toata inima ta, din tot sufletul tau, din tot cugetul tau si din toata puterea ta” (Marcu 12, 30). Dumnezeu nostru e Cel ce ne-a iubit mai întâi: „Caci Dumnezeu asa a iubit lumea, încât pe Fiul Sau Cel Unul-Nascut L-a dat ca oricine crede în El sa nu piara, ci sa aiba viata vesnica” (Ioan 3, 16). El ne da si noua puterea sa-L iubim si sa ne iubim aproapele, chiar si pe vrajmasi, el este „vârtutea, întarirea, scaparea si izbavitorul” nostru. Liturghierul precizeaza ca, pentru a sublinia solemnitatea momentului, acest verset poate fi cântat în altar sau la strana.

În cazul slujbei în sobor episcopul si preotii, dupa sarutarea Cinstitelor Daruri si a Sfintei Mese, își dau succesiv sarutul pacii pe umeri, strângându-si mâna dreapta. Sarutarea se da de trei ori în numele Sfintei Treimi, cel dintâi spunând: „Hristos în mijlocul nostru”, celalalt raspunde „Este si va fi” iar cel dintâi încheie „Totdeauna, acum si pururea si în vecii vecilor”. Marturisim astfel ca Hristos este în mijlocul nostru si ne da puterea sa ne iubim unii cu altii. În practica greceasca si slava, dupa sarutarea umerilor, preotii își saruta reciproc mâinile pentru ca Hristos lucreaza sfintenie prin aceste mâini. Sarutarea umerilor, care în timpul lui se practica numai în Postul Mare, este explicata de Sfântul Teofilact al Bulgariei prin aceea ca „umerii sunt simbolul vietii active prin care putem purta crucea Domnului pentru a fi rastigniti cu El, în masura în care ne e posibil”. (7) Nu putem sa ne iubim aproapele, inclusiv dusmanii, decât lepadându-ne de egoism, asumându-ne crucea si urmându-i lui Hristos (Matei 16, 24).

Practicarea din nou a sarutarii pacii de catre credinciosi ar fi benefica

Timp de peste zece secole toti participantii la Sfânta Liturghie, atât clericii cât si credinciosii, își dadeau sarutul pacii. Dupa secolul al X-lea acest ritual s-a restrâns la clericii din altar, dar restrângerea nu a fost urmare a unei hotărâri a autoritatii bisericești. În articolul precedent si în cel de fata am încercat sa surprindem importanta deosebita a acestui gest al pacii care face parte din structura originara a Sfintei Liturghii. El nu poate fi redus la o stare sufleteasca ci implica un act concret prin care iubirea si pacea dumnezeiasca este primita si transmisa fratelui din biserica, unindu-ne cu totii în iubirea lui Hristos si marturisirea Sfintei Treimi, structura supremei iubiri.

Un gest al pacii este prezent în toate riturile liturgice crestine, forma lui concreta de împlinire fiind diferita de la un rit la altul si de la o epoca la alta, în functie de contextul cultural si traditiile locale. Esential în ceea ce priveste sarutarea pacii nu este însa forma concreta de împlinire ci faptul de a fi un gest trupesc care sa exprime dragostea curata fata de aproapele.

Din fericire, daruirea sarutarii pacii între credinciosi nu a disparut cu totul nici în Ortodoxie. În cazul tarii noastre, Parintele Dumitru Staniloae da marturie despre practicarea sarutului pacii în unele biserici din Transilvania într-o forma specifica: sarutarea mâinilor credinciosilor mai în vârsta de catre cei mai tineri urmata de îmbratisarea lor, barbati cu barbati si femei cu femei. (8) Aceeasi practica se întâlnește si la sud de Carpati. (9) Pastrarea pe alocuri în Ortodoxie a acestui gest al pacii între credinciosi precum si lipsa unei hotărâri a autoritatii bisericești care sa-l interzica dovedeste ca nu exista nici un impediment canonic pentru savârșirea lui. Din contra, importanta sa deosebita în angajarea participarii efective a credinciosilor la slujba dovedeste importanta reintroducerii lui, în ultimul timp întâlnind tot mai multe initiative în acest sens. (10) Multi credinciosi au pierdut constiinta împreunei slujiri la Sfânta Liturghie si tind sa devina simpli spectatori pasivi: nu aduc darul de pâine si vin la altar, nu cânta, nu se împartasesc decât rareori, nu-si dau sarutul pacii. Sigur, reintroducerea sarutului pacii nu rezolva toate problemele, dar este un pas înainte spre o participare deplina la slujba. Cei care l-au practicat pot da marturie ca, atunci când e facut cu sinceritate, sparge efectiv „zidurile” care ne despart de multe ori de cei ce se întâmpla sa fie lângă noi în biserica, făcându-ne sa ne simtim frati. Si sa nu uitam ca multi din cei ce parasesc Ortodoxia pentru a merge la secte acuza faptul ca nu au simtit comuniunea si iubirea în Biserica si nu au înțeles slujbele.

În mod concret sarutul pacii între credinciosi se poate da astazi în timpul cântării „Iubi-Te-voi Doamne” a carei interpretare este permisa de Liturghier. Cântarea este foarte potrivita pentru acest moment, marturisind ca iubirea aproapelui își ia puterea din iubirea lui Dumnezeu. Sarutul se poate da între vecini, ca în epoca primara, barbati cu barbati si femei cu femei, fara a se produce tulburare în biserica. Ca forma concreta, adaptându-ne la contextul de azi, nu se pune problema sarutului pe gura. Se poate opta pentru forma traditionala româneasca, sarutarea mâinilor credinciosilor mai în vârsta de catre cei mai tineri urmata de îmbratisarea lor, care însa este greu de aplicat în mediile mai putin traditionale, sau pentru simpla strângere a mâinii ca în ritul roman. Credem însa ca cea mai potrivita forma este cea practicata de preoti în altar: strângerea mâinii si sarutarea umerilor însoțita de formula „Hristos în mijlocul nostru” - „Este si va fi” - „Totdeauna, acum si pururea si în vecii vecilor”. Când preotul slujeste singur își poate da sarutarea pacii cu paracliserul asa cum se practica si în vechime. (11)

Sarutarea pacii presupune respingerea oricarei ipocrizii sau viclenii

O conditie esentiala pentru ca acest gest sa fie lucrator este sinceritatea lui, respingerea oricarei ipocrizii sau viclenii. Textele liturgice si Sfintii Parinti atentioneaza în repetate rânduri asupra acestui lucru. Astfel în Constitutiile Apostolice, dupa ce se relateaza ca la momentul sarutarii pacii diaconul avertiza: „Nimeni sa nu aiba ceva împotriva cuiva. Nimeni sa nu fie fatarnic!” se adauga: nimeni sa nu o faca precum Iuda care l-a vândut pe Domnul printr-un sarut. (12) Sarutarea pacii trebuie sa fie expresia iubirii sincere fata de aproapele (Origen) (13) si sa nu fie data doar cu buzele ca Iuda având ura si rautate fata de fratii în credinta (Theodor de Mopsuestia) (14). Fiind simbolul împacării interioare despre care vorbeste Evanghelia, sarutarea pacii trebuie sa fie o sarutare a sufletului, o îmbratisare a inimii si nu doar a buzelor si al gurii (Sfântul Ioan Gura de Aur) (15). În aceste conditii reactualizarea

acestui gest si pentru credinciosi nu constituie o abatere de la traditie ci din contra, o întoarcere la aceasta, cu efecte benefice pentru slujirea si trairea ortodoxa.

Note:

1. Yves Fauquet, La formule liturgique „La paix avec vous”, „Paix a vous” est-elle un kérygme trinitaire? , în Trinité et liturgie, Conférences Saint-Serge, XXXe Semaine d'Etudes Liturgiques, Paris, 1983, Subsidia C.L.V. 32, Edizioni Liturgiche, Roma, 1984, p. 99-102
2. Sfântul Ioan Gura de Aur, Omilia I la Rusalii, 4, în Predici la sarbatori împaratesti si cuvântari de lauda la sfinti, Bucuresti, 2002, p. 207-208
3. Paul de Clerk, Le geste de paix: usages et significations, în Liturgie et charité fraternelle, Conférences Saint-Serge, XLVe Semaine d'Etudes Liturgiques, Paris, 1998, Subsidia C.L.V. 105, Edizioni Liturgiche, Roma, 1999, p. 98
4. Robert Taft, Great Entrance. A history of the Transfer of Gifts and other Preanaforal Rites of the Liturgy of St. John Chrysostom, second edition, Roma, 1978, p. 380-383
5. Pr. Prof. Dr. Dumitru Staniloae, Spiritualitate si comuniune în Liturghia ortodoxa, Craiova, 1986, p. 244
6. Robert Taft, Great Entrance, p. 388
7. la R. Bornert, Les commentaires byzantines de la Divine Liturgie du VIIe au XVe siecle, Paris, 1966, p. 212
8. Pr. Prof. Dr. Dumitru Staniloae, Spiritualitate si comuniune în Liturghia ortodoxa, Craiova, 1986, p. 246
9. Pentru localitatea Salciile, Prahova vezi Virgil Maxim, Imn pentru crucea purtata, ed. Antim, 2002, p. 447
- vezi de exemplu precizarile Liturghierului în limba franceza editat cu binecuvântarea 10. IPS Iosif Pop, Mitropolitul Europei Occidentale si Meridionale, Monastere de la Theotokos, Villebazy, 2002, p. 152
- 11.vezi Robert Taft, Great Entrance, p. 388
12. Cartea a II-a, 57, 16-17, la Marcel Metzger, La reconciliation entre les fideles, comme condition du baiser de paix dominical dans les „Constitutions Apostoliques”, în Liturgie et charité fraternelle, Conférences Saint-Serge, XLVe Semaine d'Etudes Liturgiques, Paris, 1998, Subsidia C.L.V. 105, Edizioni Liturgiche, Roma, 1999, p. 75
13. Comentariu la Romani, 10, 33 la R. Bornert, op. cit., p. 61
14. Omiliile catehetice, 15, 41 la M. Metzger, op. cit, p. 75
15. De compunctione ad Demetrium, 1, 3 la R. Taft, op. cit., p. 390.

Crezul (I)

Sarutul pacii, actul care exprima unirea noastră în iubire prin îmbracarea în iubirea lui Hristos, este, în același timp, o marturisire de credință în Sfânta Treime și o premisa a marturisirii unității de credință prin rostirea Crezului. Numai uniți în iubire și marturisind aceeași credință revelată ne aratăm a fi cu adevărat Biserica lui Hristos și putem aduce Sfânta Jertfa.

Credința este atât un dar al lui Dumnezeu cât și un răspuns al omului

Credința este întâlnirea omului cu Dumnezeu și cunoașterea Lui. Ea se naște în suflet prin primirea cuvântului lui Dumnezeu: „*credința este din auzire, iar auzirea prin cuvântul lui Hristos*” (Rom 10, 17). Sfânta Scriptură ne învață ca credința este o lucrare a harului dumnezeiesc vindecător și mântuitor în om: „*iar roada Duhului este dragostea, bucuria, pacea, îndelunga-răbdarea, bunătatea, facerea de bine, credința, blândetea, înfrânarea, curăția*” (Gal. 5, 22). Credința este mântuitoare: „*prin credința se va îndrepta omul*” (Rom 3,28) căci „*dreptul din credința va fi viu!*” (Avacum 2, 4). Omul trebuie să se deschidă acestei lucrări a harului prin împlinirea poruncilor adică credința să fie „*lucrătoare prin iubire*” (Gal. 5, 6). Astfel ajungem ca „*Hristos să Se salasluiască, prin credința, în inimile noastre, înrădăcinați și întemeiați fiind în iubire*” (Efes 3, 17).

Sfinții Părinți fac distincție între credința din auzire care ne aduce la Hristos și credința care constituie însăși viața Bisericii și a membrilor ei despre care Sfântul Pavel spune că face ca Hristos să se salasluiască în inimile noastre. Sfântul Maxim Marturisitorul o numește pe prima credință simplă sau din cele auzite iar pe cea de a doua credință desăvârșită sau din cele văzute, unitatea și partasia omului cu Dumnezeu. (1) De la credința simplă la cea desăvârșită se ajunge prin primirea harului în Sfintele Taine ale Bisericii (în special Botezul, Mirungerea și Euharistia) și prin angajarea într-un efort ascetic care urmărește curățirea de patimi și dobândirea virtuților potrivit poruncilor dumnezeiești. (2) Credinciosul intra astfel, în Biserică, într-o relație personală, în permanentă creștere, cu Persoanele Sfintei Treimi care revarsă darul duhovnicesc, inclusiv pe cel al credinței. (3)

Credința este asadar atât un dar al lui Dumnezeu cât și un răspuns al omului. Acest răspuns constă în supunerea iubitoare față de adevărul întrupat în Hristos, revelat de El și marturisit de Biserică. Supunerea iubitoare față de adevărul revelat presupune cunoașterea dogmelor Bisericii și efortul ascetic personal. Cunoașterea dogmelor este esențială deoarece „*orice abatere a cunoștinței noastre intelectuale de la dreapta înțelegere a Revelației se va rasfrânge inevitabil asupra manifestărilor duhului nostru. Cu alte cuvinte, o viață cu adevărat dreaptă este condiționată de adevăratele concepții despre Dumnezeu, despre Sfânta Treime*”. (4)

Dar, după cum arată și Sfântul Isaac Sirul (5), nu ne putem opri la cunoașterea intelectuală a dogmelor deoarece aceasta ține de credința simplă sau din auzire. Noi suntem chemați ca, prin lucrarea poruncilor, să ajungem la credința desăvârșită, adevărul marturisit prin credința transformându-se astfel în mântuire și viață.

Crezul, deși introdus mai târziu, s-a încadrat organic în rânduiala Liturghiei

Primirea credinței „*din auzire*” care constă în cunoașterea dogmelor și înaintarea spre credința desăvârșită, „*din cele văzute*”, se împlineste în Biserică. Marturisirea credinței este o parte integrantă și indispensabilă a slujirii Bisericii. Slujbele în ansamblul lor sunt o marturisire a credinței, învățând și comunicând adevărul mântuitor, ajutându-l pe fiecare membru al Bisericii să participe la acest adevăr. (6)

Sfânta Liturghie, Taina Tainelor, este în întregime o marturisire de credință și o daruire a credinței mântuitoare ca cunoaștere a lui Dumnezeu și întâlnire cu El, având ca moment culminant împărtășirea cu

Trupul si Sângele Domnului, de aceea dupa împartasire cântam cu bucurie: „Am vazut Lumina cea adevarata, am primit Duhul cel ceresc; am aflat credinta cea adevarata, nedespartitei Treimi închinându-ne, ca aceasta ne-a mântuit pre noi”.

Cu toate ca marturisirea credintei este un aspect definitoriu al Sfintei Liturghii, practica rostirii Crezului, ca moment al marturisirii comune a credintei, nu face parte din structura originara a Liturghiei, fiind introdusa la Antiohia la sfârșitul secolului al V-lea de patriarhul Petru Fullos iar la Constantinopol la începutul secolului al VI-lea de patriarhul Timotei (511-518). (7) Cei doi patriarhi erau adepti ai ereziei monofizite si au introdus Crezul în Liturghie în încercarea de a-si demonstra fidelitatea fata de credinta Sfintilor Parinti. Patriarhii ortodocsi urmasori au pastrat practica rostirii Crezului deoarece acesta s-a încadrat organic în rânduiala Liturghiei, alăturându-se anaforalei liturgice care pâna atunci reprezenta principala forma de exprimare a dogmelor.

Crezul a fost formulat la primele doua sinoade ecumenice

Crezul desemneaza, în sens general, o sinteza a învățăturilor de credinta crestine fundamentale. Crezul se mai cheama si simbol al credintei. Termenul de simbol vine de la un cuvânt ce însemna parola în taberele militare. Deci pentru crestinii din vechime crezul sau simbolul de credinta era o parola ce îi arata a fi adevarati crestini. (8)

Desi în Noul Testament nu exista un crez formulat ca atare, înca de la începutul Bisericii au circulat scurte formulari, amplificate ulterior, care exprima continutul credintei, ferindu-o de erezii. Aceste „crezuri” erau utilizate în legatura cu Botezul, atât pentru instruirea catehumenilor cât si pentru marturisirea credintei de catre acestia în timpul slujbei.

În anul 325, la primul sinod ecumenic tinut la Niceea, pe baza crezurilor baptismale folosite în Siria, Palestina si Cezareea, Sfintii Parinti, insuflati de Duhul Sfânt, elaboreaza, ca raspuns la erezia lui Arie care contesta dumnezeirea Fiului, prima parte a Crezului rostit astazi la Sfânta Liturghie. Sinodul al II-lea ecumenic, tinut la Constantinopol în anul 381, ca raspuns la erezia lui Macedonie care contesta dumnezeirea Sfântului Duh, completeaza Crezul de la Niceea cu învățatura despre Sfântul Duh, despre Biserica, Botez, învierea mortilor si viata vesnica. Fiind elaborat la sinoadele ecumenice de la Niceea si Constantinopol, acest Crez este cunoscut sub denumirea de Crezul niceo-constantinopolitan si este „crezul prin excelenta al crestinismului” (9) recunoscut la sinodul al IV-lea ecumenic de la Calcedon (451) ca expresie autentica a credintei Bisericii universale. Acesta este Crezul introdus în Liturghie la începutul secolului al VI-lea si pastrat pâna astazi.

Rostirea Crezului este o expresie a unitatii de credinta

Marturisirea credintei prin rostirea Crezului este o expresie a unitatii de credinta a madularelor Bisericii prin marturisirea aceluiasi adevar mântuitor.

Credinta crestina este cunoasterea si trairea mântuirii ca restabilire a unitatii cu Dumnezeu si, întru El, cu ceilalti membri ai Bisericii si cu întreaga faptura, dupa chipul unitatii Sfintei Treimi. Este cunoasterea anticipata, în Biserica, a Împaratiei lui Dumnezeu ca unitate „de sus”:

„Dar nu numai pentru acestia Ma rog, ci si pentru cei ce vor crede în Mine, prin cuvântul lor, ca toti sa fie una, dupa cum Tu, Parinte, întru Mine si Eu întru Tine, asa si acestia în Noi sa fie una, ca lumea sa creada ca Tu M-ai trimis. Si slava pe care Tu Mi-ai dat-o, le-am dat-o lor, ca sa fie una, precum Noi una suntem” (Ioan 17, 20-22).

Unitatea „de sus” este continutul vietii dumnezeiesti treimice. Credinta înseamna asadar partasia la unitatea „de sus” cu Dumnezeu si semenii, iar Biserica este tocmai împlinirea credintei, este acea unitate care primeste, în care se intra si la care devii partas prin credinta. (10) De aceea credinta nu

poate fi individualista. Nu poti avea credinta mântuitoare în afara Bisericii. Credinta se dobândește și se trăiește în Biserica, în comuniune cu ceilalți și exprimând unitatea cu ceilalți.

Sfânta Liturghie este Taina în care înaintăm spre împlinirea desăvârșită de către Duhul Sfânt a unității „de sus” a Bisericii prin aducerea Sfintei Jertfe și împartășirea cu Trupul și Sângele Domnului: „Iar pe noi pe toți care ne împartășim dintr-o pâine și dintr-un potir, sa ne unești unul cu altul prin împartășirea Aceluiasi Sfânt Duh” (Anafora Sfântului Vasile cel Mare).

O condiție esențială pentru ca Duhul Sfânt să ne unească în Biserica este marturisirea aceleiași credințe revelate. Legătura organică între unitatea credinței și împlinirea Bisericii în Euharistie alcătuiește centrul vieții Bisericii. De aceea numai cei uniți în marturisirea credinței ortodoxe se pot împartăși la Sfânta Liturghie. Rostirea Crezului este dovada ortodoxiei credinței și a unității de credință, condiție pentru aducerea Sfintei Jertfe și împartășirea cu Trupul și Sângele Domnului.

Rostirea Crezului este o reînnoire a făgăduinței făcute la Botez

Crezurile au fost utilizate încă de la începutul Bisericii pentru instruirea catehumenilor și marturisirea credinței la Botez. Din secolul al IV-lea, după formularea lui la primele două sinoade ecumenice, folosirea Crezului niceo-constantinopolitan s-a impus în practica Bisericii menținându-se până astăzi. Astfel, fiecare creștin ortodox, la Botez, s-a lepădat de satana și s-a unit cu Hristos marturisindu-și credința prin rostirea acestui Crez fie direct (dacă a fost botezat matur) fie indirect, prin intermediul nasului (dacă a fost botezat prunc).

La Sfânta Liturghie, rostirea Crezului înseamnă pentru toți credincioșii o reînnoire a făgăduinței făcute la Botez, o afirmare a calității de membru al Trupului lui Hristos, Biserica.

Rostirea Crezului este și o proclamare a credinței

Marea majoritate a creștinilor ortodocși de astăzi au fost botezați ca prunci, nași marturisind credința pentru ei. Din păcate puțini nași își înțeleg responsabilitatea pe care și-o asumă atunci când botează un prunc de a-l îndruma pe calea Bisericii, de a-l învăța credința. Ca urmare mulți ortodocși nu cunosc dogmele credinței noastre. Rostirea Crezului la Sfânta Liturghie este un prilej pentru aceștia de a învăța tainele credinței. Asadar rostirea Crezului este și o proclamare a credinței pentru cei *neînvațați*. (11)

Rostind Crezul ne aratăm mulțumirea față de dragostea pe care Dumnezeu ne-a dovedit-o lucrând mântuirea noastră

Contemplând tainele mântuirii noastre exprimate de Crez nu putem decât să fim mulțumitori, ca anticipare a mulțumirii vesnice din veacul viitor. *Marturisirea dumnezeiescului simbol al credinței, scrie Sfântul Maxim Marturisitorul, arată mulțumirea tainică pentru rațiunile și modurile înțelepte providente dumnezeiești cu privire la noi, prin care ne-am mântuit, mulțumire care va avea loc în veacul viitor*. (12) Raspunsul nostru la mântuirea daruită nouă de Dumnezeu este credința. Rostind Crezul, ca expresie concentrată a credinței, ne aratăm mulțumirea față de dragostea pe care Dumnezeu ne-a dovedit-o lucrând mântuirea noastră. Ne pregătim astfel să ducem, în unitate de credință și iubire, mai departe mulțumirea noastră prin aducerea Sfintei Jertfe și rostirea anaforalei liturgice.

Note:

1. apud Mitropolitul Hierotheus Vlachos, *Cugetul Bisericii Ortodoxe*, București, 2000, p. 64
2. Petru Damaschin, *Învatături duhovnicești*, II,1, în *Filocalia*, vol. V, trad., introd. și note de Pr. Prof. Dumitru Staniloae, București, 1976, p. 194
3. Pr. Prof. John Breck, *Puterea cuvântului în Biserica dreptmaritoare*, București, 1999, p. 129
4. Arhimandritul Sofronie, *Mistica vederii lui Dumnezeu*, București, 1995, p. 8

5. La Petru Damaschin, op. cit., p. 194
6. Pr. Prof. John Breck, Puterea cuvântului în Biserica dreptmaritoare, Bucuresti, 1999, p. 127
7. Theodor Lectorul, Historia Ecclesiastica, II, 32. Lucrarea este scrisa în anul 528 dar pasajul privindu-l pe Patriarhul Petru Fullo este interpolat, ceea ce nu înseamna ca cele relatate nu ar putea fi adevarate. Vezi Robert Taft, Great Entrance, p. 398
8. Anthony M. Coniaris, Introducere în credinta si viata Bisericii Ortodoxe, trad. de Constantin Fagetan, Bucuresti, 2001, p. 19
9. Preot Prof. Dr. Ion Bria, Dictionar de Teologie Ortodoxa, editia a II-a, Bucuresti, 1994, p. 11-113
10. A. Schmemmann, Euharistia. Taina Împaratiei, ed. Anastasia, p. 154
11. Sfântul Gherman al Constantinopolului, Tâlcuirea Sfintei Liturghii, trad. de Pr. Prof. Nic. Petrescu, în Mitropolia Olteniei, nr. 1-2/1976, p. 64
12. Mystagogia. Cosmosul si sufletul, chipuri ale Bisericii, trad. de Pr. Prof. Dr. Dumitru Staniloae, Bucuresti, 2000, p. 34

Crezul (II)

Unitatea Bisericii ca traire anticipata a Împaratiei cerurilor este atât o unitate de credinta cât si de iubire. ⁽¹⁾ De aceea marturisirea unitatii de credinta prin rostirea Crezului este legata de sarutul pacii, ritualul care exprima unitatea de iubire. *Propriu-zis dreapta credinta este ratiunea de a fi a iubirii si temeiul neclintit al unitatii. Iubirea nu e de conceput fara daruire deci fara dar. Iar darul iubirii autentice este adevarul; în Biserica adevarul credintei. Astfel unitatea deplina e posibila în credinta cea una, absoluta, revelata a Prea Sfintei Treimi prin Hristos în Duhul Sfânt*. ⁽²⁾

Numai uniti prin iubire putem sa marturisim dreapta credinta comuna

Invitatie diaconului la daruirea sarutului pacii si raspunsul credinciosilor scoate în evidenta faptul ca unitatea de iubire se împlineste în unitatea de credinta: *Sa ne iubim unii pe altii ca într-un gând sa marturisim!*". Numai uniti prin iubire putem sa marturisim *într-un gând*" dreapta credinta comuna: „*Pe Tatal, pe Fiul si pe Sfântul Duh, Treimea cea de o fiinta si nedespartita*". Acest raspuns este o prima marturisire sintetica a credintei în Sfânta Treime, întarita de actul concret al sarutului pacii.

Usile istoriei se închid si suntem facuti partasi ospatului de nunta al lui Hristos

Usile, usile, cu înțelepciune sa luam aminte!" rosteste diaconul introducând rostirea Crezului. Initial prima parte (Usile, usile!) era un îndemn adresat ipodiatonilor pentru a închide si pazi usile bisericii si a nu lasa sa intre necredinciosii si catehumenii. Partea a doua (Cu înțelepciune sa luam aminte!) este o provocare a atentiei credinciosilor asupra Crezului care urmeaza a fi rostit.

Sfintii Parinti ne atrag atentia asupra sensurilor duhovnicesti ale acestui îndemn. *Închiderea usilor bisericii, scrie Sfântul Maxim Marturisorul, arata trecerea celor pamântesti si intrarea viitoare a celor vrednici în lumea inteligibila sau la ospatul de nunta al lui Hristos (...); de asemenea, lepadarea desavârsita a lucrarii ratacite din simtiri*". ⁽³⁾ Sfânta Liturghie este înaltarea Bisericii în Împaratia lui Dumnezeu. Daca prima parte a Liturghiei, Liturghia catehumenilor sau a Cuvântului, exprima deschiderea misionara a Bisericii catre lume, cea de a doua parte, Liturghia credinciosilor (euharistica) reprezinta separarea Bisericii de lume, iesirea din timp si intrarea în Împaratia lui Dumnezeu. Usile istoriei se închid si noi suntem facuti partasi ospatului de nunta al lui Hristos. În Biserica primara acest lucru era exprimat de închiderea efectiva a usilor bisericii dupa ce au ramas înaintea numai cei credinciosi care se vor si împartasi.

Este un privilegiu înfricosator sa ramâi în biserica la Liturghia credinciosilor, privilegiu pe care îl constientizam atât de putin astazi. Nu poti intra la ospatul de nunta al lui Hristos fara haina de nunta pentru ca vei fi aruncat afara (Matei 22, 1-14) de aceea, pentru a ne face vrednici trebuie sa lepadam *lucrarea ratacita din simtiri* adica sa ne curatam de toata pervertirea pe care patimile au lucrat-o în noi. Cu năzuinta de a înainta astfel de la credinta simpla, din auzire, la cea desavârsita, din vedere, sa lepadam toata grija cea lumeasca, cum ne îndeamna si imnul heruvimic, si sa ne îndreptam toata atentia spre marturisirea credintei prin rostirea Crezului.

Crezul este o sinteza a dogmelor credintei noastre

Crezul niceo-constantinopolitan sintetizeaza învatatura Bisericii exprimând paradoxurile fundamentale ⁽⁴⁾ ale credintei noastre si anume unitatea de fiinta si deosebirea personala între Tatal, Fiul si Duhul Sfânt si, pe de alta parte, unirea dumnezeirii cu umanitatea în Persoana Fiului, paradoxuri la baza carora

sta iubirea nemasurata a lui Dumnezeu din sânul Sfintei Treimi revarsata asupra omenirii. *Se înțelege de la sine ca nici un crez finit nu poate spune vreodata tot ce este de spus despre Dumnezeul cel infinit. Crezul e mai curând o declaratie omeneasca dumnezeieste insuflata, spre a ne ajuta la înțelegerea lui Dumnezeu. Sfântul Pavel numea pe Hristos "darul negrait" al lui Dumnezeu, ceea ce subliniaza faptul ca nici un crez nu poate cuprinde vreodata sau sa ajunga la capatul plinatatiei înțelesului lui Hristos. Cu toate acestea, recunoscându-ne finitudinea, nu putem ascunde cele ce a facut Dumnezeu pentru noi. Trebuie sa ne rostim credinta, oricât de nedesavârșit. Aceasta a încercat sa faca Biserica prin Crez. Trebuie sa stim ce anume credem si în Cine credem, daca vrem sa traим ca crestini."* (5)

Cred într-Unul Dumnezeu”.

Crezul începe cu afirmarea unitatii de fiinta a Sfintei Treimi si continua cu prezentarea însusirilor Persoanelor dumnezeiesti caci Dumnezeu este Unul în fiinta dar întreit în persoane, Tatal Atotțiitorul, Facatorul Cerului si al pamântului, vazutelor tuturor, si nevazutelor. *Cei 318 Sfinti Parinti de la Niceea care au compus Crezul vostru, al tuturor celor ce purtati imaginea lui Dumnezeu în sine, care sunteti alesi, l-au numit mai întâi pe Dumnezeu "Tata", apoi "Atotputernic" si "Facator".* (6) *Ei au facut aceasta fiind luminati de catre Duhul Sfânt al lui Dumnezeu. Si au facut-o în primul rând deoarece Cel Preaînalt este Tatal lui Hristos: Domnul dinaintea timpului si a crearii lumii. În al doilea rând, deoarece Fiul întrupat al lui Dumnezeu a adus ca prim dar oamenilor - acelora care îl urmeaza - adoptia; adica dreptul de a-L numi pe Tatal Sau, Tata al lor. Tatal nostru! (...) Fericirea voastra consta si în faptul ca Tatal vostru cel ceresc este si Atotputernic si Facator”* al tuturor celor vazute si nevazute.

Si întru unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu,

Unul Nascut, carele din Tatal s-a nascut mai înainte de toti vecii.

Lumina din Lumina, Dumnezeu adevarat din Dumnezeu adevarat, nascut iar nu facut, Cel de o fiinta cu Tatal, prin carele toate s-au facut.

Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu, de o fiinta cu Tatal. Nasterea din veci a Fiului din Tatal este mai presus de puterea noastra de înțelegere. O putem asemana cu nasterea luminii din lumina caci *Dumnezeu este lumina si nici un întuneric nu este întru El*” (I Ioan 1, 5). Sfintii Parinti au folosit patru expresii pentru a arata legatura dintre Hristos si Tatal: *Lumina din lumina”, "Dumnezeu adevarat din Dumnezeu adevarat”, "nascut” si "de o fiinta cu Tatal”*. Prin alte doua expresii se arata legatura între Hristos si creatie: *nu facut” si "prin care toate s-au facut”*. Hristos nu face parte din creatie, *toate prin El s-au facut; si fara El nimic nu s-a facut din ce s-a facut*”(Ioan 1, 3).

Carele pentru noi oamenii si pentru a noastra mântuire, S-a pogorât din ceruri, si S-a întrupat de la Duhul Sfânt si din Maria Fecioara, si s-a facut om.

Si s-a rastignit pentru noi în zilele lui Pontiu Pilat, si a patimit, si s-a îngropat.

Si a înviat a treia zi, dupa Scripturi; Si s-a suit la ceruri, si sade de-a dreapta Tatalui. Si iarasi va sa vina cu Slava sa judece viii si mortii, a caruia Împaratie nu va avea sfârșit.

Opera mântuitoare a Fiului lui Dumnezeu este prezentata în etapele ei principale: asumarea firii omenesti prin întrupare în istorie, patimirea, moartea, învierea, înaltarea la ceruri si a doua venire.

Si întru Duhul Sfânt, Domnul de viata Facatorul, Carele din Tatal purcede, cela ce împreuna cu Tatal si cu Fiul este închinat si slavit, Carele au grai prin proroci. Duhul Sfânt este a treia Persoana a Sfintei Treimi, Datatorul de viata.

Daca Fiul își ia fiinta din Tatal prin nastere, Duhul Sfânt si-o ia prin purcedere din Tatal. Catolicii au adaugat în Crez afirmatia ca Duhul purcede si de la Fiul (Filioque). Dar Biserica Ortodoxa pastreaza

Crezul în formula originara care reflecta învățatura Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții potrivit căreia Duhul purcede numai de la Tatăl iar Fiul îl trimite în lume: *Iar când va veni Mângâietorul, pe Care Eu Îl voi trimite voua de la Tatăl, Duhul Adevărului, Care de la Tatăl purcede, Acela va marturisi despre Mine*” (Ioan 15, 26).

Întru una, sfânta, soborniceasca și apostoleasca Biserica.

Sunt enumerate însușirile Bisericii. Biserica fiind Trupul lui Hristos este una pentru că Hristos nu poate avea mai multe Trupuri. Este sfânta pentru că Duhul Sfânt împlineste în ea sfîntenia lui Hristos sfîntindu-i pe membri ei. Este soborniceasca sau universală pentru că este destinată să cuprindă toate popoarele, de peste tot și de totdeauna și pentru că este o comuniune de iubire. Este apostoleasca pentru că pastrează învățatura Domnului așa cum a comunicat-o apostolilor și are succesiunea apostolică a ierarhiei prin hirotonie.

Marturisesc un Botez întru iertarea pacatelor.

Botezul este Taina prin care primim mântuirea lucrata de Hristos, murind și înviind împreună cu El, este Taina prin intrăm în Biserica și dobândim iertarea pacatelor. Fiecare om poate fi botezat o singură dată după cuvântul Sfântului Pavel: *un Domn, o credință, un Botez*” (Efes. 4, 5).

Aștept învierea morților. Și viața veacului ce va să fie. Amin.

Nădejdea în învierea morților stă în centrul credinței noastre. Hristos a venit pentru că să ne daruiască viața veșnică. El ne-a încredințat de învierea morților prin învierile savârșite de el și mai ales prin propria Sa înviere. *Dacă se propovăduieste că Hristos a înviat din morți, cum zic unii dintre voi că nu este înviere a morților? Dacă nu este înviere a morților, nici Hristos n-a înviat. Și dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică este și credința voastră.(...) Iar dacă nadăduim în Hristos numai în viața aceasta, suntem mai de plâns decât toți oamenii. Dar acum Hristos a înviat din morți, fiind începutura (a învierii) celor adormiți. Ca de vreme ce printr-un om a venit moartea, tot printr-un om și învierea morților. Căci, precum în Adam toți mor, așa și în Hristos toți vor învia*” (I Cor. 15, 12-22).

Crezul trebuie rostit în comun de întreaga comunitate

Rostirea Crezului are asadar o importanță deosebită: este o expresie a unității de credință, o dovadă a ortodoxiei credinței și, prin aceasta, o pregătire pentru împărtășire; o mulțumire pentru mântuire și o reînnoire a făgăduinței făcute la Botez de a ne uni cu Hristos și a crede Lui; o proclamare a credinței pentru cei neștiutori; o marturisire a iubirii lui Dumnezeu pentru noi și a dragostei noastre față de El și între noi. Având în vedere toate acestea, atât din punct de vedere liturgic cât și pastoral, se impune rostirea în comun a acestuia de către întreaga comunitate. Astfel ne aratăm în mod concret unitatea în credință și, pe de altă parte, fiecare credincios va ajunge să învețe Crezul.

Clatinarea Sfântului Aer simbolizează darul desăvârșit și bogat al Sfântului Duh

În timpul rostirii Crezului preotul clatina Sfântul Aer deasupra Sfintelor Vase până la cuvintele „*și a înviat a treia zi, după Scripturi*” după care îl împachetează, Cinstitele Daruri rămânând în continuare descoperite. Este o practică atestată de patriarhul (monofizit) Sever al Antiohiei (+ 538) care ne transmite interpretarea veche potrivit căreia aceasta clatinare aminteste de viziunea Sfântului Petru (Fapt. Ap. 11, 5-10) și simbolizează darul desăvârșit și bogat al Sfântului Duh care i s-a descoperit lui Petru ca va cuprinde și neamurile și care se va pogori peste darurile puse înainte prefăcându-le în Trupul și Sângele Domnului. (7)

Note:

1. Sfântul Ignatie al Antiohiei, Epistola. catre Magnezieni, I, , 2, în Scrierile Parintilor Apostolici, Bucuresti, 1995, p. 198
2. Pr. C. Galeriu, Marturisirea dreptei credinte prin Sfânta Liturghie, Ortodoxia, an XXXIII (1981), nr.1, p. 36.
3. Mystagogia. Cosmosul si sufletul, chipuri ale Bisericii, trad. de Pr. Prof. Dr. Dumitru Staniloae, Bucuresti, 2000, p. 33
4. Pr. Prof. Dr. Dumitru Staniloae, Spiritualitate si comuniune în Liturghia ortodoxa, Craiova, 1986, p. 244
5. Anthony M. Coniaris, Introducere în credinta si viata Bisericii Ortodoxe, trad. de Constantin Fagetan, Bucuresti, 2001, p.21
6. Episcop Nicolae Velimirovici, Credinta poporului lui Dumnezeu, trad. de Diana Potlog, Bucuresti, 2001, p. 24
7. E. W. Brooks, A Colection of Letters of Severus of Antioch from Numerous Syriac Manuscripts, PO 14, fasc. 1, Paris, 1920, p. 257-258.

"Spre tămăduirea sufletului și a trupului"

Euharistia este "*Taina Tainelor*"(1), "*piscul cel mai înalt al vieții duhovnicești*" (2), împlinirea promisiunii lui Hristos de a rămâne în noi și noi întru El (Ioan 6, 56). Mîntea este copleșită în fața măreției acestei Taine prin care Hristos se face una cu noi, Trupul și Sângele Său una cu trupul și sângele nostru. Venind să ne împărtășim mărturisim cu credință că în Sfântul Potir se află însuși Preacurat Trupul și însuși Preasfânt Sângele lui Hristos, Fiul lui Dumnezeu celui Viu pe care îndrăznim a le primi pentru cuvântul Domnului: "*Adevărat, adevărat zic vouă, dacă nu veți mânca Trupul Fiului Omului și nu veți bea Sângele Lui, nu veți avea viața în voi.*"(Ioan 6, 53).

Sfântul Pavel ne avertizează însă: "*Să se cerceteze omul pe sine și așa să mănânce din pâine și să bea din pahar. Căci cel ce mănâncă și bea cu nevrednicie, osîndă își mănâncă și bea, nesocotind trupul Domnului. De aceea, mulți dintre voi sunt neputincioși și bolnavi și mulți au murit.*" (I Cor. 11, 28-30). Ca urmare rugăciunile rînduite de Biserică a fi rostite înainte de cuminecare ne atrag atenția asupra nevredniciei noastre și, exprimând teama ca Sfintele Taine ne-ar putea fi spre osîndă din cauza învîrtosării noastre, ne cheamă la pocăință.

Din păcate observăm în ultimul timp o alunecare a accentului dinspre aceasta teamă cucernică ce vine din conștiința nevredniciei dar care nu ne împiedică ci, din contră, ne pregătește pentru unirea cu Hristos, spre o foarte lumească frică de boală trupească ce ar putea fi contactată prin împărtășirea credincioșilor cu o singură linguriță.

Dacă aceasta frică de îmbolnăvire poate fi înțeleasă (dar nu acceptată!) în cazul unor oameni care, deși se declară ortodocși, cunosc prea puțin credința ortodoxă și nu participă la viața liturgică a Bisericii, lucrurile devin de-a dreptul alarmante atunci când chiar unii dintre slujitorii altarului, preocupați de "*potențialul biologic al neamului*" (vezi Pr. Dr. V. Munteanu, Pentru sănătatea psihosomatică a noastră, în Învierea, anul XI, nr. 19), ajung să susțină acest lucru. Ne întrebăm care este credința celui care acceptă faptul că Trupul și Sângele Fiului lui Dumnezeu celui Viu poartă cu sine SIDA, bacili de tuberculoză sau alte boli. Sau că Dumnezeu îngăduie ca cel ce vine la Sine cu pocăință să se îmbolnăvească din cauza linguriței. Aș îndemna pe adepții acestei teorii să ne prezinte cel puțin un caz de credincios sau preot care s-a îmbolnavit din cauza linguriței cu care s-a împărtășit.

Împărtășirea laicilor cu lingurița a fost introdusă abia în secolele VIII - IX pentru a se evita profanarea Sfintelor Taine dar, încă de la început, lingurița capătă semnificația simbolică a cleștelui cu care serafimul a luat carbunele aprins pentru a curăța buzele profetului Isaia (3) (Isaia 6, 6-7). Trupul și Sângele Domnului este cu adevărat foc care curăță sufletul și trupul de toată întinăciunea. Ca urmare, de-a lungul secolelor împărtășania cu aceeași linguriță a fost acceptată fără nici un fel de probleme. În aceste condiții este de-a dreptul ridicol să ne punem problema "*eventualului efect antiseptic*" al Sfintelor Taine. Dacă totuși o facem, răspunsul Bisericii îl aflăm chiar în rugăciunea pe care o rostim ca o concluzie a pregătirii pentru cuminecare: "*Nu spre judecată sau spre osîndă să-mi fie mie împărtășirea cu Sfintele Taine Doamne ci spre tămăduirea sufletului și a trupului*".

Practica schimbării sau a spălării linguriței după împărtășirea fiecărui credincios ar putea fi justificată de unii, din rațiuni pastorale, pentru menajarea sensibilității unor credincioși. Problema este însă greșit pusă deoarece nu este vorba despre un aspect marginal al vieții Bisericii unde putem face compromisuri ci de însăși centrul acestei vieti. O condiție principală pe care Biserica o pune celui ce vrea să se împărtășească este, alături de pocăință, credința că în potir se află Trupul și Sângele Dumnezeului celui Viu. Teamă de îmbolnăvire din cauza linguriței dovedește lipsa acestei credințe. Un astfel de om riscă cu adevărat să se îmbolnăvească dar nu din cauza linguriței ci, după cuvântul Sfântului Pavel, din cauza nevredniciei.

Acceptarea schimbării sau spălării linguriței în timpul împărtășaniei este un compromis prin care noi, slujitorii altarului, ne arătăm îndoiala că în potir se află Hristos, lovind astfel în însăși esența credinței noastre. Dacă suntem cu adevărat preocupați de "*sănătatea psihosomatică a neamului*" să ne străduim să

mărturisim și să cultivăm credința cea adevărată îndemnându-i pe credincioși să ducă o astfel de viață încât, cu pregătirea corespunzătoare, să răspundă cât mai des cu "*frica lui Dumnezeu, cu credință și cu dragoste*" și fără reticențe de ordin (pseudo-) igienic, chemării preotului de a se împărtăși cu Trupul și Sângele Domnului "*spre tămăduirea sufletului și a trupului*".

Note bibliografice:

1. Dionisie Areopagitul, *Ierarhia bisericească*, III, 1
2. Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*, IV
3. Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Liturghierul explicat*, București, 1998, p.327

LITURGHIE SI EUHARISTIE

Euharistia - punctul culminant si ratiunea de a fi a Liturghiei

Sfânta Liturghie este slujba esențială în care Biserica se înalță în Împărăția lui Dumnezeu prefăcând viața noastră în comuniune, din iubire, cu Sfânta Treime și între noi. Euharistia este punctul culminant și ratiunea de a fi a Sfintei Liturghii. Nicolae Cabasila își începe tâlcuirea Sfintei Liturghii cu afirmatia că săvârșirea acesteia are ca obiect prefacerea darurilor în dumnezeiescul Trup și sânge al Domnului în scopul sfintirii credinciosilor prin împărtășirea cu acestea. Întreaga rânduială a Liturghiei este o pregătire și un urcus continuu spre unirea euharistică cu Hristos.

În Liturghie Hristos este prezent în mod real nu numai în jertfa euharistică ci, după cum remarcă Părintele Stăniloae, în multe moduri: în cuvintele Sfintei Scripturi citite în Biserică, în cuvântul de propovăduire al preotului, în rugăciunile rostite de preot, în cântările credinciosilor. Sfânta Liturghie este un ansamblu unitar în care fiecare lucrare ne face părtași, într-o anumită măsură, lui Hristos și ne pregătește pentru unirea deplină cu El prin împărtășirea cu Trupul și Sângele Lui.

Liturghia - împlinirea pregătirii pentru Euharistie

Sfânta Liturghie împlineste pregătirea personală a fiecăruia și pregătirea comunității pentru Euharistie fiind ultima și cea mai importantă etapă a acestei pregătiri, o împreună înaintare a Bisericii, călăuzită de Hristos, spre recunoasterea și primirea Marelui. Fiecare Liturghie este astfel o actualizare a drumului spre Emaus (Lc. 24, 13-35): Hristos vine în mijlocul nostru și ni se dăruiește mai întâi prin cuvintele Sale făcând să "ardă inimile în noi" (Lc. 24, 32) și să se nască în noi credința care să ne ajute să-L recunoaștem și să-L primim în Euharistie. Înaintarea în Liturghie spre momentul suprem al cuminecării cu Trupul și Sângele Domnului presupune o schimbare lăuntrică treptată prin primirea hranei teologice, mâncarea și băutura Cuvântului. "De la meta-noia (cânta) personală a fiecărui credincios și dobândirea "mintii lui Hristos" (I Cor. 2, 16) înaintăm la homo-noia (același gând al) tuturor și la meta-morfoza (transfigurarea) a toate (a trupului și a sufletului, a persoanei și a comunității) și la manifestarea în fiecare și în toți a tainei Cuvântului întrupat".

Liturghia Cuvântului și Liturghia Euharistică în unitatea lor realizează unirea cu Hristos

În afara Procomidiei, care este o parte introductivă, Liturghia propriu-zisă este formată din două părți indisolubil legate și cu o structură paralelă: Liturghia Cuvântului (catehumenilor) și Liturghia Euharistică (credinciosilor). Prima are în centru hrana teologică, împărtășirea cu Dumnezeu Cuvântul prin cuvintele Sale pe care le auzim în lecturile scripturistice și în predică. A doua are în centru împărtășirea cu Dumnezeu Cuvântul întrupat adică cu însuși Trupul și Sângele Lui. Rugăciunile rostite de preot sau credincioși în ambele părți ale Liturghiei sunt mijloace prin care intrăm în legătură cu Hristos și ne pregătim pentru împărtășirea cu El. Liturghia Cuvântului pregătește și se împlineste în Liturghia Euharistică și amândouă, în unitatea lor, realizează întâlnirea și unirea cu Hristos.

Pregătirea pentru intrarea în Împărăție

Liturghia Cuvântului se deschide cu binecuvântarea mare care proclamă scopul Sfintei Liturghii ca fiind intrarea în Împărăția Treimică a dragostei. Această intrare se poate împlini numai prin împărtășirea cu Fiul lui Dumnezeu întrupat care a biruit moartea prin cruce.

Ectenia Mare este o rugăciune atotcuprinzătoare care îmbrățișează întreaga lume chemându-ne să lăsăm toată grija personală și să ne identificăm cu rugăciunea Bisericii, învățând ierarhia creștină a valorilor.

Antifoanele ne pregătesc pentru intrarea în Împărăție arătându-ne starea în care trebuie să ne apropiem de Dumnezeu (antifonul I: "Binecuvintează suflete al meu pe Domnul") mărturisind credința în Fiul lui

Dumnezeu care ne-a deschis calea spre Împărăție și ne dăruiește puterea de a intra în ea (antifonul II: "Unule Născut"). Antifonul III, Fericirile, ne pune în față condițiile intrării în Împărăție.

Intrarea Mică constând în purtarea Evangheliei, icoana Cuvântului lui Dumnezeu, prin mijlocul credincioșilor și intrarea prin ușile împărătești, care simbolizează ușile cerului, în altar, imagine a Împărăției lui Dumnezeu, aminteste întreaga lucrare a Fiului.

Dumnezeu Cuvântul S-a întrupat și a venit în lume "ca să lumineze pe tot omul care vine în lume" (In. 1,9) și a trecut prin mijlocul oamenilor pentru a se face cunoscut și pentru a-L face cunoscut pe Tatăl ("Dacă M-ați fi cunoscut pe Mine și pe Tatăl Meu L-ați fi cunoscut" In. 14,7) și a-i conduce astfel, cu Sine, în Împărăție.

Consumarea euharistică a Cuvântului

Cântarea trisaghionului, după cum o arată rugăciunea corespunzătoare, uneste îngerii și oamenii în slăvirea lui Dumnezeu descoperindu-ne sfîntenia lui Dumnezeu și pregătindu-ne pentru primirea Cuvântului Lui. Lecturile scripturistice plasate în contextul doxologic al trisaghionului arată "modul în care Cuvântul lui Dumnezeu ajunge în biserică venind nu pur și simplu din trecut, ca o carte sau un canon fixat ci, mai ales, din realitatea eshatologică a Împărăției". Părinții Bisericii (Clement Alexandrinul, Origen, Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Grigore Teologul) subliniază că, în Liturghie, Cuvântul este consumat euharistic, ne împărtășim de Dumnezeu prin cuvintele Sale. De aceea rugăciunea care precede Evanghelia este o adevărată epicleză pentru ca Duhul Sfânt să facă prezent Cuvântul lui Dumnezeu în mijlocul Bisericii Sale.

Locul firesc al predicii este în continuarea Evangheliei reprezentând primirea Evangheliei în unitatea Bisericii peste care odihnește Duhul Sfânt, o parte esențială a Liturghiei Cuvântului.

Actualizarea Cinei celei de Taină

Liturghia Euharistică este o actualizare a Cinei cele de Taină și, implicit, a celor patru lucrări săvârșite atunci de Hristos: "a luat" (pâinea), "a mulțumit și a binecuvântat", "a frânt" și "a dat" (ucenicilor). Acestor patru lucrări le corespund patru părți ale Liturghiei: Intrarea Mare, anafora, frângerea, împărtășirea.

"A luat" - Intrarea mare este centrul ritualurilor preanaforale care au ca scop pregătirea materială a altarului și a darurilor și pregătirea duhovnicească a slujitorilor și a credincioșilor pentru aducerea jertfei duhovnicești și împărtășire. Imnul heruvic scoate foarte bine în evidență acest lucru. El nu se referă strict la procesiune așa cum în mod greșit a fost înțeles uneori prin analogie cu Liturghia darurilor mai înainte sfîntite. Heruvicul este o introducere la întreaga acțiune liturgică de la anafora la împărtășanie. Îi învață pe credincioși că ei, care vor cânta cântarea întreit sfântă a heruvimilor (Sfânt, Sfânt, Sfânt Domnul Savaot..., din timpul anaforalei) trebuie să lase toată grija lumescă (Sus să avem inimile) ca să-L primească (upodexomai) pe Hristos în împărtășanie.

Sfântul Ignatie al Antiohiei arată că în Biserică trebuie să fie unire în credință și dragoste. De aceea, înainte de înălțarea jertfei euharistice, această unitate se trăiește prin două acte liturgice: sărutarea păcii și rostirea Crezului. Credem că așa cum, în multe biserici, s-a revenit la practica rostirii în comun a Crezului, ar fi de dorit o revenire și la practica sărutării păcii și între credincioși (bărbați cu bărbați și femei cu femei) deoarece "sărutarea aceasta uneste sufletele unele cu altele și îndepărtează din suflete orice vrăjmăsie".

"A mulțumit și a binecuvântat" - Anafora este o lungă rugăciune de mulțumire adresată lui Dumnezeu Tatăl prin care se aduce jertfa euharistică. În vechime protosul adunării euharistice o rostea cu voce tare, în auzul credincioșilor care se asociau numai la ecfonisul final prin răspunsul "Amin". Termenul de anafora înseamnă ridicare, înălțare, ofrandă, jertfă.

Anafora are izvorul în rugăciunea de mulțumire și binecuvântare rostită de Mântuitorul în seara Cinei celei de Taină. În Biserica primară ierarhii aveau dreptul să improvizeze textul anaforalei dându-i o redactare personală, respectând însă o anumită schemă comună tuturor liturghisitorilor în ceea ce privește ideile exprimate. Cu timpul s-au impus anumite anaforale redactate de diferite personalități ale Bisericii. În Biserica Ortodoxă s-au păstrat în uz anaforalele Sfintilor Ioan Gură de Aur și Vasile cel Mare.

Având structura unei cuvântări, a unei istorisiri publice despre slava lui Dumnezeu și opera Lui, anafora este, mai ales în cazul Sfântului Vasile cel Mare, o adevărată sinteză a teologiei ortodoxe exprimată în formă doxologică. Ea are o structură trinitară, în cinstea Sfintei Treimi, putând identifica în cadrul ei trei părți în care se face referire specială la lucrarea fiecărei Persoane treimice urmate de rugăciunea de mijlocire generală a Bisericii.

Anafora liturgică - rugăciunea centrală a Sfintei Liturghii

În cursul anaforalei se aduce mulțumire lui Dumnezeu pentru toate binefacerile Sale, se face pomenirea lucrării mântuitoare a Fiului lui Dumnezeu, se înalță darurile de pâine și vin și se invocă Duhul Sfânt spre sfântirea acestora. Cuvântul se uneste astfel cu Taina, pâinea și vinul se prefac, prin pogorârea Duhului Sfânt, în Trupul și Sângele Domnului.

Anafora scoate în evidență faptul că actualizarea lucrării mântuitoare a lui Hristos se face prin săvârșirea Sfintei Liturghii iar primirea roadelor acestei lucrări se face prin cuminecarea celor prezenți cu Sfintele Taine (scopul acestei slujbe): "Pentru ca să fie celor ce se vor împărtăși spre trezirea sufletului, spre iertare păcatelor, spre împărtășirea cu Sfântul Tău Duh, spre plinirea Împărăției cerurilor, spre îndrăznirea cea către Tine iar nu spre judecată sau spre osândă" (anafora Sfântului Ioan Gură de Aur). Tot anafora ne descoperă și sensul eclezial al împărtășaniei care depășește abordarea ei strict individualistă: "Iar pe noi pe toți care ne împărtășim dintr-o pâine și dintr-un potir să ne unesti unul cu altul prin împărtășirea aceluiași Duh Sfânt" (anafora Sfântului Vasile cel Mare). Reiese clar astfel că participarea la Liturghie se împlinește prin împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului.

Rostirea cu voce tare a anaforalei în Biserica primară era expresia împreună-slujirii a clerului și poporului în Sfânta Liturghie. Sfântul Ioan Gură de Aur arată că "tot poporul binecredincios, laolaltă cu ceata preotească, în picioare și cu mâinile ridicate aduc înfricosătoarea Jertfă". La Sfânta Liturghie nu pot fi spectatori pasivi. Credincioșii slujesc alături de cler și, pentru a sluji, este nevoie ca ei să audă și să înțeleagă rugăciunile rostite de preot în numele lor.

Începând cu sec. V-VI s-a răspândit tot mai mult obiceiul citirii în taină a anaforalei. Acest obicei nu s-a impus datorită unor motive care să țină de esența Liturghiei ci din dorința de a câștiga timp printr-o rostire mai grăbită a anaforalei atunci când Liturghia s-a lungit ca urmare a introducerii imnelor cântate de credincioși. Nu există nici o reglementare a autorității bisericești care să indice citirea în taină a anaforalei. Din contră, Împăratul Justinian prin Novella 137, cap. VI din 25 martie 565 interzice citirea în taină a anaforalei. Dar măsura sa nu a putut opri răspândirea acestui obicei. S-a ajuns astfel ca rânduiala Liturghiei să ia înfățișarea "unui serviciu dublu: de o parte unul cu caracter tainic săvârșit în tăcere de către liturghisitor în altar, iar altul exterior, perceptibil și executat de către diacon și popor (strană, cântăret, cor) în văzul și auzul tuturor. Faptul acesta a făcut ca poporul să rămână din ce în ce mai străin și mai opac față de partea ce revine preotului adică tocmai de ceea ce este esențial și fundamental în acțiunea Liturghiei".

În consecință apar și explicații ale Liturghiei care absolutizează rolul clerului transformându-i pe credincioși în simpli spectatori. Dezvoltarea în paralel a iconostasului și înțelegerea greșită a acestuia ca un zid despărțitor între cler și credincioși care ascunde lucrarea clerului a făcut ca uneori să se ajungă la identificarea caracterului tainic al Liturghiei cu păstrarea secretului în ce privește ceea ce preotii fac și rostesc. Dar această înțelegere vine în contradicție flagrantă cu sensul profund al cultului creștin ortodox de împreună-slujire a clerului și credincioșilor.

Paralela făcută între iconostas și citirea în taină a rugăciunilor în sensul despărțirii și ascunderii de credincioși este greșită dovedind o neînțelegere a sensului iconostasului. Iconostasul nu ascunde ci descoperă realitatea vesnică Împărăției cerurilor, el nu desparte ci uneste Biserica pământească cu cea cerească pentru că iconostasul nu este un perete despărțitor ci un suport pentru icoane. Icoana învățată, descoperă și uneste de aceea iconostasul oferă toate posibilitățile unei participări depline și conștiente în cel mai înalt grad la Liturghie. "Deplinătatea liturgică constă în prezenta iconostasului și în a face rugăciunile euharistice accesibile poporului. Numai în acest chip cuvântul și icoana își vor dobândi deplinătatea înțelesului lor".

Citirea în taină a rugăciunilor Liturghiei a afectat serios caracterul catehetic al Sfintei Liturghii. În lipsa unei explicații speciale Liturghia a devenit tot mai neînțeleasă de popor, unitatea dintre Liturghie și Euharistie nu a mai este percepută. "Credincioșii au ajuns să nu mai priceapă rostul sacru, al Sfintei Liturghii și să participe tot mai rar la săvârșirea ei".

Omul modern vrea să înțeleagă ceea ce face și de aceea, în ultimul timp, tot mai mulți teologi subliniază importanța revenirii la citirea cu voce tare a rugăciunilor Liturghiei și în primul rând a anaforalei care are un rol esențial în pregătirea pentru împărtășanie.

"A frânt"- După anafora liturgică urmează ultimele ritualuri pregătitoare pentru cuminecare:

- ♦ Rugăciunea "Tatăl nostru" în care credincioșii își mărturisesc unitatea frățească, cer iertarea păcatelor și "pâinea cea spre ființă" adică însuși Trupul Domnului.
- ♦ Exclamația "Sfintele sfintilor!" atrage atenția la cele sfinte adică Trupul și Sângele Domnului sunt numai pentru sfinti.
- ♦ Răspunsul "Unul Sfânt, Unul Domn Iisus Hristos" arată că numai El este sfânt și izvor al sfinteniei dar și noi suntem sfinti dar nu prin fire ci prin participare, prin nevoință și rugăciune".
- ♦ Frângerea propriu-zisă a agnetului

"A dat"- Ultima parte a Liturghiei, împărtășirea, este împlinirea și ratiunea de a fi a întregii slujbe care este o înălțare continuă spre acest moment suprem. Unirea cu Hristos înseamnă a vedea "lumina cea adevărată, a primi Duhul cel ceresc, a afla credința cea adevărată", este "culmea vederii, a luminii și a comuniunii cu Dumnezeu".

Acum putem cu adevărat să iesim "cu pace" din biserică ducând pacea și darul lui Dumnezeu, primite la Liturghie, acasă și pretutindeni unde ne găsim.

Concluzii

Întreaga rânduială a slujbei ne descoperă faptul că Liturghia este împlinirea pregătirii pentru Euharistie iar Euharistia este punctul culminant și ratiunea de a fi a Liturghiei. Ca urmare câteva concluzii se impun:

- ♦ Liturghia este o lucrare comună a întregii Biserici, o împreună înaintare spre unirea cu Hristos. De aceea orice manifestare a evlaviei individuale care face abstracție de slujbă (citirea unor rugăciuni, îngenunchieri etc.) sunt total nepotrivite.
- ♦ Împărtășirea credincioșilor în afara Liturghiei este o excepție care nu se aplică decât în cazul bolnavilor. În restul cazurilor este o îndepărtare de la sensul autentic al slujbei.
- ♦ Participarea la Liturghie se împlineste prin Împărtășire. O Liturghie la care nu se cuminecă decât clericii își atinge doar în mică măsură scopul. De aceea idealul spre care trebuie să tindem este ca cei care participă la slujbă, având pregătirea potrivită, să se și împărtășească.

Note bibliografice:

- ♦ Nicolae Cabasila, Tâlcuirea Dumnezeiestii Liturghii, I, trad., studiu introductiv si note de Pr. Prof. Dr. Ene Braniste în Scrieri, Bucuresti, 1989, p. 26 □ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloaie, Spiritualitate si comuniune în Liturghia ortodoxă, Craiova, 1986, p. 81-106.
- ♦ Arhimandritul Vasilios, Intrarea în Împărătie. Elemente de trăire liturgică a tainei unității în Biserica Ortodoxă, trad. de Pr. Prof. Dr. Ioan Ică, Sibiu, 1996, p. 33 .
- ♦ Viu este Dumnezeu. Catehism pentru familie, trad. de Aurel Broșteanu si Părintele Galeriu, Bucuresti, 1992, p. 363.
- Ioannis Zizioulas , Fiinta eclesială, trad. Aurel Nae, Bucuresti, 1996, p.217, n. 70.
- ♦ Paul Evdokimov, Rugăciunea în Biserica de Răsărit, trad. de Carmen Bolocan, Iasi, 1996, p. 175
- ♦ vezi Sfântul Gherman I, Arhiepiscopul Constantinopolului, Tâlcuirea Sfintei Liturghii, prezentare traducere si note de Pr. Prof. Nic. Petrescu, în MO, an XXVIII (1976), nr. 3-4, p. 200 □ Sf. Ignatie Teoforul, Ep. Către Magnezieni, I, 2, în. Scrierile Părintilor Apostolici, Bucuresti, 1995, p 198
- ♦ Sf. Chiril al Ierusalimului, Cateheza V Mistagogică, 3, trad. de Pr. D. Fecioru, în Catehezele, vol. II, Bucuresti, 1943, p. 567.
- ♦ Sf. Ioan Gură de Aur, Omilia III la Epistola către Filipeni, la Pr. P. Vintilescu, op. cit., p. 273.
- ♦ Vezi Pr. P. Vintilescu, op. cit., p. 238.
- ♦ Corpus juris civilis, ed. Eduard Osendrugan, part. III, Lipsca, 1875, p. 628.
- ♦ Pr. Prof. Ene Braniste, Participarea la Liturghie, ed. România Creștină, 1999, p.27
- ♦ Leonid Uspensky, Problema iconostasului, în MB, an XV (1965), p. 119.
- ♦ Pr. D. Stăniloaie (interviu) în Ioanichie Bălan, Convorbiri duhovnicești, vol. II, Roman, 1988, p. 15.
- ♦ Vezi Pr. Petre Vintilescu, Liturghierul explicat, p. 282, Pr. Ene Braniste, Participarea la Liturghie, ed. România Creștină, 1999, p.53, Pr. Prof. Dumitru Popescu, Cuvânt Înainte la ibidem p. 10, Pr. Prof. Ioan Ică, Modurile prezentei personale alui Iisus Hristos si ale comuniunii cu El în Sfânta Liturghie, în Persoană si comuniune, Sibiu, 1993, etc.
- ♦ Sf. Chiril al Ierusalimului, Cateheza V mistagogică., 19, în Cateheze II, p. 576..
- ♦ Dionisie Areopagitul, Despre Ierarhia bisericească, , III,I, în Opere Complete, trad., introducere si note de Pr. Dumitru Stăniloaie, Bucuresti 1996, nota 69, p. 124.